

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**BAGIŞ SAZAN OĞLU' NUN MANAS DESTANINDAKİ “ÇON
KAZAT” (BÜYÜK SAVAŞ) VARYANTI / GİRİŞ – METİN –
AKTARMA – DİZİN**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sabyrbek BORUBAEV

Enstitü Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. M. Mehdi ERGÜZEL

HAZİRAN - 2016

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

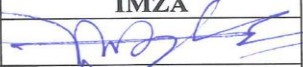

BAGIŞ SAZAN OĞLU' NUN MANAS DESTANINDAKİ "ÇON
KAZAT" (BÜYÜK SAVAŞ) VARYANTI / GİRİŞ - METİN -
AKTARMA - DİZİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sabyrbek BORUBAEV

Enstitü Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Bu tez2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

JÜRİÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. M. Mehdi Eğrişel	Basarılı	
Doç. Dr. Kenan ACAR	Basarılı	
Yrd. Doç. Dr. Ayşe Aydın	Basarılı	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını; özellikle bilimsel olarak sunulmaktan ziyade bugüne kadar hiç çalışılmamış (metin) bir tez olduğunu beyan ederim.

Sabyrbek BORUBAEV

14/06/2016

ÖNSÖZ

Çalışmamızda Bağış Sazan Oğlu'nun Manas destanındaki “**Çon Kazat**” (Büyük Savaş) varyantı incelenmiştir. Bağış Sazanov'un varyantı 1939 yılında Musayev İnat ve Toktogulov Belek tarafından yazıya geçirilmiştir. Çon Kazat, 326 sayfa ve 7090 satırdan oluşmaktadır.

Çalışmamızın **Giriş Bölümünde** “*Kırgız*” adının kaynağı, “*Kırgız Türklerinin Tarihi*”, “*Kırgız Türkçesi Hakkında Genel Bilgi*” ve “*Kırgız Edebiyatı Hakkında Genel Bilgi*” verilmiştir.

Çalışmamızın **Birinci Bölümünde**, “*Destan Tanımı ve Konuları*”, “*Manas İsmi ve Menşei*”, “*Manas Destanı Hakkında Genel Bilgiler*”, “*Manas destanı Üzerinde Yapılmış Çalışmalar*” ve incelediğimiz destanın müellifi “*Bağış Sazan Oğlu Hakkında Bilgiler*” verilmiştir.

Çalışmamızın **İkinci Bölümünde** Kırgız Türkçesi ile yazılmış metnin Türkiye Türkçesine aktarılmasına yer verdik.

Üçüncü Bölüm ise *Dizin Metni*'nden oluşmaktadır.

Bu çalışmanın yardımlarını esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. M. Mehdi ERGÜZEL'e teşekkürlerimi borç bilirim. Zaman zaman kapısını çaldığım Yrd. Doç. Dr. Ayşe AYDIN'a, ayrıca kendi işleri varken benim işlerimi tercih eden çok sevdiğim hocamız Esra KİRİK'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tezimin başından sonuna kadar teknik sıkıntılarını düzelter ve her zaman benim için bir ağa olan sevgili ağabeyim İlker ÖZ'e ve sevgili kardeşim Çiğdem ÖZ'e de şükranlarımı bir borç bilirim.

Ata ve anama, hususan çalışmam sırasında (lisans tezim dahil olmak üzere) beni daima teşvik eden, destek veren ve 2,5 aylık hamile olmasına rağmen yazı ve diğer işlerimde her türlü fedakarlığı yapan sevgili eşime ve üzerimde emeği olan herkese teşekkürü bir borç bilir ve sevgilerimi sunarım.

Esentepe, Mayıs 2016

Sabyrbek BORUBAEV

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
ÖZET	ii
SUMMARY	ivii
KISALTMALAR	iv
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	v
GİRİŞ	2
BÖLÜM 1. KIRGIZ TÜRKLERİ	3
1.1. Kırgız İsmi	3
1.2 Kırgız Türklerinin Tarihi.....	3
1.3 Kırgız Türkçesi Hakkında Bilgi	4
1.4 Kırgız Edebiyatı Hakkında Genel Bilgi	4
BÖLÜM 2. MANAS DESTANI HAKKINDA GENEL BİLGİLER	25
2.1. Destan Tanımı ve Konuları	25
2.2. Destanın Konuları	28
2.3. Manas İsmi ve Menşei	29
2.4. Manas Destanı Hakkında Genel Bilgiler	31
2.5. Manas Destanı Üzerinde Çalışmalar	34
2.6. Bağış Sazan Oğlu	40
ÇON KAZAT (BÜYÜK SAVAŞ)	43
DİZİN	127
SONUÇ	286
KAYNAKÇA	288
ÖZGEÇMİŞ	291

SAÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Bağış Sazan Oğlu' nun Manas Destanındaki “Çon Kazat” (Büyük Savaş) Varyantı
Tezin Yazarı: Sabyrbek BORUBAEV Danışman: Prof. Dr. M. Mehdi ERGÜZEL
Kabul Tarihi: Sayfa Sayısı: v (ön kısım)+298(tez)
Ana Bilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı
<p>Halk arasında sözlü olarak anlatılan destanlar ve halk hikayeleri yüzyıllar boyunca dilden dile, kuşaktan kuşağa aktarılarak, ait oldukları milletlerin tarihlerine, coğrafyalarına, adet, gelenek ve göreneklerine, inanışlarına, daha da önemlisi dillerine ışık tutmuşlardır.</p> <p>Kırgız Türklerine ait olan Manas destanı atalarımızdan kalan bir mirastır. Bu mirası yok etmek için çeşitli sıkıntılar meydana gelmiştir. Hatta ölüm cezasına çarpılan aydınlarımız da olmuştur. Her türlü sıkıntılara rağmen nesilden nesile ulaşan mirasımızın bundan sonra parlayacağı şüphesizdir. Günümüz Türkoloji alanı her alanda araştırmalarını sürdürmektedir. Biz de bu alanın vesilesi ile Türk Dünyasına yeni ve çalışılmamış konuları ele aldık.</p> <p>Çalışmamız bugüne kadar çalışılmamış Manas destanı Bağış Sazan Oğlu'nun “Çon Kazat” (Büyük Savaş) bölümü incelenmiştir.</p> <p>Çalışmamızın Giriş Bölümünde “<i>Kırgız</i>” adının kaynağı konusunda ilmî ve popüler görüşler ele alınmış, Kırgız Türklerinin tarihi hakkında çok fazla ayrıntıya girmeden açık ve anlaşılır bilgiler verilmiştir. Ardından “<i>Kırgız Türklerinin Tarihi</i>” ve “<i>Kırgız Türkçesi Hakkında Genel Bilgi</i>” verilmiştir. Onun ardından “<i>Kırgız Edebiyatı Hakkında Genel Bilgi</i>” belirtilmiştir.</p> <p>Çalışmamızın Birinci Bölümü, “<i>Destan Tanımı ve Konuları</i>”, “<i>Manas İsmi ve Menşei</i>”, “<i>Manas Destanı Hakkında Genel Bilgiler</i>”, “<i>Manas destanı Üzerinde Yapılmış Çalışmalar</i>” ve incelediğimiz destanın müellifi “<i>Bagış Sazan Oğlu Hakkında Bilgiler</i>” verilmiştir.</p> <p>Çalışmamızın İkinci Bölümünde Kırgız Türkçesi ile yazılmış metnin Türkiye Türkçesine aktarılması yerleştirilmiştir.</p> <p>Üçüncü Bölüm ise <i>Dizin Metni</i>'nden oluşmaktadır. Dizinde bir kelimenin hangi sayfada ve kaç kez tekrarlandığını verdik. Çalışmamız incelenirken bir kelimenin hangi satırda geçtiğini bulabilmek için orijinal metin kısmında satır numarası verilen yere bakılmalıdır.</p>
Anahtar Kelimeler : Kırgız Türkçesi ve Türkiye Türkçesi, “Çon Kazat” (Büyük Savaş)

SAU-The Institute Of Social Science Abstract Of Master's Thesis

The Title Of The Thesis: The epic of Manas by Bagysh Sazan Ogly "Chon Kazat" (Big Struggle) section.

Written by: Sabyrbek BORUBAEV **Consultant:** Professor M. Mehdi ERGUZEL

The Date Of Acceptance: **Number Of Page:** v (Front side)+298 (Thesis)

Branch Of Science: Turkish Language

Oral-derived epics and folk tales are over the centuries transferred from generation to generation, from one language to other. These epics and folk tales of course shed light on to the history, geography, customs, traditions, beliefs and more importantly on language of the nation they belong.

Kyrgyz epic of Manas is considered as a heritage of our ancestors. There was a variety of attempts to destroy this heritage. Even there were cases when intelligentsia was put into death penalty. Despite all the obstacles there is no doubt that that hereafter it will have much more clear and bright fate. Nowadays Turkology area is doing researches on different spheres. By means of this area we obtained new and unexplored topics for Turkish World.

Our study have analyzed the unexplored up to this time epic of Manas by Bagysh Sazan Ogly "Chon Kazat" (Big Struggle) section.

In the Introduction part some scientific and popular views were shared about the origin of the word "Kyrgyz". In addition to this short but clear information about the Kyrgyz Turks is given. And afterwards a general information about the "History of Kyrgyz Turks" and "Kyrgyz Language" takes place. At the very end a general information about the "Kyrgyz Literature" is given.

The first chapter of our study discusses topics like "The definition of Epic and its Types", "Etymology of the word Manas and its Meaning", "A General Information About Epic of Manas", "Studies made on Epic of Manas" and short information about the author Bagysh Sazan Ogly.

The second chapter of the study includes the translation of the Kyrgyz text into Turkish language.

The third chapter consists of Index.

Key Words: Kyrgyz Turkish and Turkish Turkish, "Chon Kazat" (Big Struggle)

KISALTMALAR

KTKE : Kırız Tarıhının Kıskaçı ensiklopediyası.

ME : Manas Ensklipediyası.

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

Kiril Alfabeti	Okunuşu	Latin Alfabeti
Аа	a	Aa
Бб	be	Bb
Вв	ve	Vv
Гг	ge	Gg
Дд	de	Dd
Ее	e/ye	Ee
Ёё	yo	-
Жж	ce	Cc
Зз	ze	Zz
Ии	i	İi
Кк	ke	Kk
Лл	le	Ll
Мм	me	Mm
Нн	ne	Nn
Њњ	damak n'si	ŋ
Оо	o	Oo
Өө ¹	ö	Öö
Пп	pe	Pp
Рр	re	Rr
Сс	se	Ss
Тт	te	Tt
Уу ²	u	Uu
Үү	ü	Üü
Фф	fe	Ff
Хх	he	Hh
Цц	ts	-
Чч	çe	Çç
Шш	şe	Şş
Щщ	şç	-
Ъ ³	kesme işareti	-
Ыы	ı	İı
Ьь	inceltme işareti	-
Ээ	e	Ee
Юю	yu	-
Яя	ya	-

¹Metinde kullanılan Kiril harfinden birisidir.

²Bu harf "ü" sesini karşılamaktadır.

³ Bu harf "ı" sesi görevinde kullanılmıştır.

GİRİŞ

Araştırmanın Amacı

Destanlar millidir; milletin ortak değerleri ve kabullerini dile getirirler. Türk destanlarında, Türk tarihindeki savaş, göç, kuraklık gibi devleti ve toplumu etkileyen olaylara dayanmaktadır. Bu dönemlerde toplum ile fert arasında bir bütünlük söz konusudur. Bu bütünlüşme, toplumda hakim olan kollektif hayattan kaynaklanmaktadır. Destanlar çoğunlukla manzum türünde olup genellikle müzik eşliğinde söylenirler. Manas destanı ne kadar Kırgız Türkleri'ne ait olsa da asıl olarak ortak bir hazinedir. Çünkü Manas destanındaki temel unsur olan vatan sevgisi ve misafirperverlik hasletleri, diğer Türk Dünyası mitoloji ve destanlarının da ortak konusudur.

Çalışmamız asıl amacına ulaşmıştır. Kırgız Edebiyatı alanında günümüzde bir çok ilmi projelere imza atılmıştır. Başta sayın Cumhurbaşkanımız Almazbek Atambayev olmak üzere tüm Edebiyat alanındaki ilim camiasının bir araya gelerek ciddî projelerin hazırlanması, Türk Dünyası için son derece ehemmiyetlidir. Bunun delili olarak üzerinde çalıştığımız tez; "tez amacı"ndan ziyade asıl ortak amacımıza bir adım da olsa müsbet bir ittifakın belirtisidir.

Çalışmanın Önemi

Yaşayan Çağdaş Türk Lehçeleri içinde yer alan Kırgız Türkçesi ve Edebiyatı dilbilimi ve halkbiliminden tevellüt eden eserleri araştırmak ve yeni bir ortak dil olmanın istikametinde olmak günümüz Türkolojisi yol açmaktadır. Kırgız Türklerine ait Manas destanını (metin) Türkiye Türkçesine kazandırmak, aynı kökten gelen iki Türk topluluğunun söz zenginliğini ortaya koymak ve karşılaştırmalar yaparak yeni çalışmalar için malzeme hazırlamak, bu çalışmanın odaklandığı önemi göstermektedir.

Çalışmanın Metodu

Çalışmamız bugüne kadar hiç çalışılmamış Manas destanının bir varyantı üzerinden olmuştur. Manas destanının bu varyantı Kırgız Edebiyatında önemli yeri olan meşhur manasçılarımız Sağımbay Orozbekov ve Sayakbay Karalayev'den sonraki önemli manasçıların birisi Bağış Sazan Oğlu'na ait destanın "Çon Kazat" (Büyük Savaş) bölümüdür. Manas destanının bu varyantı Bağış'ın yanında görevli olarak yazıya geçiren

Musayev İnyat ve Toktogulov Belek olmuştur. Yazı 1939 yılında Latin harfleriyle yazılmıştır.

Bu çalışmada Latin harfleriyle yazıya geçmiş metin Türkiye Türkçesine çevirilmiştir. Metinde geçen öz Türkçeye ait kelimeler günümüzde Türkiye Türkçesinde bazı ağızlarda ancak yaşlılar tarafından kullanılmaya yüz tutsa da biz burada İstanbul Türkçesi'yle değil asıl orijinalini yazmaya karar verdik. Böylelikle ortak asıl kelitemizi tekrar Türkiye Türkçesine kazandırmış olduk. İnceleme, söz varlığını ortaya koyma bakımından kelime sayılarının gösterildiği dizin çalışması ile devam etmektedir. Bu çalışma yöntemi hangi kelimenin hangi sıklıkta ve hangi satırda geçtiğini bulmak bakımından hem kolay hem de yararlı olmasını sağlamaktadır. Dizin çalışmasında Cibakaya 2.2 programı kullanılmıştır. Bu kelimelerin kolay bulunması için, numaralandırmış metin ek olarak verilmiştir.

BÖLÜM 1. KIRGIZ TÜRKLERİ

1.1. Kırgız İsmi

Eski Çin, Yunan, Göktürk, Arap, Çağatay, Acem ve Moğol kaynaklarında geçen “Kırgız” boy adı ile ilgili pek çok tahlil ve değerlendirme yapılmış ancak kesin bir yargıya varılamamıştır. Göktürk yazılı metinlerinde “kırkız”, Tibetçe kaynaklarda “Girkis”(Atambaev,2014:74) Grekçe “Herkis”, Arap ve Fars dillerinde “Kırkız”, “Hırhır” olarak belirtilmiştir(Hudyakov,1991:118). Arap kaynaklarında Kırgızlar (hırhızdar) ilk defa İbn Hordadbek’in (IX.yy.) eserinde Dokuz Oguzlar’ın komşuları olarak kaydedilmektedir(Mokeev, 2002:8). Arap ve Fars kaynaklarından 930-933.yy. Al-İstahrinin “Kitab masalik al-mamalik” (“Memleket Yolları Kitabı”), 942’de Arapça yazılan Ebu Dulaf’ın “Risale’si” (“Notlar”), 982’de Farsça yazılan anonim “Hudud-al Alâm” (“Alemin Hududları”), Gaznevi sultanı Abd ar-Raşid’in zamanında (1050-1053) Arap âlimi Gardizi tarafından yazılan “Zayn al-Akbar” (“Haberler Süsü”) gibi eserler sayılabilir. “Hırhız” diye bahsedilen bu kaynaklar Kırgızların yaşadığı coğrafya, inançları, dili, dini, yazıları, hayat tarzı hakkında çok değerli bilgiler içerirler. Örneğin, anonim eser “Hudud al-alam”da Kırgızların diline ve dinine dair çok ilginç verilere rastlarız. ”Onlar ateşe taparlar ve ölümlerini yakarlar, keçeden yapılan evlerde otururlar ve geçimlerini avlanarak sağlarlar(Cumakunova, 2008:102).

Kırgız adı tarihte ilk kez 2.200 yıl önceki Çin kaynaklarında görülmüştür (MÖ 201). Bu bilgi, bağımsızlık sonrasında Cumhurbaşkanı Akayev döneminde kullanılmaya başlanmıştır. Kırgız Akademisyen Turusbek Moldıbay buna referansla “aslında diğer Türk halklarının Kırgızlardan çıktığı” iddiasını ortaya atmıştır (Dairov, 2011). Bu tarih ayrıca, bugün Kırgızistan’daki bazı çevreler tarafından Kırgız devletçiliğinin de doğuşu olarak kabul edilir (Borovkova, 1989: 60-61; Khudiakov, 1995:54; Tchroev, 2002:358). Ömürkul Karayev, Kırgızların Ortaya Çıkış adlı makalesinde Camgerçinov’un Kırgızların kırk boydan ibaret olduğu, bunlardan en eskilerinden birkaçının ise Bağış, Cediger ve Noygut boyları olduğunu belirttiğini aktarır. Bu görüşü Hasanov’un da doğruladığını, Karatayev’in de bunlara ilave olarak Kırgız Türklerinin XI.-XII. yüzyıllarda sağ ve sol olarak ikiye ayrıldıklarını; sol kolda Çoñ Bağış, sağ kolda ise Kara Bağış, Sarı Bağış ve Cediger soyları bulunmaktadır (Karayev 2001, 202-231).

Kaşgarlı Mahmut'un "Divanü Lûgati't Türk" adlı eserinde ise Kırgız isimli bir Türk boyu olarak geçtiği malumdur. Sovyetler döneminde Milli Eğitim Bakanlığı Kırgız Özerk Cumhuriyeti bölümü tarafından bastırılan Kırgızların Tarihi adlı büyük araştırma eserinde V. Bartold, Kırgızların tarihi hakkında bazı kanaatler sürdürdü. Bartold bu eserinde, kaynak olarak Çinli Sim San'ın Tarihi Notlar ve Ban Gu'nun Büyük Han Sülalesinin Tarihi adlı eserlerini esas almıştır. V. Bartold'a göre, birinci kaynakta belirtildiği gibi Kırgızların M.Ö. 201 yılından önce ve sonra Yenisey'de değil, Kırgız-Nur gölünün bulunduğu güney bölgelerinde de yaşadığı anlaşılıyor. Bartold, M.S. ilk 5 asır içinde Kırgızlarla ilgili bilginin mevcut olmadığını savunmaktadır(Akaev:2003:33).

Kırgız adı Çin kaynaklarında, (Han, Suy, Tan, Yuan, Sun, Tsin hanlıklarının döneminde) rastlanır. Bu hanlık dönemlerinde resmi dil ve yazı sistemi grafiklerinde bir takım değişimler söz konusu olduğundan "Kırgız" adının yazılış şekli ve söylenişi de farklı olmuştur. Çinlilerin Han hanlığı zamanındaki kaynaklarında (Sima Tsıyan "Şi-Tszi"). Hakas veya Keges olarak geçmektedir. Ruslar bir müddet Kazaklara da Kırgız demişlerdir. Kırgız adıyla ilgili görüşlerin çoğu halk etimolojisine dayanmaktadır. Radloff'un tespit ettiği meşhur bir efsaneye göre "Kırgız" kelimesi "kırk kız" sözlerinden oluşmaktadır. Buna benzer bir efsaneye, Moğol Hanedanı tarihinden bahseden Luan-Si Tarihi'nde rastlanıyor. Efsaneye göre, bu kavmin ataları olarak kırk Çinli kız ile kırk erkek gösteriliyor. Bir diğer efsaneye göre de, dört kardeşe bir arazi miras kalmış. Üçü araziyi aralarında paylaşıp, dördüncüsüne "kır gez!" yani sen de dağları kırları gez diyerek, onu kovmuşlar. Bu üç kardeşin neslinden (ulu, orta, kiçi 'küçük') Kazak boyları, dördüncüsünden de "Kara Kırgız" kavmi meydana gelmiştir. Radlov, eserinde Kırgızların dilinin kendisinin ziyaret ettiği dönemde hala temiz kaldığını şu sözlerle ifade etmektedir: "Kırgızların konuşmaları çok ahenklidir. Onların söz sanatı çok gelişmiş, müthiş hazırcevaplar ve her biri, hatta en cahili bile kendi ana dilini o kadar iyi biliyor ki, böylesini Avrupalılardan sadece Rus ve Fransızlarda görmek mümkün. Kırgız, masalları, efsaneleri, destan ve şiirleri kendi ana dilinde dinler. Dolayısıyla o çok sayıda güzel kelimeleri öğrenir, hafızasına saklar ve onlardan yararlanır. Özbek ise en basit hikayeyi bile kendinin pek anlayamadığı bir dilde dinler ve o ilme ne kadar derin girdikçe ilmin dili o kadar anlaşılmağa başlar. Okuduğu (duyduğu) her şeyin anlamını, içeriğini bulma alışkanlığı oluşur ve anlamadığı kelimeleri sırf tekrarlamaya,

ezberlemeye gayret eder. Elbette bu durumda hafızada tutma kabiliyeti gelişir, ama diğer taraftan da zihnin başka becerileri zayıflar” (Radlov 1991: 326-327).

Vambery’e göre bu isim “kır” ile “giz” (gez) kelimelerinden oluşup, anlamı “kır gezen” demektir. Bernard Munkaçı ise kelimenin “kır Oğuz” yani “kır Oğuzları” sözlerinden ibaret olduğunu belirtmektedir. Radloff. “Moğolistan Türk Kavimlerine Ait Etnografik Bir İcmal” adlı makalesinde “Kırgız” kelimesinin “kırk” ve “yüz” sayılarından meydana geldiğini söylemektedir. G. Şupka ise kelimeyi “kırk Guz”a dayandırmaktadır. Şilegul “Kırgız” adını “kırku” renkli “kırmızı” ve “yüz” “çehre” kelimelerinden oluştuğunu söylüyor. Deverya ise “Kırgız” adını Çin kaynaklarında “kırkız” sözüne karşılık gelen “kien kun” kelimelerinden oluştuğunu söylüyor. Bir başka görüşe de, “Kırgız” adının Kırk Oğuz sözünden “Kırkız”a dönüştüğü ve “öldürülemez, baş eğdirilemez” anlamlarına geldiğidir. Ligeti ise en eski metinlerden itibaren “kırkız” şeklinde görülen kelimenin “kırk” sayısına (ı)z çoğul eki getirilerek genişletildiğini ve kelimenin “kırklar” anlamına geldiğini belirtmektedir. Ligeti’nin bu görüşü, en fazla kabul gören teoridir (Buran, Alkaya, 2011:159). Tatar bilim adamı Hadi Atlasi başta olmak üzere diğer bilim adamları, “Kırgız” adının çıkışını Oğuzlarla bağdaştırmaktadır. Muhammet Murat Ramzi adlı bir diğer Tatar âlim Kırgızları, Oğuz Han soyundan gelen Türk boylarından biri saymaktadır. “Guz”, Oğuz’un kısaltılmış şeklidir. Bundan dolayı “Kırgız” adı kırlarda gezen “guzlara” aittir. Tarih araştırmacısı Ramzi; ne olursa olsun “Kırgız” demek, kırdaki “guz” demektir’, diyor. Kırk kız adıyla ilgili başka bir rivayet de şöyledir: Han’ın kızı kırk kız arkadaşı ile gezmek için uzaklara gider. Bu sırada düşman saldırıya geçer, Han’ın ülkesini talan eder ve herkesi öldürür. Obadan sadece kızıl bir it ve geziye giden kırk kız sağ kurtulur. Bu kırk kızdan türeyen boya da Kırgız adı verilir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Kırgızistan’da seyahat eden Rus bilim adamları bu efsaneyi derleyip yazıya geçirmiştir. Özellikle 1856 yılında Kazak bilim adamı Ç. Valihanov’un “Zapiski o Kirgizah” (Kırgızlar Hakkında Yazılar) adlı çalışmasında bu efsane hakkında geniş bilgiler verilmiş ve efsanenin İslam dünyasında yayılmasında rolü olmuştur. Üsöyün Acı adlı Kırgız araştırmacısı ise Türklerde kırk sayısının kutsal sayıldığını ve bundan dolayı kırk sözcüğüne çokluk eki “ız” “ın” eklendiğini ve “Kırgız” adının oluştuğunu söyleyenler de vardır, demektir. (Üsöyün, Baytur, 1993:30).

Türklerin tarihini araştıran Muhammet Ebulgazi Bahadır Han'ın "*Türk Şeceresi*" adlı eserinde şu bilgiye rastlamaktayız: Oğuz Han'ın altı oğlu vardı. Onların adları, Künhan, Ayhan, Yıldızhan, Kökhan, Dağhan ve Denizhan idi. Bu altı oğlanın en büyük hanımlarından dünyaya gelmiş dörder çocukları vardı. Ayrıca küçük hanımlarından da doğmuş çocukları vardı. Bu küçük hanımlardan birinin oğlunun adı Kırgız idi. Ancak Kırgız'ın Oğuz'un altı oğlunun hangisinden olduğu belli değil. Bu eserde; Oğuz Han'ın Kırgız adında bir torunu vardı. Kırgızlar işte onun neslindedir. Ancak o zamanlar Kırgızlar çok az sayıdaydılar. Bundan dolayı Moğollar, Tatarlar ve diğer kabileler hayvanlarına otlaklar bulmak için Kırgızların mekânına gelip yerleşmişlerdir. Fakat onlar hangi boya ait olduklarını bilirlenir denilmektedir. Ebulgazi Bahadırhan'ın verdiği bu bilgilerden Kırgızların çok eskiden beri bir Türk boyu olduğu görülmektedir. Bazılarına göre Kırgız; kahraman halk, savaşçı halk ve bundan dolayı bu halkı kırıp tüketemezsin anlamına gelen "*kır gıs*" kelimesinden gelmekte ve "*kıramazsın*" anlamı taşımaktadır. Ancak bu fikrin doğruluk ihtimali çok azdır. Çünkü "*Kırgız*" kelimesinin savaşlardan önce ortaya çıktığını kanıtlayan belgeler vardır. Kırgızlar arasında Kırgız kelimesinin etimolojik anlamıyla ilgili çeşitli efsaneler anlatılmakta ve görüşler öne sürülmektedir.

Kırk kızla ilgili anlatılan ve halk arasında daha çok kabul gören bir efsane daha vardır. Bu efsanenin halk arasında mitolojik bir anlatımı vardır. Efsaneye göre, önceden bir padişah varmış, onun güzeller güzeli bir kızı varmış. Padişah kızına bir kale yaptırmış, hizmetine kırk kız vermiş ve erkeklere göstermeden kızına bakarmış. Günlerden bir gün kızlar eğlenmek için geziye çıkmışlar, sarayın ortasından akan suya varmışlar ve suyun üstündeki köpüğü görmüşler.

Kızlar köpüğe ilgi duymuşlar ve onda yıkanmışlar. Köpükle yıkanan kırk kız hamile kalmış, bundan padişahın haberi olmuş. Bu duruma kızan padişah kırk kızı ıssız bir dağa götürüp bırakmış. İşte bu kırk kızdan Kırgız boyu türemiş (*Dıykanbaeva, 2010:206-209*).

Sonuç olarak Kırgız kavramının kökeni ve anlamıyla ilgili çok sayıda rivayetin yanı sıra yazılı kaynaklarda bilgiler mevcut olduğu görülmektedir. Ancak yukarıda görüldüğü gibi Kırgız Türkleri ile ilgili pek çok anlatmada ortak ata babalarının çıkışı, kırk kız ile bağdaştırılmaktadır.

1.2. Kırgız Türklerinin Tarihi

Günümüzdeki tarih biliminin en önemli sorunlarından biri; toplumların gelişiminin tasnifidir. Tarih objektif bir olgu olarak dengesiz, zikzak şeklinde ve döngüsel gelişmektedir, yani yükseliş, refah ve gerileme dönemlerinin değişmesinden ibarettir. Dolayısıyla, Kırgız devletinin gelişme tarihini, tarihsel aşamalara bölme safhasında belli bir zorluk yaşanmaktadır. Bunun yanı sıra güvenilir verilerin eksikliği araştırmacıların farklı görüşlerine ve farklı bilgi vermesine sebep olmuştur. Bundan dolayı tasnif konusunda farklı görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Utrekeeva'nın verdiği bilgileri ve yapılan farklı tasnifleri de dikkate alarak şöyle bir tasnif yaptık (*Utrekeeva, 2010: 1-9*):

- 1) İlk dönem MÖ III.-I. asır arası-İlk Kırgız Devleti dönemi; Hun İmparatorluğu,
- 2) İkinci dönem-Yenisey Kırgız devleti dönemi. Bu dönem kendi içinde VI.-VIII. asır arası Barsbek Kağan dönemi ve Köktürk hakimliği olarak ayrılır
- 3) Üçüncü dönem-VIII. asır Uygur devleti
- 4) Dördüncü dönem- IX-X. asır Kırgız Devleti
- 5) Beşinci dönem- X-XII. asırlar arası Karahanlı dönemi
- 6) Altıncı XIII-XV asır-Moğol istilası dönemi
- 7) Yedinci dönem XVI-Hokand Hanlığı dönemi
- 8) Sekizinci dönem XIX asır-Devletini tamamen kaybetme zamanı
 - a) Çarlık Rusyası dönemi
 - b) Sovyet dönemi
- 9) Kırgızistan Bağımsız Cumhuriyeti

Kırgızların en eski yerleri Yenisey nehri, Altay, Sayan, Tıyanşan, Pamir, Koton dağları ve bu dağların etrafıdır (*Soltonoev, 2003: 11*). Kırgızların ne zaman ve nerede ortaya çıktığı meselesi bilim adamlarını sürekli uğraştırmış, bu uğraşların doğal sonucu olarak çok farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşleri genel hatlarıyla şöyle özetleyebiliriz:

1. Kırgızlar, Tanrı dağlarına Yenisey'in yukarı taraflarındaki Miņ-Özön ovasından gelmiştir. Bu fikri Rus tarihçisi G. F. Miller "İstoriya Sibiri" (Sibirya Tarihi) adlı eserinde ileri sürer. Eski Yurtları Yenisey ve Altay Dağları olmakla birlikte Kırgızlar, daha sonraki dönemlerde Aral Gölü ve Hazar Denizinin kuzeyindeki bozkırlar ile Tanrı Dağlarına kadar yayılmışlardır(*Ercilasun,2012:483*).
2. XIX. yüzyılın önemli bilim adamlarından Çokan Velihanov, Biçurin ve Aristov "Kırgızların hiçbir yerden gelmediğini, eskiden beri Tanrı dağlarında yaşamakta olduğunu" savunurlar.
3. 1956 yılında Frunze'de (Bişkek'te) yapılan Sovyet Konferansında "Kırgızlar Merkezi Asya ve yerli Orta Asyalı unsurların karışmasından doğmuştur", görüşü resmî tarih tezi olarak kabul edilmiştir.
4. S.M. Abramzon, "Kırgızlar cana Alardın Etnogentikalık, TarihiyMadaniy Baylanışı" (Kırgızlar ve Onların Etnogenetik, Tarihî-Medenî İlişkisi) adlı kitabında Kırgızların hayatının Doğu Tanrı dağları, İç Tanrı dağları ve Pamir-Alay ve onların karşısındaki Altay, İrtiş, Doğu Türkistan'da geçtiğini, XIV-XVII. yüzyılda Kırgızların oluşmasında

1. Türkçe konuşan yerli halkların,
2. Türkçe konuşan Güney Sibiryalı, Orta Asyalı boyların,
3. Moğol ve Kazak-Nogoy boylarından çıkanların etkili olduğunu kaydeder. Barthold ise Kırgızların ana yurdunun Yenisey olduğunu, şimdiki Tanrı dağları bölgesine ise X. XII. veya XIII. yüzyıllarda gelmiş olabileceğini iddia eder.

Ünlü Rus Türkologu A. Bernştam, "*Bayırkı Mezgilderden Tartıp Mongol Basıp Aluusuna Çeyinki Kırgızdar cana Kırgızstandın Tarihi*" (En Eski Devirlerden Moğol İşgaline Kadar Kırgızlar ve Kırgızistan'ın Tarihi)" adlı çalışmasında, Kırgızların Güney Sibirya'dan Tanrı dağlarına gelişini üç döneme ayırır. Buna göre Kırgızlar ilk olarak Batı Hun devrinde bu bölgeye gelmişlerdir. Bu dönem milattan önce 46-47. yıllara denk düşmektedir.

Kırgızlar ikinci olarak Göktürkler, üçüncü olarak da Kara-Kıtaylar ve Moğollar devrinde bu bölgeyi yurt edinmişlerdir.

Bütün bu yaklaşımlardan anlıyoruz ki Kırgızlar Hun topluluğu içinde, ilk zamanlarda Yenisey nehri boyunda yaşayıp daha sonraki dönemde güneye inerek Tanrı dağları bölgesine yerleşmişlerdir. Kırgızların memleketlerine gelişi bazen Cengiz Han ile ilişkilendirilse de miladî yıllarda Tanrı dağlarının doğusuna yerleştikleri ve Çin şehri Yan-tsi'nin kuzeyinde, Ak dağların yanında yaşadıkları vakidir. Milattan sonraki yıllarda Hunlar kuzeyde ilk memleketlerinde yaşarken Çinlilere yenilirler ve güneye çekilmek zorunda kalırlar. Çin, M.S. 180'li yıllarda Doğu ve Batı Türkistan'ı tamamen hâkimiyeti altına alır. Böylece Kırgızlar Çin'in yönetimi altına girerler. Çinliler amaçlarına ulaşırlar ve İpek yolunun kontrolünü böylece ele geçirirler. Mukan Kağan zamanında Kırgızlar Göktürk devletinin kuzeyinde yaşamaktadır. Göktürkler 580 yılında Batı ve Doğu diye ikiye ayrılırlar. Batı Göktürkler (603-704) Doğu Türkistan, Orta Asya, Aral boyları, Kuzey Kafkasya'da hüküm sürerler. Bu devletin merkezi de Talas vadisindeki Binbulak (*günümüzde Tokmok şehrinin kuzeybatısındaki Akbeşim şehri*) olur. 716 yılında Kapkan Kağan öldürülüp onun yerine Bilge Kağan (716-734) geçer. Bu ara Kapkan Kağan yeğenini, Kırgızların beyi Barsbek'e verir. Barsbek, Göktürkler'e karşı Çinlilerle işbirliği yapar ve Çin'e iki elçi gönderir (*Çeribaş, 2010:12*). 682 senesinde II. Doğu Türk kağanlığının oluşur. Kırgızlar ise böyle zamanda Türklere karşı cephe alan Merkez Asya'daki koalisyon tarafında yer alırlar. Türk Kağanı Kapagan Kağan Kırgızların başcısı kağan titulumu (ünvan) tanımakla birlikte Kutluğ Elteris kağanın kızını vermeye mecbur kalır. 710-711. Yüz yılına doğru kış mevsiminde Ton-Yokuk, Kül-tegin, Mogilyan (*Bilge kagan*) başta olmak üzere Orhun tarafından Kögmen dağların geçip, Yenisey'e saldırı düzenlemişlerdir. Bu savaşta Kırgız kaganı Barsbek şehit olur (*KTKE, 2003:133*).

Göktürk devleti Uygurlar tarafından 744 yılında yıkılır. Hara Balgas diğer bir deyişle Ordu Balık Orhun nehri boyunda Uygur devleti kurulur. Bu dönemde (820) Kırgızlar güçlenirler ve Uygurlara karşı Kırgız acosu (Kağanı) başta olmak üzere tüm askerleriyle savaşırlar. Kuzeyden Kırgızların baskınlarını önlemek Uygurlar için gün geçtikçe güçleşiyordu. Merkezi emniyet altına alabilmek için Kırgızların dağlık yurduna hücum etmek gerekiyordu, fakat Uygur sarayında şiddetli bir karışıklık hüküm sürmekte idi. Bu karışıklığı kutsal saydıkları Ötüken dağlarının tehdidi bile yatıştırılamamıştı. Zaten yabancı bir din (Maniheizm) kabul edildikten sonra, Ötüken'in kutsiyeti de itibarını kaybetmişti. 840 yılında yüz bin kişilik Kırgız atlısı Orda Balık önlerine kadar sokuldu. Uygur hakanı

öldü, yerine geçecek halefi ise Kırgızlara ümitsizce karşı koydu. O da savaşta mağlup olarak sığındığı Altaylarda öldü.(*Ata,Tulum,2011:10*).Yirmi seneye uzayan savaşta 100000 askere sahip olan Kırgızlar Uygurları 840.yılında yıkarlar(*Karataev, 2003:187*).Bu durumlar günümüzde bazı bölgelerde ihtilaflara yol açsa da soydaş olduğumuz ve kardeşliğimize medar olan ortak edebiyatımız ve elde edilen metinlerden anlaşılmaktadır. Günümüz Doğu Türkistan Uygur vilayetiyle maddi ve manevi alışverişlerimiz buna delildir.

940-1212.Y.Y'da Orta Asya'nın Kırgızistan Cumhuriyeti topraklarında Karahaniler devleti kurulur. İlk başcısı da Satuk Abd al-Kerim'dir (KTKE,2003:133). Karahanlılar XI.yüzyılın ortalarında Batı ve Doğu olmak üzere ikiye bölünürler. Doğu Hanlığının başşehri Balasagun şehri (sonradan Kaşgar), Batı Hanlığının ise Özgen şehri (sonradan Samarkent) olur. Karakitaylar 1130 yılında Karahaniler Devletini yıkarlar.

1206 yılında bütün Moğol beylerini toplar ve kendisini han ilan ederek Cengiz adını alır. Güçlü ve sağlam bir ordu kurup memleketini genişletir, komşu birçok topluluğa baş eğdirir. 1207 yılında Güney Sibirya'daki bütün toplulukları egemenliği altına alır. Kırgızlar da Moğol egemenliği altına giren topluluklardandır. Cengiz Han için Tanrı dağlarının doğusunu ele geçirmek ileride uygulayacağı siyaset açısından çok önemlidir. 1218 yılı Cengiz Han'ın komutanı Cebe Nogay, Karluk ve Uygurların yardımıyla Yedisu'daki Naymanları yener. Karluk ve Uygurların Moğollara yardım etmesinin temel sebeplerinden biri, Nayman Hanı Küçlük'ün halkı Hıristiyan ve Budist olmaya zorlamasıdır. Küçlük Han Pamir'e kaçar ve Moğol askerleri Küçlük'ü burada yakalayıp öldürürler. Bu vak'ada Kırgızlar da Moğollara yardım ederler. 1219 yılında Moğollar Harezmsah Muhammed'in bölünen güçlerini de kolayca ele geçirirler. Neticede Türkistan'ın yüzlerce şehriyle beraber Talas, Çüy, Isık-Köl gibi şehirler de Moğol yönetimi altına girerler. Cengiz Han'ın 227 yılında ölmesiyle, ele geçirdiği topraklar dört oğlu arasında paylaşılır. Türkistan bölgesi Cengiz Han'ın ikinci oğlu Çağatay'a verilir. Böylece Tanrı dağı Kırgızları Çağatay'ın, Yenisey Kırgızları ise Tuluy'un hâkimiyetinde kalır.

Kırgızların Türk toplulukları içerisinde Cengiz İmparatorluğu'nun erken gönüllü üyeleri olmaları, onların Moğollarla olan yakın ilişkisinin temel nedeni olmuştur. Buna karşın Kırgızlar Kazaklara nispetle Cengiz anelerine daha az bağlı kalmışlardır. Kırgızlar

yaşadıkları yerler Cengiz oğlanları arasında sürekli el değıştirmesi nedeniyle Cengiz sonrasında siyasi bir bütünlüğe ve istikrarlı bir yapıya hiç sahip olamadılar. Hatta Cengiz oğlanları arasındaki kamplaşmadan Kırgızlar da nasibini almıştır. Çağatay Hanlığı zamanında ve Çağatay hanlığının ihyacısı olarak ortaya çıkan Timur ve sonrasında ülkenin doğu kısımlarında bir boy birliği olarak varlıklarından söz ettirmişlerdir. Bu boylar, zaman zaman Doğu Türkistan'a kayarak hanlığın otoritesine karşı uzun süre direniş gösterdiler. Bu direnişleri aynı zamanda İslâmi geleneklere de bir direniş olarak yürüyordu. 16. yüzyılda Kırgız göçebeler, Şibani hanlarına karşı kendilerine daha yakın gördükleri Kazak Hanlığı yönetimine girdiler 17.yüzyıl ortalarında Kırgızlar kendilerini, kuzeyde Sibirya'dan güneye sarmaya başlayan Çarlık Rusya'sı ile batıya doğru yayılan Kalmukların Cungar (Oyrat) Hanlığı arasında sıkışmış bir vaziyette buldular. Kırgızların ana ağırlığı 17. yüzyılda bugünkü yurtları olan Tanrı dağlarının orta ve güney bölgelerinde tutunabildilerse de Cungar baskısı karşısında bir kısmı yerlerini terk ederek daha önceden bildikleri Doğu Türkistan'a göçmüşler, bir kısmı ise Fergana Vadisi'ne doğru akmışlardır. Bu sahadaki Kırgızlar siyasi, sosyal ve kültürel gelişmelere açık bir vaziyette idiler. Bu bölge 17.yüzyıl sonlarında Cengiz ananelerine üstün gelen İslâmi geleneklerin kök saldığı bir bölge konumundaydı ve bu tarihlerde Doğu Türkistanlı Hocaların denetimi altındaydı. Bu Kırgızlar, 18. yüzyılda Hokand Hanlığı'nın en önemli bileşenlerinden biri oldular. Nitekim Hokand hanları 18.yüzyılın sonlarına doğru Kırgız göçerlerin çoğunluğu üzerinde denetim kurmayı başarmıştır. Ancak, bu denetimesonradan katılan kuzeydeki gönülsüzler,göçebe geleneklere sıkı sıkıya bağlı kaldılar. Bugün de Kırgızlar arasında siyasi ve kültürel olarak kendini gösteren güney Kuzey ayrışmasının temelinde bu vardır.(*Gündoğdu,2011:402*).

Moğol İmparatorluğundan sonra Kırgızlar Timur Devleti'nin hâkimiyetine girer. "Daha sonra Çağatay Devleti Kırgızların tamamına yakınına kendine bağlamıştır. Timurun 14.Yüzyılın sonlarında Altın Orda Devletini yıkması.Rusların tarih sahnesine-özellikle de Türk dünyasının başına belâ olacak şekilde-ciddî varlık göstermesini de beraberinde getirir. Çünkü Altın Orda Devleti var olduğu süre zarfında Rusların Türk topraklarına inmesine izinvermez; hatta Rusların korkulu rüyası olur. Fakat Timur'a yenildikten sonra hanlıklara bölünen Altın Orda Devleti parçalanıp zayıf düşer. Ruslar da bu durumdan faydalanarak bu hanlıkları, gücünün yettiklerini zorla, yetmediklerini de birbirlerine düşürmek suretiyle halsiz duruma getirip, tekerteker işgal eder. Böylece Altın ordanın

dağılmasıyla Ruslar, önemli bir güç durumuna gelir. Neticede, 1547’de Korkunç İvan tarafından Kazan’a yapılsaldırıyla işgal sürecini başlatırlar”(*Kapağan, 2015: 27*)Emir Timur, 1336-1405 yılları arasında Hazar Denizi’nden Doğu Türkistan’a kadar olan bölgede hâkimiyet kurar. 1371’de Timur, Moğolistan’ı yağmalayıp Isık-Köl’e kadar gelir. Fakat Emir Timur bu bölgeye geldiğinde bu bölge halkının bir kısmı İli vadisindeki yüksek dağlara göçmüşlerdir. 1375 yılında Emir Timur Talas’a ve Türkistan’daki Sayram’a kadar ilerler. Moğolları burada yener, mal mülklerini alıp Samarkant’a gönderir. Timur’a Kırgızlar da destek verir. Emir Timur buradan çekildiğinde Moğollar Isık-Köl’e kadar gelip Kırgızlara zulmederler. Moğol hanı Kamaraddin, Koçkor’u da yağmalamak istese de bölge halkı İrtiş’e göç etmiştir. Emir Timur bölgeye tekrar gelir ve Moğollara baskı yapıp Moğolların bölgeden çıkmasını sağlar. Böyle olsa da Timur Moğolları tamamen hâkimiyeti altına alamaz. Bu savaşlarda Timur daima göçebe toplulukları askerlerinin içine almaya çalışmıştır. XV.yüzyılınortalarında batıda Timur İmparatorluğu karışıklıklar yaşamaya başlar. Timur’un varisleri arasında taht kavgası baş gösterir. Bu nedenle Tanrı dağları, Talas ve Çüy nehri vadisindeki Kırgızlar güçlenip kendi başlarına hareket etmeye başlarlar.Timur devleti yıkıldıktan sonra Türkistan’da Buhara, Hive ve Kokon (Hokand) Hanlıkları kurulur. Hokand Hanlığı esasta önceleri Buhara Hanlığına bağlı olup 1754 yılında bağımsız olmuştur. Hokanda Hanlığı’nda 170 yıl kalan Kırgızlar bu hanlık adına pek çok savaşa katılarak, hanlığın bir nevi güvenliğini sağlamışlardır(*Çeribaş,2010:34*). Hokand hanlığından önce Kırgızlar Cungarlarla savaştılar. Bir yandan Çin’ler öbür yandan da Ruslar sıkıştırıyorlardı. Fakat her şeye rağmen Kırgızlar Cungarlarla yıllarca savaştılar. Yukarıda da bahsettiğimiz ve ana konumuz esasında bunu anlatılmaktadır. Konumuzda “*Manas* ” destanında da ana düşmanlar Kalmuk, Cungarlar’dır. XV. asrın ortasına doğru kabileler arası savaşlardan ve Cungarya Kalmuklarının sürekli saldırılarından Moğolistan’ın devlet yapısının tamamıyla zayıflamasıve Duğlatların hâkimiyetlerini kaybetmeleri ile gözlerini çoktan Yedi Su ile Tyan-Şanın zengin topraklıyayllalarına ve verimli ormanlık alanlarına dikmişolan Kırgızlar için Tanrıdağlarına göç etme olanağıdoğar. Üstelik bu göç onlara hayati önem taşıyan Orta Asya’nın tarım ürünlerine ulaşmalarına ve ipek ve diğer ticaret mallarının geçtiği Büyük İpek Yolu’nun bir kısmını kontrolleri altına almalarını sağlayacaktı. Böylece XV-XVI asırda Kırgızların kabile birliğinin kararıile Tyan-Şan’a (TanrıDağlarına) göç dönemi başlar. Tanrıdağlarındaki Moğol, Türk ve diğer tayfalar

Kırgızlara yabancı değildi. Onlar uzun müddet Moğolistan devletinin çatısıve aynı siyasi, ekonomik ve kültürel faktörler altında yaşamışlardı. Yenisey Kırgızlarının büyük kitesinin Tanrı Dağlarına gelmesi ile çekirdeğini Kırgızların oluşturduğu bir etnik oluşum meydana gelir. TanrıDağlarında yaşayan bütün halklar, bu oluşumu teşkil eden sağve sol kanat altında birleşirler ve Kırgız adınıalırlar. Kırgız tarihinin en önemli noktalarından biri olan bu olay, XV. asrın sonu XVI. asrın başına denk gelir(*Cumakunova, 2008:104*).16.yüzyılın ortalarından başlayarak ve bilhassa 17.yüzyıldan sonra Türk dünyasında gerileme dönemi başlamıştır. Türk dünyası dediğimiz büyük coğrafya doğu, batı, kuzey ve güney olarak parçalanmıştır.Bir taraftan Ruslar; Kazan, Astrahan ve Başkurdistan'ıişgal ederken diğer taraftan ise Moğolistan, Kalmuklar Kırgız, Kazak ve Uygur bozkırlarını işgal etmiştir. Bu bilgilere göre Ruslar'ın Türkistan ve onun içinde Kırgızistan topraklarının çeşitli tarih kaynaklarında verildiği gibi ancak Hokand Hanlığı (1709-1876) zamanında ve onların idari baskılarından dolayı kendi isteği ile Rusların hakimiyetine girmediği ve Rusların bu topraklara daha önce göz diktikleri ortaya çıkıyor. Tam tersine Kırgızlar, bu toprakları Ruslara vermemek için canlarını feda ederek mücadele etmekten kaçınmamışlardır.1730'larda Kazak ve Kırgızların mekânına giren Ruslar, topraklarının en verimli bölgelerini işgal ederek buralara Rus göçmenlerini yerleştirmişlerdir Rusların Türkistan topraklarına yerleştirilmesi, 1892-1898 yıllar arasında daha da artmıştır. Ruslar bununla da yetinmeyip, yerleştiği yerlerin adlarını da değiştirmişlerdir. Ruslar her oyunda olduğu gibi bu konuda da arka plan rolünü oynamışlardır. Kışkırtma politikalarını yürüten Ruslar karşısında zayıf düşen hanlar, bütün olumsuzluklara rağmen Rusları ve idaresini hiçbir şekilde istememişlerdir. Ancak çaresiz kalarak Rus hakimiyetini kabul etmekzorunda kalmışlardır Böylece Ruslar Kırgızların verimli topraklarına mustahkem kalelerkurmuşlardır. Ruslar, Kuzey Kırgızistan'ın büyük bölümünü aldılar. Bu düzenlemede Kırgız topraklarının büyük bölümü Fergana Vilayeti'ne dahil edilerek-Türkistan Genel Valiliği'ne bağlandı. Bu olaylardan sonra Ruslar'a karşı ayaklanan Hokandlılaryeniildilerse de Kırgızlar'ın mücadelesi Altay bölgesinde devam etti. Kurmancan Datka adında bir kadın kahramanın önderliğinde yürütülen Altay isyanı yıllarca sürdü. Sonunda Kurbancan Datka'nın çocuklarının hepsi öldürölüp zayıf düşürölldü ve ömrünün sonuna kadar ülkesinin başında kalması şartıyla Rusya ile anlaşılan Kırgızlar, Rus hâkimiyetini kabul etmek zorunda kaldılar.19 Şubat 1876'da ise Rus Çarı

II Aleksandr'ın emri ile Alay Kırgızlarının boyun eğdirilmesi ile Rusların Kırgızistan'ı istilası tamamlanmış oldu. Böylece Hokand Hanlığı'nın da varlığına son verilmiştir (Salkarbekova, 2015:18).

Kırgız halkı, Kokon Hanlığı zamanında dini yayma amacıyla gelen Hoca olarak bilinen sufilerden eğitim almıştır. Onlar Kuran-ı Kerimi ve Süleyman Bakırgani, Sufi Allayar, Hoca Hafız Efendi, Hoca Ahmed Yesevi, Fizuli vs. gibi alimlerin eserlerini getirip halka dağıtmışlardır. Bazıları yerleşip çocuklara eğitim vermişlerdir. Kırgız aydını Hüseyin Karasaev, *“O insanlardan babam, ağabeylerim ve başkalar da kadim usulinde eğitim almışlardır”* demiştir. Bu okullarda Farsça, Arapça ve Eski Türkçe yani Çağatayca öğretilmiştir. Elitler, zenginler de eğitime önem verip, onları destekleyip yeni mektepleri kurmuşlardır. Buna örnek olabilecek kişilerden biri de Hokand Hanlığı'nın hem siyasi hem de askerî lideri olan Alımbek Datka'dır. Alımbek Datka Oş şehrine *“Ak Medrese”* adında bir okul inşa ettirmiştir. Namangan şehrine ise ünlü akın Nur Moldo'nun dedeleri de *“Kırgız Medresesi”* adında dinî okulu açmıştır. 1860'lı yıllarda Tatar aydınları Cedid Usulündeki okullar açmışlardır. Bu tür okullarda *“Mugalim Ovol”* ve *“Mugalim Sani”* adlı kitaplar ile ders işlenmiştir. Birinci kitap Tatar dilini, ikincisi ise Arap dilinde Kuran-i Kerimi okumayı öğretmiştir. Kırım Tatarları ordaki Hristiyan dünyasının eğitim usulleriyle tanıştıktan sonra kendi çocuklarını da yeni metodlarla okutma zarureti hissederek, Avrupa usulünde yeni mektepleri açmışlardır. Bu tür okullardaki eğitim *Usul-i Cadid* (yeni metod) diye adlandırılıp, Tatar aydınlarının teşviki, desteği, propagandası ve doğrudan katılımı ile Türkistan'a yayılmıştır. Böylece Ak Talaa, Ketmen-Töbö ilçelerinde ve diğer köylerde yeni metodla eğitim yapılmıştır. Tatar okullarının etkisi ile şiirler yazılmaya başlamıştır. Bunlardan bazıları; Kazak şairi Şayhul İslam Cusupbek'in *“Munluk-Zarlık”*, *“Kız Cibek”*, *“Kasım Coomart”*, *“Atantay Coomart”* ve bunlar hariç *“Şakirt-Şakirt”*, *“Salsal”*, *“Zarkum”* gibi şiirlerdir. Kırgız gençleri bu kitapları bulup elden ele geçirip okumuşlardır. Kırgızlardan ise Moldo Kılıç'ın *“Zilzalası”* ve *“Kanattuular”* adlı emekleri daha önce el yazısı ile yazılarak halk arasına dağılıp toplumun severek okuduğu eserlerden biri olmuştur. Kılıç'ın bu eserini Eşenaalı Arabay oğlu 1911'de Kazan şehrinde bastırıp gelip halka dağıtmıştır. Tatar tarihçisi Zeki Velidi Toğan'ın *“Türk-Tatar Tarihi”* adlı kitabının etkisinde Osmonaalı Sıdık oğlu *“Muhtasar Tarih Kırgızıya”*, *“Tarih Şadmaniya”* eserlerini çıkarmıştır. Daha sonra Aldaş Moldo *“Hal Zaman”*, Tagay Emil oğlu *“Ahvali Kırgızıya”*, Isak

Şaybek oğlu “*Kayran El*” gibi şiirlerini yazmışlardır. Tatar aydınların dışında Türk Ceditçileri’nin de tesiri yansımıştır. 1914-1917 yıllar arasında öğretmen olarak Kaşgar yoluna düşen Talat Paşa, Habibzaade Ahmet Kemal, Selim Sami, İbrahim Bey, Adil Hikmet Bey, Hüseyin Bey, Tortumlu İsmail Abbas ve Emrullah Bey’ler toplumu epeyce etkilemişlerdir. Bütün adı geçen insanların amacı halkı aydınlatma ve oralarda meşare taşımak idi. Bunların bazıları Ürkün ihtilaline bile katılmış ve hatta asker başına geçmişlerdir. Hüseyin Karasayev’in kendi eserindeki anlatmalarına göre Ürkün isyanında kaçanlar Kızıl Uç diyen bir yere geldiklerinde adı geçen beş Türk’ü Ruslardan ve Kalmaklardan korumuşlardır (*Karasayev, 2001: 116*).

Bolşevik Devrimi yıllarında Kırgız milli hareketi, Türkistan Türklerinin birliği fikrinin bir parçası olarak bir yandan Alaş Orda ile bir yandan da 1917 Aralık ayında Mustafa Çokay’ın ön ayak olduğu Hokand Muhtariyeti’nin koalisyon ortaklarından biri durumundaydı. İki muhtariyet de 1918 başında Bolşevikler tarafından ezilmiştir. Hokand’ın Kızıl Ordu askerleri tarafından işgali, Fergana vadisinde yeni bir millî hareketin başlamasına neden oldu. Bu millî direniş hareketi tarihe “Basmacı Hareketi” olarak geçmiştir. Tarihçiler bu dönemi ikiye ayırırlar. Birinci dönem 1918 yılından 1923 yılına kadar. İkinci dönem ise 1926- 1935 yılları arasındadır. Uzun iç savaştan sonra 30 Aralık 1922’de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği ilan edildikten sonra 31 Ocak 1924 tarihinde düzenlenen İkinci SSCB Kurultayı’nda ilk Anayasa da kabul edilmiştir. Bu süreçte Sovyetleri oluşturan yeni cumhuriyetlerin nüfus ve sınırları da belirlenmişti. Bu dönemde Kırgızların nüfusu bir milyonu aşmış bulunuyordu. Bunun 860 bin kişilik Kırgız nüfusu Türkistan Otonom Sovyet Cumhuriyeti’nin içinde yer alıyordu. Geriye kalan 210 bin Kırgız nüfusu ise Pamir, Buhara ve Doğu Türkistan sınırları içinde yaşıyorlardı. Türkistan’da örgütlenmiş bulunan komünist partileri Rus komünist partisine müracaat ederek her biri ayrı cumhuriyetler kurmak istediklerini bildirdiler. Bütünlerin parçalanmasını her zaman kendi çıkarına gören Rus Komünist Partisi 12 Haziran 1924’e durumu görüşerek, Türkistan’daki komünist partilerin isteklerini kabul ettiğini bildirdi. Bu karara itiraz etmek isteyenler oldu ise de kendilerini dinleyecek merci bulamadılar. Neticede toplanan merkezî toprak komitesi Eylül 1924’te çalışmalarını tamamladı ve bölge şöyle şekillendi: Özbek Sosyalist Cumhuriyeti, Türkmen Sosyalist Cumhuriyeti, Tacik Muhtar bölgesi (Ekim 1924’ten 1929’a kadar 1929’da Özbekistan’a bağlı muhtar cumhuriyet), Kara Kırgız

Muhtar Bölgesi, Kazak Sosyalist Cumhuriyeti, Karakalpak Muhtar Bölgesi (Kazakistan'a bağlı) (*Djamgerçinov, 1981, ss. 10-15*). Kırgız Milli Kütüphanesinde söz konusu 1920 yıllarından 1930 yıllarına kadarki Kırgız Türklerinin maddi ve manevi halleri(yazı, edebiyat ve halkbilimi çalışmaları) muhafaza edilmiştir. Fakat daha sonra gizlenmiştir. Bilim alanına çıkartılmadan yasaklamıştır.

Stalin Dönemiyle birlikte, Türk Dünyası coğrafyası hem etnik temizlenmeye hem de etnik bölünmeye maruz kalır. Rejime karşı çıkan önemli fikir ve siyaset adamları öldürülürken, rejime destek vermeyen masum halk da sürgüne yollanır. Bunların arasında özellikle Ahıska Türklerinin önemli bir yeri vardır. Sürgün sırasında ölenler trenlerden aşağı atılır. Genç ve orta yaştaki insanların çoğu tutuklanır ve cezaevlerinde işkenceye tabii tutulur. Çocuklar, kadınlar ve yaşlılar da göçe zorlanır. Bu dönemde Türk Dünyası'ndaki bütün aydınlar (Kazak, Özbek, Kırgız, Tatar vb.) öldürülür ya da başka yolla susturulur. Bu babda 1937'de ünlü Kırgız dilcisi Kasım Tınıstanov, eserleri burjuvaziye hizmet ediyor diye, "*el düşmanı (halk düşmanı)*" olarak adlandırılır. 1933'te Yunus Abdrahmanov milliyetçi diye Komünist Partiden çıkartılır. 1935 yılında İ.Toyçinov da milletçi olarak partiden atılır. 1933 yılında Turan Partisi kapatılıp bu parti ile ilişkisi olduğu ileri sürülerek Y.Abdrahmanov, İ. Aydarbekov, T. Aytmatov, B. Ğsakeyev, A. Orozbekov, C. Saadayev, T.Coldoşev, A.Ceenbayev, K. Tınıstanov, O. Tınayev gibi politikacı ve bilim adamları idam edilir(*Çeribaş,2010:40*).

II. Dünya Savaşı boyunca diğer Türk toplulukları gibi Kırgızlar, Sovyetlerin savunulmasında büyük fedakârlıklar göstermişler, ağır kayıplar vermişlerdir. Savaş boyunca askere alınan üç yüz elli bini aşan Kırgızistanlının pek azı geri dönmüştür (*KT, 1990:140*).

Bugünkü Kırgızistan Cumhuriyeti genç birülke olup, 31 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığını kazanır. Cumhuriyetin ilan edilmesi ise 5 Mayıs 1993'tür. Özel statüye sahip başkent Bişkek dışında, *Batken, Çüy, Celalabad, Narın, Oş, Talas, Isık Göl* adlı yedi bölgeden oluşan Kırgızistan Cumhuriyeti, 198.500 km yüzölçüme ve 5.284.149 nüfusa sahiptir (son elde edilen nüfus sayısı 6.milon'dur). Ülke nüfusunun bugün % 70'ini Kırgızlar, % 30'unu ise, Ruslar, Ukraynalılar, Özbekler, Kazaklar, Tatarlar, Uygurlar, Çinliler, Koreliler... vd. oluşturmaktadır. Nüfusunun büyük bölümünü teşkil eden Kırgızlar ve diğer Türk soylu halklar (Özbekler, Kazaklar, Tatarlar,

Uygurlar...) ile Çinli Dunganlar Müslüman olup Hanefi mezhebine mensupturlar. Genelde şehir merkezlerinde yaşayan gayri Müslimler'in arasında ise, Hristiyanlık, Budizm ve Türk Tengri Dini / Gök Tengri Dini yaygındır(Alyılmaz, 2009:2)Kırgız Türkleri için bir batılı gezgin şöyle diyor: “Bu Kırgızlar aynı soydan geldikleri insanlar gibi son derece tatlı ve lütüfkardırlar. Onlardan daima konukseverlik ve yumuşak başlılık gördük”(Alper,2004:9). Batıdan, Çin'den ve Kore'den ve çeşitli ülkelere gelen tüm misyonerler Kırgız Türklerinin misafirperver bir halk olduğunu müttetikten itiraf etmişlerdir.

Kırgızistan ile Türkiye arasındaki ilişkiler esas itibariyle 1991 yılından itibaren oluşmaya başlamış veTürkiye,Kırgızistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülkeolmuştur. Daha sonra 29 Ocak 1992 tarihli protokol uyarınca karşılıklı olarak büyükelçilikler faaliyete geçirilmiştir. 23 Aralık 1991'de Kırgızistan devlet başkanı Askar Akayev ilk resmî ziyaretini Türkiye'ye yapmış ve bu ziyarette bir dizi iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Ayrıca bu süreçte karşılıklı olarak resmî heyetler ülkelere ziyarette bulunmuş ve çeşitli konularda çok sayıda belge imzalanmış bulunmaktadır. Türkiye, Kırgızistan'ın tanınması, uluslararası ve bölgesel kuruluşlara katılması; üçüncü ülkelerin ve uluslararası kuruluşların destek ve yardımlarının sağlanması gibi konularda girişimlerde bulunmuş ve öncülük etmiştir. 25 Aralık 1991'de Türk-Kırgız İş Konseyi kurulmuştur. AyrıcaKırgızistan'da faaliyetgösteren sanayici ve iş adamlarını bir araya getirmek amacıyla Bişkek'de Kırgızistan-Türkiye İşadamları Derneği (KITİAD) kurularak, faaliyete başlamıştır. Kırgızistan ileTürkiye arasında 29 Mayıs 1991 tarihinde Ankara'da imzalanan “*Ekonomik ve Ticarî İşbirliğine Dair Protokol*” çerçevesinde başlayan ekonomik ve ticari ilişkiler bugüne kadarartanbırhızla gelişme göstermiştir(Solak,2008?:7). Kırgızistan ile Türkiye Cumhuriyetleri arasındaki çok yönlü ilişkiler, Kırgız tarihinin Türkiye'de tanınması ve gelişmesine zemin hazırladı. Türkiye'de 20. yüzyılın ilk çeyreğinden başlayarak Kırgız tarihi hakkında bilimsel çalışmalar yayımlanmaya başlamıştır. Son on beş senede konuyla ilgili Türkiye'de önemli çalışmaların yapıldığı ve Kırgız tarihi alanında bilim adamlarının yetiştiği söylenebilir. Oluşan bu zemin Türkiye'de Kırgız tarihinin Genel Türk Tarihi içinde kendi başına bir bilim dalı olarak gelişmesini sağlayacaktır(İsakov,2009:3). Türkiy'nin Kırgızistan'daki etkinliğinin en yoğun görüldüğü alan eğitim olarak karşımıza çıkıyor. Bu konuda en dikkat çeken yatırımı Türkiye- Kırgızistan Manas Üniversitesi oluşturuyor.

Bişkek’te 1995 yılında kurulan üniversite sekiz fakülte, meslek yüksekokulu ve araştırma merkezleri ile Türkiye’nin en büyük eğitim yatırımı olarak dikkati çekmektedir. Ayrıca Türk Dünyası Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk Ala-Too, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, olmak üzere dört Türk üniversitesi, Türkiye’den işadamlarının desteklediği Araşan İlahiyat Fakültesi, Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı Anadolu Kız Meslek Lisesi, Anadolu Lisesi yanında Sebat Eğitim Kurumlarına ait 14 lise eğitim vermektedirler. Okuma yazma oranının %98,3 olduğu ülkede 237 bine yakın üniversite öğrencisi bulunmaktadır(Gündoğdu, 2011:417).Özellikle iki ülke arasında ortak Kırgızistan-Türkiye “Manas” Üniversitesi günümüzde binlerce Türk Dünyasından gelen öğrencilere hizmet vermektedirler.

1.3. Kırgız Türkçesi Hakkında Bilgi

Bilindiği üzere, Kırgız Türkleri Türk kökenli boyların en eski halklarından biridir. Günümüz Kırgız Türkçesi, Türk lehçelerinin önemli bir grubunu oluşturan Kıpçak grubunda yer almaktadır. Türk tarihi içerisinde Kıpçak Türkleri ve Kırgız Türkçesi, bugün çoğunluğu Kırgızistan’da yaşayan Kırgız Türklerinin konuştuğu bir lehçe olup Kıpçak grubu lehçeleri içerisinde yer alır. Kırgız Türkçesinde sekiz ünlü vardır. Bu ünlüler Türkiye Türkçesindeki ünlülerle aynıdır: “a, e, ı, i, o, ö, u, ü”. “e” sesi kelime başında “Э э” işaretiyle; kelime içinde ise “e” işaretiyle gösterilir: эки-eki (iki), эже-еце (abla), мен-men (ben), сен-sen. Bu ünlülerin dışında Kırgız Türkçesinde bir de y ünsüzü ile birlikte kullanılan ünlüler vardır: Ё ё = yo (коёт-koyot “koyar”, Ю ю = yu (моюн-moyun “boyun”, Я я=yа (аяк-ayak). Kırgız Türkçesinin tipik özelliği uzun ünlüler bulundurmasıdır. Yukarıdaki sekiz ünlüye ek olarak, altı da uzun ünlü vardır: aa, ee, oo, öö, uu, üü. Bunların önemli bir kısmı ikincil uzun ünlülerdir. Kırgız Türkçesinin en önemli ve tipik özelliklerinden biri de ünlü yuvarlaklaşmadır. İlk hecedeki yuvarlak ünlüler (o, ö, u, ü), sonraki hecelerde bulunan düz ünlüleri yuvarlaklaştırır. İlk hecedeki o ve u, sonraki hecelerde bulunan a’ları o’ya, ı’ları u’ya çevirir: болсо (olsa), болбоду (olmadı), coldoştorum (yoldaşlarım)vb. İlk hecedeki ö ve ü, sonraki hecelerde bulunan e’leri ö’ye, i’leri ü’ye çevirir: сүйлөшмө (söyleşme), үйлөрүмүздөгү (evlerimizdeki), önөр (hüner), ölkölördө (ülkelerde). Kelime içi ve sonunda bulunan g ve b sesleri önce v’ye, daha sonrada yuvarlak bir ünlüye dönüşürler. tag>too, agız>ooz, sub>suu; bazı kelimelerdeki v seslerinin de o’ya dönüştüğü ve yuvarlakşamaya katkıda bulunduğu görülüyor:

kavim>koom, cevap>coop. Kırgız Türkçesi, Kıpçak grubu lehçeleri içerisinde en çok Kazak Türkçesine yakındır. Kırgız Türkçesinde yirmi ünsüz vardır: “*b, c, ç, d, f, g, x, k, l, m, n, ñ, p, r, s, ş, t, v, y, z*”. Bugünkü Kırgız alfabesinde, ince ünlülerle kullanılan *g* ile kalın ünlülerle kullanılan *ğ*, aynı harfle gösterilir. Ancak Kırgız Türkçesindeki *g* sesi Türkiye Türkçesindekinden daha belirgin ve telâffuz yeri gırtlığa yakındır. Kırgız Türkçesinde, Türkiye Türkçesinden farklı olarak hırıltılı gırtlak sesi *x* ve damak sesi *ñ* vardır. Türkiye Türkçesindeki gırtlak sesi *h* ise Kırgız Türkçesinde yoktur. Kırgız Türkçesi alfabesinde 20 ünsüzden başka çift ses değerine sahip ve daha çok Rusça kelimelerde görülen şu işaretler de bulunmaktadır: *Ê (yo), Ъ (ts), Ы (şç), Ю (yu), Я (ya)*.

“Kırgız Türkçesinin üç diyalekti vardır. Bunlar; Kuzey, Güneybatı ve Güneydoğu diyalektleridir. Kırgız edebî dili olarak da Kuzey ağzı esas alınmıştır (Nasırova, 2012:8). Kırgız Türkçesi tarihî olarak üç gelişim devresi içerisinde ele alınır:

Eski Kırgız Türkçesi (VII.-IX. yüzyıllar): Konuşulduğu alanda eski Uygur ve Oğuz Türkçeleri ile sürekli ilişkide bulunmuştur. Bunlarla birçok ortak yönleri vardır.

Orta Kırgız Türkçesi (X.-XV. yüzyıllar): Bu dönemden elde belge bulunmaz. Kırgız boyları arasında sıkı bir bağ vardır. Göçebe bir halkın dili olarak, halk arasında ve halk edebiyatında işlenmiştir.

Yeni Kırgız Türkçesi (XV. yüzyıldan sonra): XVIII. yüzyıl ortalarından sonra Kırgız Türkçesine Arapça ve Farsça kelimeler girmeye başlar. XVIII. yüzyıl ortalarından Ekim devrimine kadar ağızlar arası ayrılıklar oluşur. Son dönemde ise, ağızlar arası ayrılıklar azalır. Ortak yazı dili arama çabaları başlar. Kırgız Türkçesi son dönemlerde edebiyat dili özelliği kazanır. Günümüzde Kırgız Türkçesi toplumun her alanında kullanılmaktadır.

Kırgızcanın söz varlığı iki tür kelimedenden ibarettir: Yerli ve yabancı kelimeler. Yerli sözcüklerin asıl kökü Türkçedir. Kırgızcada genellikle akraba, insan organ adları, hayvan, bitki ve ev eşyaları için kullanılan isimler ile sıfat ve fiiller yerli kelimelerle ifade edilir. Yabancı kelimeler ise alıntı kelimelerdir. Alıntı sözcükler en çok Rusça, Arapça ve Farsça’dan geçmiştir. Kırgız Türkçesindeki yerli kelimeler yabancı sözcüklere göre daha çoktur. Buna rağmen bazı yabancı kelimeler eş anlamlı karşılıkları olmadan tek başına kullanılır. Mesela: *kitep-kitap, samın-sabun, mektep-okul, köçö-sokak*. Alıntı kelimelerin çoğu Kırgızcaya o kadar yerleşmiş ve Kırgızcanın ses uyumlarına göre değişmiş ki, bu

tipteki kelimeler ilk bakışta Türkçe kökenli bir kelime sanılabilmektedir. Alıntı kelimelerin bazıları Kırgızcada Türkçe karşılığı bulunsa da tercih edilmektedir. Meselâ tarım, din, ticaretle ilgili sözcüklerin çoğu alıntıdır (*Nasirova, 2012:23*). Bu mesele Kırgız Türklerinin Talas savaşından sonraki tarihi durumu, Uygur Türkleri ve komşu Özbek Türkleriyle de maddî ve manevî ilişkileri söz konusudur. Farsçadan en çok kelime kazandıran da Tajikistanla tüccarlık münasbetler neticesinde meydana gelmiştir.

Çalışmamızda Arapça ve Farsça'dan girmiş kelimeler bulunmaktadır. Biz bunları tespit ederken Arapça kelimeleri ayrı Farsça kelimeleri de ayrı olarak gösterdik. Onlar şu şekilde vermeyi tercih ettik:

Arapça/Farsça/Rusça (Rusça sadece bir tane kelime bulunmaktadır)

A

acal : ecel (ar.)

azan : ezan (ar.)

adam : adam, insane (ar.)

Alla : Allah (ar.)

amir: emir (ar.)

aqıl : akıl (ar.)

aqıret: ahiret (ar.)

ar : her (farsça)

aram : haram (ar.)

arbaq : ervah, ruh (ar.)

asman : gök yüzü (farsça)

aşiq : aşık (ar.)

asr : asr, ikinci (ar.)

aybat: heybet (ar.)

ayqırıq : haykırış (ar.)

aziz:aziz(ar.)

B

balban : pehlivan (farsça)

bata: dua, fatiha (ar.)

baygambar : peygamber (farsça)

becet: imza (Rusça)

C

canaza: cenaze (ar.)

cadiger : yadigar (farsça)

D

din : din (ar.)

duba : dua (ar.)

dunuyö : dünya (ar.)

duşman : düşman (farsça)

E

eç : hiç (farsça)

İ

ireket : rekat (ar.)

K

keremet : keramet (ar.)

külüstön : gülistan (farsça)

M

moldo : molla, hoca (farsça)

möör : imza, mühür (ar.)

musulman : müslüman (*ar.*)

O

oluya : evliya (*ar.*)

Q

qaada : kayde, örf ve adet (*ar.*)

qaar : kahhar, sinir (*ar.*)

qabar: haber (*ar.*)

qalam : kalem (*ar.*)

qalq : halk (*ar.*)

qapır: kafir (*ar.*)

qayıp: gayıp (*ar.*)

S

sadaqa : sadaka, üşür (*ar.*)

salam : selam (*ar.*)

Ş

şerbet: şerbet (*ar.*)

T

taala : Hak Teala (*ar.*)

tamaşa : temaşa, izlemek (*ar.*)

U

ubaqıt: vakit, zaman (*ar.*)

P

pende : insanoğlu (*farsça*)

qayrat: gayret (*ar.*)

qasiyet: haysiyet (*ar.*)

qıbla: kible (*ar.*)

qoco : hoca (*ar.*)

Quduret: Kadir zat (*ar.*)

Quran : Kuran (*ar.*)

qıyal: hayal (*ar.*)

sapar: sefer, yola çıkmak (*ar.*)

sultan : sultan (*ar.*)

şeyşenbi : Çarşamba (*farsça*)

tozok : duzah (*farsça*)

Z

zambirek: zamburak (*farsça*)

Kırgız Türkleri 1924-1928 yılları arasında Arap alfabesini, 1928-1940 yılları arasında Latin alfabesini kullanmışlar, 1940'tan sonra da Kiril alfabesini kullanmaya başlamışlardır. Kırgız Türkleri, bugün de Kiril alfabesini kullanmaktadırlar. Kırgızistan'da % 57 oranında ana dil olarak Kırgız Türkçesi korunmaktadır. 21 Ağustos 1991 Kırgızistan bağımsızlık bildirgesi ile Kırgız Türkçesi resmî dil olarak ilan edilmiştir. Okullarda ve üniversitelerde Kırgız Türkçesi ile eğitim yapılmaktadır(Ata,Tulum,2011:166). Son 5 sene içerisinde Lâtinçeye geçme planı gelişmektedir. Belirttiğimiz gibi hem Arapça hem de Lâatince kullanmış olan Kırgız Türkleri, zamanında tarihini ve edebiyatını belirttiğimiz dilde yazmışlardır. Yasaklanmış arşivlerden tarihî ve resmî belgelerin açılarak gelecek nesile aktarılmasında büyük katkıda olacaktır. Böylelikle Ortak dil konusuna yol açacaktır. Ortak dil demek birlik ve beraberlik demektir.

1.4. Kırgız Edebiyatı Hakkında Genel Bilgi

XX. yüzyıla kadar yazılı edebiyatları olmayan Kırgız Türklerinin çok zengin bir halk edebiyatı vardır. Halk edebiyatına nazım türleri hakimdir. Halk edebiyatı türleri içerisinde destan ve halk hikâyeleri önemli bir yer tutar. Destanlar arasında Manas, Kurmanbek, Er Tabıldı, Kedaykan, Olcobay Menen Kışımcan gibi destanların yanı sıra, eski âdetlerle hayat pratikleri hakkındaki şiirler, bilmeceler, atasözleri, kahramanlık destanları, hikâyeye ve masallar, efsaneler, dini ve lirik şarkılar zengin Kırgız Folklorunun önemli türleridir.

Destanlar arasında, Manas Destanı Kırgız sözlü edebiyatının şaheseri ve aynı zamanda dünya edebiyatının en uzun destanıdır. 500.000 beyitten fazla olan bu destan, bugüne kadar sözlü olarak manasçılar tarafından getirilmiştir. Keldibek, Maymanbay, Timbek, Sagımbay Orazbakoğlu, Sayakbay Karalayoğlu önemli manasçılardır. Kırgız sözlü edebiyatında musikiyle iç içe girmiş bir şiir geleneği vardır. Kırgız halk şairlerine “*akın*” denir. Bu şiirlerden, defin törenlerinde okunanlara “*koşok*”; hasret ve şikâyet konulu olanlara “*koş-toşu*”; medhiyelere “*moktoo*”; taşlamalara “*korgoo*” denir.

Kırgızlarda yazılı edebiyat 1920'lerden sonra gelişmeye başlamıştır. Kırgız Türkçesi ile yazılan ilk eser 1911'de çıkan Moldo Kılıç Şamırkanuulu'nun “*Zilzala*” adlı ırlar kitabıdır. 1924 yılında çıkmaya başlayan Erkin Too gazetesi ve Leninçil Caş gazetesi, edebî eserlere geniş yer vermiştir. Sovyet devresinde kültür ve edebiyat alanında büyük

bir teşkilatlanma olmuş ve çok zengin sözlü bir geleneği olan Kırgız yazılı edebiyatı, bu yüzyılda giderek gelişmiştir. Toktogul Satılganov ve Togolok Moldo Sovyet Kırgız Edebiyatı'nın ilk şairleridir. Şiirlerinde yeni Sovyet ideolojisini överek, rejim doğrultusunda eserler vermişlerdir. Bu dönemde, milliyetçi fikirleriyle öne çıkan ve şiirlerinde Kazak ve Kırgız toplumlarında sınıf çatışması olmadığını belirterek, anti-sosyalist temaları işleyen Kasım Tınıstanov da önemli bir şahsiyettir. 1920'li ve 1930'lu yıllarda Kırgız Edebiyatı, Sovyet rejimine uygun bir edebiyat meydana getirir. *A. Tokombayev, C. Bökönbayev ve K. Malikov* bu dönemin önde gelen edipleridir. Halkların kardeşliği, Ekim ihtilâlinde sonra Kırgız Türklerinin siyasi ve sosyal alanda kaydettiği gelişmeler, toplum yararı için fedakârlık gösterme, feodal bağlardan ve burjuva geleneklerinden kurtuluş, belli başlı temalardır.

II. Dünya Savaşı yıllarında ve sonraları Sovyet topraklarının korunması, kahramanlık ve fedakârlık temaları revaç bulup, daha çok savaş konuları işlenir. S. Eraliyev, E. Uzakbayev, S. Cusuyev ve Rusya'yı, Rus insanını anlatan şiirleri ile dikkati çeken A. Osmanov, bu dönemin belli başlı isimleridir. 1950'li yıllarda gelenekçilik ve yenilikçilik konuları tartışılmaya başlanır. Bazı yazarlar ve eserler tenkit edilir. Altmışlı ve yetmişli yıllarda ideolojiye ve Lenin'e duyulan hayranlık yeniden işlenir. Seksenli ve doksanlı yıllarda Sovyet temaları, Kırgız Türklerinin edebiyatından çıkar, geçmişteki yanlışlıklar eleştirilmeye başlanır. Kırgız edebiyatının en büyük ismi, Cengiz Aytmatov'dur. Aytmatov, dünyanın en büyük romancılarından birisi olarak kabul edilmektedir. Aytmatov'un eserleri yetmiş ülke diline çevrilmiştir. Cemile adlı hikâyesiyle ünlenen Aytmatov'un; *Yüzyüze, Selvi Boylum, İlk Öğretmen, Deve Gözü, Toprak Ana, Gülsarı, Beyaz Gemi, Gün Olur Asra Bedel, Dişi Kurdun Rüyalari* gibi hepsi şaheser niteliğinde olan birçok roman ve hikâyesi bulunmaktadır (*Ata, Tulum, 2011:167*). Günümüzde Türkiye'de Beyaz Gemi üzerinde film çekilmektedir. Bu da Türkiye Türklerine ve Türk Dünyasına en büyük yarar ve hizmet. Türkiye tarafından her yeni neslin idrakine ve anlayışına hitap edecek bir proje üretilmektedir.

BÖLÜM 2. MANAS DESTANI HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2.1. Destan Tanımı ve Konuları

"Destan" kelimesi dilimize Farsça'dan geçmiştir."Destan", çeşitli sözcüklerde, "hikaye, masal. Kıssa manzum hikaye, manzum kıssa" gibi kelimelerle karşılanmaktadır. Bizi burada ilgilendiren taraf, "destan" terimine verilen karşılıktadır. Türk Dil Kurumu'nca yayınlanan Türkçe Sözlük'te: "Destan: I-Tarih öncesi tanrı, tanrıça, yarı tanrı ve kahramanlarla ilgili olagan üstü olayları konu alan şiiri, Milli Eğitim Bakanlığı'nca yayınlanan örnekleriyle Türkçe Sözlük'te: "Destan: i-Bir millet tarih sahnesine çıktığı ilk devirlerde başından geçen büyük hadiseleri, savaşları, kahramanlıkları, öçleri vb. şeyleri mitolojik unsurlarla da süsleyerek lirik bir dille anlatan eserler" diye açıklanıyor (Gündoğdu, 2009:146).

Kırgız Türklerinde destanı karşılayan en eski kavram "comok"tur. Bu kavram Kırgız sözlü edebiyatını ele alan eserlerde farklı şekillerde tanımlanmıştır. Yudahin Sözlüğünde comok, "kahramanlık destanı, bu kabilden bir eser, cöo comok ise "masal" olarak verilirken, comokçu ifadesi için "masalçı, hikâyecisi", comokto- fiili için de "anlatmak, hikâye söylemek", comoktol- "masala mevzuu olmak, masallarda tasvir edilmek", comoktoo ise "masal" şeklinde tasvir ve anlatma anlamlarında kullanılmıştır. Kırgız Türklerinde "comok" terimi hem masal hem de destan anlamına gelmekle beraber; nesir şeklinde, hacimsiz, fantastik öğelerin egemen olduğu tür "cöo comok"; manzum, hacimli, büyük kahramanlık vak'alarının hikâye edildiği epik yaratmalar da "comok" olarak adlandırılmaktadır (Akmataliyev, 1995:223).

Türk edebiyatında kullanılan destan kelimesi Kırgız Türklerinde "dastan" şeklinde olup bizim anladığımız manadan daha farklıdır. Dastan kavramı Kırgız-Sovet Ansiklopedisi'nde "Dastan, Orta Asya'da çok yaygın olan bir epik türdür. Bu tür, şifahî lirik şiirlerden veya nesir türündeki romantik, kahramanlık-fantastik konularını içeren masal, ulama, şecerelerden oluşur. Nesir türünde ise genellikle şiirle diyalog ve monolog yan yana gelir. X.-XV. yüzyıllarda Pers, Tacik, Özbek, Azerbaycan edebiyatlarında bazı romantik eserlere (Leyla vü Mecnun, Husrev ü Şirin) ve epik (Firdevs'in Şehnâme'si) esere dastan adı verilmiştir. Dastanın bu iki türünde de

kahramanları abartarak anlatma metodu kullanılır. Kırgız edebiyatına dastan türü, XVI.-XVIII. yüzyıllarda girmiştir. Oğuz, Özbek, Karakalpak, Kırgız gibi Türk boylarında dastan türü bolca yaratılmaktadır ve Kırgız folklorunda da „*Canış-Bayış*“, „*Kurmanbek*“ veya buna benzer edebi eserlerin bazen dastan adını aldıkları şekilde tanımlanarak “*dastan*” kavramını bazen şimdi kullandığımız destan (epos, comok) kavramına, bazen halk hikâyelerine bazen de divan şiirinde mesnevi şeklinde yazılan uzun manzum anlatılara yakın olarak ele alındığı görülmektedir. Kırgız Tilinin Tüştürmө Sözdüğü’nde de dastan, şiir şeklinde yazılmış hacimli eserler, kahramanlık masalları ve lirik şiirlerdir” şeklinde tanımlanıp tanımın unsurları bazen hacme bazen konulara göre belirlenmiştir. Burada da dikkat edilirse dastan hem kahramanlık masalı hem de lirik şiir olarak düşünülmüş, böylece dastan ile Kırgızcada’daki comok, Türk edebiyatındaki “*destan*” kavramına eş manalar yüklenmiştir. Fakat lirik şiirlerin de dastan olduğu dile getirilerek böylece divan şiirindeki uzun aşk konulu mesneviler kastedilmiştir (Çeribaş, 2010:164). Sözlük anlamlarının ötesinde destan, edebî bir terim olarak daha geniş anlamlar kazanmıştır: Nitekim Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü’nde destan: Milletın yüksek duygularını, düşüncelerini ve ortak ülkülerini yansıtır. Destanlar, ferdi değil sosyal eserlerdir. Olağanüstü özelliklere sahip kahramanları ve toplumu derinden sarsan hadiseleri konu edinir şeklinde tanımlanmaktadır (Akyüz, 2013:14).

Kırgızlarda Türk edebiyatındaki destan kavramına karşılık gelen terimlerden biri de dünya edebiyatında da yaygınlık kazanmış “*epos*”tur. Epos, Kırgızlarda bugün itibariyle en yaygın kavramlardan biri olup kavramın ortaya çıkmasıyla birlikte “*comok*”, “*cöö comok*” ve “*dastan*” gibi kavramlar neredeyse unutulmuştur. Bu kavram Kırgız Türkçesinde Sovyetler Birliği Dönemi’nde girmiş olup edebî dilde oldukça yaygın hale gelmiştir. Manas ve diğer destanlardan bahsedilirken sürekli Manas Eposu, çoğ epos, kence epos, baatırdık epos-köönö epos, tarihıy epos, miftik epos, sotsiyaldıkturmuşuk epos, arhaik epos gibi terimlere de rastanmaktadır. Kırgız Adabiyatının Tarihi adlı eserde ise epos kavramı epikalı canr (epik türler) başlığı altında verilmiş, önce epika kavramı tanımlanırken, kavramın Grekçe “epos” sözünden yaratılıp “*söz, söyleyiş, hikâye*” anlamlarına geldiği; bu türün başlangıçta insan yaşamının ele alan, basit, sosyal anlatılar şeklinde ortaya çıktığı, sonradan edebî değer kazandığı söylenmiştir. Bugün için ise epos, “*ğiiir*” şeklinde, konusu halkın tarih ve yaşamla ilgili, hacimli şifahî eserlerin

hepsine denir” diyerek tanımlanmış ve “hacimli, vak’aları karışık, şiir şeklindeki, yüksek edebî değere sahip eserlere de epopeya” denildiği kaydedilmiştir. Bu tanımlardan anlıyoruz ki epos terimi bütün dünyada olduğu gibi hem Kırgızlarda hem Türk edebiyatındaki destan terimine karşılık olarak kullanılmakta hem de destanın bütün alt türlerini (hacimce çoŋ, kence, uluu epos, baatırdık, kaarmandık epostoru, miftik, lirikalıkepostor, lirikalık-epikalık epos, köönö epos) kapsamaktadır(Çeribaş, 2010:149).Fakat günümüzde Kırgız Edebiyatı kitaplarında son beş sene içerisinde yazılmış eserlerde de epos kelimesi yerine dastan kelimesi daha çok tercih edilmektedir. Kırgız Milli Dil Komisyonu tarafından kontrol edilmektedir. Yabancı kelimelerin yerine öz Türkçe kelimeleri kullanma meyli uyanmaktadır.

Kırgız sözlü edebiyatında profesyonel destancı anlamına gelen terim manasçı’dır. Bu terim, daha önce de belirtildiği gibi ilk defa 1930 yılında ortaya çıkmıştır. Daha önceleri comokçu, ırçı, akın gibi kavramlar bazen şâir kavramını, bazen de destan anlatıcılarını karşılamak için kullanılmıştır. Manasçı kavramı adını Kırgızların çoŋ epos diye adlandırdıkları Manas Destanı’ndan almıştır. Böylece dünya literatüründe ilk defa bir destan ve onun söyleyenler aynı adla anılmıştır. Hatta Manas Destanı’nın devamı olan Semetey’i söyleyenlere de Semeteyci adı verilmiştir. Kırgız edebiyatında manasçı kavramına yaklaşım ve kavramın anlam çerçevesi diğer terimlere nazaran daha az farklılık arz etmekle birlikte yine de değişik şekillerde tanımlanmıştır. Kavram, Kırgız-Sovet Ensiklopediyası’nda “*Kırgızlarda Manas söyleme sanatını hususi iş edinen akın , ırçı*” şeklinde tanımlanıp kavramın Ekim Devrimi’ne kadar kullanılmadığı, bu kavramın yerine comokçu ve ırçı terimlerinin Kırgızlar arasında bilindiği ve terimin ilk defa Husayin Karasayev tarafından Kızıl Kırgızistan (şimdi Kırgızistan Tuusu) adlı gazete yazdığı Manas başlıklı makaleyle ortaya çıktığı yazılıdır. Uluttuk Kırgız Filarmoniyası adını taşıyan kitapta ise manasçı tanımlanmadan önce Kurmanbek, Er Tabıldı, Er Töŋtük, Canış-Bayış gibi kahramanlık destanlarının yanında Olcabay menen Kışimcan, Kococaş, Sarinci Bököy, Kedaykan gibi sosyal hayatla ilgili destanların olmuştur. Bunların hepsinin comokçular tarafından söylenmiştir. Comokçuların icra yeteneğine göre comokçular (nesir türündeki comokları söyleyenler), akın-comokçular (manasçılar) ve camakçı-comokçular (halk destanlarının parçalarını, rivayetlerini söyleyenler) gibi çeşitlere ayrıldığı, halkın günümüzde bütün comokları söyleyenlere aytuuçu, Manas’ı söyleyenlere manasçı, Semetey’i söyleyenlere de Semeteyçi dediği

yazılıdır(Çeribaş, 2010:163). Belli başlı Manasçılar şunlardır: *Akılbek, Dıykanbay, Çoyuke, Kalça, Tımbek, Sayakbay ve Sagınbay*'dir. Bu insanlar hayatı boyunca Manas söylemişlerdir.

2.2. Destanın Konuları

Destanlar ulusların yazı öncesi çağlarında oluşmuş, gelişmiş yapıtlardır. O çağlarda hem yaratılış ve dönüşümleri, tanrıları ve olağanüstü varlıkları, hem de toplumun geçmişi ile ilgili bilgileri destanlar verirlerdi. Bu nedenle, destanları konuları bakımından ikiye ayırabiliriz:

a) Kozmogoni ve mitoloji konulu destanlar: Dünyanın ve yer yüzündeki varlıkların yaratılışı, tanrılar, yaratıcı varlıklar. Kötü güçleri temsil eden dev, ejder gibi yaratıkların kendi aralarında olan veya insanlarla olan ilişkileri.

b) Milletin geçmişindeki önemli olaylar, büyük önderlerin dışta ve içte, toplumun düşmanları ile savaşları, toplumu daha rahat bir hayata ulaştırma çabaları (*Yılbır, 2006:13*).Destan konuları ve çeşitleri Rus Soviyet döneminde Halkbilimci ve edebiyat alanındaki tüm bilim adamları çeşitli görüşler ortaya koymuşlardır. Çeşitliliğin nedeni de Kırgız Halk Edebiyatında ana unsurları yok etmektir. Hatta "Manas" destanının bile önce destan olmadığına dair yazılar yazmışlardır.

Destanlardaki olaylar ne tamamen masallardaki gibi olağanüstü ne de romanlardaki gibi tamamen gerçektir. Olayları meydana getiren iyi-kötü bilgiler, yeni mücadele ve uzlaşmalar bu yüzden üç kısımda toplanabilir:

1. İnsanlarla insanlar arasındaki romantik olaylar.
2. İnsanlarla yarı tanrılar arasındaki olaylar.
3. Destana, tarihî olaylardan yansımış olan dış düşmanlar, ordular ve başka milletlerin kahramanları ile mücadele, milletlerarası çatışma.

Toplumlar önce masal ve mitosları ve bunlara dayanarak destanları yaratmışlardır. Medeniyet geliştikçe destandan romana geçmişlerdir. Her destan çok önemli bir olaydan konu çıkarır; bu olay ya büyük bir savaş gibi tarihle ilgili ya da kuraklık ve kıtlık gibi

tabiatla ilgili olabilir(Kabaklı, 2002: 63). Mezkur tasnifin 3. kısmında anlatıldığı gibi üzerinde çalıştığımız “Manas” destanında da tarihi olaylardan yansımış (Kalmaklar ve Çin’ler) ve milletlerarası mücadele ederken halkın içinden çıkan kahramanların cesurluğu, fedakarlığı ve savaşı anlatılmaktadır.

2.3. Manas İsmi ve Menşei

Manas ismi hakkında görüşler çeşitlidir. Sanskritçe’de “*dıya-us asman*”, Grekçe’de (Yunanca) “*Zevs,Zaus*”ve Asman’ın Manas’a dönmesi ve değişmesi zor bir mesele değildir.

Dolayısıyla Manas’ın asman gök yüzünün bir varlığı ve güneşin Tanrısı olduğu, destanın kendisinde şu şekilde anlatılmaktadır:

Ayin menen künündün,(*Ay ve güneşten,*)

Bir özünön bütköndöy...(*Özlerinden doğulmuş...*)

Közünön calın şırkırap,(*...gözünden yalın sıçrayıp,*)

Oozunan tütün burkurap.(*Ağzından duman, sis çıkar*)(Borbugulov, 2004:13).

Bazı araştırmalara göre Manas, Nogay boyundandır. A.İnan, konuyla ilgili olarak “*Kırgız destanının baş kahramanı da Nogaylıdır; Sarı Nogay, Er Manas*”ifadesi kullanır. Bununla beraber kahraman Manas’ın şeceresi ile ilgili söylenenler hala kesinlik kazanmamıştır. Manas’ın Nogay, Sarı Nogay, Kıpçak boylarından birine mensup olduğunu söyleyenler de vardır. Belek Soltonoyev, Manas’ın kesinlikle tarihî bir şahsiyet ve atalarının isimlerinin de sırasıyla; Cakıp, Tümin Han (VI. yüzyıl), Böyön (Bumin) Han Kara Han (XI. yüzyıl) olduğunu söyler. Bu bilgilerden hareketle Manas’ın muhtemelen XI-XII. Yüzyılda yaşadığını söylemek mümkündür. Ancak, araştırmacı A. Bernştam, Manas’ın Nogay olabileceğini kabul etmekle birlikte onun daha eski bir tarihte, IX.yüzyıldaki bir Kırgız kahramanının adı olduğunu iddia eder. Ona göre Manas ismi ise, Mani tanrısı (Manu) veya bu dinin yayıldığı yerdeki (Manisa) adlı dağdan alınmadır.

Manas isminin etimolojik izahında araştırmacılar arasında henüz bir ortak görüş yoktur. R. Sarıpbekov’a göre bu kelime İndo-Avrupa dillerinde değişik formlardadır. Lâtincede “Mens”kelimesi aynı soydandır. Bu kelime şu manalara gelir: 1) *ruh*, 2) *akıl*, 3) *yürekli*, *cesur* 4) *gayretli*, 5) *gaye*, *maksat*.

Kırgız Manasçı'ların çeşitli varyantlarında farklılık sadece ismin veriliş şeklindedir. Örneğin, S. Karalayev'in varyantında adı "*Çon Cindi (Büyük Cinli)*", M. Musulmankulov'un varyantında ise halk kendisine "*Aşırbek*"adını koyar. Miftakov'un derlemesinde gerçek adı "*Sardar*", "*Manas*" onun sıfatıdır. Destanda sadece Manas değil, Çubak, Sırgak, Serek, Acıbay, Yaşlı Kırgıl, Kanıkey yaptıkları işlerin önemine göre isim alırlar. Cusup Mamay'ın varyantı dikkat çekicidir. Burda ise çocuk doğduğunda avucuna ismi yazılıdır, "*Çocuk doğduktan sonra Adilbek, Balta ve Cakıp çocuğa dikkatlice baktılar. "Manas" adının yazılı olduğunu gördüler. Akbalta hemen adı değiştirip "Çon Cindi" koydu. İsim koyulduktan sonra avuçtaki yazı kayboldu*".Kırgız Halk edebyatında genelde çocuk isimleri bilinmeyen derviş tarafından koyulur sonra kendisi kaybolur. Manas'ın bazı varyantlarında da bilinmeyen derviş isim verir. Radloff'un varyantında belirsizdir. S. Orozbekov'un varyantında diğer varyantlara göre farklıdır. Cakıp, oğluna isim verilmesinin şerefine büyük bir toy düzenler. Toyun sonunda ileri gelen yaşlılar uygun bir isim bulamazlar. Aniden bir derviş ortaya çıkarak:

*Eğer bana izin verirseniz,
Ben ona ad vereyim,
Diye derviş cevap verir.
Nihayet ona ad ver,
Diyerek halk sesini yükseltti.
Bırak sözün başı "**mim**" olsun,
Peygamberin adının başıdır,
Ortada ise "**nun**" olsun,
Evliyaların adına işarettir.Sonunda da "**sin**" olsun,
Bu arslanların görüntüsüdür.
Sonunda nereye vardık
Bu üç harften?
Okuyarak, anladı "**Manas**",
Böyle bir söz ağzından çıktı,
Ona adı verildi "**Manas**" diye.*

Bu ve buna benzer K. Yusupov'un ve S. Musayev'in varyantlarında "*Manas*" adını derviş koyar(Yılmaz, 1999:39). Bizim ele aldığımız Bağış Sazanov'ın varyantında "*Kankor*" olarak geçmektedir. Kankor kelimesi günümüz Kırgız Türkçesinde "*Manas, acımasız*" Manasında kullanılmaktadır. Fakat bazı Manasçı ve Manas araştırmacılar bu manaya karşılar ve olumlu anlamında kullanıldığını savunurlar. Onlardan bir tanesi de Borbugulov'dur. O kankor kelimesin şu şekilde açıklar:*Bu kelime sadece ve sadece*

Manas'a ait özelliştir. Manas anlamında değil titül diğer bir değişle yüksek bir ünvardır der. Buna ilaveten Manas iyi ve güzel işlerin başında daima kan çıkartıyor. Yani koyun ve at kesiyor(Borbugulov, 2004:27). Bizim incelediğimiz varyanta kankor kelimesi çok defa kullanılmıştır.

Kırgız Türkleri arasında “*Manas*” ismi kutsal bir özelliğe sahiptir. Çocuklar, bu adın manevi ağırlığına dayanamadıkları için onlara “*Manas*” ismi konulmaz. Ancak Orta Asyada özellikle Kırgızistan’da coğrafi mevki adı kullanılmaktadır. Mesela, Uluslararası “*Manas*” havalimanı, Talastaki *Manas* Kabristanı, *Manas* Bölgesi, *Manas* Zirvesi ve *Manas* Kıştakı v.b. isimler günümüzde mevcuttur.

2.4. *Manas* Destanı Hakkında Genel Bilgiler

Kırgızlar'ın tarihi, bağımsız müstakil bir devlete erişebilmek için giriştikleri savaş ve mücadelelerle doludur. Bu savaş ve mücadeleler onları yıpratmış ve ezmiştir. Zaman zaman şahlanıp büyük devletler de kurmuşlardır. Uygurları yıktıktan (840) sonra Mogolistan ve Tıyanşan bölgelerini de kendi ülkelerine katmışlar ve böylece Çin'den BatıTürkistan'a kadar uzanan geniş ülkelere hakim olmuşlardı.İşte *Manas* Destanı'nı meydana getiren Kırgız Türk kültürü buralarda doğup gelişmiştir. Kırgız Türk halk hikayecileri ve ozanlar, istiklâl mücadeleleriyle ilgili anlatımlarını kopuzla çalıp söyleyerek destan haline getirmişlerdir. Geçen asırlar içinde, bunları terennüm eden ozanlar da kendilerinden bir şeyler katarak destanı zenginleştirmişlerdir.

Manas Destanı, Kırgızlar'ın millî destanıdır. Destan, Kırgız sözlü edebiyatının en güzel, en büyük örneği olup, Kırgız kültürünün da temel kaynağıdır. Destanın baş kahramanının adı *Manas*'tır ve destana da kahramanın adı verilmiştir. Destanı baştan sona ezbere çalıp okuyan ozanlara eskiden '*comokçu*' denilirken, Sovyet yönetimi döneminde '*manasçı*' denilmeye başlanmıştır. *Manas* Destanı'nı okumak bir sanat, bir meslek sayılmaktadır, Bu comokçu/manasçılar sayesinde destan asırlar boyunca ağızdan ağıza, nesilden nesile terennüm ve tasvir edilerek varlığı korunmuş ve günümüze kadar getirilmiştir. Bu büyük ozanların sonuncularından olan Sagımbay Orazbakoğlu (1867-1930) ve Sayakbay Karalaev (1894-1971)'den derlenen destan metinleri(varyant) yazıya geçirilmiş ve kitap olarak yayınlanmıştır. Günümüze kadar destanın altmıştan fazla varyantı banda alınmış

olup bunların toplamı bir milyon mısra kadardır. Manas Destanı, dünyada bilinen destanların en uzunudur.

Kırgız Edebiyatı tasnifine göre destanların *konusu* ve *özellikleri* bakımından da ikiye ayırmaktadır. Konusu kahramanlık olan destanlara **baatırdık**, sosyal hayat ve sevgiyi konu alan destanlara da **turmuştuk** destanlar denilmektedir. *Manas, Semetey, Seytek, Kurmanbek, Canış Bayış, Şırdakbek, Er Tabıldı ve Canıl Mirza* baatırdık destanlar gurubunda yer almaktadır. *Sarıncı Bököy, Olcobay menen Kişimcan, Kedaykan ve Kococaş* bunlar ise turmuştuk destanlar grubunda yer alırlar.

Destanların hacmine ve konusuna göre: **Ulu** (büyük) ve **kence** (küçük) olarak bölünmektedir. Büyüğüne sadece *Manas* destanı'dır. Kence'lerine ise *Er Töştük, Er Tabıldı, Kococaş, Canış Bayış, Canıl Mirza* v.b. kence eposlar dahildir (Alper, 2004:36).

Manas Destanı, sadece bir destan olmanın ötesinde, Kırgız Türklerinin tarihi, örf-adetleri, düşünceleri, görüşleri, halkın günlük hayatı vs. bütün kültürel özelliklerini kapsayan ansiklopedik nitelikte bir eserdir. Destanda Kırgızların eskiarkaik-mitolojik çağdan son asırlara kadar yaşamış oldukları olaylar geniş bir şekilde anlatılmaktadır. Budestan, Kırgız halkının bağımsızlık mücadelelerinin yanı sıra, diğer Türk destanlarındaki mitolojik özellikleri ve Şamanizim unsurlarını da ihtiva etmektedir.

Manas Destanı, Kırgızların dış düşmanları olan Kalmuklar ve Çinliler ile yaptıkları savaşları ve kendi içlerindeki mücadele ve karışıklıkları anlatmaktadır. Çeşitli Türk boylarının tarihleri boyunca dış düşmanlarının yanı sıra birbirleriyle de mücadele ettiklerini biliyoruz.

Öyleki, eski Türk devletlerinin yıkılmalarına yol açan en önemli sebeplerden birisi bu iç mücadelelerdir.

Manas Destanı hakkında ilk bilgilere *Ahsikentli Seyfeddin'in Mecmuai't Tevarih* (XVI.yüzyılda yazılmıştır) adlı eserinde rastlanmaktadır. Bu kaynak eserde destanın kahramanı Manas, gerçek bir tarihi şahsiyet olarak gösterilmektedir. Manas Destanı'nı derleme, yazıya geçirme ve üzerinde inceleme çalışmaları, XIX.Yüzyılın ortalarında başlanmıştır. 1856 yılında Kazakaraştırmacı *Çokan Velihanov*,destan hakkında bir makale yayınlamıştır. Manas Destanı'nın ilk tam metnini WilhelmRadloff, 1862-1869

yılları arasında, Isık Göl civarında yaşayan boyların destancılarından derlemiş ve daha sonra bunları 590 sayfalık bir kitap halinde yayınlamıştır. Sonraki araştırmacı edebiyatçılar daha çok bu metni kullanmışlardır. Ancak Radloff, destanı derlediği ozanların kendisini Rus memuru zannederek destan metninde değişiklik yaptıklarını anladığını belirtmiştir. Bu suretle, destanın o zamana kadar söylenen metninde bulunan bazı orijinal kısımların derlenen metne katılmayarak kaybolduğu ve destan kahramanı Manas'ın Rusçarı ile dostluğu gibi destanın aslında bulunmayan hususların da destana girdiği ileri sürülmektedir. Destan günümüze kadar çeşitli dillere tercüme edilerek yayınlanmış ve böylece dünya edebiyatının hazinesi olmuştur.

Destanlarda kahramanlık unsuru ön planda olmaktadır. Türk destanlarında kahramanların, benlikleri için değil, milleti için, din için mücadele ettikleri görülüyor. Destanın kahramanı Manas, aynı zamanda Müslümanlığın bir sembolüdür. Ülkesinde ve mücadele ettiği milletlerin arasında Müslümanlığın yayılması için çarpışmalara girmiş, harpler yapmıştır. Manas'ın çevresindeki insanlar da Müslümandır. Türkler İslamiyeti kabul ettikten sonra destanlar, İslamın etkisinde "millî-islamî" nitelikli ürünler haline gelmiştir. Manas Destanı da böyle bir dönemin ve anlayışın ürünüdür.

Rusya'da 1917 ihtilali ile Çarlık yönetiminin yıkılmasından sonra Orta Asya Türkleri arasında milli uyanış kuvvetlenmişti. Rus istilâsı altındaki Türklerin uyanışı ve milli kültür unsurlarının Türk kimliğini kuvvetlendirmesinde Manas Destanı önemli bir yer tutmuştur. Ruslar da buna karşı karalama ve yok etmeye yoluna gitmişlerdir. Taskent'te yayınlanan Komünist Partisi yayın organı Turkestanskaya Pravda gazetesi (1924, sayı 23), destan hakkında şöyle yazmıştır: "*Manas Destanı, Pantürkizm ülküsünün inkişafı devrinde doğmuştur ve destanın derlenen birinci ve ikinci bölümleri ırkçı milliyetçilik ruhuyla doludur. Manas Destanı ilim bakımından kıymetli bir eser olmakla beraber, Kırgızların ve diğer Türk kavimlerinin kültürel gelişmelerine zararlı bir yön verebilir. Biz buna karşı çoki htiyatçı davranmalıyız*" (Geyikoğlu, 2001:205).

Rus Sovyet döneminde Ruslar tarafından "Manas" destanı hakkında bir takım ciddi kararlar alınmıştır. Bunlardan birisi "Manas" destanı hakkında araştıran, yazan ve söyleyen tüm insanlar hapis cezasına çarptırılmışlardır. Bu ölüp gitmek demektir. Bunlardan birisi Ishak Razzakaov döneminde hapse atılan Jakıp Bayciyev'dir. Fakat

buna rağmen Kırgız aydınları tüm güçleriyle “*Manas*” destanı hakkında ve destanı ezbere bilen söyleyen insanlardan kayıt almışlardır.

1995 yılı “*Manas*” destanı hakkında son derece önemli bir imza atılmıştı. UNESCO tarafından 1995 “*Manas yılı*” ilan edildi. Bu aynı zamanda tüm Türk Cumhuriyetlerini tekrar bir araya getirecek bir ortak meselemiz hükmünde geçmekteydi. Bundan önce de Kırgız Cumhuriyetinin özgürlüğüne 31 Ağustos 1991 yılında kavuşmasının hemen ardından Türkiye kardeş ülke siyasi, sosyal ve kültürel bir takım işlere imza atmıştı. İlimi cihetten *Manas* destanı hakkında bir takım proje ve ilmi çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Önemli şahsiyetler içerisinde Prof. Dr. Emine Gürsoy-Naskali, Prof. Dr. Naciye Yıldız ve Prof. Dr. Fikret Türkmen de vardır.

2.5. *Manas* Destanı Üzerinde Çalışmalar

Dünyadaki en uzun destan olan *Manas* Destanı hakkında Türkiye’de 80 yılda tespit edebildiğimiz kadarıyla 360’tan fazla çalışma yayımlanmıştır. Bunların 299’u bilimsel makalelerden oluşmaktadır. *Manas* Destanı hakkında Türkiye’de 43 kitap ve pek çok kitap içinde bölüm yayımlanmıştır. Günümüze kadar Türkiye’de *Manas* Destanı ile ilgili 20 tez başarıyla savunulmuştur. *Manas* Destanı ile ilgili ilk makale ve ilk bitirme tezi 1934 yılında hazırlanmıştır. Türkiyeli bilim adamları uzun yıllar Radlov’un *Manas* Destanı hakkında yazdıklarından istifade ettiler. *Manas* Destanı’nın Türkiye’de tanıtılmasında Abdülkadir İnan’ın emeği büyüktür. 1972 yılında Türkiye’de *Manas* Destanı hakkında ilk kitap basılmış ve ansiklopedilerde destan ile ilgili maddeler yayımlanmaya başlamıştır. Kırgız Cumhuriyeti’nin 1990 yılında bağımsızlığına kavuşması ve 1995 yılında *Manas* Destanı’nın 1000.Yılı kutlamaları destan ile ilgili Türkiye’deki yayımlarda patlamanın yaşanmasına neden olmuştur (*İsakov, 2015:1*). Biz burada en önemli çalışmalara yer vermek istedik. Diğer bir deyişle isim soy isim ve konularına yer vermek yeterli kanatindeyiz. Çünkü üzerinde çalıştığımız tez de günümüze kadar hiç ilim camiasında hiç çalışmamış bir konudur. Dolayısıyla asıl konumuz üzerinde durmayı düşündük.

Çokan VALİHANOV: (1835:1865) – Kazak Türk’ ü bir folklorcu, tarihçi ve araştırmacı. Çokan Valihanov 1856 yılında Kırgızlar arasında yaptığı seyahat sırasında

Manas destanını keşfetmiş ve bunu 1861 yılında Rus Cografya Derneği'nin "İzvistyia" dergisinde yayımladığı "Congarya eskisi" başlıklı etüdünde haber vermiştir.

RADLOFF, Vasiliy: (1837-1918) -1869 yılında tesbit ederek 1885'de yayımlamıştır. Manas destanı hakkında çalışmasının önsözünde şöyle ifade kullanmıştır: "*Kazak-Kırgızlarda başlıca lirik, sarp dağlık Kırgızlarda ise destani şiir gelişmiştir. Bu destani şiir halk edebi ürünlerinin bütün janrlarını, lirik şiirlerini kendisine çekmek ve yutmakla kalmamış bütün mensur hikaye ve masalları da kendi bünyesinde yoğurmuştur...*"

TOKTOGAZI, Cusup: (1864-1933) - "Manas" destanının ilk derlemecilerindendir.

ALMAŞI:(1867-1933) –Macar araştırmacı, yazar ve etnograf. Isık-Köl'e kadar gidip araştırmış bir bilim adamı.

ARABAYEV, İşenaalı:(1882-1938) –İlk Kırgız folklor ve "Manas" destanı araştırmacısıdır. S. Oroznakov'un varyantını yazmaya çalıştı.

MİFTAKOV, Kayum: (1882-1949) –Başkurt asıllı tanınmış pedagog ve folkloristtir. Kırgız folklorunu 1916 yılından başlayarak derlemeye başlamıştır. Sagımbay Orozbekov ve Moldobasan'dan destan derlemiştir. Togolok Molda'dan "*Semetey*", Musulmankulov'dan "*Canış-Bayış*" v.b. destanlarla ilgili tüm araştırmaları yapmış bir halkbilimcidir.

ABDIRAHMANOV, İbrayım: (1888-1967)–Tanınmış Manas araştırmacısı, derlemecisi ve manasçı. Meşhur manasçı Sayakbay Karalayev'den "*Manas*", "*Semetey*", "*Seytek*", "*Er Töştük*" ü; Sagınbay Orozbekov'un varyantından "*Manastın Balalık Çağı*", "*Alooke han*" Abdır Rahmanov aynı zamanda kendisi iyi bir manasçıdır.

YUDAHİN, Konstantin : (1890-1975) –Türkoloji uzmanı, Kırgız dili ve folkloru araştırmacısıdır. Kırgızca-Orusça Sözdük, (1940, 1960) Orusça-Kırgızça Sözdük, (1940, 1956) adlı çalışmaları hala günümüze kadar kullanılmaktadır.

AVEZOV, Muhtar : (1897-1961) - 1920 yılından itibaren sık sık Kırgız Türkleri arasında bulunan Avezov, Kırgız edebiyatı çalışmalarına öncülük eden bilim adamlarındandır. Tügölbay Sıdıkbekov, Kasımaalı Bayalınof, Temirkul Ümitaliyev gibi Kırgız yazar ve şairlerle fikir alışverişinde bulunmuş ve onların eserleri ile

ilgili yorumlar yapmıştır. (*Manas Entsiklopediya I 1995:110*). Avezov'un Kırgız edebiyatı ile bilimsel anlamda tanışıklığı, 1929-1930 yıllarında Taşkent'teki Orta Asya Millî Üniversitesi Şıgıstanuv (Doğuyu Tanıma) Fakültesinde yüksek lisans öğrenimi gördüğü sıralarda, Manas Destanı ile ilgili malzeme topladığı dönemlerde başlamıştır. Yazar, bu dönemde topladığı malzemeden hareketle yazdığı "*Kırgız Dastanı Manas*" başlıklı makaleyi Kazak Edebiyeti gazetesinin 30 Ocak 1936 tarihli sayısında, daha sonra da Rusça olarak "*Geroyçeskaya poema Kirgizskogo naroda*" başlığı ile Kazaxstankaya Pravda'da 28 Eylül 1938'de yayımlamıştır. Avezov, daha sonra bu makalesini genişleterek bir monografi boyutuna getirmiş ve Kirgizskiy geroyçeskiy epos "*Manas*" başlığı ile Er Jıldar Oyları(1959) ve Mıslı raznıx let(1961) isimli kitaplarına Rusça olarak almıştır. Yazarın makalesi, Aykın Nurkatov tarafından özet olarak Kazak Türkçesine çevrilmiş ve Manas Destanının Kazak Türkçesine aktarılıp 1961 yılında "Manas"- Kırgız Xalkının Batırlık Eposı (1961) adı ylayayımlanan dört ciltlik metninin birinci cildine "Manas"- Kırgız Xalkının Batırlık Dastanı başlığı ile önsöz olarak alınmıştır. Daha sonra makalenin tamamı yine Aykın Nurkatov tarafından Kazak Türkçesine çevrilmiş ve Vakıt Cene Edebiyet (1962) isimli kitapta yayımlanmıştır. Bu çalışma yazarın Şıgarmalar adı altında toplanan külliyatının 11. cildinde de yer almaktadır (*Yıldız, 2009:5*). Meşhur rahmetli yazarımız Cengiz Aytmatov ile birlikte Manas destanı hakkında bir kaç araştırması ve kayıtları mevcuttur.

TINISTANOV, Kasım : (1901-1938) –10 Eylül 1901 yılında Isık Köl'de dünyaya gelmiştir(Bektenov, 1991:1). Manas destanını Rusçaya çeviren ilk folklorcuların birisidir.

KARASAYEV, Husain : (1905-1998) - 1931 yılında manasçı Sayakbay Karalayev'den derleme çalışmaları yapmıştır. "Manas" araştırmalarında ilk defa "*manasçı*"terimini bilim dünyasına tanıtmıştır.

RAHMATULLİN, Kalim : (1903-1946) –1927 yılından itibaren ilmi araştırmalarına başlamıştır. O,

1. **Ulu PATRIOT-Ukmuştuu Manas, Frunze, 1943**
2. **Manas menen Almambet**
3. **Tvorçestvo Manasçı**

Bu ve halkbilime dair tüm belgeler üzerinde çalışmıştır.

TOKOMBAYEV, Aalı : (1904-1988) –Aalı Tokombayev, özellikle destanın değişik varyantların basımı ile yakından ilgilenmiştir. Bu meslelerini, “**Manas**” Üçiltik Eposunun Eldüülügü Cönündögü Maselege Karatave “**MANAS**” Kırgız Elinin Eposu kitaplarında toplamıştır.

ABRAMZON, : (1905-1977) – Başlıca makaleleri şunlardır:

- 1. Baatırdık Manas Eposu Kırgız Madaniyatının Esteligi**
- 2. Kırgızdın MANAS Eposundagı Etnografiyalık Suyjetler**
- 3. Kırgızdın Baatırdık Manas Eposu-Etnografiyalık Bulak**

BERNŞTAM, Aleksandr : (1910-1956)–Tanınmış tarihçi, arkeolog ve etnografıdır. Özellikle destanın ortaya çıkış devri ve destan kahramanlarının etmo-genetikleriyle ilgilenmiştir. “**MANAS**” destanıyla ilgili yirmiden fazla makalesi 1940-1950 yılları arasında “*Sovettik Kırgızstan*”, “*Veçerniy Leningrad*” gazetelerinde yayınlanmıştır.

ORUZBAYEVA, Bübüyna : (1924:2012) – Kırgız Türkçesi araştırmacısıdır. 150’ye yakın bilimsel araştırması vardır. Önemli çalışmaları:

- 1. Manas Eposundagı Etnonimler menen Kırgızça Uruu-Uruk Attarındagı Okşoştuktar, Frunze, 1970.**
- 2. Manas Eposundagı Turmuştuk Leksika(Yılmaz, 1999:67).**

Manas destanı tüm ilim adamları için ortak bir konu olmuştur. 2008 yılında Çin’ler kendi malı olarak dünyaya ilan etmeye kalkmışlardır. Hatta ciddi anlamda projelere imza atmışlardır. Fakat Çin’in malı olmadığı tüm dünyaca belli iken bir takım olumsuz teşebbüslerde bulunmuşlardır.

Günümüzde İlimler Akademisinde Manas destanı hakkında tüm çalışmalar başlatılmıştır. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi başta olmak üzere tüm Üniversitelerde “*Manas taanuu*”dersleri öğretilmektedir. Bunun dışında yüksek lisans ve doktora öğrencilerin çoğulu Manas destanı projesi altında destana dair her alanda çalışmaktadırlar.

Manas destanı hakkında Türkiye’de de son derece önemli çalışmalar yapılmıştır. İki kardeş ülke arasında en üst seviyede projelere imza atılmıştır. Biz burada Türkiye’de yapılmış özetle önemli çalışmalara yer vermeyi düşündük. Çünkü Türkiye’de Manas

destanı hakkında yukarıda da belirttiğimiz gibi çok sayıda çalışmalar yapılmıştır ve hala da çalışılmaktadır.

TEZLER

ATAK, Seyyit Ahmet; **Manas Destanı'nda Ahlak Anlayışı**, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999, 93 s.

EROĞLU, Cemal; **Türk Sosyo-kültürel Yapısı İçinde Manas Destanı**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996, 127 s.

RAHMİ, Mehrure; **Dede Korkut ve Manas'ta Bazı Benzeyişler**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Lisans Tezi, İstanbul, 1935

YILDIZ, Naciye; **W.Radlow'un Derlediği Manas Destanındaki Kırgız Kültürü İle İlgili Tesbitler ve Değerlendirmeler**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1994, 1243 s.

YILMAZ, Mehmet; **Manas Destanının Epik Kurallara Göre İncelenmesi**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999, 518s.

KİTAPLAR

BİLGİNER, Recep; **Manas Ölümsüz Kahraman Opera 2Bölüm** Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 2001, VIII+221 s.

BOZKURT, Fuat: (Derleyen); **Manas Destanı**, (Resimleyen: Semih Poray), Cem Yayınevi, İstanbul, 1991, 86s.

CUMAKUNOVA, Güلزura; **Manas Destanı Kırgız Edebi Dilinin Tarihi Kaynağı**, Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA)Yay., Ankara, 1995, 208s.

İNAN, Abdulkadir; **Manas Destanı, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Türk Kültürü Kaynak Eserleri**, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul, 1972, IV+267 s.

İNAN, Abdulkadir; **Manas Destanı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1985, 218 s.

NASKALÍ, EmineGürsoy; **Wilhelm Radloff Manas DestanıKırgız Türkçesi MetinTürkiye Türkçesi Çevirisi**,Türksoy Yay. Ankara, 1995, 278 s.

OKTAY, Osman; **Manas Destanı / Manas Diye Bir Çocuk - Arslan Manas**,(Çizen: Denge Animasyon), Birleştirilmiş İkinci Baskı, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1995, 90 s

TİKA; **Manas, Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) Yay.**, Ankara, 1995, 172 s.

YILDIZ, Naciye; **Manas Destanı (Wilhelm Radloff) ve Kırgız Kültürü İle İlgili Tespit ve Tahliller**, Atatürk Kültür, Dil ve TarihYüksek Kurumu Türk Dil KurumuYay., Ankara, 1995, XI+956 s.

YUSUPOV, Keneş (Nesir Halinde Yazan), **Manas Destanı**, (Türkiye Türkçesine Aktaranlar: Fikret Türkmen-Alimcan İnayet), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 1995, 274 s.

AKMATALİYEV, Abdıldacan; “Manas, S. Orazbakov’un Akademik Yayınında”, (Aktaran: Roza Abdykovlova), **Manas Destanı ve Etkileri Uluslararası Bilgi Şöleni (Ankara, 21-23 Haziran 1995 – Konya, 24-26 Haziran 1995)**, AtatürkKültür, Dil ve TarihYüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 1995, s. 23-26

AYTMATOV, Cengiz; “**Kadim Kırgız Ruhunun Zirvesi**”, (Aktaran: Ali Akbaş – İklil Kurban), Kardeş Edebiyatlar, Sayı 3, Erzurum, 1982, s. 3-8

CANPOLAT, Mustafa; “**Manas Nasıl Çevrilmeli**”,Manas Destanı ve Etkileri Uluslararası Bilgi Şöleni (Ankara, 21-23 Haziran 1995 – Konya, 24-26 Haziran 1995), Atatürk Kültür, Dil ve TarihYüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 1995, s. 59-62

ÇENGEL,Hülya Kasapoğlu; “Manas Destanı’nda Heyecan ve Coşku Cümleleri”, **Manas 1000 Bişkek Bildirileri (Bişkek 26-31Ağustos 1995)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 1997, s. 127-138

ÇOROTEGİN, Tınçtıkbek; “Kaşgarlı Mahmut’un Divan’ı ve Manas Destanında Doğu Türklerinin Savaşları”, **Bozkırdan Bağımsızlığa Manas**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 1995, s. 160-164

ERCİLASUN, Ahmet Bican; “(YüzüncüYıl Üniversitesi Manas Bilgi Şöleni) Değerlendirme Konuşması”, **YüzüncüYıl Üniversitesi Manas Bilgi Şöleni Bildirileri 12-13 Ekim 1995**, Van, s. 114-124

İNAN, Abdulkadir; “Kırgız Dil Yadigarlarından Manas Destanı”, **Makaleler ve İncelemeler**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yay., 2. Baskı, Ankara, 1987, s. 99-103

İNAN, Abdulkadir; “Manas Destanı II”, **Makaleler ve İncelemeler**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yay., 2. Baskı, Ankara, 1987, s. 111-113

SAKAOĞLU, Saim; “Destan Kahramanlarının Doğuşu:Er Manas ve Anadolu Türkleri’ndeki Benzerleri”, **XII.Türk Tarih Kongresi 12-16 Eylül 1994**, C. II, TTK Yay., Ankara, 1999, s. 443-453

ZÜLFİKAR, Hamza; “Bişkek’te Uluslararası Manas 1000 Kutlamaları”, **Türk Dili**, Sayı 526, Ankara, Ekim 1995,s. 1077-1083(*Demir*, 2003:63).

2.6. Bağış Sazan Oğlu

Bağış Sazan Oğlu gelmiş geçmiş en önemli manasçılardan biridir. 1878 yılında Kırgızistan’ın Cумгал bölgesine ait Kara-Suu köyünde dünyaya gelmiştir. Manas destanının üçünü de Manas, Semetey ve Seytek söyleyen bir manasçıdır. Bağış’ın atası Sazan alim, hitabeti en iyi birisidir. Aynı zamanda ustadır. Bağış, Manas destanını diğer manasçılar gibi meslek olarak seçip, halkı dolaşarak söylememiştir. Sadece davet edilen yerlere gidip bazen söylemiştir. Bağış’ın manasçı olmasına sebep olan onun, yakın kardeşi Baybağış Cakıp oğlu’dur. Baybağış büyük Manasçı Tınıbek Capıy Oğlu’nun yeğenidir. Genç yaşlarında onun köyüne taşınmışlardır. Köydeyken ondan terbiye almış ve kendini yetiştirmiştir. Daha sonra Bağışın köyüne taşınırlar. Baybağış halkı dolaşıp manas söylediği zaman yanına Bağış’ı da alıyordu. Bu Bağış’ın manas dünyasını daha erkenden tanınmasına sebep oldu. Onun yanında her zaman bulundu ve yetiştirdi.

Zamandaşlarının söylediklerine göre Bağış 17-18 yaşlarında iken halkın önünde manas söylemeye başlamıştır. Bağış, büyük manasçı Sagımbay Orozbak Oğlu'ndan da Manas destanının bazı motiflerini ve kısımlarını dinlemiştir. O kendisini rüyadan sonra manas söylemediğini zıddına büyük manasçıların yanında olduğundan dolayı daha çok merak ederek yetiştiğini ve söylediğini söyler. Manas destanı dışında “*Canıl Mirza*”, “*Tügölbay*” eserlerini de ezbere biliyordu.

Bagış'tan 1938-1941 yıllarında Manas destanı derlenilir (yazılır). O söylediğinde oğulları Muhammet Sadır ve yakın adamı Abdırakov Toktaalı yazıya geçirmişlerdir. Bağış'tan yazıya geçirdikleri kısımları şunlardır:

- 1. Cakıp'ın Ziraatla İlgilenerek Zengin Olması**
- 2. Manas'ın Doğumu ve Çocukluk Hayatı**
- 3. Almambet'in Gelmesi**
- 4. Kökötöy'ün Aşı**
- 5. Çon Kazat (Büyük Savaş)**
- 6. Kiçi Kazat (Küçük Savaş)**

Mezkûr kısımlar ve epizodların içinden *Çon Kazat (Büyük Savaş)* en iyi şekilde yazılmıştır. Fakat diğer manasçıların söylediğine göre geniş değildir. Hepsi toplandığında 101580 mısra (*Manas'tan 41000, Semetey'den 55000, Seytek'ten 5580*)'dir. Bunlar şimdiye kadar yayımlanmamıştır. Bağış söylediği zaman yanındakiler (yazıya geçirenler) uzman olmadığından bazı hatalar ortaya çıkmıştır. Satırlarda ve mısralarda bazı eksiklere yol açmışlardır. Günümüzdeki gibi uzmanlarla bir proje altında değil, sıradan insanlar yazıya geçirdiği, okuyan okuyucu tarafından fark edilmektedir.

Bagış'ın varyantı motif ve epizodları açısından Sagımbay Orazbak Oğlu ve Togolok Moldo'nun varyantlarına yakındır. Bu zamanında Bağışın Sagımbay'ın yanında ondan duyması ve yetişmesi ile ilgilidir. Diğer manasçılardan farkı destanın bir kısmı olan Cakıp'ın çiftlikle ilgilenerek zengin olmasıdır ki bunun da Bağış'ın çiftlikle ve ustalıkla uğraşmasından ileri geldiğini söylenmektedir. Özellikle, at için kullanılan aletler, savaşa çıkmadan önce hazırlık ve savaş aletleriyle birlikte elbiseleri detaylı şekilde anlatmıştır. Bir diğer özellik de Cakıp'ın ziraatla ilgilenip daha sonra ürün neticesinde zenginleşmesi hikmete tabi görülür. Diğer varyantlarda ise Cakıp birden zenginleşir. Ana kahraman olarak belirtilen Manas'ın halkın avamın içinden çıkması günümüz tabiriyle demokrasiyi

yansıtır. Dolayısıyla halkın geçmiş ve geleceğini bilen ve ona göre hareket eden bir kahraman olarak ortaya çıkar. Aynı durum ve farklılıklar “*Semetey*” ve “*Seytek*” de görülür. Bunlardan yola çıkarak anlaşılıyor ki, Bağış’ın varyantı diğer büyük Manasçılara göre çok genişletilmemiş ve yazıya geçiren kişiler tarafından bir takım eksiltmelere uğramıştır. Fakat inkâr edemeyiz ki onun söylemiş olduğu bazı kısımlar hiç bir varyantta rastlanmamıştır.

Günümüzde Kırgızistan İlimler Akademisinde, el yazmalar bölümünde arşivde bulunmaktadır. Bağış’ın varyantıyla ilgili günümüze kadar ilmî çalışma yapılmamıştır.

Bizim ele alarak incelediğimiz bu çalışmayla hem Türk Dünyasına hem de MANAS destanını araştıran bilim insanlarına bir yol açıldığı kanaatindeyiz.

ÇON KAZAT (BÜYÜK SAVAŞ)

Çon qazattın baştaşı cana Kökötöydün aşı. *(Büyük Savaş'ın başlanması ve Kökötöy'ün yöğ yemeği).*

Aşta Manastın atı Akkulanı Coloy talaşıp Manastan alğanı Coloydun, ceti qandın aytkanı. *(Yöğ yemekte Manas'ın Akkula atını Coloy'un tartışıp Manas'tan alması. Yedi hanın konuşması).*

**Ceti qandın aytqanı,
Cetöö birdey çoğulup,
Alookege kep salıp,
Cetöö birdey kep ayıtıp,
Baatır Kökçö bek ayıtıp,
Qan Alookeye zor qanım.
Üc oluya birinen,
Duba alıp turganda,
Oluya çaldı öltürmök emes bele.
Üc oluya birinin dubasına qarabay,
Opoldun toosun tüptödü,
Qargaşa çaldı büktödü,
Qaraptap aldı Oogandı,
Qıtayda qayda qaydan soo qaldı.
Cet kayttı cetip ceti alğan,
Cezken qaidan soo qalğan.
Qıybanı buzup qırk alğan,
Qıynalbay şaar kim qaldı.
Qanqor qalqtın barın qarattı,
Taqtasınan tüşürüp,
Qalcanın şaarın qarattı.
Çılgındı Kenqol Talastan,
Qapırdı alıp üç qayttı,
Ürümçüdö Manastan,
Qalktı qayda tim qoydu,
Qalmaktan çıqqan sorgoq alp,
Qarmap alıp bu sidu.
Soyboy qaçan tim qoydu.**

Yedi hanın öğüdü,
Yedisi bir araya gelip,
Alooke'ye söz söyleyip,
Yedisi aynı söz söyler,
Kahraman Kökçe sağlam söyler.
Alooke han zor hanım,
Üç evliyanın birisinden,
Dua alıp durduğunda,
Evliya yaşlıyı belki öldürmezdi.
Üç evliya birinin duasına bakmadan,
Kargaşa yaşlıyı yapıştırdı,
Azapladı Afganistan'a
Zorluk çektirdi Afganistan'ı
Çin'de nerde ne zaman sağ kaldı.
Yetti döndü yetip yedi aldı,
Cerken nasıl sağ kaldı.
Hiva'yı bozup kırk aldı,
Zorlanmadan şehiri kim alsın.
Manas halkın hepsini ele geçirdi,
Tahtasından kaldırıp,
Kalça'nın şehrini işgal etti,
Cılgın, Kenkol ve Talas'tan,
Kafiri öldürüp üç defa geldi.
Ürümçi'de Manas'tan,
Halkı nerde boş bıraktı,
Kalmak'tan çıkan şımarık kahraman,
Yakalayıp kesti.
Ne zaman kesmedi ki, hep kesti,

Qankordon kim qaldı,
Argımaq başın burbagan,
Aq kelte ünün uqpagan,
Qara quyruk nar qarmap,
Beecinden başqa kim qaldı.
Öbögü biyik öydöbü.
Qızı talaq qanqordun,
Aylı ele bizden arbınbı,
Adamı birden baatırbı,
Kökötöydün aşında,
Köp cıyındın qaşında,
Qapır menen musulman,
Qarcalışqan cerinde,
Qara caaq er Ürbü,
Qalqtın barın qamadı.
Qalqtın barın aylantıp,
Seni üç aylanta sabadı.
Qanqordun oşondo kördük qorduqtu,
Köpçülükün içinde,
Ceke ele körüp zorduqtu,
Qan Alooke ne deysin,
Qan Alooke zor qanım,
A bereki qanqordon,
Qara cetse ölsökbü,
Qazat qılıp körsökbü,
Cetöobüzdü bu qanqor,
Ceti cerden baqındı.
Qalkanın şaarı tarattı,
Qapır ele közün qarattı.
Uşu bıyıl körsökbü,
Qara qurttan mol bolup,
Qarga uçquç col bolup,
Örtkörö baatır ördü alıp,
Ölümdön qaçpas erdi alıp,
Esebi coq qol alıp,
Qacın qurttan mol alıp,
Qanım saga saqbı,
Aq araba çuu menen,
Aa ara tuu menen ,
Cez mayışqan qol menen,

Kankor Manas'tan kim kaldı,
Atın başını çevirmeyen,
Ak kelte sesini duymayan,
Kara kuyruk nar tutup,
Beejin'den başqa kim kaldı.
Kökeni yüksek millet miydi,
Kızı talak⁶ Manas'ın,
Köyleri bizden daha mı çok,
Adamları bizden daha mı kahraman,
Kökötöy'ün yoğ aşında,
Bütün halkın karşısında,
Kafir ile müslüman,
Münakaşa sırasında,
Nankör er Ürbü,
Halkın hepsini kuşattı.
Halkın hepsini dolaştırıp,
Seni üç defa sopaladı.
Manastan orda işkence gördük.
Ekseriyetin içinde,
Tek başına işkence görüp,
Alooke han ne dersin,
Alooke han zor hanım,
Öteki Manastan,
Gaza yetse ölsek mi,
Gazavat kılıp görsek mi,
Yedimizi de bu Manas,
Yedi yerden bastı,
Kalanın şehre gönderdi,
Kafir ile müsülman,
İşte bu yıl görsek mi,
Sayısız kolumuzla beraber,
Karga uçacak yol olup,
Keskin ve hırçın alp alıp,
Ölümden kaçmaz er alıp,
Hesapsız, sayısız yiğit alıp,
Kalın kurttan bol alıp,
Hanım, sana er olsa,
Şu bu yıl varsak mı,
Ak ve azapa kurnazlıkla,
Ak ve karışık tuumuzla,

⁶ Kızı talak – Bir nevi küfür. Hakaret.

Uşu bıyıl barsaqbı,
Sülçüp cüzün körsökbü,
Alooke saga ep bolso,
Çelekti cerden türsökbü,
Din musulman çoğulup,
Qankordu közdöy cürsökbü.
Cer cüzündö ceti qan,
Esebi coq qol bolup,
Qanqorgo qabar bersekbi,
Din musulman barısı,
Aqsaqalduu qarısı,
Üc günü qonoq bersin dep,
Qanqorgo qabar salsaqbı,
Üctö künkü qonoqo,
Qantip qanqor o tütöt,
Ceti qan Nogoy barganda,
Tütpöy tursa Argındar,
Talastı talap alabız,
Manastı baylap alabız.
Üc oluya birinen,
Duba alıp turganda.
Oluya çaldı bu qanqor,
Öltürmök emes oşondo.
Opoldun toosun tüptödü,
Qargaşanı büktödü.
Oşo dubana alganda,
Beejinge qazat qılmak emes,
Bu Qanqor.
Oluya çaldı öltürüp,
Sayıp quruştugu ketti go.
Ceti qandın alı emi,
Qanqorgo emi cetti go.
Üctö künü özünö,
Qonoq bolup biz barsaq,
Qonoqo qantip o tütöt,
Qonotup turup qanqordu,
Qorduq qılam Nogoydu.
Talastı talap alabız,
Manastı baylap alabız.
Üc künkü bizdin qonoqo,

Şu bu yıl varsak mı?
Söyleşip yüklerini görsek mi?
Alloke sana er olsa,
Bayrağı yerden toparlasak mı?
Müslüman dindekiler çoğalıp,
Manasa doğru yürürsek mi?
Yer yüzünde yedi han,
Hesabı bol kol olup,
Manasa haber versek mi?
Müslüman dindekilerin hepsi,
Ak sakallı yaşlısı,
Üç gün konuk versin deyip,
Manasa haber salsak mı?
Üç-dört günlük konuka,
Manas nasıl karşılar,
Yedi han Nogay vardığında,
Tutmadan dursa argınlar⁷,
Talas'ı ele geçireceğiz,
Manas'ı bağlayıp alırsız,
Üç evliyanın birisi,
Dua edip durduğunda,
Evliya yaşlıyı bu Manas,
Öldürmezdi o zaman,
Maksatların belinden kırdı,
Yaşlı evliyayı mahvetti,
O duayı aldığında,
Beejin'e gazavat kılmazdı,
Bu Manas,
Yaşlı evliyayı öltürüp,
Sayıp gitti,
Yedi hanın hali şimdi,
Manasa ancak yetti.
Üçüncü günü sana,
Konuk olup biz varsak,
O konaklara nasıl davranır,
Konaklayıp Manası,
Nogay'lara göstereceğim,
Talas'ı ele geçireceğiz,
Manas'ı bağlayıp alırsız,
Üç günlük bizim konuğa,

⁷ Argın – Boy adı.

Tütüp ketse bu qanqor,
Qazat qıl desel qapırğa,
Qan Qonurbay baatırğa.
Qazatınan qaçpaybı,
Qazattan qaçsa bu qanqor,
Manastı baylap alabız,
Talastı talap alabız.
Barınarga ep bekek,
Uşu bıyıl qanqorgo,
Bara turgan kep beken.
Dep ele bayagı,
Qıl ertişti saqtagan,
Qatının alptay maqtagan,
Altın naalı cez ökçö,
Aydarqandın qan Köksö.
Aydarqandın Qazaq qul,
Aylına mıqtı qazap bul.
Baatır Kökçö kep aytıp,
Aytbaysıñbı ceti qan,
Barabızbı dep aytıp.
Barısı aytıp turganda,
Qan Alooke kep aytat.
Başı kektüü ceti qan,
Baralıq dep bul aytat,
Qan Alooke aytqanda,
Qandın barı çurkurap,
Acal cetse ölölük,
Barsa barıp qalalı.
Aq qagazga cazışıp,
Ayagına altı qan,
Altın möörün basışıp,
Qan Alooke zor qanıp,
Cat deseñ da catalıq,
Qoy deseñ da qoyoluq,
Cür deseñ da cürölük,
Dep ta bolso ceti qan,
Dep ele moldo alışıp,
Batalaşıp alışıp,
Uşu cerden üygö ketelik,
Barıp üygö cetelik,
Aq asaba tuu menen,
Attanıp üydön cıqalıq.

Tutup gitse bu Manas,
Gazavat kıl dersek kafire,
Donuzbay han kahramana,
Gazavatından kaçmaz mı?
Gazavattan kaçarsa bu Manas,
Manas'ı bağlayıp alıruz,
Talas'ı da ele geçiririz.
Hepinize uygun,
Şu bu yıl Manasa,
Varamaz mıyız ki, katiyen gideriz,
Diye tedbir alıp,
Saklamış kıl ertiş'i,
Hatununu er gibi övdü,
Altın malı yer ise,
Aydarkan'ın qan Kökçösü,
Aydarkan'ın Kazak kulu,
Köyünden daha güzel,
Kahraman Köksö söz söyleyip,
Söyler misin yedi han,
Varacak mıyız diye söyleyip,
Hepsi söyleyip durduğunda,
Alloke han söz söyler,
Başı kinli yedi han,
Varalım diye söz söyler,
Alooke han söylediğinde,
Hanların hepsi gürültü yapar,
Ecel gelse ölelim,
Varsak varıp kalalım,
Ak kagala salıp,
Ayaklarına altı han,
Altın mührün atıp,
Alooke han bel bağlayıp,
Yat dersen de yatalım,
Ne dersen onu yapalım,
Yürü dersen de yürüyelim,
Diye yedi han,
Böylelikle mollayı yanlarına alıp,
Hepsi dua edip,
Şu yerden eve gidelim,
Varıp eve yetelim,
Ak ve karışık tuyumuzla,
Atlarımızla evden çikalım,

**Qan Alooke zor qanım,
Aygaylagan çuu menen.
Balan kündö celelik,
Balan kündö çoğulup,
Bu Talasqa cetelik.
Oşo kündö qanqordun,
Süylöşüp cüzün körölük.
Acal cetsek öölük,
Oşo kündö ceti qan,
Alookedey zor qango,
Birlegen bütün berişip.
Barıp coop aytışıp,
Üy üyünö kelişip⁴
Kelip qabar salışıp,
Qalqın cıyıp alışıp,
Ötkörö baatır özün kel,
Menin bolso qırqımdın,
Ölümdön qorqpos ceriñ kel.
Col baştoocu caqşın kel,
Coruq bilcüü qarın kel.
Qaada bilgen barın kel,
Menin curtum barın kel.
Qalqına qabar saldı ele,
Ceti qandın qalqınan,
Ötkörö baatır öz keldi.
Ölümdön qorqpos er keldi,
Col baştoocu qaşqalar,
Coruq bilcüü caqşılar,
Barı kelgen oşondo.
Aq saqaldın içinde,
Narq bilgiçtin barısı,
Qarı kelgen oşondo.
Qara moyun ulandar,
Qızıl köödön çaş başdar.
Qalqtın barın çoğultup,
Qan ceti qan kep aytıp,
Qanqorgo qazat baram dep,
Qan ceti qan kep qılıp,
Qalıñ curtı ep qılıp,**

Alooke han zor hanım,
Haykıran sesleriyle,
Filan günde yetelim,
Başka günde ulaşalım,
Bu Talas'a yetelim,
O günde Manasın,
Söyleyip yüzünü görelim,
Ecel gelse ölelim,
O günde yedi han,
Alooke5 fakir zor hana,
Bütününü verip,
Varıp cevap söyleyip,
Herkez evine gidip⁸,
Gelip haber salıp,
Halkın yığıp alıp,
Kahraman özün gel,
Benim ise kırkımdın,
Ölümden korkmaz yerin gel.
Yol başçın yaksın gel,
Yorum yapacak yaşlın gel,
Kaide bilen yaşlın gel,
Benim yurtum hepiniz gelin.
Halkına haber saldı idi,
Yedi hanın halkından,
Kahraman başarıp özü geldi.
Bundan korkmaz er geldi,
Yol başlayıcı cesurlar,
Yorum bilici koruyucular,
O zamanda hepsi geldi.
Ak sakalın içinde,
Akıllıların hepsi,
Yaşlılar da geldi,
Kara boyun ulan çocuklar,
Masum çocuklar da geldi.
Halkın hepsini toplayıp,
Han yedi han söz söyledi.
Manasa karşı gazavat ederim diye,
Han yedi han söz söyleyip,
Kalın yurdu baş kılıp,

⁴ Bu satırdan sonra kirilce şu satır yer almaktadır: Yöğ aşından sonra evlerine dağılıp giderler.

⁸ Bu mısradan sonra orijinal el yazısında kiril ile bir mısra yazılmış Türkiye Türkçesi şu şekildedir: "Yöğ aşından sonra herkez kendi evlerine gelirler".

**Qankorqorgo bıyl barmaqa,
Aq saqalduu qarısı,
Din musulman barısı,
Bararına ep bolup.
Barı qolu curkurap,
Qol attanıp cürüşüp,
Çelekti cerden türüşüp,
Din müsülman barısı,
Ken-Kol'du ködöy cürüşüp,
Ceti qandın barısı⁵,
Kele catkan çağında,
Qanqor çatıp tüş körüp,
Qarmaganday iş körüp,
Erte turup alıptır,
Qanıkeyge kep aytıp,
Tüşümdü coru dep aytıp,
Uktap çatıp tüş kördüm,
Cürögümdün başına,
Erigisiz muz qıldım.
Bul tüşüm qanday dep,
Aytıp qarap turbaybı.
Coruyun töröm tüşündü,
Quday ondoyt içindi,
Ayt badışam tüşündü,
Dep ta bolso qaşqa kün,
Tilemi curttan başqa kün,
Aytıp qarap turbaybı:
Tündö çatıp tüş körsöm,
Mabureki Talastı,
Nur dariya qaptadı,
Dariyanı burupmun,
Qurdun taap quyupmun.
Bul emine boluucu?
Taqıyaday Talastı,
Munarıq örttör qaptadı,
Ceke cığıp öçürdüm,
Al emine bolucu?
Dep ta qanqor munu aytsa,**

Manasa bu yıl varmak için,
Ak sakallı yaşlısı,
Müslüman dinindeki hepsi,
Yola çıkmasına razı olup,
Bütün kahramanlar ses çıkarıp,
Atlarla çıkarız diye hazırlanıp,
Bayrağı yere sayıp,
Müslüman dinindeki hepsi,
Kenkol'a doğru yürüdüler.
Yedi hanın hepsi⁹,
Geldiği tarafta,
Manas yatıp düş görüp,
Güzel bir iş görüp,
Erken kalkmış,
Kanıkey'e söz söyleyip,
Rüyamı yorumla der,
Uyduğumda düş gördüm,
Yüreğimin başına,
Erimez buz kıldım,
Docu mahsul nasıl diye,
Söylemek azap imiş.
Açıklayayım efendim rüyanızı,
Hüda düzeltir içini,
Söyle, padişam düşünü,
Söylesen de kaşka cariye,
Yurttan dileği başka cariye,
Söylemek azap imiş.
Her gün yatıp düş görsem,
İşte bu Talas'ı,
Nil nehiri kuşattı,
Dereceyi bozmuşum,
Kuşak bulup dökmüşüm,
Bu ne olması lazım?
Takkıye gibi Talas'ı,
Alaca karanlık ve ateş kuşadı,
Tek başıma çıkıp söndürdüm,
Bu ne olması lazım?
Diye Manas bunu söylediğinde,

⁵ Bu satırdan sonraki satır kiril bir satır şu şekilde geçmektedir: Deşti han Ken-Kol'a doğru gelirken Manas düş görüp, bu düşünüyü Kanıkey'e yorumlatır.

⁹ Bu mısradan sonra kirillce bir mısra yazılmaktadır. Türkiye Türkçesi çevirilişi şu şekildedir: "Dceti han Ken Kol'a doğru yola çıkıp geliyorken MANAS rüya görür ve bu rüyasını Kanıkey'e yorumlatır".

**Qan balası Qanıkey,
Anda minday kep aytat:
Nur dariya qaptasa,
Ceke çıgıp öçürsön,
Bizge Quday bergen go,
Cer üstündö ceti qan,
Qara qurttan mol bolup,
Qarga uçqusuz col bolup,
Saga Quday beriptir.
Cer üstündö ceti qan,
Qalq çoğulup keliptir,
Qurbun taap sen quysan,
Din musulman barısın,
Aydalap bilet ekensin,
Meltiregen Beecinge,
Bülük salat ekensin.
Qara Qıtay cerini,
Beecinge çeyin barıpsın.
Qapqadağı Qıtayga,
Barıp bülük salıpsın.
Qarargan şaar Beecindin,
Qapqasın buzup alıpsın.
Qazatın qabil kelgen go,
Saga bolso bayağı,
Quday özü bergen go.
Tüşün Qanıkeyge corutup,
Attanıp üydön çıqtı ele.
Cerkenge cete barganda,
Cetimiş qızıl nar qalğan,
Cezdeyilde camınıp,
Cez olobogo barganda,
Qanqor bir cılda borun tıtuucu,
Qasıqtap qanın cutucu,
Qanına içip toybogon,
Qan içkenin qoybogon,
Cezdegilde camınıp,
Cez ölobö turganın,
Baatır Baqay kördü ele.
Açan aytıp aqırıp,
Qırq çoro dep çağırıp,
Atandın körü köy kaşqa,
Cez deyilda camınıp,**

Hanın çocuğu Kanıkey,
O anda şöyle söz söyler:
Nil nehir kuşatırsa,
Tek başına çıkıp söndürdüysen,
Bize Hüda kut vermiştir bil,
Yer üstünde yedi han,
Kara kurttan bol olup,
Karga uçmaz yol olup,
Sana Hüda vermiştir bil.
Yer üstünde yedi han,
Halk çoğalıp gelmiş,
Kurbunu bulup sen giysen,
Müslüman dinindeki hepsini,
İdare etmeyi bileceksin bil.
Parlak Beejin'e girip,
Yakıp yıkacakmışsın bil,
Başta Kara Hitay olup,
Beejin'e kadar varmışsın,
Kapkadaki Çin'e kadar gidip,
Yakıp yıkacakmışsın,
Kararmış şehir Beejin'in,
Hepsini alt üst etmişsin,
Gazavatın kabul olmuş,
Sana kut açılmış,
Hüda kendisi vermiş.
Düşünü Kanıkey'e yorumlatıp,
Atıyla evden çıkıp gitti.
Cerken'e yetip geldiğinde,
Yetimiş kırmızı deveyle,
Hazır olup dizilip,
Cez oloboya geldiğinde,
Manas bir kıldı bağırını tutması,
Kanın kaşık döküp tutması,
Kanına içip doymayan,
Kan içmesini durdurmayan,
Cez deyilde camınıp,
Cez alaba durduğunu,
Kahraman Bakay görmüş idi,
Ses çıkarıp bağırıldığında,
Kırk yiğit diye çağırıp,

Cez döbögö barıptır.
Birdin borun tıtmaqa,
Birdin qanın cutmaqa,
Dayar bolup qalıptır,
Birin acal cetkenbi.
Atandın körü köy qaşqa,
Acalduunar öl dedi:
Ayqırıp ünü çıqqanda,
Anı köy qaşqa uqqanda,
Calpı attanıp cürdü ele,
Dübürlötö çeldi ele,
Cez döbönün başına,
Celip cetip köy qaşqa,
Çurqap attan tüştü ele.
Çurquragan say qaşqa,
Kelip tüşüp qalganda,
Baatır Baqay barqıldap,
Aq saqalı carqıldap,
Qasiyettü qan Baqay,
Aytıp turat qarqıldap.
Qara tumşuq balasın,
Erte turup alasın,
Cez döbögö barasın,
Kimdin qanın cutasın.
Aytpaysınbi kebindi,
Baqay tapsın ebindi.
Baatır Baqay bar etip,
Barq etip ünü çıqqanda,
Anı qanqor uqqanda,
Baatır qanqor bek aytat,
Aq Baltanın er Çubaq,
Azır kelgin qaşıma,
Azır qandın Almambet,
Uşu kelsin canıma.
Baatır qanqor er kök cal,
Aytıp turat barqıldap.
Barqıldap ünü çıqqanda,
Baatırlar munu uqqanda,
Ömdüğü eköo bolbogon,
Cardığı calgan kelbegen.

Atandın körü¹⁰ köy qaşqa,
Cez elbiseni örtüp,
Cez daba'ya varmış,
Bizim bağırını tutmak için,
Atandın körü köy qaşqa,
Ecelin böyle mi gelmiş.
Kahraman kardeş kök cal'ın,
Atandın körü köy qaşqa,
Ecele yakalananız ölün dedi.
Haykırıp sesi çıktığında,
Bunu köy qaşqa duyduğunda,
Umumu atlarıyla yürüdü idi,
Gürültü karışık rüzgar gibiydi,
Cez tepenin başına,
Yel gibi yetip köy qaşqa,
Atından hemen inmişti,
Gürültü yapan say qaşqa,
Gelip indiği zamanda,
Kahraman Bakay ses çıkarıp,
Ak sakallısı da ses çıkarıp,
Kara burunu var çocuksun,
Erkenden kalkarsın,
Cez tepeye varacaksın,
Kim'in bağırını tatacaksın,
Cez tepeye varacaksın,
Kim'in kanını yutacaksın,
Sözün varsa söyle,
Bakay sana yol göstereyim.
Kahraman Bakay var olup,
Bağırıp sesini çıkardığında,
Onu Manas duyduğunda,
Kahraman Manas sağlam söyler:
Ak Balta'nın er Çubağı,
Şimdi geldin qaşıma,
Aziz hanın Almambet,
Şu gelsin yanıma.
Kahraman Manas er kök cal,
Cesurca karşısında konuşuyor.
Sesi gür diye çıktığında,
Kahramanlar bunu duyduğunda,

¹⁰ Atandın körü – Bu kelime bir nevi küfürdür.

Aqbaltanın er Çubaq,
Aziz qandın Almambet,
Attanıp eköo kelgende,
Argındın barı burqurap,
Nogoydun barı çurqurap,
Aqbaltanın er Çubagı,
Aziz qandın Almambet,
Öltürçüü bolso bulardı.
Argın menen Nogoydun,
İşi cürböyt oşondo.
Qanqordun qanqorlugu qarmasa,
Uşu Çubaqtı çalmasa,
Aytqanına köndürsö,
Almambetti öltürsö,
Qalqtın barı çurqurap,
Qarap turat oşondo.
Sarala at menen samsıtıp,
Aziz qandın Almambet.
Salıp cürö bergende,
Baatır qanqor küülönüp,
Er Çubaqqa süylönüp.
Aqbaltanın Çubaqsın,
Aqlı coq çunaqsın.
Aziz qandın Almambet,
Aq Baltanın Çubagı,
Ertenden keçke çatasın,
Tamaşaga batasın.
Aziz qandın Almambet,
Qumulaq oynop quturup,
Quup oynop utturup.
Ertenden keçke çatasın,
Atandın körü köy qaşqa,
Tamaşaga batasın.
Atqa minip celbeysin,
Aqbaltanın er Çubaq,
Cerde qaygıp kelbeysin,
Dep ta qanqor küülönüp.
Almambetke süylönüp,
Baatır Almam er kök cal,
Cerde qaygıp kel dedim,
Qaygıp kelgin degenin,
Baatır Çubaq uqtu ele.

Çokluğu iki kadar olmayan,
Yarlığı yalanı gelmedi.
Akbalta'nın er Çubağı,
Aziz hanın Almambet'i,
Atlarıyla ikisi geldiğinde,
Argın'ın hepsi gürültü çıkarıp,
Nogaylar'ın hepsi ses çıkarıp,
Akbalta'nın er Çubağı,
Aziz hanın Almambet'i,
Öldürecek olsa bunları,
Argın ile Nogoy'un,
İşi yürümez o zaman.
Manasın gücü kuvvetleşirse,
Şu Çubak'ı yerse,
Dediğine itaat ettirse,
Almambet'i öldürse
Halkın hepsi bağırıp,
Bakıp durur o anda,
Sarala at ile bitmiş halde,
Aziz hanın Almambet'i,
Beraber yürüdüğünde,
Kahraman Manas kurnazlıkla,
Er Çubak'a söz atıp,
Akbalta'nın Çubagısın sen,
Akıllı ve zeki yaramazsın.
Aziz hanın Almambet'i,
Ak Balta'nın Çubak'ı,
Sabahtan akşama kadar yatarsın,
Temaşaya batarsın.
Aziz hanın Almambet'i,
Oyun oynap kudurup,
Kovup aynayıp yenilirsin.
Sabahtan akşama kadar yatarsın,
Atandın körü köy kaşka,
Temaşaya batarsın.
Ata binip gelmiyorsun,
Akbalta'nın er Çubağı,
Yeri ziyaret edip gelmiyorsun,
Manas böyle söyledi.
Almambet'e söyledi,
Kahraman Almambet er kök cal,
Yeri ziyaret edip gel dedim,

Eköo birdey kelişip,
Köy qaşqaga kelişip,
Qırq çorogo kelişip,
Qırq çoronun içinde,
Qalpağı altın coqtuu qul,
Aytarga oozu şoqtuu qul.
Bar oluya birigip,
Batasınan bütkön qul.
Baatır Sırqaq kök çaldı.
Eerçitip cönöp bul üçöö,
Üçöö birdey keldi ele.
Qazıqtın qara qırına,
Ken-Koldun başı sırına,
Salıp çıgıp bardı ele.
Aq Baltanın er Çubaq,
Dürbü salıp qarasa,
Almatı menen Taşkende,
Qara qurttay boluptur,
Qalq cıgıldap toluptur.
Tegerene celiptir,
Barıp catqan kişini,
Qubarıp catqan qupada,
Qumayıq tuucu subaga,
Oşo kündö bul üçöö,
Salıp çıgıp bardı ele.
Dürbü salıp qarasa,
Ancıyan menen Qoqondo,
Qol da tolup boluptur,
Qara qurttay hıqıldap,
Qalqı qanap toluptur.
Taqıyaday Talasqa,
Takır qana toluptur.
Aq Baltanın er Çubaq,
Can ayabay keliptir.
Qan Almambet,
Er kök cal,
Er Sırqagın eerçitip,
Qalın qolgo keliptir,
Oşo qalqtan kep surayt,
Din musulman qalayıq,

Ele geçirip gel dediğini,
Kahraman Çubak duydu idi,
İkisi beraber gelip,
Köy kaşka'ya gelip,
Kırk yiğite gelip,
Kırk yiğitin içinde,
Kalpağı altın yokmuş kul,
Söylemeye cesaret edemedi,
Var olan evliyalar birleşip,
Duasını alan kul,
Kahraman Sırqak kök cal ile
Birlikte yola çıkıp, bu üçüsü,
Üçüsü beraber geldi.
Kazıkın siyah kırına,
Ken-Kol'un baş tarafına,
O tarafa doğru gelmişlerdi.
Akbalta'nın er Çubağı,
Dürbün bakarsa,
Almatı ve Taşken'de,
Kara kurt gibi olmuş.
Halk oldukça dolmuş,
Etrafi halka dolmuş,
Varıp satan kişini,
Satan orda o kişi,
Kumayık¹¹ tuusu su kurbağa,
O günde bu üçüsü,
Salıp çıkıp varmıştı,
Dürbünle baktığında,
Anjiyan ve Hokand'da,
Asker dolup durmuş,
Kara kurt gibi hareketlenip,
Halkı sayısı aşmış durmuş,
Takkıya gibi Talas'a,
Kana dolmuş,
Akbalta'nın er Çubağı,
Canın feda edip gelmiş,
Almambet han
Er kök cal,
Er Sırqak'le birlikte,
Bütün kahramanlara gelmiş.

¹¹ Kumayık – Manas'ın tazi.

**Qara qurttan mol bolup,
Qayda barıp qalasin.
Qalqınan kepti surasa,
Din musulman çurqurap,
Alookeden kep uq dep,
Aytıp turat burqurat.
Aq Baltanın er Çubaq,
Ar qaysı elden kep surayt,
Alooken qayda dep surap,
Qalqın barı çurqurayt,
Qan Alooke mında dep,
Aq Baltanın er Çubaq,
Can ayabay celdi ele,
Cetip keldi qaşına.
Ceti qandın qaşına,
Ceti qandı körgöndö,
Kebe qarın kep qursaq,
Kep ecedey er Çubaq.
Çürük ooz çon qursaq,
Süylönkülüü er Çubaq.
Çubaq süylöp turganda,
Mında süylöör kim bolgon.
Selde orongon erender,
Çüyrük baatır çeçender,
Süylöböy oozu tim bolgon,
Atsaloom aleykim,
Qan Alooke zor qanım.
Qara qurttan mol bolup,
Qarga uçqusuz col bolup,
Qaysı caqa barasın?
Qaydan coonu alasın?
Aytpaysınbı kebindi?
Arstan tuugan qan Baqay,
Tapmaq boldu kebindi.
Qan Alooke qargıldap,
Din musulman çogulup,
Qara qurttan mol bolduq.
Esebi coq qol keldik.
Din musulman el aytat:
Aq saqalduu qarı aytat,
Din musulman barı aytat,
Minabereki badışam,**

O halka söz söyler.
Müslüman dinindeki halkım,
Kara kurttan bol olup,
Nereye kadar gidersin.
Halkından böyle sorduğunda,
Müslümanların hepsi bağırıp,
Söz duy diye,
Bağırıp söylüyor.
Akbalta'nın er Çubağı,
Muhtelif halka soru sorar,
Alloke nerde diye sorar,
Halkın hepsi ses çıkarır,
Alooke han burda der.
Akbalta'nın er Çubağı,
Canın fea edecek derecede,
Yetip geldi qaşına,
Yedi hanın karşısında,
Yedi hanı gördüğünde,
Şimdi konuşalım,
Söz söyle er Çubak,
Ağzı kalın, karnı şişman,
Söyle şimdi er Çubak,
Çubak söylediğinde,
Burda söyleyecek kim olmuş,
Sarık saran eşenler(derviş),
Cesur ve kahramanların hepsi,
Söz konuşmadan çaresiz kaldı.
Selamün aleyküm,
Alooke han zor hanım,
Kara kurttan bol olup,
Karga uçmaz yol olup,
Nereye varacaksın?
Nerden düşman alırsın?
Sözün varsa söyle?!
Arslan'ın kardeşi han Bakay,
Senin söylecek sözünü buldu.
Alooke han ses çıkarıp,
Müslümanların hepsi toplanıp,
Kara kurttan çok olduk,
Hesapsız kahramanlarla geldik.
Müslümanların hepsi söyler,
Ak sakal yaşlıları da söyler,

Mına uşunça köp qolgo,
Üç küni qonoq bersin deyt.
Qonoguna tütpösö,
Talastı talap alam deyt,
Manastı baylap alam deyt,
Tütüp qoyso qonoqo,
Beecinge qazat qılsın deyt,
Qanqorduu qazatın birge köröm deyt,
Meltiregen Beecinden,
Barıp qazat qılam deyt.
Qazattan qaçsa bu qanqor,
Talastı talap alam deyt.
Manstı baylap alam deyt,
Ceti qandın barı aytat,
Qan Alooke zor aytat.
Anı Çubaq uqqanda,
Aq Baltanın er Çubaq,
Er Sırğaqa kep aytat,
Qara tumşuq Sırğaqa qul,
Qara mürtöz qanqorgo ayt.
Qasiyettüü Baqayga ayt,
Qonoguna tüşsün dep.
Dep ta bolso er Çubaq,
Atıp qarap turganda.
Kök tekenin quyrugun,
Aça baylap süydürgön,
Qırmızı Qıtay kök cooluq,
Borum bolup tursun dep,
Çekesine tüydürgön.
Cup çelek qoldo qılqıtap,
Kök tekenin çon quyruq,
Çat qayaqta bulandap.
Qolundagı cub çelek,
Eki ceti tumarluu,
Mınday işke cürmökö,
Baatır Sırğaqa qumarluu.
Can ayabay celdi ele,
Kök tekesin curatıp,
Atınan çanın buratıp,
Qan Baqayga keldi ele.
Baqayga kelip barqıldap,
Ceti qandın kelgenin,

Müslümanların hepsi söyler,
İşte bu padişahım,
Bu kadar çok kahramana,
Üç gün konak versin der,
Konuğuna bakmazssa,
Talas'ı alt üst ederim der,
Manas'ı bağlayıp alırım der,
Konuklara karşı sabır ederse,
Beejin'e gazavat kılsın der,
Kan dökülecek gazavatın birlikte göreceğim der,
Parlak Beejin'den,
Varıp gazavat kılarım der.
Gazavattan kaçarsa bu Manas,
Talas'ı alt üst ederim der.
Manas'ı bağlayıp alırım der.
Yedi hanın hepsi söyler,
Alooke han zor söyler,
Bunu Çubak duyduğunda,
Akbalta'nın er Çubagı,
Er Sırgak'a söz söyler,
Kara burunu var Sırgak kul,
Kara gaddar Manasa söyle,
Haysiyetli Bakay'a söyle.
Konuklarına gelsin de,
Böyle der er Çubak,
Böyle bakıp durduğunda,
Gök tekenin kuyruğunu,
Bağlayıp aşağıya indirdi,
Kırmızı ve gök baş örtü,
Hediyem olup dursun diye,
Yakasına yaptırmış.
Çift kova elinde,
Gök tekenin kuruğu,
Eğiri buğru olup,
Elindeki çift kova,
İki yedi muskalı,
Böyle ince ipe,
Kahraman Sırgak düşkün.
Canı daha isterdi,
Gök tekesini alıp,
Atının ayaklarından toz kalkıp,
Bakay hana gelmiş idi.

**Qabarin alıp berdi ele.
Baatır Baqay kök caldın,
Ükümü eköo bolbogon,
Carlığı çalgan kelbegen.
Argın amır kıldı ele,
Nogoygo qabar saldı ele.
Argın Nogoy barıñ uq,
Aq saqalduu qarıñ uq,
Cayloodogu köp Nogoy,
Cay cayloodon köçüp tüş.
Qıştoodon köp Argın,
Qış qıştoodon köçkülö.
Qara-Buura, Çatkaldan,
Qamay kelip qongula,
Qara qurttay tolgula.
Cılgınduu Ken-Qol oynanan,
Aş bergendey qongula,
Öyüz büyüz bolgula.
Aytıp munu er Baqay,
Amır qılıp turganda,
Cayloodogu köp Nogoy,
Cayloosunun çurqurap,
Qıştoodogu köp Argın,
Qış qıştoodon burqurap.
Taqr köçüp alıptır,
Qara-Buura, Çatqalga,
Qamay qonup qalıptır.
Öyüz, büyüz qonuptur,
Aş bergenge boluptur.
Kündöp tündöp çurqurap,
Kelip atqan Nogoy köp,
Ayagında Ay-Qolgo,
Astı cetip qonuptur.
Baqaydın cardığın mıqtap uqqanda,
Qanqordun ayqırğan ünü çıqqında,
Qalqı caman çurqurap,
Kündöp tündöp boluşup,
Argın Nogoy çoğulup,
Taqr kelip boluşup,
Künü tünü üç kündö,
Cayloodo Nogoy qalğan coq.
Qıştoodo Nogoy qoygon coq,**

Bakay'a gelip konuşup,
Yedi hanın geldiğini,
Haberin alıp gelmiş idi.
Kahraman Bakay gök calını,
Küçük kardeşim ikisi olmayan,
Yarlığı yalan gelmedi.
Argın emir kıldı idi,
Nogay'a haber saldı idi.
Argın ve Nogay hepiniz dinleyin,
Ak sakallı yaşlın dinle,
Yayladaki çok Nogay,
Hepiniz yayladan göçün, aşağıya inin.
Kışlıktan çok Argın,
Kış kışlıktan göç edin,
Kara-Buura, Çatkal'dan,
Hemen gelip konunuz,
Kara kurt gibi durunuz,
Yılkılı Ken-Kol yerinden,
Yoğ aş vermiş gibi konunuz,
Öteki kıyı bu kıyı olunuz.
Er Bakay böyle konuşup,
Emir kılıp durduğunda,
Yayladaki çok Nogay,
Yaylasında ses çıkarıp,
Kışlıktaki çok Argın,
Kış kışlıktan bütünü,
Tamamıyla göç etmişler.
Kara – Buura ve Çatkal'dan,
Tamamıyla orda konmuşlar,
Öteki ve bu kıyıya konmuşlar,
Yoğ aş vermiş gibi olmuşlar.
Gece ve gündüz ses çıkarıp,
Gelen Nogay'lar çok,
Sonunda Ay- Kol'a,
Aslı yetip konmuşlar.
Bakay'ın yarlığını duyduğunda,
Manasın haykıran sesi çıktığında,
Halkı yaman ses çıkarıp,bağırıp,
Gece ve gündüz oldular,
Argın ve Nogay toplanıp,
Tamamıyla gelip yerleşip,
Gece ve gündüz üç günde,

Eldin barı çurqurap,
Baqay neni kördü dep,
Qalqının barı qayqırıp,
Qarap turat burqurap.
Keçtelüü qalqap keñ calbar,
Kelbersigen qırq tügöl.
Qıygaqtuu nayza qızıl börk,
Qız qılıqtuu köy qaşqa.
Qırqı tegiz at minip,
Qıdırata celgen qul,
El irettep kelgen qul.
Künü tünü üç kündö,
Eldin kelip bolgonun,
Köy qaşqa anı körgöndö.
Şooduragan say qaşqa,
Qırqı birdey celişip.
Xan Baqaydın aldına,
Munun barı kelişip.
Qaranın xanı xan Baqay,
Qalq atası er Baqay.
Qalqıñ kelip boldu deyt,
Argın Nogoy çoğulup,
Qara qurttay toldu deyt.
Cayloodo qalqıñ qalbadı.
Qıştodo eliñ qalbadı.
Xan Baqay qanday iş boldu,
Qalqtın barı çurqurayt,
Cürögünün başına,
Erigisiz muz boldu.
Cayloodon köçör caq emes,
Qıştodon köççü maal emes.
Eliñdin barı endirep,
Esi ketti sendirep.
Qalqıñdın barı qañgırıp,
Qayratı ketti daldırıp.
Baqay xan aytpaysınbı kebiñdi,
Qalqıñ tursun köy qaşqa,
Tappay turat ebiñdi.
Alda qanday iş bu dep,
Solton Serek suradı.
Baatır Baqay kep aytat:
Qara tumşuq xan Serek,

Yaylada Nogay kalmadı,
Kışlıkta Nogay kalmadı.
Halkın hepsi ses çıkarıp,
Bakay neyi gördü diye,
Halkının hepsi kaygılanıp,
Ağlayarak bakıp duruyorlar.
Nakkaşlı kalpak geniş pantolonlu,
Kırk kahramanıyla birlikte,
Sağlam mızrak, kırmızı şapka,
Kız kılıklı köy kaşka,
Kırk tanesinin hepsi ata binip,
Hepsi kalmadan gelen kul,
Halkı idare edip gelen kul,
Gece ve gündüz üç günde,
Halkın hepsi geldiğini,
Köy kaşka bunları gördüğünde,
Gözleri parlayıp say kaşka,
Kırk kahramanın hepsi gelip,
Bakay hanın önüne,
Bunun hepsi gelip,
Karanın hanı Bakay han,
Halk atası er Bakay.
Halkın geldi der,
Argın ve Nogay toplanıp,
Kara kurt gibi doldu der.
Yaylada halkın kalmadı,
Kışlıkta halkın kalmadı.
Bakay han bu nasıl iş oldu,
Halkın hepsi bağırır,
Yüreğinin başına,
Umulmadık darbe oldu.
Yayladan göçecek zamanı değil,
Kışlıktan taşınacak dönem değil,
Halkının hepsi endişelenip,
Akli başından çıktı.
Halkının hepsi derin düşünce içinde,
Gayret ve himmeti zayıfladı,
Bakay han bu duruma karşı sen söyle!?
Halkın dursun köy kaşka,
Çaresiz durur,
Bu nasıl bir iş der,
Soldan Serek sordu,

Cer üstündö ceti xan,
Qara qurttan mol kelet,
Qarga uçqusuz col kelet.
Talastı talap alam dep,
Manastı baylap alam dep.
Ceti xandan kep kelet,
Ceti xandın qalqına,
Uşu sözü ep eklet.
Akörökçö qırılığır,
Attanıp çıqqın col menen.
Atañdın körü köy qaşqa,
Basıp çıgıp bargıla.
Ceti xandın aldıman,
Tosup çıgıp bargıla.
Baatır Baqay munu aytıp,
Baqay munu aytqanda,
Argın Nogoy uqtu ele.
Argın Nogoy barısı,
Qaada bilçüü qarısı,
Qalqtın barı kep aytıp,
Ceti xandan körölük.
Ceti xandın elinen,
Calgız nemem qalgança,
Töbölöşüp öölük.
Qayratı aşıq Nogoydun,
Qalqtın barı çurqurap,
Qayratına kögörüp,
Qayrat qıldı köp Nogoy.
Baatır Qanqor barqıldap,
Cekendin kiygen bereki,
Altından tonu carqıldap.
Qayratı aşıp baqırıp,
Aq colborstoy ayqırıp.
Atañdın körü Argındar,
Adam bolboy qalıñar,
Acalıñ cetse ölmök bar.
Cer üstündö ceti xan,
Kele catat qol bolup,
Üç küñü qonuq bersin dep.
Ceti xandın köp elin,
Qonoq qılıp bölgülö.
Qonoguña bolboso,

Kahraman Bakay söyler:
Kara burunu var Serek han,
Yer üstünde yedi han,
Kara kurttan çok gelir,
Karga uçmaz yol gelir.
Talas'ı al üst ederim der,
Manas'ı bağlayıp alırım der.
Yedi handan söz gelir,
Yedi hanın halkına,
Bu sözü uygun gelir.
Akörökçö ölmez,
Atlarla yola çık.
Atandın körü köy kaşka,
Varıp yıkınız,
Yedi hanın önünden,
Karşılıyıp önünden çıkınız.
Kahraman Bakay bunu söyleyip,
Bakay munu söylediğinde,
Argın ve Nogay duymuş idi,
Argın ve Nogay hepsi,
Kaide bilici yaşlısı,
Halkın hepsi ses çıkarıp,
Yedi handan görelim.
Yedi hanın elinden,
Kaşık kanım kalıncaya kadar,
Dövüşerek ölelim.
Gayreti çoktur Nogay'ın,
Halkın tümü ses çıkarır,
Gayretine karşı olup,
Gayret etti tüm Nogay.
Kahraman Kankor övünüp,
İpekten giymiş elbisesi,
Altından yapılmış elbisesi parlayıp,
Gayreti aşıp ses çıkarıp,
Ak yolpars gibi haykırıp,
Atandın körü Argın'lar,
Adam olmayınız!
Ecelin yetse ölmek var.
Yer üstünde yedi han,
Tüm yiğitleriyle geliyorlar,
Üç gün konaklasın diye,
Yedi hanın çok halkını,

Ceti xandan körgülö.
Calgız nemej qalğança,
Ceti xandın qalqınan,
Tügönüşüp ölgülö.
Qalqım attanıp çıqqın col menen,
Azır bolgun köy qaşqa,
Cazaluu qırq miñ qol menen.
Qabilan Manas baatırdın,
Ayrıqıq ünü çıqqanda,
Anı qalqı uqqanda.
Şooduragan say qaşqa,
Cazayıldı catqırıp.
Zambirektin barısın,
Bige cüktöp arttırıp.
Kül qurcundu büktötüp,
Kül arıqtın barısın,
Nar buuraga cüktötüp.
Nar buura biren kem emes,
Ar qaysı birdin barısı,
Nar buuraga teñ emes.
Qaycaqa qoşuun col cürsö,
Qırq çoronun kül aşıq,
Büt cüktötüp alıçu.
Caraq, cabdıq şaymandı,
Da kötörüp alıçu.
Buudandardan kem qalbay,
Burquldap colgo salıçu.
Qanqor attanıp çıqtı col menen,
Qırq çoronun bayagı,
Caraluu qırq miñ qol menen.
Oq darısın artınıp,
Kül qşıgın tartınıp.
Baatır Qanqor küülönöt,
Er Sırğaqa süylönöt.
Atañdın körü Sırğaqa qul,
Aziz xandın kök calın,
Aq Baltanın Çubaqtı,
Çaqrıp kelgin dep aytat.
Qonoq bolor oo bolso,
Atañdın körü ceti xan,
Uşu bugün kelsin de.
Qonoq bolup ceti xan,

Konaklamak için bölünüz.
Konuklarına olmazssa,
Yedi handan diye biliniz.
Yalnız bir adamın kalıncaya kadar,
Yedi hanın halkından,
Tükenip hepiniz ölünüz.
Halkım atınızla yola çıkın,
Asır ol köy kaşka,
Yaralı kırk bin yiğitleriyle,
Kaplan Manas Kahramanın,
Haykırık sesi çıktığında,
Onu halkı duyduğunda,
Gözleri parlayan say kaşka,
Savaş aletin yatırtıp,
Top ve tüfeğin hepsini,
Birlikte üzerine yükletip,
Kül heybeyi büktürtüp,
Gıdanın tamamını,
Deveye yükletip,
Deve filden eksik değildir,
Her hangi filin hepsi,
Deveye denk gelemez.
Nereye giderse gitsin,
Kırk yiğitin kül azığı,
Bütünün yükleyip alırsın,
Savaş alet ve hepsini,
Hepsini yanına alırsın.
Buudan'lardan eksik kalmadan,
Ses çıkarıp yola çıktı,
Manas atıyla yola çıktı,
Kırk yiğiti beyanı,
Cezalı kırk bin askerleriyle,
Ok ve aletlerini yükleyip,
Kül asıgını çekip,
Kahraman Manas şevklenip,
Er Sırgak'a söz atar.
Atandın körü Sırgak kul,
Aziz hanın gök calını,
Akbalta'nın Çubak'ı,
Çağır diye söyler.
Konak olacak o olsa,
Atandın körü yedi han,

Süylöşüp cüzüm körsün de.
Acıdaarday ayqırıp,
Aq qula minip bu Qanqor,
Aq colborstoy baqırıp,
Qanqordun ayqırıp ünü çıqqanda,
Quday betin körsötpö,
Arbayıp tügü çığıptır.
Qadege kiyip etine,
Oşo kündö can bütökön,
Qaray albay betine.
Sadaga salıp moynuna,
Sancırgaluu törönün,
Can çıdabay oyuna.
Ezip çıgıp ketiptir,
Arqasında aydarı,
Cabagı taydın calınday,
Caldıq cünü bolcu eken.
Kere sere sarbayıp,
Aq çopquuttun caqadan,
Taşıp çıgıp ketiptir.
Artından kemer qurcamp,
Ayday betin nur çalıp,
Altı atardı beline,
Dayardayıp qıstarıp,
Kümüş kemer qurcanıp,
Kündöy betin nur çalıp.
Tapançasın beline,
Tayar qılıp qurcanıp.
Qanqor attanıp çıgıp col menen,
Basıp bara catpayıbı.
Ceti handın kelatqan,
Tosup bara catpayıbı.
Qambıl tuugan han Sırğaq,
Qalq aralay çeldi ele.
Celgen boydon er Sırğaq,
Almambetke keldi ele.
Er Sırğaqtın qarasan,
Qalpağı altın çoktu qul.
Oşo baragan han Sırğaq,
Aytarga oozu şoqtuu qul.

Şu bugün gelsin de.
Konak olup yedi han,
Söylediğimizde yüzümü görsün de.
Ejderha gibi haykırıp,
Ak Kula binip bu Manas,
Ak kaplan gibi bağırıp,
Manasın haykırık sesi çıktığında,
Hüda, yüzünü gösterme,
Az bay olup dibi çıkmış,
Eline eldiven giyip,
O günde can bitmiş,
Bakamadan yüzüne.
Sadaka salıp boynuna,
Canı seven efendinin,
Can tahammül edemeden oyununa,
Ezip çıkmış,
Arkasında örgüsü,
Çabağı tayın calı¹² gibi,
Callık yünü oluyormuş.
Tüm elbiseleri çiftlidir,
Ak elbisesinin yakasından,
Aşıp taşıp çıkmış.
Altından yapılmış kemeri,
Ay gibi yüzü nur saçıp,
Altı atarı beline,
Hazırlanıp koymuşlar.
Gümüş kemer sarıp,
Güneş gibi yüzü nur saçıp.
Silahını beline,
Hazırlayıp asmış,
Manas atıyla büyük yolla,
Öne doğru gidiyor.
Yedi hanı geliyor,
Karşılama için gidiyor.
Kambıl kardeş han Sırğak,
Şehire doğru rüzgar gibi yol alıp,
Yel gibi uçan Er Sırğak,
Almambet'e geldi idi.
Er Sırğak'a bakarsan,
Kalpağı altın,

¹² Cal – Tay veyahut atın boynundaki saçı.

**Qara caaq qayğı til,
Süyrü caaq süylöbö.
Süylönkülüü er neme,
Biydin uulu boluçu.
Süylöböy qarap turçubu.
Süylöp qoyo berdi ele,
Han ceti han qarına,
Alooke baştap barın uq.
Baatır Baqay kep aytat,
Qonoq bolor bir bolso,
Uşu bugün kelsin deyt.
Qara mürtöz qanqordun,
Süylöşüp cüzün körgün deyt.
Uşu bugün kelbese,
Qabilan tuugan törömdün,
Qabarlap azır körbösö.
Ceti handın barısı,
Tuu түbündö turuşup,
Tuu taqandap uruşup,
Ceti han qara qanga batışıp,
Qaçpay turup atışıp,
Saadaqa oqtu salışıp,
Cayı qışı kün sanap,
Seni menen atışıp.
Körbögöndü köröm deyt,
Qaragay nayza qayrışıp.
Seni menen ceti han,
Qaq cürökö malışıp.
Dolono nayza qayrışıp,
Taq cürökö malışıp.
Degele senden köröm deyt,
Baatır Baqay kep aytat.
Ceti han menen alışıp,
Acalım cetse ölüm deyt.
Azız handın Almambet,
Aq Baltanın er Çubaq.
Qarap turgan başında,
Alookenin qaşında
Han Sırqaqtan kep ugup,
Aristan Manas qabilan,
Çaqrıp catat dep ugup.
Oşo kündö er Kök cal,**

Şu eski han Sırgak,
Söyleyecek sözü yok gibi,
Kara sözlü kayğı dili var,
Eğri yüzlü konuşmaz.
Eskiden söylerdi bu er,
Hanın oğlu idi.
Konuşmadan durmazdı,
Hemen söz söyledi durmadan,
Han yedi han yaşlın dinle,
Başta Alooke hepiniz dinleyin.
Kahraman Bakay söz söyler,
Konaklar biz isek,
Şu bugün gelsin der.
Gaddar Manasın,
Konuşup yüzünü görün der.
Şu bugün gelmez ise,
Kaplan kardeş efendimin,
Haber verip şimdi görmez ise,
Yedi hanın hepsi,
Bayrak dibinde durup,
Bayrak tartışıp kavga edip,
Yedi han kara kan içinde boğulup,
Kaçmadan bir birini vurup,
Sadaka oğu salıp,
Yazın kışın gün sayıp,
Senin ile atışıp,
Görmediğimi görürüm der,
Mızraklarla sayışıp,
Senin ile yedi han,
Merkez yüreğe sayışıp,
Sağlam mızrak alıp,
Tam yüreğe sayışıp,
Sırf senden görürüm der,
Kahraman Bakay söz söyler:
Yedi han ile alıp,
Ecelim yetse ölürüm der,
Aziz hanın Almambet'i,
Akbalta'nın er Çubak'ı,
Bakıp durdu başında,
Alooke'nin qaşında,
Sırgak handan bahsedip,
Arslan Manas kaplan,

Qayra tartıp çeldi ele.
Baatır Çubaq, Almambet,
Barı birdey at menen,
Er Qanqorgo keldi ele.
Qarıganda Baqaydın,
Oşo kündö al üçöö,
Süylöşüp cüzün kördü ele.
Mabereqi ken qolgo,
Aşıp tüştü oşondo.
Alooke keldi col menen,
Altmış ilek qol menen.
Alooke aq asaba tuu menen,
Kelip tüştü Alooke,
Celpildegen tuu menen,
Cer mayışqan qol menen.
Aq asaba tuu menen,
Alooke ayqaylagan çuu menen.
Qara qurttay bığıldap,
Qaynap tüştü lıqıldap.
Askerden çıqıp mol cürgön,
Alamın dep Qanqordu,
Alooke esebi coq qol cürgön.
Alookenin qolu dep,
Anı qalqı körgöndö.
Qıl – Ertiştı saqtagan,
Qatının alptay maqtagan.
Altın naalduu cer ökçö,
Aydar handın han Kökçö.
Aydarqandın Qazaq qul,
Aylana mıqtı qazap bul.
Kökçö keldi col menen.
Tümönü cerden türülüp,
Köp ele ilek qol menen.
Atbaşını cerdegen,
Qathandın han Qoşoy,
Qalq atası er degen.
Qalq atası han Qoşoy,
Uşu keldi el menen,
On min ilek qol menen.
Ancıyanda Qoqonduq,
Aça saqal Sınçı bek.
Qoqon keldi col menen,

Çağırıyor diye söz duyup,
O günde Er Gök cal,
Tekrar dönüp geldi idi.
Kahraman Çubak, Almambet,
Hepsi birer atıyla,
Er Manasa geldi idi.
Bakay'ın yaşlandığında,
O günde o üçü,
Konuşup sonra gördü idi.
Bu Ken – Kol'a,
Aşıp düstü o zaman,
Alooke geldi o yolla,
Altmış yiğitiyle,
Alooke ak araba bayrakla,
Aşağıya doğru indi Alooke,
Dalgalanan bayrakla,
Yer yüzü gibi yiğitiyle,
Ak bayrağıyla,
Alooke bağırip çağırıp,
Kara kurt gibi,
Çok sayıda indiler,
Askerden çıkıp bol yürüyen,
Alırım diye Manastan,
Alooke hesapsız yol geçtiler.
Alooke'nin yiğitleri diye,
Bunu halkı gördüğünde,
Kıl – Ertiş'i korudu,
Hatununu alp gibi öven,
Altın nalçalı,
Aydar hanın han Kökçesi,
Aydar hanın Kazak kul,
Köyüne güzel bakmayı bil.
Kökçe geldi yolla,
Hesapsız yerden teşkil edip,
Sayısız yiğitleriyle,
At – Başı'na yerleşen,
Kat hanın han Koşoy'u,
Halk atası er derler.
Halk atası han Koşoy,
Şu geldi milletle,
On bin yiğitleriyle,
Ancıyan'da Hokand'lı,

On min ilek qol menen.
Cet qayt degen cerinde,
Cediger degen elinde.
Eçkidey sur at mingizip,
Elin aydap cürgüzüp.
İtkeldey qılıp uyutup,
Şaqarday qılıp qaynatıp.
Qalın qara Cediger,
Qayra tartpay aydatıp.
Ceedigerdin çon Bağış,
Uşu keldi col menen.
Kelip tüştü ken qolgo,
Altmış ilek qol menen.
Cal quyruq mingen çalqlap,
Sayışqan coosun talqalap.
Segiz uuldun kencesi,
Bir Qudaydın bendesi.
Elaman baydın er Tçştük,
Töştük kelgen col menen,
Tört min ilek qol menen.
Egiz qarat baylagan,
Eki kemin caylagan.
Qoy qaytarıp eçki emgen,
Qozgolonduu er Ürbü,
Qıydı qazat mingen qul,
Qırgızdın curttun bilgen qul.
Etegi cerge tiybegen,
Cepildegen er Ürbü.
Ceni cerge tiybegen,
Cepildegen er Ürbü.
Ürbü keldi col menen,
Üç min ilek qol menen.
Ceti handın barısı,
Bütün kelip boldu deyt;
Mabereqi ken qolgo,
Ceti handın köp qolu,
Cıqıldap bolso toldu deyt.
Baatır Baqay kep aytat:
Qonoq bolcu sen bolson,
Ceti handın oo qalqı.

Ak sakal tenkitçi bek,
Kokan geldi yolla,
On bin askerleriyle,
Yet ve dön dediği yerinden,
Yedigar dediği halkında,
Eskisi gibi sur at bindirip,
Halkıyla birlikte olup,
İyice yoruyup,
Şeker kılıp kaynatıp,
Kalın kara yedigar,
Tekrar gitmeden sürdürüp,
Yedigar'ın büyük Bağış'ı,
Şu geldi yolla,
Gelip indiler Ken – Kol'da,
Altmış yiğitiyle,
Cal kuyruk binen,
Düşmanı sayıp öldürdüler,
Sekiz oğulun küçüğü,
Biz Hüda'nın ferzendi.
Eleman bayın Er Töştük'ü,
Töştük'ün geldiği yolla,
Dört bin ilek¹³, yolla,
İkiz gazavat bağlanan,
İki eksikliğini tamamladı.
Koyun besleyip keçi emmiş,
Kavgalı Er Ürbü,
Büyük gazavat binmiş kul,
Kırgız yurtunu bilen kul,
Eteği yere değmeyen,
Epil dediği Er Ürbü,
Eli yere değmeyen,
Önde gelen Er Ürbü,
Ürbü geldi yolla,
Üç bin ilek yiğitleriyle.
Yedi hanın hepsi,
Tamamı geldi...
Bu Ken – Kol'a,
Yedi hanın çok yiğiti,
Hepsi oraya doldu,
Kahraman Bakay söz söyler:

¹³ İlek – Yüz bin.

**On ondon bolup bölün deyt,
Maga ondon kelip körün deyt.
Aq saqalı çüçtödöy,
Ustuqanı mistedey.
Qasiyettüü han Baqay,
Qalqqa amır çaçtı ele.
Talastı talap almaqa,
Manastı baylap almaqa.
Ubada qılğan qalın el,
Qonoguna bölün deyt.
Qalq udurgup turdu ele,
Munu Sultan kördü ele.
Köy qaşqaga kep aytıp,
Atandın körü köy qaşqa,
Cazayıldı catqırın,
Sambirekti attırın.
Aytıp Qanqor küülönüp,
Köy qaşqaga süylönüp.
Çurquragan köy qaşqa,
Sıyagı curttan bir başqa.
Cazayıldı catqırıp,
Sambireke oq urdu.
Sambiregin kömördü,
Sambirektin içine,
Uyday çoyun çögördü.
Sambirektin üstünö,
Buttap darı töktürüp,
Köy qaşqanın barısın,
Aytqanına köndürüp.
Qıtaydın qırma darısın,
Qılabı menen köp salıp.
Orustun urum kök calın,
Ooz otu qılıp bul alıp.
Sır nayza menen albarıp,
Sambireke ot qoyup.
Oşo kündö qırandar,
Qoydoy bolgon coq qoyup.
Ot alışıp küp etip,
Din muzulman başıman,**

Konuk olacak sen olsan,
Yedi hanın halkı,
Onar onar olup bölün der,
Bana onar gelip görün der.
Ak sakalı parlayan,
Ustukan¹⁴ı fıstık gibi.
Haysiyetli han Bakay,
Halka emir verdi idi.
Talas'ı ele geçirmeye,
Manas'ı bağlayıp almaya,
Vaade kılan kalın halk,
Konuğuna bölün der.
Halk kudurup durdu idi,
Bunu sultan gördü idi.
Köy kaşka'ya söz söyleyip,
Atandın körü köy kaşka,
Cazayıl'¹⁵ı yatır,
Zambirek'¹⁶ı attır.
Manas böyle güç alıp,
Köy kaşka'ya ses çıkarıp,
Bağıran köy kaşka,
Sanki yurttan başkaça,
Ağır tüfeği yatırıp,
Topa ok vurdu.
Top ve tüfeklerini bozdu,
Topun içine,
İnek kadar şeyi,
Topun üstüne,
Çok ilaç döktürüp,
Köy kaşkanın hepsini,
Dediğine inandırıp,
Çin'in ilacını,
Bol bol koyup,
Rus'un ilacını gök calını,
Ağız ateşi kılıp para alıp,
Sır mızrak ile götürüp,
Toptan ateşi yakıp,
O günde kahramanlar,
Koyun gibi yok edildi,

¹⁴ Ustukan – Misafirlere verilen ettir.

¹⁵ Cazayıl – At veya deveye yüklenen bir nevi top, ağır tüfek.

¹⁶ Zambirek – Top.

Zambirek oqu şaldırap,
Başman öttü qaldırap.
Alıstan tüştü küp etip,
Zambirek oqu tüp etip.
Baatır Qanqor bolgondo,
Badışa altın taqqa qongondo,
Alaydın sarı talaadan,
Altımış törö qırq tilmeç,
Cer çenegen çençiden,
Aydap cürüp şaraqtap,
Tosup turup qaraqtap,
Aq kelte alğan caraqtap.
Alaştan tüşkön aq kelte,
Oozu orus urumu,
Tübü Qıtay qırımı.
Aylanpası altı atar,
Tegerenme ceti atar.
En ayagı eki atar.
Oturup atsa oçogun,
Qoop atsa qoy cagin,
Tartıp iyse zambirek,
Uqumunan tuqumu,
Cay qoldogon badirek.
Atıp ünün ürbögön,
Alladan qaza kelbese,
Ogu cerge tüşpögön.
Ayta turgan kebi bar,
Ayagında keltenin,
Ayga salar ceri bar.
Aşınıp cürsö aq kelte,
Ay dalının körmögü.
Atışıp tursa aq kelte,
Atışqan coonun ermeği.
Alaca moyun alma baş,
Alışkı cuuqtu tandabas.
Cazarında canı bar,
Cazayılday dürküröp.
Tiyerinde aq kelte,
Zambirektey kürküröp.
Üç qubulup küp etip,

Ateş alıp kırba, tulum etip,
Müslümanların başından,
Topun oku yağmur gibi yağıp,
Başlarından yüksek sesle geçti,
Uzaktan düştü güm diye,
Topun oku düp etip düştü,
Kahraman Manas olduğunda,
Padişah altın tahtına oturduğunda
Alay'ın sarı tarlasından,
Altımış efendi kırk tilmeç¹⁷
Yer ölçüyen ölçü yapandan,
Dolaştığı sırada,
Set çekip durup,
Ak kelte¹⁸ aldı.
Alaştan kalan ak kelte,
Ağzı Rus Ürümçisi,
Kökü Çin Kırım'ı,
Altı atar tüfeği,
Yuvarlanması yedi atar,
En sonu iki atar,
Oturarak sıkarsa,
Ciddi sıkarsa sesi gür der,
Çekiverse topu,
Çekirdeğinden ağacına kadar,
Yer yerinde,
Atıp sesini kesmedi.
Allah'tan kaza gelmez ise,
Oku yere düşmez,
Söyleyecek sözü var,
Sonunda ak kelte'nin,
Aya kadar gidecek yeri var.
Asıp alsa ak kelte,
Ay dalının görmesi,
Atışıp dursa ak kelte,
Atışan düşmanın oyuncağıdır.
Alaça boyunlu elma kafalı,
Uzak yakın farkı yok,
Yaydığına canı var gibi,
Ağır tüfek gibi sesi var,
Değdiğinde ak kelte,

¹⁷ Tilmeç – Çeviri yapan insan veyahut tercüman.

¹⁸ Akkelte – Manas'ın tüfeği.

Aq keltenin al ünü,
Üç buulanıp düp etip.
Qanqor coonu körböy coq qoyboyt,
Qulagina qatat dep,
Nayza qarmap coo körsö,
Canı dürmöt atat dep.

Eski dürmöt oq qoyboyt,
Aq kelte alıp ayqırıp,
Aq qula mindi qıyqırıp.
Astındagı aq qula,
Eki cel qayıptın balası.
Özü cel kayıptın balası,
Tel kürendin çın özü,
Tel maraldın balası.
Tiyagında tura coq,
Aq qulanın cürögündö qara coq.
Çatqayagı qolottoy,
Tört tuyagı bolottoy.
Calan tayı celektey,
Çaqmaq eti könöktöy.
Çatqayagın qarasan,
Türüp qoygon eşiktey.
Kökürögün qarasan,
Önörçölüü beşiktey.
Qıygan qamış quraqtuu,
Bu çoçqonu qarasan,
Qız balağa sıyaqtu.
Adam bolso bu çoçqo,
Moynu cazı booru kez,
Uşu turgan aq qula,
Arqar şıyraq boto köz.
Buura kökül dön manday;
Qulanın cayı uşunday.
Butu qolu sınıbasa,
Ölöp canı tınbasa,
Qastırıp qoygon or bolso,
Tizege çıqqan qor bolso.
Eç bolboso qulaga,
Altı ayçılıq col bolso,

Top gibi ses çıkarıp,
Daha büyük sesi var.
Ak kelte'nin bu sesi,
Üç defa daha ses çıkarıp,
Manas düşmanları yok eder,
Kulaklarına gazavat der,
Düşmanları görürse eline mızrak alıp,
Canımızı alır atacaklar der,
Eski dürmöt¹⁹ ok can alır.
Ak kelte alıp bağırıp,
Ak kula²⁰yı bindi haykırıp,
Altındaki Ak kula,
İki dağın arası,
Özü yel gayıbın çocuğu,
Tel küre'nin gerçek özü,
Tel meralın çocuğu,
Tabi bir varlıktır,
Akkula'nın yüreğinde kara yok,
Dört tarafı en iyi,
Dört ayağı polat gibidir.
Bütün tayı en iyi,
Yünleri pırl pırl,
Etrafına bakarsan,
Dik durmuş kapı gibidir.
Göğsüne bakarsan,
En güzel beşik gibidir.
Kamış gibi kulaklı,
Bu domuza bakarsan,
Kız çocuğa benzer,
Adam olsa bu domuz,
Boyun kısmı bağırı gibidir.
Şu duran Ak kula,
Dağ koyunu gibi temiz, gözleri de,
Buğra kakül, geniş alın,
Kulanın yeri böyledir.
Ayağı ve kolu kırılmasa,
Ölöp canı gitmez ise,
Kazıp koyacak kuyu olsa.
İyiye çıkan olsa,
Hiç değilse kulana,

¹⁹ Dürmöt – Tüfeğin yemi, doldurma.

²⁰ Ak kula – Manas'ın savaş atı.

Salbay alıp çurqayt qo,
Degen anın oyu bar.
Qanqor aq qula minip ayqırıp,
Aq kelte aldı qıyqırıp.
Qanqordun ünü çıqtı ele,
Din muzulman uqtu ele.
Atandın körü qalayıq,
Aytqanıma könösün.
Aytqanıma könbösön,
Uşu bugün qalayıq,
Ceti han baştap ölösün.
Dep ta bolso er Qanqor,
Aq qelte menen üç attı,
Atügün en artqısın küç attı.
Aq kelte sambirektey kürküröp,
Qoy cagırday dürküröp.
Din muzulman barının,
Aq kelte ünü çıqqanda,
Qanqordun ayqırığın uqqanda.
Aq kelte ünü küpüldöp,
Udaa çıgıp tüpüldöp.
Sambirek ogu şaldırıp,
Din muzulman barının,
Başınan öttü qaldırıp.
Qalqtın barı çurqurap,
Dapagın alıp başınan,
Baqırıp cürgön andan köp.
Han hanına qarabay,
Argın Nogoy qaydasın,
Qonoguna baram dep.
Din muzulman barısı,
Çaqırıp cürgön andan köp.
Qaralaman qalın curt,
Qara curtı burqurap.
Mabaregi qonoqo,
Bölünmök boldu çurqurap.
Birden Nogoy celişip,
Ondu bölüp ketişip.
Ondon Argın celişip,
Cüzdön bölüp ketişip.

Altı aylık yol da olsa,
Durmadañ koşar,
Onun böyle düşüncesi var.
Manas Akkula'ya binip haykırıp,
Ak kelteyi aldı bağırıp.
Manasın sesi çıqtı idi,
Müslümanlar duydu idi.
Atandın körü halkım,
Dediğimi yapacaksın!
Dediğimi yapmazsanız,
Şu bugün halkım,
Yedi han başta ölürsün.
Böyle deyip Er Manas,
Ak kelte ile üç defa attı,
En sonundakisini güçle attı,
Ak kelte top gibi ses çıkardı,
Sesi son derece gürültiledi.
Müslümanların hepsi,
Ak keltenin sesi çıktığında,
Manasın haykırdığını duyduğunda,
Ak keltenin sesi gürüldep,
Ardı ardına çıkıp ses çıktı,
Topun oku gür diye,
Müslümanların hepsi,
Başından yüksek sesle geçti,
Halkın hepsi ses çıkardı,
Kalpağını alıp başından,
Bağırıp dolaşan daha çok,
Han hanına bakmıyor,
Argın ve Nogay nerdesin?
Konuklarına geleceğim diye,
Müslümanların hepsi,
Çağırıp çırpınıp dolaşıyorlar.
Başı dönen kalın yurt,
Kara kurtu burkurap²¹,
Bu konuklara,
Bölünmek oldu bağırıp,
Birer birer Nogay gelip,
On tanesini bölüp giderler,
Onar onar Argın götürüp,

²¹ Burkurap – Buram buram çıkmak, yükselmek (duman, toz hakkına); Göz yaşları dökerek acı acı ağlamak.

Cüzdön Nogoy celişip,
Mindən bölüp ketişip.
Mindən Argın celişip,
Sandı bolup ketişip.
Künü tünü üç kündö,
Qonoqtu bolup ketişip.
Qonoqtu bölüp boldum dep,
Qoopsuz qılıp qoydum dep,
Qaŋqorgo qabar berişip.
Qabardı anda bergende,
Qaziyettüü xan Baqay,
Amır qıldı qalqına.
Argın Nogoy barıŋ uq,
Er Qaŋqordun aytqanın,
Aq saqaldu qarıŋ uq.
Curtun menin sözümdü,
Ötkörö baatır özüŋ uq,
Ölümdön qorqboz eriŋ uq.
Ceti xandın eline,
Qonogundun özünö.
Otun alıp ot cagaq,
Qızmatına qul qoygun.
Astına caya saluuga,
Qıtay torgun bul qoygun.
Ceti xandın qaşına,
Tüştügünö qoy soygun.
Tündügünö bee soygun.
Minip kelgen buudandı,
Kündö üç ubaq alıp tur,
Bıçan kestip salıp tur.
Aq qurcun oozun sögüp tur,
Buudandardım barına,
Arpadan kişmiş tögüp tur.
Buudanım uşu dep ayıp,
Atına barıp kelgenin,
Qarmap alıp soygula,
Qara közün oygula.
Ceti qandın köp eli,
Künü tünü segiz kün.
Bir cumaga tegiz kün;
Quunap – duulap bolsun dep,
Qumalaq oynop quturup,

Yüzer yüzer bölüp giderler.
Cüzer Nogay gelip,
Biner olup giderler.
Biner Argın gelip,
Sayısız olup giderler.
Gece gündüz üç günde,
Konuklu olarak giderler.
Konuklu oldum diye,
Korkutucu kıldın diye,
Manasa haber verirler.
Haberini o zaman verdiğinde,
Haysiyetli han Bakay,
Emir kıldı halkına,
Argın Nogay hepiniz dinleyiniz,
Er Manasın dediğin,
Ak sakallı yaşlın duy,
Yurtum benim sözümdü,
Özellikle kahraman özün dinle,
Ölümden korkmaz erin dinle,
Yedi hanın halkına,
Konuklarının kendilerine,
Odun alıp ateş yakacak,
Hizmetine kul görevlendir,
Altına yer verecek,
Çin parasından koy,
Yedi hanın halkına,
Güneyine koyun kes.
Kuzeyine tay kes,
Binip geldiğin küheylanı,
Günde üç vakit gıdasını ver,
Yemesi için od ver,
Ak heybenin ağzını söke dur,
Küheylanların hepsine,
Arpadan kuru üzümden döküp dur,
Küheylanım şu diye söyleyip,
Atına varıp geleni,
Yakalayıp kes,
Kara gözünü oyunuz.
Yedi hanın çok halkı,
Gece gündüz sekiz gün,
Biz cumaya aynı gün,
Sevinip olsun diye,

Quup oynop utturup.
Çay qaynatıp qant salıp,
Çatıraş oynop dañ salıp,
Quunap – duulap catsın de,
Kebelbesin oordunan,
Dep ele qanqor ayqırıp,
Qabardı berdi er qanqor.
Qaziyettü qan Baqay,
Aq saqalı çüçtödöy;
Ustuqanı mistedey,
Aq seldesin alingan,
Qızıl quyruq seldesin,
Batırayta salingan.
Öñgö bende cetpegen,
Başınan sıymıq ketpegen.
Qaziyettü qan Baqay;
Ceti qandın qoştorun,
Qonoqo alıp cönödü.
Şooduragan say qaşqa,
Baştap alıp baratat.
Qalqı kelip çurqurayt,
Qırq çoronun qırq miñ qol,
Baştoñ qaldı dep aytıp.
Oşo kündö köp Nogoy;
Qayta-qayta kelışet.
Oşo kündö ceti qan,
Bilegi ketti sabıman,
Cürögü ketti qabınan.
Şooduragan say qaşqa.
Ceti qandın aldında,
Bozdop qoygon qalpağın,
Tegerete ırgıtıp.
Sır caanı mıqtap çoyuşup,
Arman qalpaqtı tüşürböy,
Asmandı atıp qoyuşup.
Qırqı birdey qırq atıp,
Qıyaq atıp boluşup,
Türöktüü qara nayzanı,
Tüpöktön qarmay qalışıp,
Tübü menen barışıp,
Qoçqor sürgön nemedey,
Qoygulaşıp qalışıp,

Kumalak oyunun oynayıp gudurup,
Kovalayarak oyun oynayıp yenilip,
Çay kaynatıp şeker salıp,
Satranç oynayıp,
Sevinip sonra yatsın de,
Kıpırdamasın yerinden,
Diye Manas haykırıp,
Haberı verdi Er Manas.
Haysiyetli han Bakay,
Ak sakalı küçücük,
Ustukan eti fıstık kadar.
Ak sarığınını alınmış,
Kırmızı kuyruk sarığınını,
Daha kızartıp ve parlatıp,
Rengine fende yetmez,
Kaşından saygı gitmez,
Haysiyetli han Bakay,
Yedi hanın hepsini,
Konuğa alıp gitti.
Şevkli say kaşka,
Başta o gidiyor.
Halkı gelip bağırır,
Kırk yiğitin kırk bin kahramanı,
Zayıf kaldı diye söyler.
O günü çok Nogay,
Tekrar dönerler.
Ü günü yedi han,
Bileği gitti kökünden,
Yüreği gitti yerinden.
Gözlü parlayan say kaşka,
Yedi hanın önünde,
Ağlayıp koyduğı kalpağınını,
Yuvarlak atıp,
Sır yayı mıhlayıp kesip,
Gök yüzü kadar kalpağı düşürmeden,
Azmanı atıp,
Kırkı aynı anda kırk atıp,
Yay da atıp oldular,
Yürekli kara mızrağı,
Yüreğinden yakalayıp,
Dibiyle varıp,
Koç süsen şey gibi,

Nayza tiyip tars etip.
Attan bolso bayaqı,
Ata salıp ketkeni.
Suqsurma çılıbır nogoru.
Ölmöyünçö berbeyim dep,
Belge salıp kürmöşüp.
Quymaluu altın üzüngü,
Buudandardın özünö,
Teppey çurqap minişip,
Bıçaqtı saya qoyuşup,
Mıltıq atıp alışıp.
Mıltıq menen bir qoyso,
Oq carılıp qalışıp.
Ceti qan munu körgöndö,
Cürögü ketip qabınan.
Qarıqanda qan Baqay,
Altından qılğan çatırdın,
Türkügün biyik qaqtırıp,
Cıncırdan qılğan tamagın,
Kerip çoyup tarttırıp.
Temirden qılğan qazıgın,
Cerge kiyre qaqtırıp.
Tört döbölü kök çatır,
Döbönü közdöy caydırıp,
Altın ooluu çatırın,
Aydı qaray caydırıp.
Asıl taştan aldırğan,
Ay qarañğı tün bolup,
At aylañgıs kün bolso.
Talaman tal tüştö,
Cariq qoyup caydırğan.
Carqırğan çatırğa,
Alıp barıp kirgizip,
Ceti qandın öz başın,
Qarıqanda qan Baqay,
Qonoqo alğan oşondo.
Atañdın körü altı qan,
Öz aqlın tabalbay,
Oşo cerde alcıgan.
Qan Alooke zor qanım,
Qanqordun özün ceti qan,
Qonoqo tütpöyt dep keldiñ.

Kavge edip,
Mızrak anında saplandı.
Attan ise öteki,
Alıp gitti.
Önemli ve koruyucu elbisesini,
Ölmedikçe vermeyeceğim diye,
Beline sağlam bağlayıp,
Kuymalı altınları alıp,
Küheylanların kendisine,
Tepmeden koşup binip,
Bıçağı batırıp,
Silahı alıp,
Silahla vursa,
Ok yarılıp,
Yedi han bunu gördüğünde,
Yüreği gidip yerinden.
Yaşlandığında han Bakay,
Altından kılmış çadırı,
Erkanını yüksek yaptıırıp,
Zincirden yapmış temelin,
İyice yayıp ve çekip,
Demirden yapmış kazıgını,
Yerin içine kadar kaktırıp,
Dört tepeli gök çadır,
Tepeye doğru yaydırıp,
Altınla yapılmış çadırını,
Aya doğru yaydırıp,
Asıl taştan aldırılmış.
Karanlık gece olup,
At dolaşmaz gün olsa,
Tam öğle zamanında,
Işık yerleştirmiş.
Parlak çadıra,
Götürüp girdirtip,
Yedi hanın öz başını,
Yaşlandığı anda han Bakay,
O zaman konuğa almış,
Atandın körü altı han,
Öz aqlını kaybedip,
O yerde aqlını kaybetmiş.
Alloke han zor hanım,
Manasın kendisini yedi han,

Üç künkü senin qonogun,
Künü tünü segiz kün,
Bir cumaga tegiz kün.
Segiz kün qonoq aldıbı,
Mabareki qanqordon,
Qan etkende can qalat.
Öydö tömön celet da,
Argın Nogoy çogulup,
Qırq çoronun qırq miñ,
Qonoq albay qaldı dep.
Qanetkende can qalat,
Qan Alooke zor qanım,
Emi saga kep kelet,
Kep kelgende uşunu ayt,
Qazat qıldıq qapırğa,
Qan Koñurbay baatırğa.
Qaza cetse ölöm dep,
Qazatın birge köröm dep.
Mından başqa kep aytpa,
Ne sebepten celippiz,
Acal qısdap kelippiz.
Ceti qan qarıdan qargın salıppız,
Qatındı cesir salıpbız.
Can bütköndün barının,
Ubalına qalıpbız.
Barıdan qargış alıpbız,
Balanı cesir salıpbız.
Can bütköndün barının,
Ubalına qalıpbız.
Qazat qıldı qapırğa,
Qan Qoñurbay baatırğa,
Mından başqa kep aytpa.
Bul qanqordon can qalbayt,
Ceti qandın barının,
Emi aylası ketti ele,
Murdunun suusu cetti ele.
Künü tünü segiz kün,
Taq segiz kün bolgondo,
Toguz küngö tolgondo.
Baatır qanqor barqıldap,
Atañdın körü köy qaşqa,
Caqqan otun öçürgün.

Konuğa olmaz diye geldin.
Üç günlük senin konuğun,
Gece gündüz sekiz gün,
Bir cumaya denk gün.
Sekiz gün konuğa mı aldı?
Bu Manastan,
Ne yaparsa kan kalır,
Aşağı yukarı dolaşır ve,
Argın ve Nogay toplanıp,
Kırk yiğitin kırk bini,
Konuk olmadan kaldı diye,
Ne yaptığında can kalır.
Alooke han zor hanım,
Şimdi sana söz gelir,
Söz geldiğinde şunu söyle,
Gazavat kıldık kafire,
Konurbay han kahramana,
Gazi yeterse ölürüm der,
Gazavatı beraber görürüm diye,
Bundan başka söz söyleme!
Ne sebepten gelmişiz,
Ecel isteyerek gelmişiz.
Yedi han yaşlıdan nalet olmuş,
Hatunları dull bırakmışız.
Canlıların hepsini,
Günahına kalmışız.
Hepsinin naletine kalmışız,
Çocuğu dul bırakıp biz,
Tüm insanların,
Naletine kalmışız.
Gazavat kıldı kafirlere,
Konurbay han kahramana,
Bundan başka söz söyleme.
Bu Manastan can esen kalmaz,
Yedi hanın hepsinin,
Şimdi çaresiz kaldı.
Burnundan su aktı,
Gece gündüz sekiz gün,
Tam sekiz gün olduğunda,
Dokuzuncu gün geldiğinde,
Kahraman Manas bağırıp,
Atandın körü köy kaşka,

Din muzulman barısın,
Qonoq üydön köçürgün.
Qırq çoronun qırq miñ qol,
Qamap qonoq qılğın dep,
Mında batpay qalğanın,
Bul cerde batpay,
At cetelep alsın de,
Kerüügö çıgıp barsın de.
Öydö tömön celbesin,
Soyuş bersin dep aytıp,
Bir muzulman kelbesin.
Soyuş bergin degendi,
Qarmap alıp soygula,
Aqır tirüü qoybosdon,
Qara közün oygula.
Qırq çoronun qırq miñ qol,
Bölüp qonoq qılğıla.
Erteñ erte tursun de,
Süylöşüp cüzün körsün de.
Amır kıldı qalqına,
Caqqan otun öçürüp.
Ayagında ayqoldun,
Tandap tüştö köçürüp.
Qırq çoronun qırq miñ qol,
Qamap qonoq kıldı ele.
Mında batıp catqanıñ,
Mında batıp catasıñ.
Mında batpay qalğanıñ,
At cetelep alasıñ,
Kerüügö çıgıp barasıñ.
Öydö tömön celbeysiñ,
Soyuş bergin dep aytıp,
Bir muzulman kelbeysiñ.
Kelgeniñdin barısı,
Acalıñ cetip ölgönüñ,
Aqıretti körgönüñ.
Aq Baltanın er Çubaq,
Ayqırıp ünü çıqqanda,
Anı qalqı uqqanda,
Ceti qandın köp eli,
At cetelep çurqurap,
Tañ atqıça uqtabay,

Yaktıñın ateşi söndür,
Müslümanların hepsini,
Konuk evden göç ettir.
Kırk yiğitin kırk bin asker,
Konuk et hepsini diye,
Burda kahraman yatsın de,
Burda sığmadıgını,
Atları alsın de,
Dağ yamacına gelsin de,
Aşağıya yukarıya gelmesinler.
Kesmek için hayvan versin diye söylesin,
Bir tane de müslüman gelmesin.
Hayvan isteyen insanı,
Yakalayıp kes,
Ahiri hayatta kalmasın,
Kara gözlerini oy,
Kırk yiğiti kırk bin askeri,
Konuk olarak yemek veriniz.
Sabah erkenden kalksın de,
Konuşup yüzüm görsün de.
Emir kıldı halkına,
Yaktığı ateşi söndürüp,
Sonunda hepsini,
Seçip ögleyin göç ettirip,
Kırk yiğitin kırk bin askeri,
Hepsini konuk etmiş idi.
Burda kahraman yattıgın,
Burda sığıp yatıyorsun.
Burda sığmadıgın,
Atı yedeleyip kaldıgın demektir,
Dağ yamacına çıkacaksın,
Aşağıya doğru gelmezsin.
Kesmek için hayvan ver diye söylersin,
Bir tane müslüman da gelmeyeceksin.
Hanginiz gelirsenez,
Eceliniz gelip öldünüz ve,
Ahireti gördünüz demektir.
Akbalta'nın Er Çubak'ı,
Haykırıp sesi çıkarken,
Onu halkı duyduğunda,
Yedi hanın çok halkı,
Atlarıyla beraber bağırıp,

Iylap cüröt burqurap.
Ubalım cetsin ceti qan,
Taqıyaday Talastı,
Talap alıp kelem dep,
Talastagı Manastı,
Baylap alıp kelem dep.
Qay sebepten keldik dep,
Uyalbastan ceti qan,
Emine üçün keldik dep.
Üç ele künkü qonoqo,
Tütpöyt dep keldiñ ceti qan.
Tütmöq tügül ceti qan,
Künü tünü segiz kün,
Bir cumaga tegiz kün,
Tütüp qoydu bu qanqor.
Emi qanday iş boldu,
Cürögümdün başına,
Erigisiz iş boldu.
Köy qaşqanın barısı,
Attanıp çıgıp bul çıqsa,
Qırq çoronun bul barı,
Altı san qoldu qırbaybı,
Qanqordu Quday urbaybı.
Altı san qoldu qırdırıp,
Qarıdan qargış alğan go,
Qatındardın barısın,
Ceti qan cesir salğan go.
Qanqor qazat qılat qapırğa,
Qan Qonurbay baatırğa.
Qazat qılıp bir barsaq,
Qayta üygö kelbeybiz,
Qatın menen balanın,
Süylöşüp cüzün körböybüz.
Ubalım cetsin ceti qan,
Mından qayra ketkeniñ,
Tirüü üygö cetkeniñ,
Bizdin üygö bara ket,
Qatın menen balaga,
Barıp coop ayta ket.
Ölbös ooqat körsün,
Özü bilip cürsün de.
Aq saqalduu qarı ıylap,

Sabaha kadar uyumadan,
Ağlayıp sızlarlar,
Naletim olsun yedi han,
Çok büyük Talas'ı,
Alt üst edip gelirim diye,
Talas'taki Manas'ı,
Bağlayıp alıp götürürüm diye,
Ne sebepten geldik diye,
Utanmadan yedi han,
Ne için geldik diye,
Sadece üç günlük konuğa,
Yetmez diye geldin yedi han.
Yetmek şöyle dursun yedi han,
Gündüz gece sekiz gün,
Bir Cuma(hafta)ya sekiz gün,
Yeterince oldu bu Manas.
Şimdi nasıl iş oldu ki,
Yüreğimin başına,
Akıl almaz iş oldu.
Köy kaşka'nın hepsi,
Atlarıyla çıktığında,
Kırk yiğitin bu hepsi,
Altı bin askeri yok etti,
Manası Hüda vurmaz mı.
Altı bin askeri yok edip,
Yaşlıdan lanet almış,
Hatunların hepsini,
Yedi han dul bıraktı.
Manas gazavat kılar kafirlere,
Konurbay han kahramana,
Gazavat kılıp biz varsak,
Dönüp eve gelmeyiz.
Hatunlarla çocukların,
Konuşup yüzlerini göremeyiz.
Bedduam yetsin yedi hana,
Bundan tekrar gittiğin,
Diri hayatta eve geldiği,
Bizim eve uğrayıp git,
Hatun ile çocuğuna,
Varıp cevap söyleye git.
Ölmez rızık görsün,
Kendiniz biliniz de,

Din muzulman barı ıylap,
Qara candan tünülüp.
Ötkörö baatır öz ıylap,
Tün boyunca çurqurap,
Ölümdön qorqpoz öz ıylap.
Col baştaçu saqçı ıylap,
Coruq bilçüü saqçı ıylap,
Ubalım cetsin ceti qan,
Qay sebepten keldik dep,
Acal qısdap keldi dep.
Can bütköndün barısı,
Qara candan tünüldü.
Kerez muras sözdörün,
Bir birine aytışıp,
At cetelep alışıp,
Kerüüdö otqo barışıp,
Çılbrı boyu çaldırıp,
Qara şiber tulañdan,
Qaysañdatıp aldırıp.
Buudandardın barısın,
Taz qardın çöpkö tolturup,
Çıqanaqtap alışıp,
Cırım etip alışıp,
Din muzulman barısı,
Çıqanaqtı talıtıp.
Tañ süzülüp attı ele,
Taraza cıldız battı bele.
Azandın ünü ayqırıp,
Baqaydın ünü baqırıp.
Azan ünü çıqtı ele,
Munu elder uqtı ele.
At cetelep çurqurap,
Qalıñ qoldun üstünö,
Din muzulman keldi ele.
Kün şaşıke boldı ele,
Celege bee toldı ele,
Baatır qanqor küülönüp,
Köy qaşqaga süylönüp,
Atañdın körü köy qaşqa,
Barıñ birdey attanıp,
Ceti qanga bardı ele.
Aytar sözü bar bolso,

Ak sakallı yaşlısı ağlayıp,
Müslümanların hepsi ağlarlar.
Kara handan ümüdini kesip,
Ötkörö kahraman ağlayıp,
Gece boyu ses çıkarıp,
Ölümden korkmazlar da ağlayıp,
Rehberci ve bekçileri de ağlayıp,
Yorum yapanlar ayrıca ağladılar.
Bedduam sana ulaşsın yedi han,
Ne sebepten geldik diye,
Ecele arayıp geldik diye,
İnsanların hepsi,
Canlarını verdiler.
Miras sözlerini,
Biri birine söyleyip,
Atlarıyla beraber,
Dağ yamacındaki ateşe varıp,
Yaylaya doğru yerleşip,
Kara bitki ve otlardan,
Daha çok aldırtdıp,
Küheylanların hepsini,
Daha çok otlarla doldurup,
Ellerimizle hepsini alıp,
Bol bol alıp,
Müslümanların hepsi,
Ellerini ağrıtıp,
Sabaha doğru vakit idi,
Teraze yıldız çoktan kaybolmuştu.
Ezanın sesi haykırıp,
Bakay'ın sesi çıktı.
Ezanın sesi çıkmıştı,
Bunu millet duymuş idi.
Atlarıyla beraber bağırıp,
Geniş askerlerin üstüne,
Müslümanlar geldiler.
Zaman öğle gibiydi.
Tam öğle değıldi,
Manas kahraman kurnazlıkla,
Köy kaşka'ya bağırıp,
Atandın körü Köy kaşka,
Hepiniz birden atlarımızla,
Yedi hana varmıştı.

Uşu bugün aytsın dep.
Aytar bolso ceti qan,
Cer cerine qaytsın de.
Dep ta qanqor küülönüp,
Köy qaşqaga süylönüp.
Olturgan eken oquyup,
Çoñ çoruday şoquyup,
Oñ murutun imerip,
Oñ qulaqa qızdarıp.
Oñdu qarap iderip,
Sol murutun imerip,
Sol qulaqa qızdarıp,
Soldu qarap iderip.
Acıdaar cüzdönüp,
Aybatına turgusuz,
Qanqordun öñünön çıqqan zaarına.
Altı atardı beline,
Dayarlanıp qızdarıp.
Şamal çıgıp oozunan,
Calın çıgıp közünön.
Isığı caydın bataıbı,
Qanqordun suugu,
Qıştın çildesi.
Oozunan otu burqurap,
Közünön qaş şamaalı şırqırap.
Olturgan eken oşondo.
Qan cıttanıp etteri,
Qaarına cıdabay,
Qanqordun cana bende turalbay.
Saadaq salıp moynuna,
Bu ceti qan kelgeni,
Attanıp üydön çıqqanı,
Ceti qan cayın uqqanı.
Cantayıp uyqu salbagan,
Cırım etip qanbagan.
Köy qaşqalar celişip,
Aq Baltanın er Çubaq,
Altı qanga kelişip.
Altınbaymat taz bolup,
Er Çubagı baş bolup.
Kebek ooz keñ kursaq,
Kebilcigen er Çubaq,

Söyleyecek sözü varsa,
Şu bugün söylesin.
Söyleyecek olsa yedi han,
Hekez yer yerine dönsün de.
Böylece Manas kurnazlık yaptı,
Köy kaşka'ya doğru söyledi,
O olduğu yerde oturmuş.
Büyük insan gibi oturmuş,
Sağ burnunu tutup duruyor.
Sağ kulağına asıp,
Sağ tarafına bakıp,
Sol burnunu tutup,
Sol kulağına asıp,
Sol tarafa bakıp,
Ejderha gibi gözücüp,
Heybeti de değışik,
Manastan çıkan zehirine,
Altı atacağı beline,
Hazır şekilde asıp,
Rüzgar olup ağzından,
Gözlerinden yalın çıkıp,
Sıcaklığı yazın sıcaklığı gibi.
Manasın şunu,
Kışın çilesi gibidir.
Ağzından ateşi sıçrayıp,
Gözlerinden rüzgar esip,
Böyle oturmuş o sırada.
Eteri kan kokup,
Kahharına dayanamayıp,
Manasın yanında durmadan,
Oklukları boynuna asıp,
Bu yedi han geldi.
Atlarıyla evden çıkıp,
Yedi han yerine doğru,
Uyumadan dinlenmeden,
Az da olsa rahat olmadan,
Köy kaşkalara gelip,
Akbalta'nın Er Çubak'ı,
Altı hana gelip,
Altınbaymat taz olup,
Er Çubak'ı baş olup,
Kalın dudak geniş göbek,

Süyrük ooz keñ qursaq,
Süylöñkülüü er Çubaq.
Atsaloom aleykim,
Qan Alooke zor qanım,
Baatır Baqay qarı aytat.
Köy qaşqanın barı aytat.
Aytar sözünj bar bolso,
Uşu bugün aytsın deyt.
Qaytar bolsoñ ceti qan,
Cer cerine qaytsın deyt.
Aytpaysıñbı kebiñdi,
Asrdan tuugan er kök cal,
Tappaysıñbı ebiñdi.
Çubaq süylöp turganda,
Anda süylör kim bolgon.
Selde orongon eşender,
Çüyrük baatır çeçender,
Süylöböy oozu tim bolgon,
Anda süylör kim bolgon.
Qan ceti qan çurqurap,
Alooke baştap burqurap.
Aq Baltanın Çubaqsıñ,
Qara mürtöz çunaqsıñ,
Candan aşqan balbansıñ,
Miñ kişiğe aralap,
Cazqanbay nayza salgansıñ.
Barıp aldın Oogandı,
Aq Baltanı er Çubaq,
Baraq qaydan soo qaldı.
Qaynap aldın Oogandı,
Qıtay qayda soo qaldı.
Cet qayttı cetip ceti aldın,
Cerken qaydan soo qaldı.
Qıybanı buzup qırq aldın,
Qıynalbay şaar kim qaldı.
Opoldun toosun tüptödün,
Oluya çaldı büktödün.
Qapaldın toosun tüptödün,
Qargaşaga büktödün,
Can bütköndü tacattıñ,
Din muzulman oo tüşün,
Alookedey zor qandı,

Gövdesi geniş Er Çubak,
Kalın dudaklı geniş göbekli,
Çok konuşan Er Çubak,
Selamin aleyküm,
Alooke hanım,
Kahraman Bakay yaşlı söyler.
Köy kaşka'nın hepsi söyler,
Söyleyecek sözün varsa,
Şu bugün söylesin der.
Dönecek olursan yedi han,
Yer yerine dönsün der,
Anlat, sözün varsa,
Arslan'ın kardeşi Er kök cal,
Hemen toparlan şimdi,
Çubak söylediği sırada,
O zaman konuşacak kim olmuştu.
Sarık sarmış derviş, eşenler,
Çüyrük kahraman söz ustaları,
Söz söylemeden susarlar.
O zamanda konuşacak kim olmuştu,
Yedi han bağırap,
Başta Alooke ses çıkarıp,
Akbalta'nın Çuvagısın.
Kara gaddar birisisin,
Can acımağ kahramansın,
Bin kişiyi dolaşıp,
Mızrakla öldürdün,
Gidip Oogan'ı yak.
Akbalta'nın Er Çubak'ı,
Ordan bir şey kalmadı.
Ooganlar'ı işkencelerle aldın.
Çinler'e de zorluk çektirdin.
Yettin ve işgal ettin hepsini,
Kimse hayatta kalmadı.
Hiva'yı kırk defa yıktın.
Şehir değil kimse kalmadı.
Gök yüzü gibi dağları yaktın,
Evliya yaşlıları yaktın.
Yaşayacak dağı yaktın,
Lanet okudun yaktın.
Tüm halkın bedduasına kaldın,
Müslümanların hepsini.

Ceti caşar keziñde,
Öz oozuñdu qarattıñ.
Cılqınduu ken qol Talastan,
Qapırdı alıp üç qayttıñ,
Ürümçüdö Manastan,
Emi senden kim qalğan.
Argımaq başın burbagan,
Aq kelte ünün uqpagan,
Beş tonduu miltıq qolgo alıp,
Betteşip uruş qılbagan,
Qara quyruq nar qarmap;
Qayra tartıp çıqbagan,
Qalçanın şaarı tim qalğan,
Qalçadan başqa kim qalğan.
Qapırğa qazat qılsın de,
Qaltırğan tozoqton,
Boydu azat qılsın de.
Meltiregen Beecine,
Barıp qazat qılsın de,
Meltiregen tozoqton,
Boydu azat qılsın de.
Qapırğa qazat qılsın de,
Qaltırğan tozoqton,
Qanqor menen Baqayıñ,
Boydu azat qılsın de.
Ceti qandın barı aytıp,
Qarı Qoşoy qanı aytıp.
Aq Baltanın er Çubaq,
Er Sırğaqın eerçitip,
Qayta tartıp celdi ele.
Qaq uşunday kep aytıp,
Baatır Çubaq keldi ele.
Baatır qanqor küülönüp,
Er Çubaqqa süylönüp.
Atañdın körü ceti qan,
Menin Beecindi körgön kişim coq,
Beecin menen işim coq.
Beecindi körgön er bolso,
Aq kiyiske salsın de,
Qan kötörüp ceti qan,
Alıp kelsin özümö.
Atañdın körü ceti qan,

Alooke gibi zor hanı,
Yedi yaramazın zamanında,
Kendi kendinizi gazavata attınız.
En güzel Ken-Kol ve Talas'tan,
Kafirleri alıp üç defa döndün,
Ürümçü'de Manas'tan,
Şimdi senden başka kim kaldı.
Atın başın bozmayan,
Ak kelte sesini duymayan,
Beş katlı silahı ele alıp,
Yüz yüze gelip savaş çıkarmayan,
Kara kuyruklu deve tutup,
Tekrar çıkamayan,
Kalçanın şehiri boş kalan,
Kalça'dan başka kim kaldı ki,
Kafire gazavat yapsın de,
Cehennemden kaldırsın.
Boyları azat etsin de,
Parlayan Beejin'e,
Gidip gazavat yapsın de,
Parlayan cehennemden,
Boydu azat etsin de,
Kafire gazavat etsin de.
Titreyen cehennemden,
Manas ile Bakay'ın,
Boydu azat etsin de.
Yedi hanın hepsi söyleyip,
Yaşlı Koşoy hanı söyleyip,
Akbalta'nın Er Çubak'ı,
Er Sırğagıyla beraber,
Tekrar rüzgar gibi gelmişti.
Han böyle söz söyleyip,
Kahraman Çubak geldi idi.
Kahraman Manas sinirlenip,
Er Çubak'a sinirlenip,
Atandın körü yedi han,
Benim Beejin'i görecek kişim yok,
Beejin'le işim yok.
Beejin'i gören er olsa,
Ak keçeye koysun de.
Han tahtıya oturtup yedi han,
Benim önüme getirsin.

Bir körsötsün közümö.
Altın taqqa mingizem,
Altı arımdap oşonu,
Muzulmana bilgizem.
Uşunça qalqtın barının,
Töbösünön cürgüzöm.
Baatır Baqay qarı aytıp,
Qırq çoronun barı aytıp,
Er Tazbaymat er aytıp,
Baatır kök cal Almambet,
Qanı menen şer aytıp.
Aq Baltanın er Çubaq,
Ceti qanga bardı ele.
Ceti qanga aytqanda,
Atqa minip celiptir,
Öz eline keliptir.
Köçö qılıp alıptır,
Ceti qandın öz elin.
Olturguzup alıptır,
İt çağırçu nemedey,
Qan ceti qan çağırar.
Becindi körgön er barbı,
Menin bolso qalqımda,
Can ayabas şer barbı.
Becindi körgön er bolso,
Aq kiyiske salamın,
Qan kötörüp alamin.
Altın taqqa mingizem,
Becindi körgön el bolsoñ,
Muzulmanga bilgizem.
İt çağırçuu nemedey,
Erteden keçke qıyqırar,
Ceti qandın elinen.
Meltiregen Becindi,
Men kördüm dep biri aytpayt.
Aq saqalduu qarısın,
Din muzulman barısı,
Barı birdey burqurayt.
Meltiregen Becindi,
Körbödük dep köp aytat,
Köp elinin barı aytat.
Aq saqaldın barı aytat,

Atandın körü yedi han,
Bir defa gözümge göstersiz.
Altın tahtıya bindiririm.
Altı adımlayıp onu,
Müslümanlara bildiririm.
Bunca halkın hepsini,
Üzerinden idare ederim.
Kahraman Bakay yaşlı söyledi.
Kırk yiğitin hepsi söyledi.
Er Tazbaymat er söyledi.
Kahraman Kök cal Almambet,
Kanıyla cesurca konuştı.
Akbalta'nın Er Çubak'ı,
Yedi hana varmış idi.
Yedi hana söylediğinde,
Atıyla beraber gelmiş.
Öz halkına gelmiş.
Hoca, töre kılıp almış,
Yedi hanın öz halkını,
Oturtup almış.
Köpeği çağırarak birisi gibi,
Han yedi han çakırır,
Beejin'i gören er var mı?
Benim olsa halkımda,
Canın feda edecek er var mı?
Beejin'i gören er varsa,
Ak keçeye oturturum,
Han olarak ilan ederim.
Altın tahtıya oturturum,
Beejin'i gören er olsan,
Müslümanlara bildiririm.
İt çağırarak gibi,
Sabahtan akşama kadar haykırar,
Yedi hanın halkından,
Parlayan Beejin'i,
Ben gördüm diye kimse söylemez.
Ak sakallı yaşlısını,
Müslümanların hepsi,
Hepsi birden bağırır.
Parlayan Beejin'i,
Görmedik diye çok söyler.
Halkının ekseriyeti böyle söyler,

Din muzulman dağı aytat.
Din muzulman barı aytsa,
Qayta ceti qan kelişip,
Cetip Çubaqa kelişip.
Aq Baltanın Çubaqa,
Cetip keldi ceti qan.
Qıl Ertiştı saqtagan,
Qatının alptay maqtagan,
Baatır Kökçö kep aytat.
Aq Baltanı Çubacı,
Mından murda col cürsön,
Alısqa sapar mol cürsön.
Qaçak qoşo barçuu elek.
Qaşa qaçan alçuu eleñ;
Cerkenge cete barganda,
Oşondo qaçan men bardım,
Başçı qılıp er Çubaq,
Qaçan meni sen aldıñ.
Qaybanı buzup qırq aldıñ,
Oşondo qaçan men bardım.
Qaysı cerde Çubaq qul,
Başçı qılıp sen aldıñ.
Cılgınduu Keñ -Qol, Talastan,
Qapırdı alıp üç qayttıñ,
Ürümçüdö Manastan.
Oşondo qaçan men bardım,
Ceti qandın birini sen,
Başçı qılıp sen aldıñ.
Aq Baltanın Çubacı,
Qıyrattım dediñ qıyrattıñ,
Kelin qızın ıylattıñ,
Oşondo qaçan men bardım,
Qaçan bolso cetinin,
Birin alıp barbastan,
Oşondo özün tim bardıñ.
Qazat qıldıñ qapırğa,
Qan Qoñurbay baatırğa.
Qaza cetse ölobü,
Qazatın birge köröbü,
Qazat qılbayım sen deseñ,
Oşo cerden qaytabız,
Qazattan qanqor qayttı dep,

Ak sakallı yaşlılar da söyler.
Müslümanlar da söyler,
Müslümanların hepsi söylediğinde,
Tekrar yedi han gelip,
Çubak'a gelip,
Akbalta'nın Çubağına,
Yedi han yetip geldiler.
Kıl ertiş'i koruyan,
Hatununu alp gibi öven,
Kahraman Kökçe söz söyler.
Akbalta'nın Çubak'ı,
Bundan önce yola yürürsen,
Uzağa sefer bol yürürsen,
Ne zaman birlikte varacaktık?!
Birlikte ne zaman ele geçirecektiniz?!
Cerken'e yettiğinizde,
O zaman ne zaman ben vardım?
Başçı(rehber) olarak Er Çubak,
Ne zaman beni sen aldın?
Hiva'yı bozup kırk defa yaktın,
O sırada ne zaman ben vardım?
Nerede, hangi yerde Çubak kul,
Rehber olarak beni sen aldın?
En güzel Ken-Kol ve Talas'tan,
Kafiri alıp üç defa döndün,
Ürümçü'de Manas'tan,
O zamanda ne zaman ben vardım,
Yedi hanın biri sen,
Başçı kılıp sen aldın,
Akbalta'nın Çubak'ı,
Yıkarım dedin yıktın,
Gelin ve kızını ağlattın,
O zamanda ne zaman ben vardım,
Her zaman yedinin,
Birisini alıp gelmedin,
O zamanda kendin tek vardın,
Gazavat kıldın kafirlere,
Han Konurbay kahramana,
Ecel gelse ölüdü,
Gazavatı birlikte görürüz,
Gazavat kılmam dersin sen,
Ordan geri döneriz,

**Qatın menen balaga,
Barıp coop aytabız.
Kökçö anda aytkanda,
Kökçödön uqtu köp kepti,
Aq Baltanın er Çubaq,
Qayta tartıp celdi ele.
Qaziyettü Baqayga,
Barıp aytıp turdu ele.
Baatır Çubaq barqıldap,
Aytıp turat qağıldap.
Ayta turgan aqıl söz,
Uga turgan maqul söz.
Dep ele Çubaq kelgende,
Bala ekende başında,
Qara Qıtay kecilge,
Qarmalıp ketken oşondo,
Tüşüp ketken Beecinge,
Din muzulman elim dep,
Qaçıp çıqqan Beecinden,
Tögöröktün tört burçun,
Tört aylana qıdırıp,
Mediynan beş burcun,
Beş aylana qıdırıp.
Baqaydın aqsaqal bolgon cagına,
Çoñ oyulda coşulup,
Cambıl beldin catında.
Qanqordun on üçündö qoşulup,
Baqay körgön Beecindi.
Din musulman qalqıman,
Baqaydın başqa kim körgön.
Baş ayagın ahtarıp,
Xan Almambet tim körgön.
Qazat qılçuu Beecindi,
Eköönön başqa kim körgön.
Baatır Qanqor küülönüp,
Aç arstanday camınıp,
Aytıp turat alıstan,
Açuusu kelip küülenip.
Qızı talaq qırılıp,
Qırğıñ birdey bargıla.
Qaziyettü xan Baqay,
Xan bolsunbu dep aytıp;**

Gazavattan Manas döndü diye,
Hatunlarla çocuklara,
Varıp cevap söyleriz.
Kökçe o zaman böyle söylediğinde,
Kökçe'den duydu çok sözü.
Akbalta'nın Er Çubak'ı,
Tekrar arkaya yel gibi gelmiş idi.
Haysiyetli Bakay'a,
Varıp söyleyip durdu idi.
Kahraman Çubak konuşup,
Kahramanca bağırıp konuşur.
Söyleyecek akıl sözlerle,
Dinleyecek makul sözlerle,
Böylece Çubak geldiğinde,
Önceden çocuk iken,
Kara Çin kinlilere,
Yakalanıp götürmüşlerdi.
Bejin tarafa inmişti,
Müslüman halkım diye,
Beejin'den kaçıp çıkmış idi,
Etrafın dört tarafını,
Dört defa dolaşıp, gezip,
Mediynanın beş köşesini,
Beşer defa dolaşıp, gezer.
Bakay'ın ak sakallı olduğu zamanda,
Büyük yerde olup,
Cambıl belin üzerinde,
Manasın on uçunda birleşip,
Bakay'ın gördüğü Beejin'i,
Müslümanların halkından,
Bakay'dan başka kim gördü.
Baş ve ayağını alt üst edip,
Han Almambet gördü.
Gazavat kılacak Beejin'i,
İkisinden başka kim kördü,
Kahraman Manas arslan gibi güç alıp,
Aç arslan gibi surat alıp,
Kızı talak kırılmaz,
Hepsini tek tek yakın, bitirin,
Haysiyetli Bakay han,
Han mı olsun diye söyleyip,
Alooke han zor handan,

Xan Alooqe zor xandan,
Cooptu mundan algıla.
Qırqı birdey celdi ele,
Aq Baltanın er Çubaq,
Ceti xanga keldi ele.
Kebeçidey er Çubaq.
Çüyrük ooz çoñ qursaq,
Süylöñkülüü er Çubaq.
Çubaq süylöp turganda,
Mında süylör kim bolgon.
Selde orongon eşender,
Çüyrük baatır çeçender,
Süylöböy oozu tim bolgon.
Xan ceti xan çurqurap,
Din muzulman burqurap.
Allanın salgan işi deyt,
Qarıganda xan Baqay,
Qasiyettü kişi deyt.
Bolso, bolsun dep aytıp,
Qol kötörüp burqurap,
Baatır Baqay xanda dep,
Din muzulman çurqurap,
Bata berip turdu ele.
Abakeñiz er Baqay,
Altın taqqa mindi ele.
Altı arımda muzulman,
Töbösunön cürdü ele.
Kümüş taqqa mindi ele,
Din muzulman barısın,
Ceke Baqay bildi ele.
Aq saqalı çüçtödöy,
Ustuqanı mistedey.
Qaziyettü xan Baqay.
Altın taqqa mindi ele,
Amır qılıp turdu ele.
Baqaydın ökümü eköo bolbogon,
Cardığı calgan kelbegen.
Atañdın körü qırq qaşqa,
Qırqıñdın könüñ qırq başqa.
Din muzulman barısın,
Caqqan otun öçürdüñ,
Taqır aydap köçürdüñ.

Cevabı bundan alınız.
Kırk tanesi birden yel gibi geldi idi,
Akbalta'nın Er Çubak,
Yedi hana geldi idi.
Bir arada konuşsak,
O zamanda Er Çubak,
Kalın giyişi ve büyük göbekli,
Çok konuşan Er Çubak,
Çubak konuşup durduğunda,
Bunda söyleyecek kim oldu.
Sarık saran derviş, eşenler,
Çüyrük kahraman söz ustaları,
Konuşmadan ağızlarını bile açmadılar.
Han yedi han bağırıp,
Müslümanlar da ses çıkarıp,
Allah'ın yaptığı işi der.
Yaşlandığında Bakay han,
Haysiyetli kişi der,
Olsa olsun derler.
Ellerini kaldırıp ses çıkarıp,
Kahraman Bakay han diye,
Müslümanlar bağırıp,
Dua edip durdu idi.
Ağabeyiniz Er Bakay,
Altın tahtıya bindi idi.
Altı tarafım Müslüman,
Tepesinde olmuş idi.
Gümüş tahtıya bindi idi,
Müslümanların hepsini,
Tek Bakay bildi idi.
Ak sakalı küçücük,
Misafir eti de küçücük,
Haysiyetli han Bakay,
Altın tahtıya binmiş idi.
Emir söyleyip durmuştu,
Bakay'ın hükmü geçerliydi.
Yarlığ ulaşa da gelmedi,
Atanın görü kırk kaşka,
Kırkınızın arzunuz kırk başka,
Müslümanların hepsi,
Yaktığı odunu söndürdün,
Tamamıyla göç ettirdin.

**Qazat qılam qapırğa,
Xan Qoşurbay baatırğa.
Ay balta ildim barmaq,
Sıyımp çıqtım arbaqa.
Beecinge cete barmaq,
Beecindegi Qıtayğa,
Bel bolup nayza salmaq.
Acal cetse ölmökkö,
Aq cazğanın körmökkö.
Caqqan otun öçürgün,
Atağdın körü köy qaşqa,
Ölümün dep sanabay,
Taqır aydap köçürgün.
Baqaydın barqıldap ünü çıqqan,
Din muzulman uqqanda.
Cooduragan say qaşqa,
Qırq buudanı taptalu,
Qırq nayzası saptaluu.
Keçte ele qalpaq keñ çalbar,
Kelbersigen çorolor.
Qıyqaqtuu nayza qızıl börk,
Qız qılıqtuu köy qaşqa.
Qıyqırıp atqa mindi ele,
Tez qamınıp bat bol dep,
Aq Baltanın Çubaqtın,
Ayqırıp ünü çıqtı ele;
Din muzulman uqtı ele.
Tönölkütö aybalta,
Qoş artpagan camandı,
Tez qamınıp bat bol dep,
Aq baltanın er Çubaq,
Oroy töbö uyulğa,
Qağ dedire saldı ele.
Sır barağ menen şırqırıp,
Sırqaqtın ünü çırqırıp.
Aq kelte ünü çağırıp,
Almamdin ünü çağırıp.
Aq barağ ünü çıqqanda,
Kök caldın ünün uqqanda.**

Gazavat kılacağım kafirlere,
Konurbay han kahramana,
Ay balta²²yı ildim parmağa,
Sıgınıp çıqtım ervaha,
Beejin'e yetip varmaya,

Beejin'deki Çinler'e,
Yüz olup mızrak sokmağa,
Ecel yetse ölmeğe,
Ak yazdığını (kader) görmeğe,
Yaktığı odunu söndür,
Atanın görü Köy kaşka,
Ölürüm diye saymadan,
Tamamını göçür.
Bakay'ın bağarın sesini,
Müslümanlar duyduğunda,
Çaresiz kalan Say kaşka,
Kırk devesini hazırlar,
Kırk mızrağı hazırlar.
Kalın kalpak geniş giyisiyle,
Cesur yiğitler,
Keskin mızrak ve kırmızı şapkalarıyla,
Kız kıyafetli Köy kaşka,
Haykırıp ata bindi.
Tez hazırlanıp çabuk ol diye,
Akbalta'nın Çubak'ın,
Haykırık sesi çıktı idi.
Müslümanlar duydu idi,
Tönölük'te ay balta,
Çift yüklemeyen yamanı,
Tez hazırlanıp çabuk ol diye,
Ak balta'nın Er Çubak'ı,
Oroy tepe merkezine,
Pat diye saldı idi.
Sır baran²³ ile yardırap,
Sırgak'ın sesi haykırıp,
Ak kelte sesi yankılayıp,
Almamdin sesi çıkıp,
Ak baran²⁴ sesi çıktığında,

²² Ay balta – Savaş baltası.

²³ Sır baran – Manas'ın tüfeği.

²⁴ Ak baran – Tüfek.

Din muzulman barısı,
Ölböymün dep oyloboy.
Can bütköndün barısı,
Çuqurap atqa mindi ele.
Qoş qoloğun cüktöşüp,
Qoş atına cüktöşüp.
Kül qurcunun büktöşüp,
Kül azıqtın barısın,
Qoş atına cüktöşüp.
Caraqtarın şaylanıp,
Çalaptardın barısın,
Dayar qılıp astına,
Qaŋçigaga baylanıp.
Qalqtın barı çurqurap,
Taqr atqa mingende,
Baatır Baqay baş bolup.
Urumdan çıqqan bayagı,
Er Baymatı taz bolup.
Baştap alıp cönödü.
Aq asaba qızıl tuu,
Ayqaylagan ızıçu.
Cer mayışqan qalıq qol,
Temirden qalğan köpkök ton.
Oq ötpös temir ton kiygen,
Uşu qoldun içinde,
Oyrottu bargan balban köp.
Temirden qalğan ton kiygen,
Miñ kişini alğan köp.
San kişini aralap,
Carqanbay nayza saygan köp.
Uşu qoldun içinde,
Töö kötörçü balban köp,
Tögörökö daldal köp.
Suu aqbagan keñ saydan,
Esebi coq qalıq qol,
Surnaydı tartıp cez naydan.
Cıbragan keñ saydan,
Esebi coq qalıq qol,
Cımıldaq tartıp cez naydan.
Kerneydin ünü köp çığıp,

Kök cal'ın sesini duyduğunda,
Müslümanların hepsi,
Bağırıp-çağırıp atlarına bindiler.
Ölümü düşünmeden,
Can taşıyanların hepsi,
Bağırıp atlarına binmişler idi.
Koş kolonun²⁵u yükleyip,
Kül kurcun²⁶unu alıp,
Yol gıda ve erzaklarını hepsini,
Çift atlarına yükleyip,
Aletlerin hepsini hazırlayıp,
Ok ve yayalarını da,
Hazır şekilde alıp,
Eğerin terkisine bağlayıp,
Halkın hepsi bağırıp,
Tamamı atlarına binip,
Kahraman Bakay baş olup,
Ürümçi'den çıkan öteki,
Er Baymat'ı kel olup,
Rehber olup çıktılar,
Ak bayrak kırmızı tuu,
Bağırıp-çağırın sesler.
Kalabalık çok sayıda kahramanlar,
Demirden koruyucu gök kürkü,
Ok geçirmez demir elbise giyinmişler.
Şu kahramanların içinde,
Daha kahraman cesurlar çok.
Demirden koruyucu elbise giyinmişler.
Bin kişiden daha fazlalar.
Sayısız kişiyi dolaşan,
Ellerine mızrak alan daha çok.
Şu kahramanların içinde,
Deveyi bile kaldıracak cecurlar çok.
Omuzu büyük güçlüsü daha çok,
Su akmayan geniş ırmaktan,
Hesapsız kahraman, sayısız kahramanlar,
Zurnayı çekip bakır flütten,
Dolu geniş nehrin yatağından,
Hesapsız binlerce kahraman,
Zurna çekip bakır flüt.

²⁵ Koş kolon - Göç esnasındaki yük.

²⁶ Kül kurcun – Erzak için heybe.

Surnaydın ünü bek çıgıp,
Kerneydın ünü papıldap,
Surnaydın ünü taqıldap.
Adamdın başı qılqıldap.
Nayzanın uçu ciltıldap,
Attanıp çıqtı bıqıldap,
Esebi coq qalñ qol,
Qara qurttay lıqıldap.
Cıgındı – Keñqol oynan,
Esebi coq köp qoldo,
Oo bayagı köy qaşqa,
Aydap çıqtı boyun.
Tönölüktöy ay balta,
Oqşap suurup alıptır.
Aydap kele catpaybı.
Qayra tartar camandı,
Aq Baltanın er Çubaq,
Baylap kele catpaybı.
Qalqtın barı çurqurap,
Oşo kündö xanarın,
Qargap kele catpaybı.
Ubalım cetsin ceti xan,
Taqıyaday Talastı,
Talap alam dep kelip,
Talastagı Manastı,
Baylap alam dep kelip.
Qazat qıldıq qapırğa,
Han Qonurbay baatırğa.
Mindan qayra ketpeybiz,
Tirüü üygö cetpeybiz.
Ubalım cetsin ceti han,
Qargap atqan andan köp.
Qarıgan atam qaldı dep,
Qaqşap cürgön andan köp.
Qatın alam caş ele dep,
Bozdop cürgön mundan köp.
Malım een qaldı dep,
Calgız ele başım dep,
Sızdap cürgön andan köp.
Qıtaydı buzır qırq qaşqa,
Qıs talaqtı qırq tügöt.
Qırqı birdey çelişip,

Çalgının sesi çok çıkıp,
Zurnanın sesi sağlam çıkıp,
Çalgının sesi yankılayıp,
Zurnanın sesi tak tak diye,
İnsanların başları hareket edip,
Mızrağın ucu parlayıp,
Atlarıyla çıktılar bağırıp,
Hesapsız binlerce kahraman,
Kara kurt gibi gürüldeyip,
Çıgındı, Ken-Köl yerinden,
Hesapsız binlerce kahramanlara,
Eski Köy kaşka,
Sürüp çıktı boyunu,
Halka gibi Aybalta,
Yulup almış,
Sürüp geliyor.
Tekrar kötülüğe uğrayacağını,
Akbalta'nın Er Çubak'ı,
Bağlayıp geliyor.
Halkın hepsi ses çıkarıp,
O gün hanlarını,
Beddua edip geliyor.
Bedduam yetsin yedi han,
Takke gibi Talas'ı,
Yıkıp alırım diye gelip,
Talas'taki Manas'ı,
Bağlayıp alırım diye gelip,
Gazavat kıldık kafire,
Han Konurbay kahramana,
Burdan tekrar gitmeyiz.
Diri eve yetmeyiz,
Bedduam yetsin yedi hana,
Beddua eden daha çok.
Yaşlı atam kaldı diye,
Çaresiz kalan daha çok.
Hatunum çocuğum genç diye,
Ağlayıp, sızlayan daha çok.
Mal mülküm sahipsiz kaldı diye,
Yalnız başım diyen,
Sızlayanlar daha çok.
Çin'i bozacak kırk kaşka,
Kız talak'ı söver,

Qayra tartıp Qankorgo,
Qırqı birdey kelişip.
Attan tüşö qalışıp,
Moynuna qurun salınıp.
Qız qılıktuu köy qaşqa,
Qıyaldanıp alıptır,
Ariştanım sultanım,
Baatır törö badışam.
Bu ceti xan kelgeni,
Künü tünü segiz kün.
Bir cumaga tegiz kün.
Taq segiz kün boldu go,
Toguz küngö toldu go.
Sultanım toguz kündön beri,
Qatınında qalq buzgan.
Qız ekende Qanıkey,
Urum menen Nogoygo,
El çaptırıp narq buzgan.
Buulutquulu bul bulga,
Üyrötkülüü çeçenge.
Bu ceti xan kelgeni,
Qaytara üygö barbadıq.
Han balası Qanıkey,
Urgaçıdan şoq ele,
Uqmuştı munday coq ele,
Süylöşüp cüzün körbödük,
Sultanım bugün baralıq,
Xan balası Qanıkey.
Uşu bugün baralıq.
Buulutquulu bulbuldun,
Süylöşüp cüzün körölük.
Barıp coop aytalıq,
Beecinge qazat qıldıq dep,
Uçuraşıp qaytalıq.
Oşo kündö qanqoruñ,
Turgan eken moyqoyup,
Aybanboz menen qoyqoyup.
Qırgıldın sözü maqul dep,
Qırq çoro sözü tuura dep.
Aristan Manas aykölün,
Aybanboz başım burdu ele.
Bura tartıp cürdü ele.

Kırk tanesi birden gelip,
Tekrar savaşıp Manasle,
Kırk tanesi birden gelip,
Atlarından indiler,
Boyunlarına kemerlerini koyup,
Kız tavırlı Köy kaşqa,
Hayallere dalmış,
Arslanım sultanım,
Kahraman töre padışam,
Bu yedi han geldiği,
Gece gündüz sekiz gün,
Bir cumaya(hafta)bedel gün.
Tam sekiz gün olduğunda,
Dokuz güne geldiğinde,
Sultanım dokuz günden beri,
Hatununda halk çevirdi.
Kız döneminde Kanıkey,
Ürüm ile Nogay'a,
Elçileri gönderip tevecüüh ettirmişti.
Kökeni sağlam boydandı.
Öğretecek söz ustasına,
Bu yedi han gelir.
Tekrar eve gitmedik.
Han evladı Kanıkey,
Bayan da olsa zirek idi.
Son derece zeki idi.
Konuşup yüzünü görmedik.
Sultanım bugün varalım,
Han evladı Kanıkey.
Şu bugün varalım,
Örten bülbülün,
Konuşup yüzünü görelim.
Varıp cevap söyleyelim.
Beejin'e gazavat kıldık diye,
Buluşup dönelim.
O gün Manasın,
Derin düşüncede duruyor.
Ayban boz ile birlikte,
Kırgıl'ın sözü makul diye,
Kırk yiğitin sözü doğrudur diye,
Arslan Manas Aykölün,
Ayban boz başımı çevirdiğinde,

Şooduragan say qaşqa,
Quymaluu altın üzöngü,
Teppey çurqap mindi ele.
Qırqı birdey dürgüp,
Dürböp colgo saldı ele.
Şooduragan say qaşqa,
Er Manastın ordogo,
Hankeydin qorgongo,
Çubap kirip keldi ele.
Xan balası Qanıkey,
Şeyşembi calgız al calgız,
Calgızga Quday car künü,
Taraza mizam bar künü.
Uşu bugün keler dep,
Aykölüm Manas bir kelip,
Süylöşüp cüzüm körör dep.
Xan balası Qanıkey,
Kemegeni oydurup,
Baqma beeden soydurup.
Ot oordunday samoordon,
On ekini qoydurup.

**Qanıkey Manastı qırq çorosu menen
tamaq berip sıylap, kiyim berip
cönötkönü.**

**Dañqanga çayın qaynatıp,
Turgan eken Qanıkey,
Botodoy közün caynatıp.
Qırq çoronu körgöndö,
Basıp qaldı şarqıldap.
Qırq çoronun astınan,
Ay tiygendey carqıldap.
Kele catat Qanıkey,
Atiles köynök şoodurap.
Atügül anı qarasan,
Arqarday közü coodurap.
Bacayı köynök şooldap,
Basıp kelet Qanıkey,
Maralday közü coodurap.**

Çabuk çekip yürümüş idi.
Parlayan say kaşka,
Altınla yalatılmış üzöngü²⁷
Tepmeden hemen binmiş idi.
Kırk yiğit birden hareket edip,
Cesurlarca yola çıkmış idi.
Parlayan Say kaşka,
Er Manas'ın ordusuna,
Hankey'in sarayına,
Kuyruk kuyruk topluca geldiler.
Han evladı Kanıkey,
Çarşambe yalnız o yalnız,
Yalnızza Hüda Yardır.
Teraze mizan gün vardır.
O gün de gelir diye,
Aykölüm Manas biz geldik.
Konuşsak yüzümü görür diye,
Han evladı Kanıkey,
Kemegeni oydurup,
Besleyen tayı kestirtip,
En büyük semavarlardan,
On iki tanesini kurdurup,

**Kanıkey Manas'ın Kırk Yiğitleriyle
Yemek Verip ve Giyisilerini Verip
Göndermesi.**

Han hana çay kaynatıp,
Hizmette bulunmuş Kanıkey.
Kırk yiğiti gördüğünde,
Gözlerini büyük açıp,
Onlara doğru yürüdü,
Kırk yiğitin önünden,
Ay inmiş gibi parlayan,
Kanıkey geliyor.
Hatta göyneği de güzel,
Hatta ona baktığın zaman,
Geyik gibi gözleri parlıyor.
Gömleği de bambaşka,
Yürüyüp gelir Kanıkey.

²⁷ Üzöngü – At için kullanılan bir alettir.

Külüp kelet Qanıkey,
Küröktöy tişi qaşqayıp.
Xan balası Qanıkey,
Küymense cıpar cıttanıp.
Alma moyun tüymö baş,
Aqak tiştüü qıyma qaş.
Üni salıx moynu uzun,
Sırtına qayğı çaçı çoñ.
Emçegi tike eti arıq,
Qarqıra başı qalam qaş,
Cıpardı kör, cıtın kör,
Cıncını kör tişin kör,
Qardı kör da etin kör,
Qar üstünö qan tamsa,
Qandan qızıl betin kör.
Qoronu kör qolun kör,
Qobuldu kör da murdun kör.
Basıp bardı şarqıldap,
Köy qaşqanın astınan.
Kelenkir çaçpaq bir quçaq,
Ünay sooruda carqıldap.
Qırqtın başı Qırgıldın,
Kelip atın aldı ele.
Altındağan türükö,
Alıp atın çaldı ele.
Urum xandın taz baymat,
Buudandardı alıptır.
Arqı terki sart baylo,
Qarşı terşi çalıptır.
On eki qanat ordodon,
Xan balası Qanıkey,
Eliktey çurqap alıptır.
Aq oordogo al barıp,
Eşik açıp qalıptır.
Qırqtın başı qırgıl çal,
Qarı kirdi oordogo.
Çurquragan say qaşqa,
Barı kirdi oordogo.
Mamıqtın qılğan olpoqtu,
Alıp cayıp salıptır.

Maral²⁸ gibi gözleri parlıyor.
Gülerek gelir Kanıkey.
Ak dişleri parlayıp,
Han evladı Kanıkey,
Güzel kokarak gelir.
Boyunu elma başı güzel,
Asıl dişli kaşları dal gibi,
Sesi güzel, boyunu uzun,
Sırtındaki saçları uzun,
Memesi dim-dik, eti zayıf,
Kuşun başı kalem kaşı var.
Kokuyu gör de kokusunu gör,
Beyazı gör de dişini gör,
Karı gör de etini gör,
Kar üzerine kan damlasa,
Kandan daha kırmızı yüzünü gör.
Eriği gör de elini gör,
Davulu gör de burnunu gör.
Yürüyüp geldi güzelliğiyle,
Köy kaşka'nın altından,
Bir kucak kadar mesafe gelip,
Son derece ciddiyetiyle,
Kırkının başı Kırgıl'ın,
Gelip atını aldı idi.
Altınla yapılmış direkten,
Atını aldı idi.
Ürümçi hanı kel Baymat,
Develeri almış.
Acele ve telaş eden sart²⁹ bay er,
Karşı ters durmuş.
On iki kanat ordudan,
Han evladı Kanıkey,
Dağ eliği gibi koşmuş.
Ak orduya o varıp,
Kapıyı açmış.
Kırkının başındaki Kırgıl ihtiyar,
O yaşlı girdi orduya,
Bağırıp çağırın Say kaşka,
Hepsi girdi orduya.
Mamıktan yaptığın olpoğu,

²⁸ Maral – Geyiğin bir türü.

²⁹ Sart - Tüccarlıkla uğraşan gurup.

**Köy qaşqanın barısı,
Basa olturup qalıptır.
Xan balası Qanıkey,
Abdır oozun açıptır.
Ar cemiştin barısın,
Batunusqa çaçıptır.
Köy qaşqanın barısı,
Qantın qarday kemirip.
Qaymaq mayın tomurup,
Arağın suuday şimirip.
Astabadan çay içip,
Sır çımdan bal içip.
Arağı şerbet narasa,
Çayqap alıp qoşo içip.
Şeker çaynap bozo içip,
Qımız içip qımıldap;
İçegisi cımıldap.
Araq içip alqılap,
Bala quştay talpınıp.
Sarı qazı qıyma cal,
Caganalap toyuşup.
Tastorqondu çoğultup,
Bata qılıp qoyuşup.
Xan balası Qanıkey,
Araq üzüp aldırıp.
Küçü tarap qalat dep,
Küçala tuurap saldırıp.
Çoñ köökörgö bildirip,
On eki qanat oordonun,
Keregenin başına,
Quru qoyboy ildirip,
Qoygon eken Qanıkey.
Aq oordo cayın cayın cana aytsam,
Keregesin qarasañ,
Ekme taldın sıydaşı.
Uuqtarın qarasa,
Qaraydın carması.
Keregenin barısın,
Kümüş menen köktögön.**

Alıp yaymış.
Köy kaşka'nın hepsi,
Basıp oturmuşlar.
Han evladı Kanıkey,
Kutunun ağzını açmış.
Her meyvenin hepsini,
Tabağa koymuş.
Köy kaşka'nın hepsi,
Şekerlerini kar gibi yeyip,
Kaymağın yağını da yeyip,
Şarabını su gibi içmişler.
Çaydan bol bol içip,
Büyük tabaktan bal yeyip,
Rakı ve şerbeti bol olup,
Karıştırıp beraber içip,
Şekerlerini ve bozolarından³⁰ da içip,
Kımız içip kızarmışlar,
Bağırsakları işleyip,
Rakı içip gaza gelip,
Kuşun yavrusu gibi saflıkla,
Sarı yaşlı o,
Çok doydular.
Sofrayı toparlayıp,
Dua ettikten sonra,
Han evladı Kanıkey,
Şarap getirip,
Gücü dağılıp gider diye,
Zehir bitki doğrayıp koydurup,
Büyük bulaşığa koyup,
On iki kanat ordunun,
Çadırın başına,
Kuru boş bırakmadan astırtıp
Koymuş Kanıkey.
Ak ordu yerini önce söylersem,
Çadırına bakarsan,
Ağacın ta kendisi.
Çadır ağacına bakarsan,
Uzun ağacın dalı.
Keregenin hepsi,

³⁰ Tündük – Boz üy(çadır)'ün tepesindeki yuvarlak ağaç.

Keregenin baş başın,
Altın menen börtögön.
Uunun uçun uçtagan,
Uçuna manat tıstagan.
Tutam cerin ıldagan,
Tutam cerin sırdagan.
Bardıq menen baqtırgan,
Qarıganda xan Baqay,
Aq manat menen çaptırgan,
Çoñ tündüktün naq özün,
Tömönkü sırdın boyunan.
Aq çegege oñdotqon,
Qarıganda xan Baqay,
Altı atanga qomdotqon.
Çoñ tündüktün naq özün,
Altı azamat qoldoşup,
Alıp barıp ornotqon.
Tötögösü teektüü,
Qanıkey qılğan boluçı,
Tört eli cibek ceektü.
Tötögönün barısı,
Ayqalışıp al qalğan,
Kümüş menen teektü,
Tör cagında Qanıkey,
Törösü menen catıçu.
Çındaganda Nogoydon,
Tört cüz kişi batıçu.
Bir cagina qırq çoro,
Atı menen batıçu.
Bir cagina qırq çoro,
On eki taman ordonu,
Oylop salıp alıçu.
Aq ordonun içinde,
Köy qaşqa tamaşaga batıçu.
Altın ooz köökördü,
Alıp qolgo berdi.
Dilde çını qolgo alıp,
Çorolordun barısı,
Şırqırata quydu ele,
Şıñqırata urdu ele.

Gümüşle yapılmış.
Çadırın en baş kısmı,
Altınla yapılmış.
Çadır ucunu şiş yapmış,
Uc kısmına yünlü eşya bırakmış.
Tutacak yerini de yapmış,
Her yerini süsleyen,
Güzel ve zenginlikte büyötmüş.
Yaşlandığında han Bakay,
Ak yünlü eşya ile gelmiş.
Büyük tündüktün³¹ tam kendisini,
Aşağı sırdın kenarından,
Ak uzmanına tamir ettirmiş.
Yaşlandığında han Bakay,
Altı insana yaptırtmış.
Büyük tündük'ün tam özünü,
Altı yiğit destekçi olup,
Götürüp yerleştirmiş.
Çadırın en süslü eşyasını,
Kanıkey yapmıştı,
Dört halkı ipekliyi,
Çadırın süslü eşyasının hepsi,
Bir birine yakışan bıçağı,
Gümüşle yapılmış eşyası,
Baş köşesi tarafında Kanıkey,
Töresiyle yatacak,
Gerçeğinde Nogay'dan,
Dört yüz kişi batısı,
Biz tarafa kırk yiğit,
Atlarıyla sığacak,
Biz tarafına kırk yiğiti,
On iki tane orduyu,
Düşüneceği konu,
Ak ordunun içinde,
Köy kaşka temaşaya batardı.
Altın ağız çadırı,
Ele alıp verdi.
Altın tabak eline alıp,
Yiğitlerin hepsi,
Hepsini döktü,

Birdi içpesten törttü içip,
Köy qaşqanın barısı,
Calındagan örtü içip.
Quyup alıp qudu içip,
Çoñ köökör menen bir araq,
Aydamga qoyboy cuda içip.
Araq içip alqınıp,
Köy qaşqanın barısı,
Bala quştay talpınıp.
Qımız içip qımıldap,
İçegisi cımıldap.
On eki qanat ordodo,
Öydö tura qalışıp.
Bagalekten türüşüp,
Balbandarça sürüşüp.
Kökülünön buruşup,
Kötörüşüp uruşup.
Solgo çıgıp qalganı,
Qayta kelip oturup,
Cay menen qanın tolturup.
Qumalaq oynop quturup,
Köy qaşqanın barısı,
Quup oynop utturup.
Çay qaynatıp qant salıp,
Çatıraç oynop dañ salıp.
Abtabadan çay içip,
Astamanın cay içip.
Sır çınıdan bal içip,
Suuzununa çay içip.
Köy qaşqanın barısı,
Tañ tamaşa salganda.
Naspay keçtin barısı,
Naspay tartıp alganda,
Murçuyuşup alışıp,
Qumaga mintip qanışıp.
Calpı çoro turganda,
Baatır Qanqor bayagı,
Altın taqtın üstündö,
Olturğan eken qoñquyup,
Oşo kündö bu Qanqor,

Hepsini vurdular.
Bir tane değıl dörder tane içip,
Köy kaşkanın hepsi,
Yalınlayan ateşi içip,
Onlardan da içip,
Büyük cevherle bir şarap,
Aşırı derecede içip,
Rakı ve şaraplardan sınırsız içip,
Köy kaşkanın hepsi,
Kuşun yavrusu gibi hareket edip,
Kımız içip vücudunda kan kaynayıp,
Bağırsakları hararet alıp,
On iki kanat orduda,
Yerden kalkıp,
Pantolonların çekip,
Pehlivanlarca hareket edip,
Kökül saçlarından çekişip,
Birbiriyle güreşip,
Sol tarafa çıktı öbürküleri,
Tekrar gelip oturup,
Çay içip kanın doldurup,
Kumalak³² oynayıp kudurdular,
Köy kaşka'nın hepsi,
Kovalayıp oynadılar yenildiler.
Çay kaynattılar ve şeker attılar,
Oyunun türün oynadılar eğlendiler,
Çay kazandan çay içtiler,
Herkes oturup çay içip,
Kaselerden bal içtiler,
Kaptan çay içerek,
Köy kaşka'nın hepsi,
Birbirine şaka attılar,
Naspay³³perest hepsi,
Naspay çekip aldığında,
Keyf ve lezzet içinde kalırlar.
Kumar gibi başları döndüler,
Umum yiğitler durduğunda,
Kahraman Manas,
Altın tahtın üstünde,
Konup oturmuş.

³² Kumalak – Bir oyun türü.

³³ Naspay – Bir nevi sigara. Fakat ağzına atıyor.

Çoñ çoruday soquyup.
Oñ murutun imerip,
Oñdu karap niderip.
Oñ böyröğü olq etip,
Oñ murutu bılq etse.
Oyrottu buzup alğan qul,
Ooganga bülük salğan qul.
Sol böyröğü solq etip,
Sol murutu bılq etse.
Soldu buzup alğan qul.
Qıybağa bülük salğan qul.
Aristan tuğan Qanqordun,
Külgönün adam bilbegen;
Künğürönüp süylögön.
Oñ böyröğü olq etip,
Oñ murutu bılq etse,
Oşondo bilip kep aytçu.
Qara mürtöz bu Qanqor,
Külüp qaldı dep aytçu.
Qara qanduu kök bettüü,
Aytqaninan qaytçu emes.
Eger bolso badışa,
Aqılda calğan aytçu emes.
Qaçırğandan qaytpagan,
Qaşqayıp qayra tartpagan.
Sundurganda qaytpagan,
Sumsayıp qayra tartpagan.
Bul Qanqordu qarasañ,
Tuulğanı coodon qaçpagan,
Duşmanga qoltuq açpagan.
Qaçırğanı colborstoy,
Qaysağanı albarstay.
Köñgüröp süylöp turbaybı,
Atañdın körü köy qaşqa,
Qırqıñ qırq cerden kelgen qşqa,
Qırqıñdın köönün qırq qaşqa.
Qıtaydı buzar say qaşqa.
Cer üstündö ceti xan,
Uşu qaçan el ele,
Qorqqonunan keldi ele.
Köy qaşqadan silerge,
Qorqqonunan qol bolup,

O gün bu Manas,
Büyük kartal gibi,
Sağ burnunu tutup,
Sağa bakıp sinirlenip,
Sağ böbreği de hareket edip,
Sağ burnu şak etse,
Oyrot'u bozup alan kul,
Afganistan'a meydan okuyan kul!
Sol böbreği şak edip,
Sol burnu şak etse,
Solu bozup alan kul,
Hiva'ya meydan okuyan kul!
Arslan'ın kardeşi Manasın,
Güldüğünü adam bilmemiş,
Yüksek sesle konuşmuş.
Sağ böbreği şak diye,
Sağ burnu şak etse,
O zaman bilip söz söyler.
Manas haykırıp gülerек söyledi.
Sol böbreği şak etip,
Sol burnu şak etse,
O zaman bilerek söz söyler,
Eğer padişah olsa,
Gaddar bu Manas.
Gülerек dedi bunları,
Kara kanlı bu inat,
Dediklerinden vazgeçmedi.
Akıl dolu konuşmazdı.
Dediğinden vazgeçmeyen,
İnat ve geri dönmeyen birisi.
Her anda her yerde inattır.
Bu herkez tarafından bilinir.
Bu Manasa baktığında,
Bağırıp çağırıp konuşması var.
Atanın görü Köy kaşka,
Kırk tanen kırk yerden geldi başka,
Kırk tanenin arzusu kırk başka.
Çin'i bozacak say kaşka,
Yer üstünde yedi han,
Şu ne zaman halk olmuştu ki,
Korktuğundan gelmiş idi.
Köy kaşkalar size,

Alısqa sapar cürdü ele.
Qara qurttan mol bolup,
Minday alıp da çıgıp,
Candan küdür üzböğön,
Oşo kündön uşu kün,
Altın taqtan tüşpögön.
Qaziyettü Baqaydı,
Minday alıp al çıgıp,
Ay baltasın may qılsa,
Xan Baqaydı cay qılsa.
Cer üstündö ceti xan,
Qoş attı qolgo albaybı,
Qoştop cönöp qalbaybı.
Taqıyaday Talastı,
Taqır talap albaybı.
Can bütköndün barının,
Ubalı saga qalbaybı.
Atañdın körü köy qaşqa,
Emdigiçe barbaysıñ.
Erte ele ketken Baqaydın,
Emdigiçe köy qaşqa,
Süylöşüp cüzün körböysüñ.
Munu aytıp Qañqordun,
Köy qaşkalar uqtu ele.
Çurquragan say qaşka,
Cür dep öydö turdu ele;
Çubap cürö berdi ele.
Xan balası Qanıkey,
Eki qolu boorunda,
Qanıkeydin uçuru,
Köy qaşaqnın doorunda.
Qanıkey cılaacınday qıñgırap,
Xan balası Qanıkey,
Qoñguroodoy şıñgırap.
Sülöösündöy kerilip,
Süylörgöö sözgö erinip.
Küderidey bılqıldap,
Külümsüröp şıñqıldap.
Qıtaydı buzar qırq qşqa,
Azganaqay arsim bar,

Korktuğundan kol(asker) olup,
Uzağa sefer yürüdü idi.
Kara kurttan bol olup,
Böyle alıp da çıkıp,
Canından ümüdünü kesmeyen,
O günden bugüne kadar,
Altın tahtan inmeyen,
Haysiyetli Bakay'ı,
Böyle alıp o çıkıp,
Ay baltasını yağ kılssa,
Bakay hanı yer etse,
Yer üstünde yedi han,
Çift atları ele alır.
Birlikte gidiverirler.
Takke gibi Talas'ı,
Tamamen yakıp yakarlar mı?
Canlıların hepsini,
Hepsinin günahına kalmaz mı?
Atanın görü Köy kaşka,
Şimdiye kadar gelmiyorsun.
Erkenden gelen Bakay,
Şimdiye kadar Köy kaşka,
Konuşmuyorsun ve görmüyorsun.
Manas bunları söyledi.
Köy kaşka'dan duymuş idi.
Haykırıp sesi de çıktı.
O Manasın dediklerini,
Bağırıp çağırın say kaşka,
Hanın çocuğu Kanıkey,
Yürü diye kalktı idi.
Kanıkey'in zamanı idi.
Köy kaşka'nın döneminde,
Yavaş yerinden kalmıştı.
Kanıkey cılaacın³⁴ gibi çingırap,
Hanın evladı Kanıkey,
Şingırak gibi ses verip,
Söylemeye de usanıp,
Gül gibi yayılıp,
Gülümseyip duruyor.
Çin'i bozacak kırk kaşka,

³⁴ Cılaacın – alıcı kuş için zilli tef, çingırak.

**Tügöngüsüz qarsım bar.
Aytar sözüm aqlısız,
Uga turgan aqıl söz,
Uşu sözüm ugup ket,
Ayagına çıgıp ket.
Aytıp turat qaşqayıp,
Qan balası Qanıkey,
Küzgüdöy beti tazdayıp.
Köy qaşqanın barısı,
Mamıqtan qılğan alpaqa,
Qayta kelip olturup.
Cayga qanın tolturup,
Calpı çoro bayagı,
Qanıkeydi qaradı.
Qan balası Qanıkey,
Urgaçıda şoq neme,
Uqmuştı mınday coq neme.
Cükkö basıp bardı ele,
Cük ortosu boz qurcun,
Teep suurup aldı ele.
Altından qılğan qulpunu,**

**Kiyim bergen ceri:
Şart dedire açtı ele.
Saramcaldın barısın,
Sayqaşqaga çaçtı ele.
Qırq çoronun barısı,
Cay ele içken cerinde.
Özü terdep qalsa dep,
Kemşete börkü kir bolso,
Çeke cagı ter bolso,
Köönünö künöm alar dep,
Köönü menden qalar dep.
Qılga ceti nogolu,
Üç Ancıyan Qoqondon,
Ordo sayı kök topu,
Qırq çoronun sıy tonu.
Qılga tegiz oşondoy.
Çay-may içken cerinde,
Söök başqa qoysun dep,
Mabereki köy qaşqa,
Çaydı içip oñsun dep.**

Az da olsa adımım var,
Tükenmez karsım var.
Söyleyecek sözüm var.
Dinleyecek akıl söz,
Şu sözümü dinleye git.
Sonuna kadar dinle ve git.
Karşısında konuşup duruyor,
Hanın evladı Kanıkey,
Ayna gibi yüzü parlayıp,
Köy kaşka'nın hepsi,
Kuş tüyünden yapılmış şeye,
Tekrar gelip oturdular.
Çaya kanın doldurup,
Umum yiğitler,
Kanıkey'e baktılar.
Hanın evladı Kanıkey.
Son derece şuh bayandı,
Başkalarında böyle yok bayan.
Yük için yürüyüp gitmiş idi,
Yük ortası boz heybe,
Vurup aldı idi.
Altından yapılmış anahtarı,

**Giyisinin verdiği yeri,
Şak diye acil açtı idi.
Techizatın hepsini,
Say kaşka dağıttı idi.
Kırk yiğitin hepsi,
Çay içtiği yerinden,
Kendisi terleyip kalmış diye,
Şapkası kir olsa,
Yan tarafı ter olsa,
Gönlüne şüphe alır diye,
Kalbi benden kırılır diye,
Kılka yedi nogolu,
Üç Andıjan ve Hokand'dan,
Orduya elbise ve gök şapka,
Kırk yiğitin önemli hediyesi,
Hepsine denk elbise,
Çay ve yemek yediği yerinde,
Kemik başa koysun diye,
Bu köy kaşka,**

Qırq çorogo qırq topu,
Qılıp qoygon munum bar.
Çorolordun barısı,
Başındağı bönçök börk,
Munu baştan alışıp,
Qayra taştap salışıp.
Qayta cayga olturup,
Qanın çayga tolturup.
Cana qarap oltursa,
Qan balası Qanıkey,
Qırq çorogo sıy tonun,
Qamdap qoygon boluçu,
Barı tegiz oşondoy.
Qırq çoronun özünö,
İçin kömçök iştegen,
Tışın buulun tıştağan.
Qırq çoronun qırq kemçot,
Qılga tegiz oşondoy,
Olco bölgön cerinde,
Barı türlüü bolsun dep,
Qamdap qoygon sıy tönü.
Çorolordun barısı,
Qunduz köçöt alışıp,
Qol qurcunga salışıp.
Cana qarap oltursa,
Qan balası Qanıkey,
Qamdap qoygon boluçu,
Taza cerge çıqtırgan,
Tarmal ilikti qırqtırgan.
Qızdarga qılın qıldatqan,
Kempirge kese bazdırğan.
Uşqatınga sındatqan,
Tuulğanın tışınan,
Basa kiyip alsın dep,
Köy qaşqanın barısı,
Soo qaçırgan cerinde,
Sürlüü bolup alsın dep.
Çırışın cibek tarttırgan,
Nogoosun altın bastırgan.
Şaardan kirip aldırğan,
Sarı cibekten büçüsün,
Qarşı-terşi ötközüp,

Çayı içip dursun diye,
Kırk yiğite kırk tane şapka,
Özel yaptırdığım bunlar var.
Yiğitlerin hepsi,
Başındağı şapkaları,
Bunu başından alıp,
Onu bırakı verdiler.
Tekrar çay içmeye oturup,
Hanın çaya oturtup,
Bakıp durduğunda,
Hanın evladı Kanıkey,
Kırk yiğite yemek ziyafet hediyesini,
Çoktan hazır şekilde saklıyordu.
Hepsi aynı ve denk.
Hediyenin içini güzel işlemiş,
Dış görünüşüne de çalışmışlar.
Kırk yiğitin kırk elbisesi,
Hepsi aynı ve denktir.
Ganimet olduğu yerinde,
Hepsi son derece ciddi olsun diye,
Hepsi renkli olsun diye,
Çoktan hazırlamış özel hediye elbiselerin,
Yiğitlerin hepsi,
Kunduz fidanını alıp,
El heybeye koyup,
Az önce bakıp otursa,
Han evladı Kanıkey,
Çoktan hazırlamıştı,
Taze yere çıkarttırmıştı,
Kıvırcık iriyi kestirtti,
Kızlara kılını özel yaptırmıştı.
Yaşlı bayana gitti,
Şu bayana sınattı.
Tolgasını dışından,
Basıp giyip alsın diye,
Köy kaşka'nın hepsi,
Düşmanın kaçtığı yerinde,
Ciddi olsun diye,
Elbisesini ipek olarak çektirip,
Giyisisini altından yapmış.
Şehire girip ordan almış,
Sarı ipekten daha güzelini,

Qatındarga çaldırgan.
Tört çarçı qılğan çon tumaq,
Qarı boyu kış telpek.
Soo qaçırgan cerinde,
Basa kiyip alsın dep,
Büçülönüp salsın dep.
Sürdüü bolup qalsın dep.
Qan balası Qanıkey,
Qamdap qoygon sıy tonu,
Uşunu alıp berdi ele.
Çorolordun barısı,
Tülkü tumaq alışıp,
Qışqa cıluu boldu dep,
Oşo kündö köy qaşqa,
Qol qurcunga salışıp.
Cana qarap oltursa,
Mabereki köy qaşqa,
Attanıp çıgıp col cürsö,
Cayı qışı mol cürsö.
Ay başına bir köynök,
Birden birden kiysin dep,
Kir debesten cürsün dep,
On eki köynök on dambal,
Çüçödön qılğan aq köynök,
Köy qaşqaga caq köynök,
Uşunu alıp berdi ele.
Köy qaşqanın barısı,
Çüçtö köynök alışıp,
Qol qurcun salışıp.
Cana qarap oltursa,
Qan balası Qanıkey,
Baraıda qılğan basmalap,
Caqasın altın tasmalap;
Oogandan da qılğan oyultup,
Bolottun mizin çoyultup.
Cıp cıt altın çınma cez,
Çın badana torgoy köz,
Tışı qadek içi böz,
Qalıdığı carım kez,
Etegi altın ceñi cez,
Aq küröökö torgoy köz.
Baraıda baskqan basmalap,

Karışık şekilde dikip,
Hatunlara özel yaptırmış.
Dört tarafı güzel büyük şapka,
Özel yapılmış kış şapkasıdır.
Düşmanı bastığı yerinde,
Basıp giyip alsın diye,
Daha cesur dursun diye,
Daha ciddi dursun diye,
Hanın evladı Kanıkey,
Özel hazırladığı elbiseleri,
Onu alıp verdi idi.
Yiğitlerin hepsi,
Tilkiden yapılmış şapka alıp,
Kış için kalın şapka oldu diye,
O gün Köy kaşka,
Kol heybeye koyup,
Az önce bakıp durduğunda,
Bu Köy kaşka,
Atıyla yola çıktığında,
Yazın ve kışın da bol yol yürürse,
Her ay başında ayrı bir gömlek,
Birer birer taneden giysin diye,
Kırletmeden giysin diye,
On iki gömlek on pantolon,
İnce ak patikadan yapılmış ak gömlek,
Köy kaşka'ya tam gömlek,
İşte bunu alıp verdi idi.
Köy kaşka'nın hepsi,
İnce ak patika gömlek alıp,
Kol heybelerine koyup,
Az önce bakıp durduğunda,
Han evladı Kanıkey,
Akşamda yapılan elbise,
Yakasını altından yaptılar.
Düştüğü sırada yıpranmaz,
Polatın ucunu yayıp,
Tamamıyla altından yapılmış.
Bedeni düz ve güzel göz,
Dışı kumaş içi ise bez,
En güzel ve caziptir.
Etegi altın yan tarafı gümüşten,
Ak zırhlı tarla kuşu gözlü,

Caqasın altın tasmalap,
Qalçada qılıp qadagan,
Qoy cagar ogu batbagan,
Qaranın ogu ötpögön,
Keltenin ogu citbegen,
İçin bolso qara bet,
Oq ötpöz temir qandagay,
Qandagay menen içtegen.
Qanıkey qılğan çöpqut,
Tışın bolso bu doluu,
Qoy maqmal menen tıştagan.
İçi tışı segiz ton.
Barı birdey tegiz ton.
Attarının barısı,
Caqasında cazıluu,
Caqasında Qaŋqordun,
Altın möörü basıluu.
Uzununa uzun ton,
Uşunday qılıptır.
Qısqasında qısqa ton,
Qısqa ölçöp qılıptır.
Qırq çoronun qırq çöpqut,
Uşunu alıp beriptir;
Ala qoyup çorolor,
Çorolordun barısı,
Birden birden alışıp,
Caqadan qaray salışıp,
Seniki emes meniki,
Köy qaşqanın barısı,
Qattan taanıp alışıp,
Caazdım dep kelme aytıp,
Oŋ iynine salışıp,
Çöpqut kiyip alışıp,
Birin biri marasa,
Tegerete qarasa,
Köbölörü köykölüp,
Caqaları cayqalıp,
Qup caraşıp kelgenin,
Calpı çoro kördü ele.
Qan balası Qanıkey,

Tüfeği ise keskin,
Yakası ise altından,
En iyi düğmeyi yerleştirmiş.
Tüfeğin oku yerleştirmiş.
Düşmanın oku geçmez.
Tifonun oku da geçmez.
Üzerlerini kara renge vurmuş,
Ok geçirmez demirden yapıp,
Kandagay³⁵ ile işlemiştir.
Kanıkey yapmış ak kutu,
Dışını olsa en iyisidir.
Koyun kadifeyle bırakmış,
İçi ve dışı sekiz tane kürk,
Hepsi aynı ve denk kürk.
Atlarının hepsi,
Yakalarına yazılıdır.
Manasın yakasında,
Altın mührü atılmış.
Uzununa uzun kürk,
Böyle yaptırtmış.
Kızasına kısa kürk,
Kısa ölçüleyip yaptırmış.
Kırk yiğitin kırk zırh,
Şunu alıp vermiş.
Yiğitler onu alıp,
Yiğitlerin hepsi,
Birer birer taneden alıp,
Yakalarından doğru salıp,
Seninki değil benimki,
Köy kaşka'nın hepsi,
Mektuptan tanıp,
Kelime³⁶ söyleyip,
Sağ tarafına koyup,
Zırhları giyip,
Biri birine bakarlar,
Etrafına bakarlar.
Elbiseleri yayılıp,
Daha güzel ve ciddi olurlar.
Cesurca ve yiğitçe geldiklerini,
Umum yiğitler görmüş idi.

³⁵ Kandagay – Mus derisinden yapılan savaş şalvarı.

³⁶ Kelime – Kelime-i şhadet.

**Qaşqa ekenin bildi ele.
Qırq çoronun barısı,
Qırgın çalday qarısı,
Oq ötpös temir ton kiyip;
Qanıkeydi qarasa,
Aq qurcundun içinen,
Alıp çıgıp kele atat.
Çaranası çart altın,
Kerenesi cıq kümüş.
Qoqondun kemer quz eken,
Bir çoronun kemeri,
Altımış asıy bul eken,
Qudaydın süygön canı eken.
Bir çoronun kemeri,
Qız qalñdıq bar eken.
Allanın süygön qulu eken,
Bir çoronun kemeri,
Altı cüz azıy bul eken.
Çağaragı sarı altın,
Süzmösünün barı altın,
Asıl taştan aldırğan,
Ayqarañgı tün bolup,
At aylangız kün bolso,
Talamanın tal tüştö,
Carıq küyüp candırğan,
Carqıragan çoñ kemer.
Birden birden kemerdi,
Uşunu alıp berdi ele
Çorolordun barısı,
Birden kemer alışıp,
Alıp belge çalııp,
Qızıl öñün sur çalıp,
Altın kemer qurcanıp,
Ayday betin nu çalıp,
Altı atarın beline,
Dayardanıp qıstarıp.
Kümüş kemer qurcanıp,
Kündöy betin nur çalıp,
Tapancasn beline,
Dayardanıp qurcanıp.**

Hanın evladı Kanıkey,
Kaşka olduğunu bildi idi.
Kırk yiğitin hepsi,
Düzenli ve cesur gibi.
Ok geçirmez demir kürk giyip,
Kanıkey'e bakarsa,
Ak heybenin içinden,
Alıp çıktıkları,
Bol bol altın,
Bol bol gümüş,
Hokand'ın malıymış.
Bir yiğitin kemeri,
Altımış gıda para imiş.
Hüda'nın sevdiği can imiş,
Bir yiğitin kemeri,
Bir kız başlık parası kadarmış.
Allah'ın sevdiği kulu imiş.
Bir yiğitin kemeri,
Altı yüz gıda parası imiş.
Çağarak³⁷ sarı altın,
Üzerindekilerinin hepsi altın.
Asıl zümrüt taşlardan yaptırmış,
Gece yarısı olup,
At yürümez gün olsa,
Günün öğle zamanında,
Çarık giyip ışık verirler.
Sağlam büyük kemerler,
Birer birer kemerleri,
Satın alıp vermiş idi.
Yiğitlerin hepsi,
Birer taneden kemerleri alıp,
Derhal bellerine takıp,
Kırmız rengini öne sürüp,
Altın kemer örtüp,
Ay gibi yüzleri nur,
Altı aletini beline,
Sağlam bağladı.
Gümüş kemer sarıp,
Güneş gibi yüzü nur yansıyıp,
Tüfeklerini beline astı,

³⁷ Çağarak – İpi geçirmek için veyahut anahtarı geçirmek için yuvarlak şey.

Ayçıqtarı altından,
Kecileri cıq cibek,
Carqıragan çoŋ kemer,
Alıp belge çalganda,
Tegerete maraşop,
Qanıkeydi qaraşıp.
Qırq çoronun barısı,
Cana qarap oltursa,
Urgaçıdan şoq neme,
Uqmuşta mınday coq neme.
Qaşqardın narcagı,
Keber toonun ber cagı,
Çoŋ opoldun kök teke,
Salbırınçı mergenden,
Eki tiştüü bagıldır,
Alman salıp attırgan,
Mistedeki almaga,
Cayı qışı aldırgan.
Çığıy teri cagında,
Bolot ögöp şiretken;
Altımıştay balbanga,
Aqı berip iyletken.
Balbandarga qıstırıp,
Balqalatıp urdurup.
Alma qabıq aldırgan,
Boyogun qoşo saldırgan.
Boyoqçunun barısı,
Kündöp çatışıp,
Boyoqo mıqtap qandırgan.
Altımış quran moynogun,
Toqson quran moynogun,
Tomuguna saldırgan,
Boyogun qızıl qandırgan.
Kelin bıçıp qız tikken,
Kempir bıçıp uz tikken.
Cılan boor büktürgön,
Cımırayta tiktirgen.
Bagalagı baymaluu,

Hazır şekilde koyup,
Hilalleri altından,
Elbiseleri tam ipekten,
Parlayan büyük kemerlerini,
Alıp bellerine koyduklarında,
Etraflarına sağlam göz ardıp,
Kanıkey'e baktığında,
Kırk yiğitin hepsi,
Az önce bakıp durduğunda,
Bayanların en şuhu,
Bayanlarda böyle huy yok.
Kaşkar'ın öteki tarafı,
Keber dağın beri tarafı,
Büyük dağın gök tekesi,
Salbırınçı avcıdan,
İki dişli teke,
Elma koyup attırmış.
Miste ağacı gibi elmaya,
Yazın ve kışın aldirtmiş,
Çığıy deri zamanında,
Polatı eritmişler.
Altımış kadar pehlivana,
Ücretini verip yaptırdı.
Pehlivanlara yaptırtıp,
Baltalatıp vurdurup,
Elma kabuğu getirtip,
Boyasını birlikte yaptırtıp,
Boyasının hepsini,
Her gün kızartıp, işleyip,
Boyalarını en güzel yaptırdı.
Altımış tane erkek geiyiğin,
Doksan tane erkek geyiği,
Tomuguna³⁸ yapmışlar,
Boyasını kırmızı yaptırmış,
Gelinler işleyip, kızlar yapmışlar.
Yaşlı bayanlar işleyip, uzlar dikmişler,
Yılanın bağı gibi büktürmüş.
Sanatlı ve nakkaşlı diktirmiş,

**Qaşatqa ceti saymaluu.
Tegerete taydırğan,
İt tamanın bastırıp,
Qıyal qılıp saydırğan.
Bagalağı baymaluu,
Qaşatqa ceti saymaluu,
Bagalektin uçuna,
Barpayta qunduz qarmatqan.
İştegenin Qanıkey,
Özü catıp iştegen.
Tıştaganın qara bet,
Qoy maqmal menen tıştagan.
Tartıp ketse qandagay,
Talaa bolup cıyılğan.
Qoyo berse qandagay,
Şili bolup cılğan.
Qanıkey qılğan qırq çalbar.
İştegenin bu dolu,
Mıqtap atıp iştegen.
Tıştegenin bayağı,
Abıkenin Aruuke,
Cayı qışı tıştegen.
Tıştep atıp Aruuke,
Qaşqa tişi çoyulğan,
Astınqı eeri oyulğan.
Otqo salsa çoq ötpöyt,
Qara bet qılğan qandagay,
Mıltıq atsa oq ötpöyt.
Oşonduqtan Qanqordu,
Qoqon kelip ceñbegen.
Qoy çağır tiyse ölbögön,
Nogoydu Taşken kelip ceñbegen,
Mabureki Argından,
Zambirek tiyse ölbögön,
Ölümdü Qankor körbögön.
Qırk çoronun qırq çalbar,
Uşunu alıp berdi ele.
Çorolordun barısı,
Birden çalbar alışıp,
Caarapun dep kelme aytıp,**

Her tarafı düzenli ve tertipli,
Üzerinde sanat işleyen renkler,
Tüm etrafına düzenli yaptırmış.
Her tarafı düzenli ve tertipli,
Hayal edip yaptırmış,
O eşyası sanatlı,
Üzerinde sanat işleyen renkler,
Pantolonun en ucuna,
Büyük kunduz³⁹ eline verdi,
İyi işleyen Kanıkey,
Kendisi bizzati işlemiş.
Dış şekli kara yüzünü,
Koyunun yününden yapmış.
Çekip gidecek olsa dağ tekesi,
Tarla gibi yığılmış.
Bırakıverse dağ tekesi,
Daha geniş olur.
Kanıkey'in yaptığı pantolonlar,
En güzel işlemiş.
Çiviyle vurarak yapmış,
Onu iyice dişiyle sançmış,
Abıke'nin Aruukesi,
Yazın ve kışın çiğnemiş.
Aruuke çiğneye çiğneye,
Kaşka dişi büyümüş.
Alttaki dişi (eeri) oyulmuş,
Ateşe koysa yanmaz.
Kara yüz yapmış dağ tekesi,
Silahla vursa ok geçmez.
Bu yüzden Manası,
Hokand bile yenememiş.
Ok, ateşle de ölmeyen,
Nogayları Taşkent gelip yenemediler.
Bu Argın'lar,
Top, tüfek oku değse olmazlar.
Manas ölüm diye bişey bilmezler,
Kırk yiğitin kırk pantolonu,
Bunları alıp gitmiş idi.
Yiğitlerin hepsi,
Birer taneden pantolon alıp,

³⁹ Kunduz – Derisi kıymetli, suda yaşayan siyah renkli canavar.

Oñ butuna salışıp.
Çalbar kiyip alışıp.
Bagalektin uçuna,
Barpayta qunduz qarmatıp,
Balqıldadı çorolor.
Qanıkeydin qaşında,
Carqıldadı çorolor.
İçin qandagay iştegen,
Qan balası Qanıkey,
Qoy magmal menen tıstagan.
Tartıp iyse qandagay,
Şibe bolup cıylgan,
Talaa bolup cıylgan;
Köy qaşqanın barısı,
Coo qaçırса şamdagay.
Çalbar kiyip balqıldap,
Qanıkeydin qaşında,
Cargıldap turat köy qaşqa.
Qırq çoronun özünö,
Qamdap qoygon boluçu,
Qaşqasa curttan,
Qaşqa küñ.
Qılğanı curttan başqa küñ.
Qırq çoronun özünö,
Cayqı kiyçi tar ötüк,
Saramcalduu bar ötüк.
Masısı menen eki ötüк,
Baypaqtarı oroluu,
Aqtan mata orolu.
Körpödön baypaq çorolu,
Munun bolso içinde,
Kök şaңdan mata oroluu.
Taqasın cezden buragan,
Tamanın altımış eki orogon.
Ötüкçünün barısı,
Tigıştin cayın suragan.
Urumdan kelgen burama,
Oşonun cayın suraba.
Qaşqardan çıqqan at,
Qaşqa ötüк,

Carapun diye kelime söyleyip,
Sağ ayağına ayarlayıp,
Pantolon giyip,
Pantolonun uçlarına,
Güzel bir şekilde kunduz yakalayıp,
Sağlam bir vaziyette yiğitler,
Kanıkey'in kaşında,
Bir araya geldiler yiğitler.
Savaş pantolon işlemişler,
Hanın evladı Kanıkey,
Koyunun yünüyle dış kısmını yapmış.
Çeki verdiğinde savaş pantolonları,
Şibe olup yığılır.
Tarla olup yığılır.
Köy kaşka'nın hepsi,
Düşmanı kovaladığıında,
Pantolon giyerler.
Kanıkey'in kaşında,
Güzel durur Köy kaşka.
Kırk yiğitin özülerine,
Önceden hazırlamışlardı.
Söylerse yurttan,
Kaşka sağır,
Yurttan yaptığı başka sağır.
Kırk yiğitin özlerine,
Yazın ve kışın dar ayakkabı,
Sağlam ve geniş ayakkabı.
Ması⁴⁰ ile iki ayakkabı.
Çorapları sarılı,
Ak renkten kalın ipli,
Eşyadan yapılmış çoraplar.
Bunun ise içinde,
Gök eşyadan yapılmış sarılı,
Taka⁴¹sı gümüşten yapmış.
Tabanını altımış iki defa sarmış,
Ayakkabıcının hepsi,
Dikilecek yeri sordular.
Ürümçi'den gelen malzeme,
Bunların hepsini sorma.
Kaşkar'dan getirilmiş,

⁴⁰ Ması – ayak kabının içinden giyilecek deriden yapılmış çorap.

⁴¹ Taka – ayakkabının altındaki ucu.

Narısı curttan başka ötü.
Birden birden ceke san,
Uşunu alıp berdi ele.
Çorolordun barısı,
Ceke sandı alışıp,
Qol qurcunga salışıp.
Cana qarap oltursa,
Anciyandıq istan pul,
Qamdap qoygon mına bul.
Köy qaşqaga çaq kelip,
Aq qagazga qattaluu,
Becet basqan çaptaluu,
Coogo tiygen cerinde.
İçinen çalıp oronso,
Acal cetip kün bütüp,
Ölöp ketse oşondo,
Ölök etse oşsun dep,
Öküm şeyit bolsun dep,
Qan balası Qanıkey,
Qamdap qoygon aq kemin,
Qayran qırq çorogo çaq kemin,
Aq qagazga qattaluu,
Becet basqan çaptaluu.
Birden kemin alışıp,
Şaarapın dep kelme aytıp,
Köy qaşqanın barısı,
Oñ qoluna salışıp.
Calpı çoro çurqurap,
Öydö tura qalışıp.
Aq kemindi barısı,
Közgö sürtüp alışıp;
Moynuna qurun salınıp.
Qıbilanı bet alıp,
Caratqanga calınıp;
Kötör töröm qoluñdu,
Qanıkeyge qaşqa,
Duba berip aytabız,
Coop alıp qaytabız.
Dep ta bolso barısı,
Qırgın çalday qarısı,
Çurqurap turup qalganda,
Qırq çoronun qaşına,

Kaşka ayakkabı,
Ötekisi yurttan ayakkabı,
Birer birer tek sayıda,
İşte bunu alıp verdi idi.
Yiğitlerin hepsi,
Tek sayıyı alıp,
Kol heybeye koyup,
Böylece bakıp oturduğunda,
Anciyan'lı bunlar,
Bunu hazırlamışlar.
Köy kaşka'ya kayıtlıdır.
Ak kağıta kayıtlı,
İmza atılmış şekilde,
Düşmana değıdiği yerinde,
İçine koyup sararsa,
Ecel yetip günü bitip,
Ölöp gitse o zaman,
Ölmesi daha iyi diye,
Hüküm yer olsun diye,
Hanın evladı Kanıkey,
Hazırlamış olan elbisesini,
Cesur kırk yiğite yakışır elbise,
Ak kağıta kayıtlı,
İmza atılan şekilde,
Birer birer elbise alıp,
Caarap diye kelime şahadet söyleyip,
Köy kaşka'nın hepsi,
Sağ eline alıp,
Umum yiğitler bağırıp,
Yerlerinden fırlayıp kalktılar.
Ak kemini hepsi,
Gözlerine sürüp,
Boynuna kemerlerini koyup,
Kıbleye doğru yüzlerini çevirip,
Yaratıcıya yalvarıp,
Elini kaldır törem,
Kanıkey'e o kaşka,
Hep birlikte dua ederiz.
Cevabını alıp döneriz,
Diye hepsi birden,
Kırgı ihtiyar gibi yaşlısı,
Bağırıp kalktıklarında,

Qan balası Qanıkey,
Basıp keldi başına.
Alaqan açıp qacayıp,
Munun küzgüdüy beti tazdayıp.
Qırq çoronun qaşına,
Bata tilep tazdayıp.
Barı çoro burqurayt,
Barakeldi Qanıkey,
Quday berse soo bersin.
Senden kiyin maa bersin.
Birdi berse er bersin,
Qara qulaq şer bersin.
Qapır menen muzulman,
Qarsıldaşıp kelgende,
Irisqıluu şer versin.
Bergin Quday bergin dep,
Alla Taala caratqan,
Beri qarap turgun dep.
Calpı çoro çurqurap,
Barı turat çurqurap.
Bata berip iygende,
Kökötöydün aşına,
Köp cıyındın qaşına.
Qapır menen muzulman,
Qar çalışqan cerinde,
Qan Qoşoydon bata alıp,
Barı oluya birigip,
Batasınan büttü ele.
Top oluya birigip,
Tobosunan büttü ele.
Din oluya birigip,
Batasınan büttü ele.
Din muzulman barısı,
Qol kötörüp çurqurap,
Qol kötörüp iygende.
Buruttun bul emne qılıgı,
Bul emne ırımı,
Qol kötörböy qoysoq,
Qırıp iyer beken dep.
Dini Qıtay çurqurap,
Qoşo qoldu kötörgön.
Qapır menen muzulman,

Kırk yiğitin kaşına,
Hanın evladı Kanıkey,
Başına geldi.
Avuçlarını açıp,
Bunun ayna gibi yüzü temiz.
Kırk yiğitin kaşına,
Dua dileyip dim-dik olup,
Bütün yiğitler ses çıkarırlar,
Bareka Allah Kanıkey,
Hüda verirse sağlam versin!
Senden sonra bana versin,
Bir tane verse erkek versin,
Kara kulak arslan versin,
Kafirlerle Müslümanlar,
Savaş açıp geldiğinde,
Onları yok edecek arslan versin.
Ver, Hüda ne olur ver diye,
Allah-ü Teala Yaratıcı,
Bize teveccüh edip dur diye,
Umum yiğitler seslenip,
Umum yiğitler ses çıkarıp,
Dua verip durduğunda,
Kökötöy'ün yög aşında,
Tüm milletin kaşında,
Kafirlerle Müslümanlar,
Savaşacak yerinde,
Koşoy handan dua alıp,
Bütün evliyalar birleşip,
Dualarından hissedar olmuş idi.
Toplanan evliyalar birleşip,
Virdlerinden hissedar olmuş idi.
Din evliyalar birleşip,
Dualarından hissedar olmuş idi,
Müslüman dinindekilerin hepsi,
Kollarını kaldırıp gök yüzüne,
Kollarını kaldırıp dua ederken,
Burut'un bu yaptığı da nedir?
Bu nasıl bir hareket(dua),
El kaldırmaz isek,
Bizi yakacak mıymış ki diye?
Çin dinindekiler bağırıp,
Mecbur ellerini yukarıya kaldırdılar.

Bere gör dep burqurap.
Çoñ oluya çoşulgan,
Bu Qanqorgo Qanıkey,
Tüşündö barıp çoşulgan.
Boyunda künöm cürgö oyu bar,
Qoluga Quday berdi ele,
Elim selim bılq etip.
Erkek merset kelgenin,
Keremettüü qaşq küñ,
Oşondo dolu bildi ele.
Qıbilanı bet alıp,
Baatır Qanqor küngüröp.
Barakeldi Qanıkey,
Senden küdör üzböskö,
Şooruqtun qızı Aqlıay,
Şooduragan kapıray.
Betine mende turbagan,
Qılığı caman qapıray.
Senden küdör üzböskö,
Aqlıydın üyünö,
At bastırıp tüşbözögö.
Aq keltenin ogu ursun,
Kök miltenin çoğu ursun.
Töşü tüktüü cer ursun.
Calgan aytsa törömdü,
Töbösü açıq kör ursun.
Calgan aytsam cazayın,
Aqıretke barganda,
Tozoq otun barayın.
Dep ele bolso er Qanqor,
Öz içine ant qıldı,
Ölöp ketti ant qılıp.
Qan balası Qanıkey,
Qırq çorodon duba alıp,
On eki qanat oordosun,
Özü bardı qubanıp.
Çurquragan say qaşqa,
Tañ atarı boluptur.
Oşo kündön uşu kün,
Oqup canı tınabagan,
Beş ubaqıt namasın,
Birin qaza qılbagan.

Kafirlerle Müslümanlar,
Ne olur ver, nasip et diye,
Büyük evliyalar toplanmışlardı.
Bu Manasa Kanıkey,
Düşünde gidip birleşmiş,
Hamile olmak düşüncesi var.
Ona Hüda verdi idi.
Şöyle böyle gelip,
Erkek olarak geldiğini,
Kerametli kaşka sağır,
O zaman o bilmiş idi.
Kıbleye yönelip,
Kahraman Manas ses çıkarıp,
Bareka Allah Kanıkey,
Senden ümüt kesmemek için,
Şooruk'un kızı Akılay,
O da bir namert kız.
Yüz vermez bir kız,
Huy ve hasleti sıkıntılı kız.
Senden ümüt kesmemek için,
Akılay'ın evine,
Atıyla beraber gelmeğe,
Ak keltenin oku saplansın,
Gök miltenin oku vursun,
Göğsü kıllı yiğit vursun onu.
Yalan söylese törem,
Alnı açık kabir vursun.
Yalan söylesem akıbetini,
Ahirete vardığında,
Cehennemden ateşinden basayın,
Diye söyledi Er Manas.
Öz içinden ant kıldı,
Ölöp gitti ant kılıp,
Hanın evladı Kanıkey,
Kırk yiğitten dua alıp,
On iki kanat ordusuyla,
Özü vardı sevinip,
Bağırın Say kaşka,
Sabah zamanı olmuştur.
O günden bugüne kadar,
Namaz okup canı dinmedi.
Beşer vakit namazını,

**Qolun suuga salıxıp,
Qol daraatın alıxıp,
Butun suuga salıxıp,
But daaratın alıxıp.
Kürkürötö azandı,
Bekem aytıp salıxıp.
Tört ireket asandı,
Şaşbay oqup alıxıp.
Qasiyeti sultandın,
Arbagına bağıştap,
Duba qılıp salıxıp.
Ortosuna törösün,
Imam qılıp alıxıp.
Çurqurap öydö turdu ele.
Çubap agıp eşike,
Cazayıldı catqırıp,
Zambirektin barısın,
Bilge cüktöp arttırıp.
Cel mayandı çögörüp,
Cez qazandı kömörüp.
Nar buuran çomdotup,
Kül azığın cüktötüp.
Çalbaş ingen canıbar,
Andan tuugan canıbar;
Qaysı yaqa col cürsö,
Qırq çoronun kül azıq,
Caraq cabdıq cüktötüp,
Büt kötörüp aluuçu.
Nar buura,
Buudandardan kem qalbay,
Burquldap colgo saluuçu.
Nar buura bildin kem emes,
Ar qaysı bildin barısı,
Nar buuraga teñ emes.
Cük kötörüp alıptır,
Nar buura,
Burquldap colgo salıptır.
Şooduragan say qaşqa,
Çubap çıqtı oordodon.
Qan balası qaşqa küñ,**

Birisini de kaza kılmazdı.
Kollarını suya koyup,
Kol abdestini alıp,
Ayaklarını suyla yıkayıp,
Ayak abdestini alıp,
Yüksek sesle ezanı,
Sağlam söyleyip,
Dört rekat ezanı,
Şaşırmadan(acele etmeden) okup,
Haysiyetli sultanın,
Ervahına bağışlayıp,
Dua kılıp salıxıp,
Ortasına töresini,
İmam kılıp,
Seslenip yerinden kalktı idi.
Çubak okup dışarıya,
Ağır tüfek sattırıp,
Top, tüfeğin hepsini,
Birlikte kaldırıp yüklediler.
Cel mayanı⁴² kaldırıp,
Gümüş kazanı da kaldırıp,
Nar buuranı da alıp,
Kül gıdasını yükleyip,
Colbaş binen hayvan,
Ondan doğan hayvan,
Nereye yol yürüse,
Kırk yiğitin kül gıdası,
Savaş aletleri yükletip,
Hepsini üzerine yükleyecek,
Deve buğra,
Küheylanlardan eksik kalmayan,
Öne çıkıp yola çıkacak,
Deve buğra fil gibidir.
Her hangi fil olursa olsun,
Nar buğraya denk gelmez.
Üzerine yük almış,
Deve buğra,
Öne çıkıp yola çıkmış.
Konuşan say kaşka,
Sürüp çıktı ağıldan,

⁴² Cel mayan – Bir tür deve, en güçlü deve.

Arışı curtan başqa kün.
Aş maranın oyunda,
Ŗıbe coldun boyunda,
Almambettin toyunda.
Altı cüz attan bir çıqqan.
Sarala çıqqan arqırıp,
Conunan teri şarqırıp.
Kanattuudan qat bolgon,
Qan Almambettin özünö,
Hayıqtuu at tuugan.
Aygır qarap bee tuugan,
Aq qula menen bir tuugan.
Üy quymulak sarala,
Udurgutqan er kök cal,
Ŗuŝurma ılbır nogoru,
ılbırdan qarmap alıptır,
ırqırıp ünün salıptır.
Qırq oronun içinen,
Bura tartıp qalıptır.
Aytıp turat bolquldap,
Iylap turat solquldap.
Azız qandın kök calı,
Attanıp ketip barasıñ,
Atası başqa duşmanga.
Beececin qayda cer qayda,
Qan Qoñurbay er qayda,
Qazat qıldıñ qapırğa,
Qan Qoñurbay baatırğa.
Qalıñ Qıtay er qayda,
Qana kündö barasıñ,
Qana kündö kelüüsüñ.
Bararıñdı bileyin.
Azız qandın kök calı,
Meder qılıp cüröyün.
Keleriñdi aytıp ber,
Keleriñdi bileyin,
Kelet dep mında cüröyün.
Beececin qayda cer qaya,
Qan Qoñurbay er qayda,
Aytıp qarap turganda.
Qanikey ayaş ay,
Arıp qalğan belemsiñ,

Hanın evladı Kaşka kün,
Yoğ aŝının sonunda,
Yemek başında,
Tam yolun boyunda,
Almambet'in düğününde,
Altı yüz atın arasından bir tane çıkan,
Sarı beyaz renkli yıldı,
Boyundan terleri akan,
Kanatlı yaratılmıŝ gibi,
Almambet hanın kendisine,
Layık bir at doğmuş.
Erkek attan kısarak doğmuş,
Akkula ile aynı zamanda doğmuş.
Sarı beyaz karışık renkli,
Kuvvetli er gök cal,
Dizgin almış,
Eline alet almış,
Bağırıp sesini çıkarmıŝ.
Kırk yiğitin içinden,
Dönü evirmıŝ.
Söz söylüyor bağırıp,
Ağlayıp durur biyandan.
Aziz hanın gök calı,
Atlarımla yola çıkıp gidiyorsun,
Atası başka duŝmana,
Beececin nerede zemin nerede...
Konurbay han Er nerede,
Gazavat kıldın kafirlere,
Konurbay han kahramana,
Geniş Çin Er nerede,
Kaç günde giderdin,
Kaç günde geliyordun.
Gitmek istediğini söyle ve git,
Gideceğini bileyin,
Aziz hanın gök calı,
Teselli ve medar olayım.
Tekrar gelirken söyle,
Geleceğini bileyin,
Gelir diye burda olayım.
Beececin nerede zemin nerede,
Konurbay han Er nerede?

Qarıp qalğan belemsiñ.
Beecin degen iraaq cer,
Qan Qoñurbay qatuu er.
Quday bilet barardı,
Quday anda bilet Qanıkey,
Beecinge aman barardı.
Beecindin cayın men aytsam,
Uşu cerden col cüröm,
At ayabay mol cürsöm,
Cele cele bardırıp,
Cerdin boorun qazsırıp,
Aşuusu biyik töönü aşsam,
Üç ay toqson col bazsam.
Sayışar coonun betine,
San Qıtaydın çetine,
Toqson küngö tolgondo,
Toqson bir kün bolgondo.
Toqson kündö cetemin,
Cerdin cayı uşunday.
Erdin cayın aytayın,
Erdin cayın men aytsam,
Arpasın küzdük aydagan,
Qasdaşqanda duşmanıñ,
Asdıga salıp aydagan,
Aşuuga salıp caynagan.
Qırq törönün kencesi,
Qapırda bolso qalça qul,
Allanın süygön pendesin.
Çoqtuu törö balası,
Alıkenin inisi,
Qalmaqtardın qapır qul,
Qan Qoñurbay baatır qul.
Aytqanınan qaytpagan,
Iyıqtığı belgilüü.
Atqanın cazbay öltürgön,
Qapırda bolso qalçanın,
Qıyıqtığı belgilüü.
Çoñ qalçanı körömün,
Topçulugu bir toguz,
Toodoy bolgon it doñuz.

Kanıkey ayaş⁴³,
Zayıf bir yaratılan insansın.
Yaşlanmış bir insanımsın,
Beejin dedikleri uzak yerdir.
Konurbay han sert erdir,
Hüda bilir varacak insanı.
Hüda o zaman bilir Kanıkey,
Beejin'e esenlikle varacak isanları.
Beejin'in yerini ben söylersem,
Şu yerden yol yürüyeceğim,
Atlarla beraber bol yürürsem,
Yel yel gibi varsak,
Yerin bağırını kazdırtıp,
Aşması yüksek dağı aşsam,
Üç ay doksan yol varsam,
Sayışar düşmanın yüzüne,
Sayısı çok Çin'in kenarına,
Doksan gün dolduğunda,
Doksan bir gün olduğunda,
Doksan günde çetenin,
Yerin mekanı böyle,
Erin yerini söyleyeyim,
Erin yerini ben söylüyorum,
Güz mevsimlik arpasını ektik.
Kin bağladığında düşmanın,
Azdan da olsa toprağı işlemiş.
Tepeye salıp çoğalmış,
Kırk törenin küçüğü,
Kafirde olsa kalca kul,
Allah'ın sevdiği ferzendisin.
Çoqtuu töre evladı,
Alıke'nin küçük erkek kardeşi,
Kalmaklar'ın kafir kulu,
Konurbay han kahraman kul.
Dediğinden asla vazgeçmez,
Kutsallığı bellidir.
Vurduğunu tam öldürür,
Kafirin tekidir,
Huy ve hareketi bellidir.
Büyük kafiri görüyorum,

⁴³ Ayaş – kocasının dostuna veyahut ahabın hanımına hitap tarzı.

Üpçülüğü bir toguz,
Üydöy bolgon it doņuz.
Qulaqtarı qalqanday,
Kirpikterin körgönümün,
Cayloogo çıqqan calganday,
Muruttarın körgömün,
Eç bolboso qalçanın,
Üsülüp qalğan arqanday.
Eki murut imerse,
Temirgendin baraday.
Eki közdün ortosu,
Toguz qarış caraday.
Közü qoldun butqulday,
Tiktegenin cutqanday.
Topçulugu bir toguz,
Toodoy bolgon it doņuz,
Qalçanın cayı uşunday.
Qan balası Qanıkey,
Qaytara aytıp bolquldap,
Iylap turat solquldap.
Beecin mınday cer bolso,
Qoņurbay mınday er bolso,
Qança kündö barıñ,
Dep ta bolso Qanıkey,
Qayta surap olтурat.
Arbaq berse quduret,
Üç ay toqson col tartıp,
Oşo cerge men cetsem.
Arbaq berse quduret,
Meltiregen Beecinden.
Şaar buzup men alsam,
Altı ay anda catpayımbı.
Qırq çoronun tatqanı,
Tekestin qaynatma qara tuz bolso.
Aragı-şerbet aş içse.
Cegenin barısı,
Bağlan, qozu şirin aş bolso.
Altı ay anda catpayımbı,
Bala ekende başına,
Oynoo bala caşımda.
Cılañ aylaq cılañ baş,
Eneden tuuma cılañaç.

Düğmesi dokuz tanedir.
Dağ gibi olan domuzdur,
Elbisesinin düğmeleri dokuz tanedir,
Ev kadar olan it domuzudur.
Kulakları kazan kadar,
Kirpiklerini görmüşüm.
Yaylaya çıkmış yalan gibidir,
Burnularını görmüşüm,
Hiç değildiğinde kafirin,
Kesilmiş kalın ip gibidir.
İki burnu ise,
Demir gibidir.
İki gözünün ortası,
Dokuz karış kadardır.
Gözleri kol kadar büyüktür.
Bakışları insanı yutacak gibidir,
Düğmeleri dokuz tane,
Dağ gibi olan it domuzudur,
Kafirin yeri böyle tarif edilir.
Hanın evladı Kanıkey,
Tekrar tekrar anlatıp,
Ağlayıp, sızlayıp durur.
Bejin böyle yer ise,
Konurbay bu kadar er olsa,
Kaç günde varacaksınız,
Diye de olsa Kanıkey,
Tekrar sorup duruyor.
Ervah berse Kadir Zat,
Üç ay doksan yol yürüyüp,
O yere ben yetsem,
Ervah berse Kadir Zat,
Parlayan Beejin'den,
Şehiri bozup ben alsam,
Altı ay orada yatarım.
Kırk yiğitin tattığı,
Tekes'in kaynatma kara tuz olsa,
Rakısı ve şerbeti aş yenilirse,
Yediğinin hepsi,
Beslenmiş semiz şirin kuzu olsa aş da olsa,
Altı ay orada yatarım.
Henüz genç iken başında,
Oynarım gençlik yaşımda.

Oynop cürgön cagımda,
Qabırgada qantımdı,
Cañcuñdun qızı Musqalga,
Bek aytışqan antımdı.
Bozup cüröt dep ugam,
Cañ cuñdan çıqqan bir suluu,
Tozup cüröt dep ugam.
Kerbençiden kep ugam,
Almambet qaçan kelet dep,
Keyip cüröt dep ugam.
Arbaq berse quduret,
Şaar buzup men alsam,
Altı ay anda catpayımbı.
Üç ay qayra col tartıp,
Cıl ubağı bolgondo,
O eki ayga tolgondo,
Çeyşembi can qız sen calgız,
Sen da cangız men da cangız,
Canqızga Quday car berse,
Tara mıysam bar künü,
Attanıp çıqsam çoñ künü,
Taza mıyzam oñ künü.
Çeyşembi künü kelemın,
Ölböy tursam senin cüzüñdü,
Uşu cerden körömün.
Acal cetse quduret,
Çoñ qapqadan ölömün.
Qan balası Qanıkey,
Qayta aytıp bolquldap,
Iylap turat solquldap.
Almambet ayaş aya,
Alısqa sapar col cürsöñ,
Almambet cayı qışı on eki ay,
Ayabastan mol cürsöñ.
Süylöşüp cüzün körbösem,
Atam Qara qandın töründö,
Keremettü qaşqa elem,
Ar qaysı urum kep aytqan,
Temir qandın tentek qız,
Keremettü dep aytqan.

Yalın ayak şapkasız baş,
Anadan doğma çırıl-çıplak,
Oynayıp yürüdüğüm çağımda,
Kafire de hatunumu,
Çañcuñ'un kızı Muskal'a,
Bek ve sağlam söyledim antımı,
Bozmuş diye duyuyorum.
Cancun'dan çıkan bir güzel,
Yıpranmış geziyor diye duyuyorum.
Kervancıdan böyle söz duyuyorum,
Almambet ne zaman gelir diye,
Üzüntü içinde geziyor diye duyuyorum.
Ervah verse kadir gücü,
Şehiri bozup ben alsam,
Altı ay orada yatarım.
Üç ay kalıp tekrar yola çıkıp,
Yıl dolduğunda,
On iki ay dolduğunda,
Çarşamba yalnız sen yalnız,
Sen de yalnız ben de yalnız,
Yalnızca Hüda yar(eş) verirse,
Taze kanun var günü,
Atla çıksam büyük gün,
Taze kanun olumlu günü,
Çarşamba günü gelirim.
Ölmeden dursam senin yüzünü,
Şu yerden göreceğim.
Ecel yetse Kadir Zat'tan,
Büyük gazavattan ölürüm.
Hanın evladı Kanıkey,
Tekrar söyleyip seslenip,
Ağlayıp durur titreyip de durur.
Ey, Almambet ayaş⁴⁴,
Uzağa seferlik yol yürürsen,
Almambet yazın kışın on iki ay,
Zorlanmadan bol yürürsen,
Konuşup yüzünü görmez isem,
Atam Kara hanın töründe⁴⁵,
Kerametli kaşka idim.
Her hangi söz söyleyen,

⁴⁴ Ayaş – Arkadaşının eşi veyahut kocasına hitap ettiğinde söylenilecek kelime.

⁴⁵ Tör - baş köşe.

Keremetim çın bolso,
Uşu bıyıl cut bolot.
Uşu bıyıl cut bolso,
Aqıldı qantip tabamın,
Argındı qantip bagamın.
Aqılımdı taap ket,
Azız qandın Almambet,
Abiyrimdi caap ket.
Uşu bıyıl cut bolso,
Keşeşti qantip tabamın.
Keşeşimdi taap ket.
Abiyrimdi caap ket,
Solquldap ıylap turbaybı.
Çoñ nayzasın tayanıp,
Sarala atqa öböktöp,
Qarap turat Almambet,
Ança mınça cay albay,
A Qanıkey ayaş ay,
Arıp qalğan ekensin
Aqılıñdan adaşıp,
Qara tumşuq Qanıkey,
Qarıp qalğan ekensin.
Aqılıñdı tabayın,
Abiyriñdi cabayın.
Keremetiñ çın bolso,
Uşu bıyıl cut bolso,
Qalıñ qara Nogoydun,
Aq qalpaqtuu Qırgızdın,
Qoçqorun bıçıp irik qılğın,
Qoyunun barın türk kılğın.
Qurşunga cıyıp mülk qılğın,
Aygırın bıçıp at qılğın,
Qaz sanagan duşmandın,
Cüzügünün başına,
Erigisiz muz qılğın.
Buurasın bıçıp töö qılğın,
Saaganın barısın,
Qısır emdi bee qılğın,
Cılqısın sırğa qıştatıp.
Toposun qırğa qıştatıp,
Aqıldı mında tabasıñ,
Argındı antseñ bagasıñ,

Demir hanın yaramaz kızı,
Kerametli(yetenekli) diye anlattılar.
Keremetim gerçek olsa,
Şu bu yıl bela olacak.
Şu bu yıl bela olsa,
Aklı nasıl bulurum.
Argın'ları nasıl beslerim,
Akılım'ı bulup git,
Aziz hanın Almambet'i,
Viddan ve namusumu örtüp git.
Şu bu yıl bela olsa,
Keneş'i nasıl bulurum?
Nogay'ı nasıl bulurum?
Keneşim'i bulup git,
İffet ve namusumu koruya git.
Titreyip ağlamaz mı?
Büyük mızrağına dayanıp,
Sarı kara ata dayanıp,
Bakıp duruyor Almambet.
Kalbi huzur bulamadan,
Ey, Kanıkey ayaş,
İhtiyar olup kalmışsın,
Aklımı yitirip,
Kara burunlu Kanıkey,
Çok yaşlanıp kalmışsın.
İffet ve namusunu örteyim,
Kerametini gerçek olsa,
Şu bu yıl bela olsa,
Kalın kara Nogay'ın,
Ak kalpaklı Kırgız'ın,
Koçunu bıçıp iri kıl,
Koynlarının hepsini kes,
Kurşuna yığıp mülk kıl,
Aygır atlarını bıçıp dişi at kıl,
Ördek sayan düşmanı,
Çürükleerinin başına,
Erimez buz kıl.
Buura develerini bıçıp dişi deve kıl,
Saagalarının hepsini,
Kısır emecek tay kıl,
Yılkılarını soğukta kışlyarak,
Derisini taşa vurup,

Aq qalpaqtuu Qırgızdın.
Qoyun aydap saldırsañ,
Qozu başı, qopogo,
Uydu aydatıp cibersen,
Bereki aq ölöñdün sasına,
Töönü aydatıp cibersen,
Bereki aq terskendin başına.
Uşu bıyıl cut bolso,
Qoqongo qabar sen salsañ,
Qorqutbagan elim coq.
Qoqondon biri kelbeybi,
Qan balası Qanıkey,
Saga qorqqonunan berbeybi.
Uşu bıyıl cut bolso,
Keremetiñ çın bolso,
Taşqenge qabar sen salsañ,
Taşqenden kire kelbeybi.
Qan balası Qanıkey,
Saga canınan qorqup berbeybi.
Aqıldı mında tabasıñ,
Aq qalpaqtuu Qırgızdı,
Argın menen Nogoydu,
Qaq oşondo bagasıñ.
Aqılıñdı taptımbı,
Qara tumşuq Qanıkey,
Abiyriñdi captıñbı.
Kele beri qoluñdu,
Qanıkey menen columdu.açsın biriler.
Qolun sunup turganda,
Qan balası Qanıkey,
Iylap turat qaıldap.
Qazat qılıp barasıñ,
Atı şumduq Qıtayga,
Atası başqa duşmanga.
Acal cetip kün bütüp,
Ölüp ketsen Becessinden.
Qanqordun özünön,
Egiz qozu kötörüp,
Qoy aralap qalbadım.
Calgız qozu kötörüp,
Qoy aralap qlbadım.
Calgız bala kötörüp,

Aklı burdan bulursun,
Argınlar'ı öyle yapsan beslersin,
Ak kalpaklı Kırız'ın,
Koyunlarını sürsen,
Kuzu başı,
İnekleri sürüye versen,
Öteki Ak-Ölen'in bataklarına,
Develeri sürüye versen,
Diğer ak terskenin başına,
Şu bu yıl bela olsa,
Hokand'a haber sen salsañ,
Korkutmayan halkım yok.
Hokand'dan biri gelmez mi?
Han evladı Kanıkey,
Sana korktuğundan vermez mi?
Şu bu yıl bela olsa,
Keremetin gerçek olsa
Taşkent'e haberi sen salsañ,
Taşkent'ten girse olmaz mı?
Han evladı Kanıkey,
Sana canından korktuğundan vermez mi?
Aklı bunda bulursun,
Ak kalpaklı Kırız'ı,
Argın ile Nogay'ı,
Tam o zaman bakarsın,
Tam o zaman bakacaksın(beslersin).
İffet ve namusunu korudun mu şimdi?
Gel ver kolunu,
Kanıkey benim yokluğumu,
Açsın birileri,
Kolunu sunup durduğunda,
Hanın evladı Kanıkey,
Ağlayıp, titreyip durur.
Gazavat kılıp varacaksın,
Adı değişik Çinler'e,
Ataları başka düşmanlara,
Ecel yetip gün biterse,
Ölüp gitsen Beejin'de,
Manasın kendisinden,
İkiz kuzu alıp,
Koyunları dolaşamadım.
Koyunları da dolaşamadım.

Toy aralap qalbadım.
Dep ta bolso Qanıkey,
Iylap turat bolquldap.
Oy, Qanıkey ayaşım,
Al aytqanın dağı ıras,
Sarala attın üstündö,
Qanıkeydi körgöndö,
Almambet ıylap turat bolquldap.
Acal cetip kün bütüp,
Ölöp ketsem Beecinde,
Belime tasma kim salat,
Maga betine beş tırmaqtı kim salat,
Qan Almambet kök cal dep,
Qadırım sıylap kim qalat.
Bala ekende başında,
Oynoo bala caşımda,
Qabırgada qantım dep,
Cañ cuñdan çıqqan bir suluu,
Bek aytışqan antım dep.
Oşo kündö uşu kün,
Bozup cüröt dep ugam.
Almambet qaçan kelet dep,
Qaçan kelet dep, bu suluu,
Tozup cüröt dep ugam.
Cardın cüzün körbödüm,
Acal cetip kün bütüp,
Ölöp ketsem Beecinden,
Qalmaq ölsö bir qul dep,
Qalmaqtın qulu bir bul dep.
Iylabasañ Qanıkey,
Cayı qışı tul salıp,
Qan oordunda Ken-Qoldu,
Sıylap alsañ Qanıkey,
Aytışıp alar arsim bar,
Tigi dünüyögö barganda,
Tügöngüsüz qarsım bar.
Qıtay ölsö bir qul dep,
Qıtaydın qulu bir bul dep,
Iylabasañ Qanıkey,
Cayı qışı tul salıp,

Yalnız çocuk alıp,
Düğün dolaşıp kalmadım.
Diye de olsa Kanıkey,
Ağlayıp duruyor.
Er Almambet gök calın,
Ey, Kanıkey ayaşım,
O dediğin de rasttır,
Sarı kara atın üstünde,
Kanıkey'i gördüğünde,
Almambet ağlayıp durur,
Ecel yetip gün biterse,
Ölöp gitsem Beejin'de,
Belime kemer kim takacak,
Bana yüzüne beş tırnağı kim koyacak,
Almambet han gök cal,
Bana saygı gösterip kim kalacak.
Çocukluk zamanın başında,
Oynar çocukluğum dönemde,
Kaburgada kantım diye,
Can cunlar'dan çıkan bir güzel,
Bek söyleyen antımı diye,
İşte o günden bugüne kadar,
Bozup geliyor diye duyuyorum.
Almambet ne zaman gelecek diye,
Ne zaman gelir bu güzel diye,
Toz ve yıgranmış halde diye duyuyorum.
Yarın(eş) yüzünü göremedim,
Ecel yetip gün biterse,
Ölöp gitsem Beejin'de,
Kalmak ölse bir kul diye,
Kalmak'ın beş para etmez diye,
Ağlamazssan Kanıkey,
Yaz ve kışın tul⁴⁶ salıp,
Han ordusunda Ken-Kol'u,
Saygı göstersen Kanıkey,
Konuşacak konum var.
Öteki dünyaya vardığımda,
Tükenmez, bitmez kasırlarım var.
Çin ölse bir kul diye,
Çin'in kumu bir para diye,

⁴⁶ Tul – Ölen kişinin elden yapılmış iskeleti.

Qadırımdı Keñ-Qoldo,
Sıylabasañ Qanıkey.
Aytışıp alar arsim bar,
Aqıretke barganda,
Tügöngüsüz qarsın bar.
Ölüm cagın moynumda,
Ölböy tirü Beecinge,
Aman esen men cetsem,
Meni bir körörsün oynuñda.
A Qanıkey ayaş ay,
Qanıkey menden murda sen ölsön,
Sen ölgönüñ men körsöm,
Qanıkey qantıp öldü dep,
Cerkenge qabar saldırıp,
Ceti imamdı aldırıp,
Dooranıñ toqson sur baylap.
On eki qoco, on moldo,
Canazañdı okutup,
On eki corgo, on buudan,
Buraq atın toqutup.
Abdır oozun açbasam,
Qanıkey, Qanış öldü dep,
Argın menen Nogoygo,
Ar sonundun barısın,
Alıp çıgıp çaçbasam.
Senin antiñ moynuma,
Cayı qışı tul salıp,
Iylabasañ Qanıkey,
Menin antım moynuña.
Tilekti Quday ma berse,
Uşu bıyıl baramın,
Meltiregen Beecinge,
Barıp dürbön salamın,
Altımış qapqa Beecinden,
Şaar buzup alamın.
Altımış qapqa Beecinden,
Şaar buzup men alsam.
Maberegi köy qaşqa,
Tatqanı tekesten qaynatma,
Qara tuz bolso.
Qırq çoronun içkeni,
Araq şarap aş bolso.

Ağmazssan Kanıkey,
Yaz ve kışın tul salıp,
Kıymetimi Ken-Kol'da,
Saygıda bulunmaz isen Kanıkey,
Söyleyecek sözüm var,
Ahirete vardığımda,
Tükenmez, bitmez kasırın var.
Ölüm yakındır, hatta boynumda,
Ölmeden Beejin'e,
Esenlikle ben yetsem,
Beni bir görürsün aklında,
Ey, Kanıkey ayaş,
Kanıkey benden önce sen ölsen,
Senin öldüğünü ben görürsem,
Kanıkey nasıl öldü diye,
Cerken'e haber saldırıp,
Yedi imamı(hoca) getirtip,
Dooranın doksan gönülsüzdür.
Binilmeyen uzun ip bağlayıp,
On iki hoca, on molla,
Cenazeni okutup,
On iki at, on deve,
Burak atını tokutup,
Abdırın ağzını açmasam,
Kanıkey, Kanış öldü diye,
Argın ile Nogay'a,
Her şeyin en iyisini,
Alıp çıkıp dağıtmaz isem,
Senin antın boynuma,
Yaz ve kışın tul salıp,
Ağlamaz isen Kanıkey,
Benim antım boynuna,
Şu bu yıl varacağım,
Parlak Beejin'e,
Varıp varmadan kavga olay çıkartırım.
Altımış günde Beejin'den,
Şehirleri bozar ve yıkarım.
Altımış kapga Beejin'den,
Şehiri bozup ben alsam,
Bu köy kaşka,
Tattığı teke ve koçun kaynatma çorbası
olsacak,

Cegenderi çoronun,
Bağlaş qozu şirin baş bolso.
Altay anda men catsam,
Cıl ubağı bolgondo,
On eki ayğa tolğondo.
Cañ cuñdan çıqqan suluunu,
Caqqan otun öçürüp,
Altımış qapqa Becessinden,
Bir mısqaldı köçürüp.
Oñ cagına qondurup,
Oluttuu kelin qılamın.
Sol cagıña qondurup,
Saga toluq kelin qılamın.
Maqtanıp aytqan kep emes.
Maqtagan menen Qanıkey,
Bizke tuura kep emes.
Kele ber ayaş qoluñdu,
Şaymerden açsın columdu.
Aq bolottu qapşırdım,
Xan balası Qanıkey,
Aqqa canıñ tapşırdım.
Qol qarmaşıp aldı ele,
Oşo kezde bul eköö,
Qoş aman dep aldı ele.
Xan balası Qanıkey,
Neçen türlüü kelime aytıp.
Tilinde kelme keltirip,
Qolunun oşo kezderde,
Tilegin Quday cetkirip.
Kök cal attanıp çıgıp col tartıp,
Üstünün cıldız oñ tartıp.
Aşmaranın oyunda,
Almambettin toyunda.
Altı cüz attan bir çıqqan,
Üy quymulçaq sarala.
Udurgutqan er kök cal,
Tolgomoluu sır qamçı,
Tolgoy qarmay alıptır,
Astındağı çoçqonu,
Tomuqa çenep salıptır

Kara tuz olsa,
Kırk yiğitin içtikleri,
Rakı ve şarap aş olsa,
Yiğitlerin yedikleri,
Yiğitlerin yedikleri,
Kuzu etinden şirin baş olsa,
Altı ay orda ben yatsam,
Yıl vaktisi geldiğinde,
On iki ay dolduğunda,
Can cunlar'dan çıkan güzeli,
Yaktığı odunu söndürüp,
Altımış kapka Beejin'den,
Bir miktar taşıp,
Sağ tarafına kondurup,
Ciddi gelin kılarım.
Sol tarafına kondurup,
Sana tam gelin kılarım.
Övünüp söylediğim sözüm değil,
Bu bize doğru söz değil.
Haydi, gel kolunu ver ayaş,
Şaymerden⁴⁷ açsın yolumu.
Ak polatlı kapşırdım,
Hanın evladı Kanıkey,
Ak şeye canını teslim ettim.
El ele tutuşup adlı idi,
O sırada bu ikisi,
Vedalaşıp esenlikler dilemiş idi.
Hanın evladı Kanıkey,
Nice çeşitli kelime söyleyip,
Dilinde kelime getirip,
Dolu'nun o anda,
Dilediğini Hüda yetiştirip,
Gök cal atıyla yola çıkıp,
Üstünden yıldız sağ tarafında dolaşır,
Aşmaranın oyununda,
Almambnet'in düğününde,
Altı yüz attan bir çıkan,
Sarı siyah olan burağı,
Öne çıkan Er gök cal,
Kalın olan sır kamçı,

⁴⁷ Şaymerden – Yiğit piri, kahramanın destekçisi ve koruyucusu.

**Körüngöndö körünüp,
Körünbösö bu çoçoqo,
Saqım bolup bölünüp.
Ertele ketken köy qaşqa,
Köt cagınan celiptir.
Celgen boydon er kök cal,
Köy qaşqaga keliptir.
Qıyıq atıp alışıp,
Qıyqırışıp qalışıp.
Sır caanı mıqtap coyuşup,
Bordop qoygon qalpaqta,
Bul asmandan tüşürböy,
Qaytara atıp qoyuşup.
İlgerilep kelişip,
Birin biri mekelep,
Qayra tozup kelişip.
Tüpektüü qara nayzanı,
Tüpektey qarmay alışıp.
Qoçoqor sürgön nemedey,
Qoygulaşıp qalışıp.
Nayza tiyip qalğanı,
Attan uçup kelişip.
Astındağı buudandı,
Ölmöyünçö berbeym dep.
Şuqşurma çılıbır nogoru,
Belge salıp kürmöşüp.
Attan tüşüp qalğanı,
Quymaluu altın üzöngü,
Teppey çurqap irmeişip,
Minip kele catpayıbı.
Astındağı kök caldın,
Süylönörün köy qaşqa,
Bilip kele catpayıbı.
Kök cal keldi küülönüp,
Köy qaşqaga süylönüp.
Arıstan keldi küülönüp,
Say qaşqaga süylönüp.
Ataıdın körü say qaşqa,
Sayğanıı curttan bir başqa,**

Sıkı tutup almış,
Altındağı donuzu,
En sağlam şekilde asmış,
Gözüküp gözükmez hale bırakmış.
Görünmez ise bu donuz,
Ortadan bölünüp,
Erkenden giden Köy kaşka,
Göt tarafından geçirmiş.
Yel gibi olan Er gök cal,
Köy kaşka'ya gelmiş.
Geyik atıp alıp,
Haykırıp ses çıkarırlarmış.
Sır yayı sağlam çekip,
İşaret ettiği kalpağı,
Asumandan indirmeden,
Tekrar onu atarlarmış.
İleriye doğru yel gibi gelip,
Biri birini takip edip,
Tekrar birleşip,
Tüfekli kara mızrağı,
Tüfek gibi tutup,
Koç süren insanlar gibi,
Sürekli dövüşüp,
Mızrak değil koruyucu kalkanı,
Attan uçup düşüyorlar.
Altındağı deveyi,
Ölmedikçe vermem diye,
Şuqşurma aleti,
Beline salıp bağlayıp,
Attan inip kalkanı,
En iyi altın üzöngü⁴⁸,
Vurmadan koşup asılıp,
Binip geliyor.
Altındağı gök çalını,
Söyleyeceğini köy kaşka,
Bilip geliyor.
Gök cal geldi daha süratle,
Köy kaşka'ya küfür edip,
Arslan geldi coşkuyla,

⁴⁸Üzöngü – At aletidir. Atın ağzına sokulacak ip ve bu ipi binen insan atı o iple sağa ve sola yön değiştirir. Bir nevi direksiyon.

**Qıtaydı buzar qırq qaşqa,
Qılğanıñ curtan bir başqa.
Emdiğiçe barbaysıñ,
Atañdın körü qaşqalar,
Keçe ketken Baqaydın,
Süylöşüp cüzün körböysüñ.
Kök caldın ayqırıq ünü çıqqanda,
Anı çoro uqqanda.
Sayılıp qalğan caagin,
Cerden eñip alışıp.
Asmandagı qalpaqtı,
Qayra cerge tüşürböy,
Öydötön tosup alışıp.
Köy qaşqanın barısı,
Dürböp colgo salşıp,
Taqır cönöp qalışıp.
Aqquladay çoçqonu,
Xan Acıbay kök calıñ.
Kündüzgüsün aldırğan,
Bıçan kesip saldırğan.
Aq qurcun oozun söktürgön,
Arpadan kışmış töktürgön.
Aştoo menen suu bergen,
Arpanın qabın tüktötüp,
Aq atanga cüktötüp.
Cayı qışı taptagan,
Aqqula dep maqtagan.
Uşunday dürbön körgöndö,
Xan Acıbay Kök calıñ.
Baştap alıp cönöçü.
Suuluguna bir çılбір,
Salıp alıp eki döö,
Qoştıp alıp cönöçü.
Urum xandın Tazbaymat,
Suuluqa çılбір salıptır.
Oşo kezde eköölöp,
Kere tartıp qalıptır.
Colbors ürtük cabıluu,
Altın keeçim tagıluu,
Tomuqa çeyin topçuluu.**

Say kaşka'ya seslenip,
Atandın koru köy kaşka,
Yıktıñın yurttan başkadır,
Çin'i bozacak kırk yiğittir,
Yaptıkların bam başka,
Atandın görü say kaşka,
Saydıñın yurttan bir başka,
Şimdiye kadar elinde var baysın,
Söyleyip yüzünü görmezsin.
Gök calın haykırık sesi çıktı,
Onu yiğit duyduğunda,
Sayılıp kalkan şeyini,
Yerden eğilip alıp,
Asumandaki kalpağı,
Tekrar yere düşündürmeden,
Yukarıdan tutup, yakalayıp,
Köy kaşka'nın hepsi,
Derhal yola çıkıp,
Tamamen çıktılar.
Akkula gibi donuzu,
Acıbay han gök calın,
Gündüzü getirtip,
Od getirtip verdi.
Ak heybesini ağzını çıkarttı,
Arpadan kışmış⁴⁹ döktürdü.
Kovayla su verdi,
Arpanın dışını işleyip,
Ak alana yüklettirip,
Yaz ve kışın en iyi besler,
Akkula diye över.
Böyle olarak gördüğünde,
Acıbay han gök calın,
Başta onu alıp yola çıkardı,
Suuluk⁵⁰'una bir aleti
İki deveye yükleyip,
Beraber giderdi.
Ürümçi hanı Tazbaymat,
Suuluk'a aleti koymuşlar,
O zamanda ikisi beraber,
Geri çekivermişler.

⁴⁹ Kışmış – ufacık, çekirdeksiz tatlı üzüm çeşidi.

⁵⁰ Suuluk – Bir at aletidir.

Tışın colbors tıştagan.
İçin oq ötpöy temir qandagay,
Qandagay menen iştegen.
Uşu kündö çoçqonun,
Tuyagında tura coq.
Al ele tursun qulanın,
Cürögündö qara coq.
Mınday çuunu körgöndö,
Bu çoçqo tizege başın çanıçu,
Tizgin qagıp alıçuu.
Aram ölgön soyulgur,
Tonçoçuqtap qalıçu.
Cetelegen eki döö,
Ale bolup qalıçu.
Añırday oozun açtı ele,
Uşu çuunu körgön.
Arbaq urgan Aqqula,
Aq köbügün çaçtı ele.
Tizege baştı candı ele,
Tizgin qagıp aldı ele.
Oşo kezde soyulgur,
Tonço çuqtap qaldı ele.
Cetelegen eki döö,
Qol soyulup alıptır.
Toqtotalbay çoçqonu,
Ale bolup qalıptır.
Aşmanın beline,
Salıp çıgıp barıptır.
Azız xandın kök calı,
Astı cagın qarasa.
Oşonço qoldun barısın,
Qarıganda xan Baqay,
Cayqın taştap salıptır.
Uşunça qoştun barısı,
Çatırlunun barısı,
Çatırına tay soyup.
Calañ qoştun barısı,
Samooruna cay qoyup.
Qarqırası sayında,
Qalıñ qara qalayıq,
Catqan eken cayında.
Munu Almambet körgöndö,

Kaplan derili örtülmüş,
Altından yapılmış elbisesi,
Ayağına kadar düğmeli,
Dışını kaplan derisiyle yapmış.
İçini ok geçmez demirden yapmışlar,
Sağlam pantolon işlemiş.
Şu günde domuzun,
Ayağında tura yok.
O öyle dursun kula'nın,
Yüreğinde kara yok.
Böyle olayı gördüğünde,
Bu domuz dizeye başını koyardı.
Dizginin vurardı,
Haram ölmüş kesilmez,
Donup kalırdı.
İki deveyi süren,
Meşgul olup kalırdı.
Büyük ağzını açmış idi,
Şu olayı gören,
Ervahın vurduğu Akkula,
Ak köpüğünü sıçrattı idi.
Dizine başını koydu idi,
Dizgini vurup aldı idi.
O zaman çözülecek,
Değişip kaldı idi.
Yedek alan süren iki deve,
Kolları uzarıp kalmış.
Durduramadan domuzu,
Alak olup kalmış.
Aşmaranın beline,
O yere koyup gelmiş.
Şimdi hanın gök calı,
Aşağı tarafına bakarsa,
O kadar askerın hepsin,
Yaşlandığında Bakay han,
Kendi başına bırakmış.
Bunca insanların hepsi,
Çadırlunun hepsi,
Çadırına tay kesip,
Dostların hepsi,
Semavarına çay koyup,
Karkıra'sı yerinde,

Bilegi ketti sabıman.
Oşo kündö kök caldın,
Cürögü ketti qabınan.
Qoquy töröm ne deysiñ,
Alat sultan qantesiñ.
Mıntip töröm sen cürsöñ,
Qarıdan qargış alasıñ,
Qatındı cesir salasıñ,
Can bütköndün barının,
Ubalına qalasıñ.
Aykölüm uqqun sözümdü,
Qazatıña barbaymın.
Azıs xandın kök calı,
Aytıp turgan kezinde.
Baatır kök cal küülönüp,
Atañdın körü köy qaşqa,
Köy qaşqaga süylönüp.
Azız xandın Almambet,
Uşu colu xandıqtı,
Alıp bersem men saga.
Barasıñbı Beecinge,
Baqtı alıp elime;
Mıntip aytıp turganda,
Anda kök cal kep aytat,
Uşu coldo xandıqtı,
Alıp berseñ sen maga.
Barbaymın dep aytalbaym,
Badışam köönüñ qaytarbaym.
Barıñarga ep bolso,
Uşu coldo xandıqtı,
Maga bere turgan ep bolso.
Aytqanına könöm dep,
Aytqanına könböösüm,
Könbögönüm ölöm dep.
Aq qagazga carsın de,
Ayagına badışam,
Altın möörün barsın de.
Mına uşunça qalayıq,
Birdigin berse el maga.
Oşondo ceke bilemin,
Altın taqqa minemin.
Meltiregen Beecinge,

Kalın kara halk,
Yatıyorlarmış yazında,
Bunu Almambet gördüğünde,
Bileği gitti sapından,
O günde gök calın,
Yüreği kitti kalıbından,
Eyvah, törem ne dersin,
Alat sultan bu nedir,
Böyle törem halin bu ise,
İhtiyardan beddua alırsın,
Hatunu dull bırakacaksın,
Çocuğu yetim bırakırsın.
Canı var olanların hepsini,
Aykölüm dinle sözümü,
Gazavatına varmam,
Şimdi han gök calı,
Söyleyip durduğu zaman,
Kahraman gök cal alevlenip,
Atandın görü köy kaşka,
Köy kaşkaya böyle küfür edip,
Şimdi Almambet hanın,
Şu yolu hanlığını,
Alıp versem ben sana,
Varacak mısın Beejin'e,
Milletime bahtı getirecek misin?!
Böyle dediği sırada,
O zaman gök cal söz söyler,
Şu yolda hanlığı,
Alıp versen sen bana,
Varamam diye söyleyemem.
Padişahım sözüne uyarım,
Hepinize uygun olsa,
Şu yolda hanlığı,
Bana vermek münasip ise,
Dediklerine makul olurum diye,
Dediklerine makul olmaz isem,
Makul olmadığım ölmek demektir.
Ak kağıta yazssın de,
Sonuna padişahım,
Altın mühürün atsın de.
İşte bunca halk,
Birlik ve beraberliğini bana verse,

Kündöp tündöp men aydap,
Toqson kündö kiremin.
Munu aytıp Almambet,
Sultandı qarap turganda.
Baatır qaŋqor küülönüp,
Köy qaşqaga süylönüp.
Ataŋdın körü köy qaşqa,
Barıŋ birdey bargıla.
Qaziyettüü Baqaydın,
Xandığın surap algıla.
Altın taŋın astınan,
Alıp kelip Baqaydın.
Azıs xandın Almamdın,
Astına alıp bergile.
Altın taqqa mingizip,
Altı arımda muzulman,
Töbösünön cürgüzüp.
Uşunça qoldun barısın,
Almambetke bilgizip,
Anan qoşuun cürgülö.
Oŋ murutun imerip,
Oŋ qulaqqa qıstarıp.
Oŋdu qarap niderip,
Acıdaarday cüzdönüp,
Aytıp turdu er qaŋqor,
Ant içkendey cüzdönüp.
Qaŋqordun sözü çıqqanda,
Köy qaşqa munu uqqanda.
Çurquragan say qaşqa,
Çurqap attan tüştü ele.
Altındagan çatırdın,
Türkügün biyik qaqtırıp.
Kendirde qılğan tanabın,
Kerip çoyup tarttırıp.
Temirden qılğan qazığın,
Cerge ele qaqtırıp.
Tört töbölüü kök çatır,
Döbönü közdöy caydı ele.
Törö sultan qaŋqordu,
Aa kirgizip aldı ele.
Altın boolu aq çatır,
Aydı qaray caydı ele.

O zaman tek bilirim,
Altın tahtıya binerim.
Parlayan Beejin'e,
Gündüz ve gece ben gidip,
Doksan günde gireceğim.
Bunları söyleyip Almambet,
Sultanı bakıp durduğunda,
Kahraman Manas alevlenip,
Köy kaşkaya sinirlenip,
Atandın görü köy kaşka,
Hepiniz birlikte varınız.
Haysiyetli Bakay'ın,
Hanlığını sorup alınız.
Altın tahtısını altından,
Alıp gelip Bakay'ın,
Şimdi Almambet hanın,
Altına alıp veriniz.
Altın tahtıya bindirip,
Altı tarafında Müslüman,
Tepesinden döndürüp,
Bu kadar askerlerin,
Almambet'e bildirip,
Sonra fevç fevç yürüyünüz.
Sağ burnun tutup,
Sağ kulağına asıp,
Sağa tarafa bakıp,
Ejderha gibi gözücüp,
Söyleyip durdu Manas,
Ant içmiş gibi gözücüp,
Manasın sözü çıktığında,
Köy kaşka bunu duyduğunda,
Bağırıp çağırın say kaşka,
Koşa koşa attan indi idi.
Altınlayan çatırdın,
Sütününe yüksek çakıp,
En iyi maddened yaptığı aletin,
Geniş yayıp çektirip,
Demirden yaptığı kazığını,
Yere sokarak,
Dört tepeli gök çadır,
Tepeni göz gibi yaydı idi.
Töre sultan Manası,

Arıstan tuugan töröndü,
Aa kirgizip aldı ele.
Altın boolu aq çatır,
Aydı qaray caydı ele,
Arıstan tuugan töröndü,
Aa kirgizip aldı ele.
Kümüş boolu aq çatır,
Kündü qaray caydı ele.
Külüstön tuugan töröndü,
Boo kirgizip aldı ele.
Altındağan çatırdan,
Köy qaşqanın barısı,
Obaçalap bardı ele.
Barı çoro burqurap,
Qaziyettü xan Baqay,
Oşo kündön uşu kün,
Altın taqtan tüşböğön.
Candan küdör üzböğön.
Xandığındı bergin dep,
Qaziyettüü Baqayga,
Uyalbay qantip baralı.
Tönölkötö aybalta,
Iqşap suurup albasın,
Qarıganda xan Baqay,
Orol töbö uyulga,
Qağ dedire salbasın.
Acal cetip ölböylü,
Aqıretti körböylü.
Ce bolboso xan Baqay,
Abalaq saptuu Bay bolot,
Qarmay alıp sabınan,
Suurup alıp qabıman,
Başığı kesip salbasın.
Ber dep bargan Almambet,
Qıtaydan qaçıp cay tappay,
Qıdırıp cürgön Almambet,
Cürögünö bay tappay.
Qalmaqtan qaçıp cay tappay,
Qaçıp kelgen Almambet,
Qalqalarga bay tappay.
Er Kökçögö tayanıp,
Cayı qışı cay alıp.

İyi girdirtip aldı idi.
Altın bağı ak çadır,
Aya bakarak yaydı idi,
Arslan doğduğu töreni,
İçeriye girgizip aldı idi,
Altın bağı ak çadır,
Aya bakarak yaydı idi,
Arslan doğan töreni,
İçeriye girgizip aldı idi.
Gümüş bağı ak çadır,
Güneşi doğru yaydı idi.
Gülistan doğan töreni,
Bağ girdirtip aldı idi.
Altın olan çadırdan,
Köy kaşkanın hepsi,
Bağırıp çağırıp vardı idi.
Bütün yiğitler bağırıp,
Haysiyetli Bakay han,
O günden şu güne kadar,
Altın tahtan inmeyen,
İnsanlardan ümütünü kesmeyen,
Hanlığını ver diye,
Haysiyetli Bakay'a,
Utanmadan nasıl varalım.
Tönölük'te Ay balta,
Basıp almasın,
Yaşlandığımda Bakay han,
Orol tepe merkezine,
Ben bir han'ım diye yaymasın,
Ecel yetip ölmeyelim,
Ahireti daha şimdiden görmeyelim.
Ya olmaz ise Bakay han,
En güçlü baltasıyla,
Onun belinden çıkarıp,
Yerinden çekip,
Başını kesmesin.
Ver diye gelen Almambet,
Çin'den kaçıp yer bulamadan,
Gezip, dolaşan Almambet,
Yüreğine bay bulamadan,
Kalmaklar'dan kaçıp yer bulamayan,
Kaçıp gelen Almambet,

Aq erkeçtin ayman,
Ölö turgan bolgondo,
Buuday bektin cayıman.
Aqılınan şaşqan qul,
Ölö turgan bolgondo,
Birge kire qaçqan qul.
Almambetke xan ber dep,
Uyalbay qantip barabız.
Qaziyettüü Baqaydın,
Bir qaarına qalabız.
Sen barbasañ men barbaym,
Bayağı qırq çoronun barı aytat;
Qırğıl çalday qarı aytat.
Barbaybız dep burqurap,
Barı turdu çurqurap.
Barbaybız dep barı aytıp,
Baatır Qırğıl qarı aytıp.
Mına uşunun içinde,
Aqşumqar uça mürüsü,
Badışañdın inisi.
Bar oluya birigip,
Batasınan bütkön qul,
Baatır Sırğaq kök calı;
Top oluya birigip,
Tobosunan bütkönü,
Solton Sırğaq kök calı.
Qalpağı altın coqtu qul,
Oşo turgan xan Sırğaq,
Aytarga oozu şoqtuu qul.
Böörü sözdüü tük sözdü,
Bölökçö tuugan tügöngür.
Quday alsın barıñdı,
Qaada bilbes qarıñdı.
Keñ qoçqordun oyunda,
Çıngır xandın toyunda;
Balqı bektin oynunda.
Bagalektin uçuna,
Balpayta qunduz qarmatıp,
Balqıldaysıñ çorolor.
Minday işti körgöndö,
Qanter ayla tabalbay,
Qaltıldaysıñ çorolor.

Savunacak bay bulamayan,
Er Gökçe'ye dayanıp,
Yazın ve kışın yer alıp,
Ak Erkeç'in yüzünden,
Ölecek halinde,
Buğday bektin yüzünden,
Aklından şaşıran kul,
Ölecek halinde,
Bize doğru kaçan kul.
Almambet'e han ver diye,
Utanmadan nasıl varacağız.
Haysiyetli Bakay'ın,
Bir kahharına kalırız.
Sen varmaz isen ben varmam,
Öteki kırk yiğitin hepsi söyler,
Kırğıl yaşlı gibi ihtiyar söyler,
Varmayız diye bağırıp,
Hepsi kalktı bağırıp,
Varmayız diye hepsi söyleyip.
Kahraman Kırğıl yaşlı söyler.
İşte bunun içinde,
Akşumkar uçarsa,
Padişahın erkek kardeşi,
Tüm evliya birleşip,
Duasından hissedar olan kul,
Kahraman Sırğak gök calı,
Bütün evliya birleşip,
Bir araya gelmesidir.
Solton Sırğak gök calı,
Kalpağı altın yalın kul,
Öyle duran Sırğak han,
Konuşmaya acele eden kuldur.
Börü sözlü tek sözlü,
Başkalardan değışik ayrı doğulmuş,
Hüda alsın hepinizi.
Ken- Koçkor'un yerinde,
Çingiz hanın düğününde,
Balkıbek'in oyununda,
Pantolonun ucuna,
Büyük kunduz tutturup,
Ses çıkarırsınız yiğitler,
Kanıkey'in kaşında,

Üygö cürsöm catpaysıñ,
Baatır sultan badısañ,
Attanıp çıqsa ol üydön,
Bir kişiğe batpaysıñ.
Acal cetse ölböymbü,
Aq cazganın men barıp,
Baqay xandan körböymbü.
Dep Sırqaq munu aytsa;
Candın barı çurqurap,
Bara keldi xan Sırqaq,
Bara kör dep burqurap.
Aq şumqar uça mürüsü,
Badısañdın inisi.
Batqalaşa marayt dep,
Başında maqtap cürçüübüz,
Uşul öñdü bir suuq,
İške munu carayt dep.
Bara görlöp barı aytıp,
Qırgıl çalday qarı aytıp.
Barısı aytıp turganda,
Qırqtın başı qırgıl çal,
Qarısı aytıp turganda.
Qambıl tuğan xan Sırqaq,
Ölümün dep sanabayt;
Ölümdön canın ayabayt.
Kök tekenin quyruğun,
Aça maylap şüydürgön.
Borum bolup tursun dep,
Qırmısı Qıtay kök coluq,
Keçiğe tüydürgön.
Qbulcugan er neme,
Quyma altın üzöngü,
Teppey çurqap mindi ele.
Tolgomolu çoñ kamçı,
Tolgoy qarmay aldı ele.
Astındağı kök alat,
Tomuqa çenep saldı ele.
Qolundağı cup çelek,
Eki ceti tumarlu,
Minday işke cürmökö,

Konuşursunuz yiğitler,
İşte bu işi gördüğünde,
Utanmayacaksınız yiğitler,
Evde olsam yatmıyorsun,
Kahraman Sultan padişahın,
Atıyla çıksa o evden,
Bir kişiye sığmazsın.
Ecel yetse ölürüm,
Ak yazdığını ben varıp,
Bakay handan görmez miyim,
Diye Sırgak bunu söylediğinde,
İnsanların hepsi bağırıp,
Gidip geldi Sırgak han,
Var ve git diye ses çıkarıp,
Ak şumkar uça,
Padişahın erkek kardeşi,
Bağırıp çağırır diye,
Başa onu överdik.
Bunun gibi bir soğuk birisi,
İşe bu yarar, halleder diye,
Git ve hallet diye hepsi söyler.
Kırgıl ihtiyar gibi yaşlılar söyler,
Hepsi anlatıp durduğunda,
Kırk tanesinin başındaki Kırgıl ihtiyar,
Ve tüm yaşlılar söyleyip durduğunda,
Sırgak hanın Kambıl kardeşi,
Ölürüm diye kendisini saymaz.
Ölümden canını affetmez,
Gök tekenin kuyruğunu,
İyi yağla sürüp almıştı,
Sağlam olsun diye.
Kırmızı Çin, gök örtü,
Omuzuna bağlamış.
Parlayan Er,
Üzöngü⁵¹ sü altındandır.
Tepmeden(vurmadan) hemen atına bindi idi,
Kalın yapmış özel kamçısı da var
Eline hemen alıp, bağladı.
Altındaki at üzerine koyacak elbiseleri,
Ayağına kadar ölçeyerek koydu.

⁵¹ Üzöngü – Ayağına asıp ata binilecek at aletidir.

Baatır Sırğa qumarlu.
Asaba qoldo qalqıldap,
Asınganı kök çıbıq,
Aydalıda carqıldap.
Qılıçı canda qıñqırıp,
Aybalta belde şıñgırıp.
Nöökörü butta çoyqoyup,
Sır nayza qoldo qoyqoyup.
Keñ bagalaq balqıldap,
Kemer qur belde carqıldap.
Sur çelek qoldo qılañdap,
Kök tekenin çon quyruq,
Çat qayaqta bulañdap.
Atqa mindi tapıyıp,
Qabilan tuğan xan Sırğa q,
Qart kişidey qaқыıp.
Qarı boyu kış telpek,
Basa kiyip alıptır.
Tuulğanıñ tışınan,
Coogo çıqçu nemedey,
Bücülönüp alıptır.
Qızıl öñdü sur çalıp,
Altın kemer qurçanıp.
Altı atardı beline,
Tayarlanıp qıstarıp.
Aql oydon bölünöt,
Qarap tursa xan Sırğa q,
Adamdan başqa körünöt,
Barı çoro burqurap,
Bara keldi xan Sırğa q,
Bara kör dep çurqurap.
Duba berip iydi ele,
Ölümün dep sanabay,
Ölümdön canın ayabay,
Oşo kündö er Sırğa q,
Çuratıp colgo kirdi ele.
Cıncırgalı çıbırtqı,
Oroy qarmay alıptır,
Oroyup turgan cambaşqa,
Kök teke attı salıptır.

Ellerinde çift kova,
İki tarafı da muskalı,
Böyle işte yola çıkmak için,
Kahraman Sırğak daha şevkli,
Bayrağı elinde sağlanıyor,
Astığı bir gök çubuktur.
Sesler çıkar yüksekten,
Omuzunda parlıyor,
Kılınçı yanında ses çıkarıyor.
Nöökör⁵²ü ayağında parlar,
Sır mızrağı eline almış.
Geniş bağalak⁵³ sağlam duruyor,
Kemerini ise belinde ses çıkarır.
Su kovası elinde sağlanır.
Gök tekenin büyük kuruğu,
Şöyle böyle dalgalanır,
Atına zıplayıp bindi.
Kaplan doğan Sırğak han,
Cesur kişi gibi bağırıp,
İhtiyar boyu kış kalpağını,
Basıp giymiş vaziyettedir.
Tuulga şapkasının sırtından,
Savaşa çıkacak gibi,
Daha cesurlanmış,
Kırmızı renkli elbise alıp,
Altın kemerini alıp,
Altı silahı beline almış,
Ciddi hazırlanmışlar.
Akılları düşüncesinden bölünür,
Sırğak hana baktığında,
Adamdan tam başka bir varlık gözükür.
Bütün yiğitler bağırıp-çağırıp,
Gitmek için Sırğak han,
Var ve yola çık diye,
Hepsi dua etti.
Ölürüm diye düşünmeden,
Ölüm için canın feda eden.
O gün Er Sırğak,
Atlarıyla yola çıkmış idi.
Zincirleri bile koluna almış,

⁵² Nöökör – Hanın veyahut kahramanın yardımcısı, hizmetçisi.

⁵³ Bagalak – Orda oyununda kullanılacak boynuzdan yapılmış dört gen oyun aletidir.

**Ombul dombul t y l p,
Ombu atqanday suyultup.
Embil dembil t y lt p,
Kele catat xan Sırqaq,
Cügürgöndö c g r t,
C g rb s  kök teke,
Ilacın quştay s y l t.
Altımış ayat başında,
Ayday bolgon tumarın,
Asmandı qaray ırgıtıp,
Astındağı kök teke,
Ayagın cerge mılqıtıp.
Adırmaqqa  ıqqanda,
Ar qanday butun sayılıp.
Cal quyruğu canıbar,
Asaba tuuday cayılıp.
Eņkeyiřke barganda,
Eliktey boyun toqtotup.
Altımış ayaq başında,
Ayday bolgon tumarın,
Asmandı közdöy ırgıtıp,
Ayagın cerge mılqıtıp.
Cügürgöndö c g r p,
C g rb s  kök teke,
Ilacın quştay s y l p.
Arqarday arış uzarıp,
Qulcaday közü qızarıp.
Dübürlötö celdi ele,
Uşu k nd  tügöngür,
Er Baqaydın qoşuunga,
Salıp kirip keldi ele.
C yr k tuugan quu tumşuq,
D p dep attan t şt  ele.
Altından qılğan mamıga,
 ala salıp atın bul,
Xan Baqaydın  atırğa,
Basıp c n p qaldı ele.
Baatır Baqay kök caldın,
Candan aşqan d l l t ,
Elden artıp s l l t .**

Eline muhkem sağlayıp almış.
O duran yan tarafa,
Gök teke atı salmış.
Aşağı ve yukarı dağılıp,
Her tarafa yayılıp,
Sağa sola dağılıp,
Sırgak han geliyor.
Koşarsa koşar,
Gök teke koşmadığında,
Kuş gibi yayılır,
Altımış ayet yazılı başındaki,
Ay gibi olan muskasını,
Gök yüzüne doğru atıp,
Altındaki gök teke,
Ayaklarını yere batırıp,
Koşmaya  ıktığında,
Her türlü ayağını yayıp,
Kuyruğunu bu hayvan,
Bayrak gibi sayıp,
Daha tepeye geldiğinde,
Orada biraz durup,
Altımış ayak başında,
Ay gibi olan muskasını,
Gök yüzüne doğru atıp,
Ayaklarını yere batırıp,
Koşarsa koşup,
Koşmadığında Kök teke,
Kuş gibi hızıyla,
Dağ tekesi gibi inadla,
Kartal gibi gözleri keskin,
Gürültülü gelmiş idi.
şu günlerde yaramaz olsun,
Er Bakay'ın askerlerine doğru,
Yarıp, bozup girdiler idi.
O inattır ve hilekar burnu var,
Diye o anda hemen atından indi.
Altından yapılmış mamı⁵⁴ya,
Atını bağlayıp,
Bakay hanın çadırına doğru,
Y nelip oraya gelmiş idi.

⁵⁴ Mamı – atı bağlamak için yerleştirilmif ağaç.

Altındağan çatırdın,
Türkügün biyik qaqtırıp.
Kendirden qılğan tanabın,
Kerip çoyup tarttırıp.
Temirden qılğan qazığın,
Cergelete qaqtırıp.
Asıl taştan aldırıp,
Ay qarañğı tün bolso.
Qarığanda xan Baqay,
Eşik endüü ay balta,
Soq belectüü çoyun baş.
Beş tonduu mılıq qolgo alıp,
Kündöp tündöp maytarıp.
Quday alçuu nemedey,
Qarığanda Baqaydı,
Argın, Nogoy çurqurap,
Uqtabastan qaytarıp.
Turgan eken oşondo,
Qasiyettüü xan Baqay,
Altındağan çatırdın.
Çatırının eşike,
Tay carışım cerine.
Kilem cayıp aldırıp,
Qarığanda xan Baqay,
Şıyrığılap saldırıp.
Eşik aga murşaptar,
Aq tayaqçı mıraaqır.
Qazır bolup kaşında,
Qarığanda Baqaydın,
Qarap turgan başında.
Ser kerdesi sandan köp,
Calañ qılıç qolgo alğan,
Celdetteri andan köp.
On eki Nogoy on Argın,
Ortosunda er Baqay.
Qırq eki Nogoy qırq Argın,
Qırınan catqan xan Baqay.
Altın tağı astında,
Altından taacı başında.
Aq seldesin alingan,
Ancıyandıq qocodoy,
Baatır selde başında,

Kahraman Gök cal Bakayın,
Canından fazla olan zenginliği vardı.
Halkında ondan başka kuvveti yoktu.
Altınla dolduran çadırı,
Temelini sağlam yapmış.
Etrafını en güzel şekilde yapıp,
Yan tarafını içeriye çekip,
Demirden yapmış kazığını,
Daha küvvetli saydırıp,
Asıl ve zümrüt taştan getirtip,
At gözükemeyecek gece olsa,
Yaşlandığında Bakay han,
Eşik kadar geniş Ay balta,
Çok cesur ve kuvvetli,
Beş kürkölü silahı koluna alıp,
Gece ve gündüz bekçiymiş.
Hüda alacak gibi,
İhtiyar Bakay'ı,
Argın, Nogay telaşlanıp,
Uyumadan ona bakıp,
Dururmuş o zamanlarda.
Haysiyetli Bakay han,
Altınla yapılan çadırın,
O çadırın eşığı,
Tay sığacak kadar yerine,
Kilim yayıp,
İhtiyarlandığında Bakay han,
Üzerini süpürüp alıp,
Eşik ona açılıp,
Ak sopası da var.
Hazır olup kaşında,
Bakay ihtiyarın,
Başında ona bakıyorlar.
Asker başçıları sayısı çok,
Bütün kılınçları ele almış,
Cellatları daha çok,
On eki Nogay, on Argın,
Ortasında Er Bakay,
Kırk iki Nogay, kırk Argın,
Yan yatan Bakay han,
Altın tahtısı altındadır.
Altından tacısı başında,

Baygambardın taacısın,
Batırayta çalınan.
Beldemçisin beldentip,
Cayqı çilde ısıqta,
Beş azamat başına,
Çapan qağıp celdentip.
Çıbıqa cooluq baylatıp,
Çımın menen çirkeydi,
Zıpılatıp aydatıp.
Altın tağı astında,
Catqan eken er Baqay,
Argındardın qaşında.
Çüyrük tuugan tügöngür,
Moynuna qurun salınıp,
Xan Baqaydın çatırğa,
Kirip bardı calınıp,
Çögölöy tüşüp qol berip,
Aç küsöndöy cügünüp,
Aç arstanday бүgүлүp.
Barıp salam bergende,
Baatır Baqay barqıldap.
Oşo күндө Baqaydın,
Aq saqalı carqıldap.
Aleyki salam xan Sırğaқ botom,
Alik alıp kep surayt:
Qağılayın Sırğaқım,
Qızıl öñүн sur çalıp,
Altın kemer qurcanıp.
Acıdaar kördönüp,
Ant içkendey cүzdönüp.
Birdi aytqanı kelipsiñ,
Aytpaysıñbı kebiñdi,
Aristan tuugan xan Baqay,
Özüm tabam ebiñdi.
Baqaydın qolu күbүrөp,
Er Baqaydın qalıñ qol,
Bir birine şıbrap.
Uşu Sırğaқ ne keldi,
Badışadan kep keldi,
Xan Baqayga ep keldi.
Sırğaқtın sözün uğalı,
Qumardan bir çıғalı.

Ak sarığı da var.
Anciyan'lı hoca gibi,
Kahramanın sarığı başında,
Peygamberin tacı
Parlak ve güzel duruyor başında.
Bel eteğini giyip,
Yazın sıcak zamanında,
Beş erkek başına,
Kürkü giydirtip,
Çubuğa örtü bağlatıp,
Böcek ve sinekleri,
Hemen yanından kovup,
Altın tahtısı altında,
O tahtıda yatıyormuş Er Bakay,
Argınlar'ın kaşında,
Çüyrük doğan kökü kesilsin,
Boynuna kemerin asıp,
Bakay hanın çadırına,
İçeriye doğru girdi.
Başın eğip selam verip,
Aç kurt gibi davranıp,
Aç arslan gibi gözükür,
Yanında gidip selam verdiğiinde,
Kahraman Bakay ciddi bakıp,
O gün Bakay'ın,
Ak sakalı parlayıp,
Aleyküm selam Sırğak hanım, yavrum.
Selamına karşılık verir,
Kurban olayım Sırğak'ım,
Kırmızı rengin sur olup,
Altın kemer bağlayıp,
Ejderha gibi gözüküyorsun.
Ant içmiş gibi görünüyorsun,
Bir şey söylemek için gelmişsin,
Buyur, söyle bakalım.
Arslan doğan Bakay han,
Kendin bulurum çareni,
Bakay'ın askerleri kendi aralarında konuşup,
Er Bakay'ın tüm askerleri,
Biri birilerine fısıldaşıp,
Şu Sırğak niye geldi,
Padişaktan söz geldi,

Munu oylonup Argındar,
Taqır basıp alışıp,
Altındagan çatırğa,
Barı birdey barışıp.
Kübüröböy turgun dep.
Ošo bargan çatırğa,
Barı qulaq salışıp,
Taqır tıñşap qalışıp.
Qalpağı altın coqtuu qul,
Aytarga oozu şoqtu qul.
Qara caaq qayğı til,
Süyrü caaq sür cebe,
Süylöñkülüü er neme.
Biydin uulu boluçı,
Süylöböy özü turçubu.
Süylöp qoyo berdi ele,
Qasiyettüü xan Baqay,
Kök teke minip celgemin,
Sultanımdan kep ugup,
Qaq astıña kelgemin.
Ay balta, qılıç ögöşüp,
Almambet, Manas keñeşip.
Baatır töröm munu aytat:
Saqalıñdın agında,
Sapar keter cagında.
Murutuñdun agında,
Buqar keter çagında.
Murutuñ buurul bolgondo,
Er caşına tolgondo.
Qarıganda qol baştap,
Qaysı caqa barat deyt,
Qaydan coonu alat deyt.
Baatır Ayköl kep aytat:
Qasiyettüü Baqayga,
Barıp kelgin dep aytat.
Azız xandın Almambet,
Qızıl öñü taqta deyt,
Qıl murutu coqta deyt.
Murutu burul bolo elek,
Azız xandın Almambet,

Bakay hana uygun geldi.
Sırgak'ın sözün dinleyelim,
Bir zevk alalım.
Bunu düşünüp Argın'lar,
Tamamen basıp alıp,
Altından yapılmış çadıra,
Hepsi beraber varıp,
Ses çıkarmadan durun der,
O gittiği çadırdı,
Hepsi kulak verip,
Tamamen onu dinler.
Kalpağı altından yapılmış kul,
Söyleyecek ağzı daha hazır kul,
Kara caak⁵⁵ hızlı konuşan dili var.
Yüzü yuvarlak, çenesi uzun,
Çok konuşan er birisi,
Bizdin oğlumuz idi.
Konuşmadan duramaz,
Konuşup izin vermiş idi.
Haysiyetli Bakay han,
Kök tekeye binip koparmışım,
Sultanımdan fırçayı yeyip,
İşte senin yanına geldim.
Ay balta, kılıçlarıyla beraber,
Almambet, Manas istişare edip,
Kahraman törem bunu söyler:
Sakalın daha ak iken,
Daha sen hayatta iken,
Bıyığının beyazında,
Ahirete gidecek halinde iken,
Burnun yüksek tutarsa,
Er zamanına gelirken,
İhtiyarlandığında asker toplayıp,
Düşman sana gelir der.
Nereden düşman asker alır der,
Kahraman Ayköl söz söyler:
Haysiyetli Bakay'a,
Gidip gel diye söz söyler.
Hazır Almambet hanın,
Kırmızı yüzü tok der,

⁵⁵ Kara caak – Çok konuşan, sürekli konuşan.

Er caşına tolo elek.
Caşı cıyırma toldu deyt,
Uşu bıyıl Almambet,
Cıyırma beşte boldu deyt.
Uşu bıyıl xandıqtı,
Almambetke bersin deyt.
Azız xandın kök caldın,
Özü da körgön coldo deyt;
Özöndü qaşqa suuda deyt.
Uşu coldo xandıqtı,
Almambetke oo berse,
Özü baştap kiret deyt,

Kıl ve bıyığı henüz yetişmemiş der,
Burnu burun değilmiş,
Hazır Almambet hanın,
Er yaşına henüz gelmemiş.
Yaşı yirmi yaşına doldu der,
Şu bu yıl Almambet,
Yirmi beşe geldi der.
Şu bu yıl hanlık tahtı,
Almambet'e versin der.
Hazır Gök cal hanın,
Özü de gördüğü yolda der,
Irmaklı kaşka suda der.
Şu yolda hanlığı,
Almambet'e müsaade verse,
Özü başta girer der.

DİZİN METNİ

[1]

1/1 **ÇON KAZAT**

1/2 Çon qazattın baştalışı cana Kökötöydün aşı.

1/3 Aşta Manastın atı Akkulanı Coloy
talaşıp

1/4 Manastan alğanı Coloydun,

1/5 ceti qandın aytkanı.

1/6 Ceti qandın aitqanı

1/7 Cetöö birdey çogulup

1/8 Alookege kep salıp

1/9 Cetöö birdey kep aitıp

1/10 Baatır Kökçö bek aytıp,

1/11 Qan Alooke zor qanım.

1/12 Üc oluya birinen,

1/13 Duba alıp turganda,

1/14 Oluya çaldı öltürmök emes bele.

1/15 Üç oluya birinin dubasına qarabai,

1/16 Opoldun toosun tüptödü,

1/17 Qargaşa çaldı büktödü,

1/18 Qaraptap aldı Oogandı,

1/19 Qıtayda qayda qaydan soo qaldı.

[2]

2/1 Cet kayttı cetip ceti alğan,

2/2 Cezken qaidan soo qalğan.

2/3 Qıybanı buzup qırk alğan,

2/4 Qıynalbai şaar kim qaldı.

2/5 Qanqor qalqtın barın qarattı,

2/6 Taqtasınan tüşürüp,

2/7 Qalcanın şaarın qarattı.

2/8 Çılgındı Kenqol Talastan,

2/9 Qapırdı alıp üç qayttı,

2/10 Ürümçüdö Manastan,

2/11 Qalktı qayda tim qoydu,

2/12 Qalmaktan çıqqan sorgoq alp,

2/13 Qarmap alıp bu sidu.

2/14 Soyboy qaçan tim qoydu.

2/15 Qankordon kim qaldı,

2/16 Argımaq başın burbagan,

2/17 Aq kelte ünün uqpagan,

2/18 Qara quyruk nar qarmap,

2/19 Beecin gana mından tim qaldı.

2/20 Beecinden başqa kim qaldı;

2/21 Öböğü biyik ördöbü.

2/22 Özü ele bizden öydöbü.

2/23 Qızı talaq qanqordun,

[3]

3/1 Aylı ele bizden arbinbı,

3/2 Adamı birden baatırbı,

3/3 Kökötöydün aşında,

3/4 Köp cıyındın qaşında,

3/5 Qapır menen musulman,

3/6 Qarcalışqan cerinde,

3/7 Qara caaq er Ürbü,

3/8 Qalqtın barın qamadı.

3/9 Qalqtın barın aylantıp,

3/10 Seni üç aylanta sabadı.

3/11 Qanqordun oşondo kördük qorduqtu,

3/12 Köpçülüktün içinde,

3/13 Ceke ele körüp zorduqtu,

3/14 Qan Alooke ne deysin,

3/15 Qan Alooke zor qanım,

3/16 A bereki qanqordon,

3/17 Qaza cetse ölsökbü,

3/18 Qazat qılıp körsökbü,

3/19 Cetööbüzdü bu qanqor,

3/20 Ceti cerden bağındı.

3/21 Qalkanın şaarı tarattı,

3/22 Qapır menen musulman,

3/23 Ceke ele közün qarattı.

[4]

4/1 Uşu bıyıl körsökbü,

4/2 Qara qurttan mol bolup,

4/3 Qarga uçquç col bolup,

4/4 Örtkörö baatır ördü alıp,

4/5 Ölümdön qaçpas erdi alıp,

4/6 Esebi coq qol alıp,

4/7 Qacın qurttan mol alıp,

4/8 Qanım saga saqbı,

4/9 Aq araba çuu menen,

4/10 Aa ara tuu menen ,

4/11 Cez mayışqan qol menen,

4/12 Uşu bıyıl barsaqbı,

4/13 Sülçşüp cüzün körsökbü,

4/14 Alooke saga ep bolso,

4/15 Çelekti cerden türsökbü,

4/16 Din musulman çogulup,

4/17 Qankordu közdöy cürsökbü.

4/18 Cer cüzündö ceti qan,

4/19 Esebi coq qol bolup,

4/20 Qanqorgo qabar bersekbi,
4/21 Din musulman barısı,
4/22 Aqsaqalduu qarısı,
[5]
5/1 Üc günü qonoq bersin dep,
5/2 Qanqorgo qabar salsaqbı,
5/3 Üctö künkü qonoqo,
5/4 Qantip qanqor o tütöt,
5/5 Ceti qan Nogoy barganda,
5/6 Tütpöy tursa Argındar,
5/7 Talastı talap alabız,
5/8 Manastı baylap alabız.
5/9 Üc oluya birinen,
5/10 Duba alıp turganda.
5/11 Oluya çaldı bu qanqor,
5/12 Öltürmök emes oşondo.
5/13 Opoldun toosun tüptödü,
5/14 Qargaşanı büktödü.
5/15 Oşo dubana alganda,
5/16 Beecinge qazat qılmak emes,
5/17 Bu Qanqor.
5/18 Oluya çaldı öltürüp,
5/19 Sayıp quruştugu ketti go.
5/20 Ceti qandın alı emi,
5/21 Qanqorgo emi cetti go.
[6]
6/1 Üctö künü özünö,
6/2 Qonoq bolup biz barsaq,
6/3 Qonoqo qantip o tütöt,
6/4 Qonotup turup qanqordu,
6/5 Qorduq qılam Nogoydu.
6/6 Talastı talap alabız,
6/7 Manastı baylap alabız.
6/8 Üc künkü bizdin qonoqo,
6/9 Tütüp ketse bu qanqor,
6/10 Qazat qıl desel qapırğa,
6/11 Qan Qonurbay baatırğa.
6/12 Qazatınan qaçpaybı,
6/13 Qazattan qaçsa bu qanqor,
6/14 Manastı baylap alabız,
6/15 Talastı talap alabız.
6/16 Barınarga ep bekek,
6/17 Uşu bıyıl qanqorgo,
6/18 Bara turgan kep beken.
6/19 Dep ele bayagı,
6/20 Qıl ertişti saqtagan,

6/21 Qatının alptay maqtagan,
6/22 Altın naalı cez ökçö,
6/23 Aydarqandın qan Kökçö.
[7]
7/1 Aydarqandın Qazaq qul,
7/2 Aylına mıqtı qazap bul.
7/3 Baatır Kökçö kep aytıp,
7/4 Aytbaysınbı ceti qan,
7/5 Barabızbı dep aytıp.
7/6 Barısı aytıp turganda,
7/7 Qan Alooke kep aytat.
7/8 Başı kektüü ceti qan,
7/9 Baralıq dep bul aytat,
7/10 Qan Alooke aytqanda,
7/11 Qandın barı çurkurap,
7/12 Acal cetse öölök,
7/13 Barsa barıp qalalı.
7/14 Aq qagazga cazışıp,
7/15 Ayagina altı qan,
7/16 Altın möörün basışıp,
7/17 Qan Alooke zor qanıp,
7/18 Cat deseñ da catalıq,
7/19 Qoy deseñ da qoyoluq,
7/20 Cür deseñ da cürölök,
7/21 Dep ta bolso ceti qan,
7/22 Dep ele moldo alışıp,
7/23 Batalaşıp alışıp,

[8]
8/1 Uşu cerden üygö ketelik,
8/2 Barıp üygö cetelik,
8/3 Aq asaba tuu menen,
8/4 Attanıp üydön cıqalıq.
8/5 Qan Alooke zor qanıp,
8/6 Aygaylagan çuu menen.
8/7 Balan kündö celelik,
8/8 Balan kündö çoğulup,
8/9 Bu Talasqa cetelik.
8/10 Oşo kündö qanqordun,
8/11 Süylöşüp cüzün körölök.
8/12 Acal cetsek öölök,
8/13 Oşo kündö ceti qan,
8/14 Alookedey zor qango,
8/15 Birlegen bütün berişıp.
8/16 Barıp coop aytışıp,
8/17 Üy üyünö kelişip⁵⁶

⁵⁶ Bu satırdan sonra kirilce şu satır yer almaktadır: Yöğ aşından sonra evlerine dağılıp giderler.

8/18 Kelip qabar salışıp,
8/19 Qalqın cıyıp alışıp,
8/20 Ötkörö baatır özün kel,
8/21 Menin bolso qırqımdın,
8/22 Ölümdön qorqpos ŝeriñ kel.

[9]

9/1 Col baştoocu caqŝıñ kel,
9/2 Coruq bilcüü qarıñ kel.
9/3 Qaada bilgen barıñ kel,
9/4 Menin curtum barıñ kel.
9/5 Qalqına qabar saldı ele,
9/6 Ceti qandın qalqınan,
9/7 Ötkörö baatır öz keldi.
9/8 Ölümdön qorqpos er keldi,
9/9 Col baştoocu qaşqalar,
9/10 Coruq bilçüü caqşılar,
9/11 Barı kelgen oşondo.
9/12 Aq saqaldın içinde,
9/13 Narq bilgiçtin barısı,
9/14 Qarı kelgen oşondo.
9/15 Qara moyun ulandar,
9/16 Qızıl köödön caş başdar.
9/17 Qalqtın barın çoğultup,
9/18 Qan ceti qan kep aytıp,
9/19 Qanqorgo qazat baram dep,
9/20 Qan ceti qan kep qılıp,
9/21 Qalıñ curtu ep qılıp,
9/22 Qankorqorgo bıyıl barmaqa,
9/23 Aq saqalduu qarısı,

[10]

10/1 Din musulman barısı,
10/2 Bararına ep bolup.
10/3 Barı qolu curkurap,
10/4 Qol attanıp cürüşüp,
10/5 Çelekti cerden türüşüp,
10/6 Din müsülman barısı,
10/7 Ken-Kol'du ködöy cürüşüp,
10/8 Ceti qandın barısı⁵⁷,
10/9 Kele catkan çağında,
10/10 Qanqor çatıp tüş körüp,
10/11 Qarmaganday iş körüp,
10/12 Erte turup alıptır,
10/13 Qanıkeyge kep aytıp,
10/14 Tüşümdü coru dep aytıp,
10/15 Uktap çatıp tüş kördüm,

10/16 Cürögümdün başına,
10/17 Eriğisiz muz qıldım.
10/18 Bul tüşüm qanday dep,
10/19 Aytıp qarap turbaybı.
10/20 Coruyun töröm tüşündü,
10/21 Quday ondoyt içindi,
10/22 Ayt badışam tüşündü,
10/23 Dep ta bolso qaşqa kün,
[11]

11/1 Tilemi curtan başqa kün,
11/2 Aytıp qarap turbaybı:
11/3 Tündö çatıp tüş körsöm,
11/4 Mabureki Talastı,
11/5 Nur darıya qaptadı,
11/6 Darıyanı burupmun,
11/7 Qurdun taap quyupmun.
11/8 Bul emine boluucu?
11/9 Taqıyaday Talastı,
11/10 Munarıq örttör qaptadı,
11/11 Ceke cıgıp öçürdüm,
11/12 Al emine bolucu?
11/13 Dep ta qanqor munu aytsa,
11/14 Qan balası Qanıkey,
11/15 Anda mınday kep aytat:
11/16 Nur darıya qaptasa,
11/17 Ceke cıgıp öçürsön,
11/18 Bizge Quday bergen go,
11/19 Cer üstündö ceti qan,
11/20 Qara qurttan mol bolup,
11/21 Qarga uçqusuz col bolup,
11/22 Saga Quday beriptir.
11/23 Cer üstündö ceti qan,
[12]

12/1 Qalq çoğulup keliptir,
12/2 Qurbun taap sen quysan,
12/3 Din musulman barısın,
12/4 Aydalap bilet ekensin,
12/5 Meltiregen Beecinge,
12/6 Bülük salat ekensin.
12/7 Qara Qıtay cerini,
12/8 Beecinge çeyin barıpsın.
12/9 Qapqadagı Qıtayga,
12/10 Barıp bülük salıpsın.
12/11 Qarargan şaar Beecindin,
12/12 Qapqasın buzup alıpsın.

⁵⁷ Bu satırdan sonraki satır kiril bir satır şu şekilde geçmektedir: Deşti han Ken-Kol'a doğru gelirken Manas düş görüp, bu düşünü Kanıkey'e yorumlatır.

12/13 Qazatın qabil kelgen go,
 12/14 Saga bolso bayağı,
 12/15 Quday özü bergen go.
 12/16 Tüşün Qanıkeyge corutup,
 12/17 Attanıp üydön çıqtı ele.
 12/18 Cerkenge cete barganda,
 12/19 Cetimiş qızıl nar qalğan,
 12/20 Cezdeyilde camınıp,
 12/21 Cez olobogo barganda,
 12/22 Qanqor bir cılda borun tituucu,
 12/23 Qaşıqtap qanın cutucu,
 [13]
 13/1 Qanına içip toybogon,
 13/2 Qan içkenin qoybogon,
 13/3 Cezdegilde camınıp,
 13/4 Cez ölobö turganın,
 13/5 Baatır Baqay kördü ele.
 13/6 Açıan aytıp aqırıp,
 13/7 Qırq çoro dep çaqırıp,
 13/8 Atandın körü köy qaşqa,
 13/9 Cez deyilda camınıp,
 13/10 Cez döbögö barıptır.
 13/11 Birdin borun tıtmaqa,
 13/12 Birdin qanın cutmaqa,
 13/13 Dayar bolup qalıptır,
 13/14 Birinin acal cetkenbi.
 13/15 Atandın körü köy qaşqa,
 13/16 Acalduunar öl dedi:
 13/17 Ayqırıp ünü çıqqanda,
 13/19 Anı köy qaşqa uqqanda,
 [14]
 14/1 Calpı attanıp cürdü ele,
 14/2 Dübürlötö çeldi ele,
 14/3 Cez döbönün başına,
 14/4 Celip cetip köy qaşqa,
 14/5 Çurqap attan tüştü ele.
 14/6 Çurquragan say qaşka,
 14/7 Kelip tüşüp qalganda,
 14/8 Baatır Baqay barqıldap,
 14/9 Aq saqalı carqıldap,
 14/10 Qasiyettü qan Baqay,
 14/11 Aytıp turat qarqıldap.
 14/12 Qara tumşuq balasın,
 14/13 Erte turup alasın,
 14/14 Cez döbögö barasın,
 14/15 Kimdin qanın cutasın.
 14/16 Aytpaysınbı kebindi,
 14/17 Baqay tapsın ebindi.

14/18 Baatır Baqay bar etip,
 14/19 Barq etip ünü çıqqanda,
 14/20 Anı qanqor uqqanda,
 14/21 Baatır qanqor bek aytat,
 14/22 Aq Baltanın er Çubaq,
 [15]
 15/1 Azır kelgin qaşıma,
 15/2 Azır qandın Almambet,
 15/3 Uşu kelsin canıma.
 15/4 Baatır qanqor er kök cal,
 15/5 Aytıp turat barqıldap.
 15/6 Barqıldap ünü çıqqanda,
 15/7 Baatırlar munu uqqanda,
 15/8 Ömdüğü eköo bolbogon,
 15/9 Cardığı calğan kelbegen.
 15/10 Aqbaltanın er Çubaq,
 15/11 Aziz qandın Almambet,
 15/12 Attanıp eköo kelgende,
 15/13 Argındın barı burqurap,
 15/14 Nogoydun barı çurqurap,
 15/15 Aqbaltanın er Çubagı,
 15/16 Aziz qandın Almambet,
 15/17 Öltürçüü bolso bulardı.
 15/18 Argın menen Nogoydun,
 15/19 İşi cürböyt oşondo.
 15/20 Qanqordun qanqorlugu qarmasa,
 15/21 Uşu Çubaqtı çalmasa,
 15/22 Aytqanına köndürsö,
 15/23 Almambetti öltürsö,
 [16]
 16/1 Qalqtın barı çurqurap,
 16/2 Qarap turat oşondo.
 16/3 Sarala at menen samsıtıp,
 16/4 Aziz qandın Almambet.
 16/5 Salıp cürö bergende,
 16/6 Baatır qanqor küülönüp,
 16/7 Er Çubaqqa süylönüp.
 16/8 qbaltanın Çubaqsın,
 16/9 Aqlı coq çunaqsın.
 16/10 Aziz qandın Almambet,
 16/11 Aq Baltanın Çubagı,
 16/12 Ertenden keçke çatasın,
 16/13 Tamaşaga batasın.
 16/14 Aziz qandın Almambet,
 16/15 Qumulaq oynop quturup,
 16/16 Quup oynop utturup.
 16/17 rtenden keçke çatasın,
 16/18 Atandın körü köy qaşqa,

16/19 Tamaşaga batasın.
16/20 Atqa minip celbeysin,
16/21 Aqbaltanın er Çubaq,
16/22 Cerde qaygıp kelbeysin,
16/23 Dep ta qanqor küülönüp.
[17]
17/1 Almambetke süylönüp,
17/2 Baatır Almam er kök cal,
17/3 Cerde qaygıp kel dedim,
17/4 Qaygıp kelgin değenin,
17/5 Baatır Çubaq uqtu ele.
17/6 Eköo birdey kelişip,
17/7 Köy qaşqaga kelişip,
17/8 Qırq çorogo kelişip,
17/9 Qırq çoronun içinde,
17/10 Qalpagı altın coqtuu qul,
17/11 Aytarga oozu şoqtuu qul.
17/12 Bar oluya birigip,
17/13 Batasınan bütkön qul.
17/14 Baatır Sırqaq kök çaldı.
17/15 Eerçitip cönöp bul üçöö,
17/16 Üçöö birdey keldi ele.
17/17 Qazıqtın qara qırına,
17/18 Ken-Koldun başı sırına,
17/19 alıp çıgıp bardı ele.
17/20 Aq Baltanın er Çubaq,
17/21 Dürbü salıp qarasa,
17/22 Almatı menen Taşkende,
17/23 Qara qurttay boluptur,
[18]
18/1 Qalq cıgıldap toluptur.
18/2 Tegerene celiptir,
18/3 Barıp catqan kişini,
18/4 Qubarıp catqan qupada,
18/5 Qumayıq tuucu subaga,
18/6 Oşo kündö bul üçöö,
18/7 Salıp çıgıp bardı ele.
18/8 Dürbü salıp qarasa,
18/9 Ancıyan menen Qoqondo,
18/10 Qol da tolup boluptur,
18/11 Qara qurttay lıqıldap,
18/12 Qalqı qanap toluptur.
18/13 Taqıyaday Talasqa,
18/14 Takır qana toluptur.
18/15 Aq Baltanın er Çubaq,
18/16 Can ayabay keliptir.
18/17 Qan Almambet,
18/18 Er kök cal,

18/19 Er Sırgagın eerçitip,
18/20 Qalın qolgo keliptir,
18/21 Oşo qalqtan kep surayt,
18/22 Din musulman qalayıq,
18/23 Qara qurttan mol bolup,
18/24 Qayda barıp qalasın.
[19]
19/1 Qalqınan kepti surasa,
19/2 Din musulman çurqurap,
19/3 Alookeden kep uq dep,
19/4 Aytıp turat burqurat.
19/5 Aq Baltanın er Çubaq,
19/6 Ar qaysı elden kep surayt,
19/7 Alooken qayda dep surap,
19/8 Qalqtın barı çurqurayt,
19/9 Qan Alooke mında dep,
19/10 Aq Baltanın er Çubaq,
19/11 Can ayabay celdi ele,
19/12 Cetip keldi qaşına.
19/13 Ceti qandın qaşına,
19/14 Ceti qandı körgöndö,
19/15 Kebe qarın kep qursaq,
19/16 Kep ecedey er Çubaq.
19/17 Çürük ooz çon qursaq,
19/18 Süylönkülüü er Çubaq.
19/19 Çubaq süylöp turganda,
19/20 Mında süylöör kim bolgon.
19/21 Selde orongon erender,
19/22 Çüyrük baatır çeçender,
19/23 Süylöböy oozu tim bolgon.
[20]
20/1 Atsaloom aleykim,
20/2 Qan Alooke zor qanım.
20/3 Qara qurttan mol bolup,
20/4 Qarga uçqusuz col bolup,
20/5 Qaysı caqa barasın?
20/6 Qaydan coonu alasın?
20/7 Aytpaysınbı kebindi?
20/8 Arstan tuğan qan Baqay,
20/9 Tapmaq boldu kebindi.
20/10 Qan Alooke qargıldap,
20/11 Din musulman çogulup,
20/12 Qara qurttan mol bolduq.
20/13 Esebi coq qol keldik.
20/14 Din musulman el aytat:
20/15 Aq saqalduu qarı aytat,
20/16 Din musulman barı aytat,
20/15 Mınabereki badışam,

20/16 Mına uşunça köp qolgo,
20/17 Üç küñü qonoq bersin deyt.
20/18 Qonoguna tütpösö,
20/19 Talastı talap alam deyt,
20/20 Manastı baylap alam deyt,
20/21 Tütüp qoyso qonoqo,
[21]

21/1 Beecinge qazat qılsın deyt,
21/2 Qanqorduu qazatın birge köröm deyt,
21/3 Meltiregen Beecinden,
21/4 Barıp qazat qılam deyt.
21/5 Qazattan qaçsa bu qanqor,
21/6 Talastı talap alam deyt.
21/7 Manstı baylap alam deyt,
21/8 Ceti qandın barı aytat,
21/9 Qan Alooke zor aytat.
21/10 Anı Çubaq uqqanda,
21/11 Aq Baltanın er Çubaq,
21/11Er Sırğaqa kep aytat,
21/12 Qara tumşuq Sırğaq qul,
21/13 Qara mürtöz qanqorgo ayt.
21/14 Qasiyettüü Baqayga ayt,
21/15 Qonoguna tüşsün dep.
21/16 Dep ta bolso er Çubaq,
21/17 Atıp qarap turganda.
21/18 Kök tekenin quyrugun,
21/19 Aça baylap süydürgön,
21/20 Qırmızı Qıtay kök cooluq,
21/21 Borum bolup tursun dep,
21/22 Çekesine tüydürgön.

[22]
22/1 Cup çelek qoldo qılqıtap,
22/2 Kök tekenin çon quyruq,
22/3 Çat qayaqta bulandap.
22/4 Qolundagı cub çelek,
22/5 Eki ceti tumarluu,
22/6 Mınday işke cürmökö,
22/7 Baatır Sırğaq qumarluu.
22/8 Can ayabay celdi ele,
22/9 Kök tekesin curatıp,
22/10 Atınan çañın buratıp,
22/11 Qan Baqayga keldi ele.
22/12 Baqayga kelip barqıldap,
22/13 Ceti qandın kelgenin,
22/14 Qabarın alıp berdi ele.
22/15 Baatır Baqay kök caldın,
22/16 Ükümü eköo bolbogon,
22/17 Carlığı çalğan kelbegen.

22/18 Arğın amır kıldı ele,
22/19 Nogoygo qabar saldı ele.
22/20 Arğın Nogoy barıñ uq,
22/21 Aq saqalduu qarıñ uq,
22/22 Cayloodogu köp Nogoy,
22/23 Cay cayloodon köçüp tüş.
[23]

23/1 Qıştoodon köp Arğın,
23/2 Qış qıştoodon köçkülö.
23/3 Qara-Buura, Çatkaldan,
23/4 Qamay kelip qongula,
23/5 Qara qurttay tolgula.
23/6 Cılgınduu Ken-Qol oyunan,
23/7 Aş bergendey qongula,
23/8 Öyüz büyüz bolgula.
23/9 Aytıp munu er Baqay,
23/10 Amır qılıp turganda,
23/11 Cayloodogu köp Nogoy,
23/12 Cayloosunun çurqurap,
23/13 Qıştoodogu köp Arğın,
23/14 Qış qıştoodon burqurap.
23/15 Taqır köçüp alıptır,
23/16 Qara-Buura, Çatqalga,
23/17 Qamay qonup qalıptır.
23/18 Öyüz, büyüz qonuptur,
23/19 Aş bergenge boluptur.
23/20 Kündöp tündöp çurqurap,
23/21 Kelip atqan Nogoy köp,
23/22 Ayagında Ay-Qolgo,
23/23 Astı cetip qonuptur.

[24]
24/1 Baqaydın cardıgın mıqtap uqqanda,
24/2 Qanqordun ayqırğan ünü çıqqında,
24/3 Qalqı caman çurqurap,
24/4 Kündöp tündöp boluşup,
24/5 Arğın Nogoy çogulup,
24/6 Taqır kelip boluşup,
24/7 Künü tünü üç kündö,
24/8 Cayloodo Nogoy qalğan coq.
24/9 Qıştoodo Nogoy qoygon coq,
24/10 Eldin barı çurqurap,
24/11 Baqay neni kördü dep,
24/12 Qalqının barı qayqırıp,
24/13 Qarap turat burqurap.
24/14 Keçtelüü qalqap keñ calbar,
24/15 Kelbersigen qırq tögöl.
24/16 Qıygaqtuu nayza qızıl börk,
24/17 Qız qılıqtuu köy qaşqa.

24/18 Qırqı tegiz at minip,
24/19 Qıdırata celgen qul,
24/20 El irettep kelgen qul.
24/21 Künü tünü üç kündö,
24/22 Eldin kelip bolgonun,
24/23 Köy qaşqa anı körgöndö.
[25]
25/1 Şooduragan say qaşqa,
25/2 Qırqı birdey celişip.
25/3 Xan Baqaydın aldına,
25/4 Munun barı kelişip.
25/5 Qaranın xanı xan Baqay,
25/6 Qalq atası er Baqay.
25/7 Qalqıñ kelip boldu deyt,
25/8 Argın Nogoy çogulup,
25/9 Qara qurttay toldu deyt.
25/10 Cayloodo qalqıñ qalbadı.
25/11 Qıştoodo eliñ qalbadı.
25/12 Xan Baqay qanday iş boldu,
25/13 Qalqtın barı çurqurayt,
25/14 Cürögünün başına,
25/15 Erişsiz muz boldu.
25/16 Cayloodon köçör caq emes,
25/17 Qıştoodon köççü maal emes.
25/18 Eliñdin barı endirep,
25/19 Esi ketti sendirep.
25/20 Qalqıñdın barı qañgırap,
25/21 Qayratı ketti daldırap.
25/22 Baqay xan aytpaysınbı kebiñdi,
25/23 Qalqıñ tursun köy qaşqa,
[26]
26/1 Tappay turat ebiñdi.
26/2 Alda qanday iş bu dep,
26/3 Solton Serek suradı.
26/4 Baatır Baqay kep aytat:
26/5 Qara tumşuq xan Serek,
26/6 Cer üstündö ceti xan,
26/7 Qara qurttan mol kelet,
26/8 Qarga uçqusuz col kelet.
26/9 Talastı talap alam dep,
26/10 Manastı baylap alam dep.
26/11 Ceti xandan kep kelet,
26/12 Ceti xandın qalqına,
26/13 Uşu sözü ep eklet.
26/14 Akörökçö qırılığır,
26/15 Attanıp çıqqın col menen.
26/16 Atañdın körü köy qaşqa,
26/17 Basıp çıgıp bargıla.

26/18 Ceti xandın aldınan,
26/19 Tosup çıgıp bargıla.
26/20 Baatır Baqay munu aytıp,
26/21 Baqay munu aytqanda,
26/22 Argın Nogoy uqtu ele.
26/23 Argın Nogoy barısı,
[27]
27/1 Qaada bilçüü qarısı,
27/2 Qalqtın barı kep aytıp,
27/3 Ceti xandan körölük.
27/4 Ceti xandın elinen,
27/5 Calgız nemem qalğança,
27/6 Töbölöşüp ölölük.
27/7 Qayratı aşıq Nogoydun,
27/8 Qalqtın barı çurqurap,
27/9 Qayratına kögörüp,
27/10 Qayrat qıldı köp Nogoy.
27/11 Baatır Qanqor barqıldap,
27/12 Cekendin kiygen bereki,
27/13 Altından tonu carqıldap.
27/14 Qayratı aşıp baqırıp,
27/15 Aq colborstoy ayqırıp.
27/16 Atañdın körü Argındar,
27/17 Adam bolboy qalıñar,
27/18 Acalıñ cetse ölmök bar.
27/19 Cer üstündö ceti xan,
27/20 Kele catat qol bolup,
27/21 Üç künü qonuq bersin dep.
27/22 Ceti xandın köp elin,
27/23 Qonoq qılıp bölgülö.
[28]
28/1 Qonogunja bolboso,
28/2 Ceti xandan körgülö.
28/3 Calgız nemeñ qalğança,
28/4 Ceti xandın qalqıman,
28/5 Tügönüşüp ölgülö.
28/6 Qalqım attanıp çıqqın col menen,
28/7 Azır bolgun köy qaşqa,
28/8 Cazaluu qırq miñ qol menen.
28/9 abılan Manas baatırdın,
28/10 Ayqırıq ünü çıqqanda,
28/11 Anı qalqı uqqanda.
28/12 Şooduragan say qaşqa,
28/13 Cazayıldı catqırıp.
28/14 Zambirektin barısın,
28/15 Bige cüktöp arttırıp.
28/16 Kül qurcundu büktötüp,
28/17 Kül arıqtın barısın,

28/18 Nar buuraga cüktötüp.
28/19 Nar buura biren kem emes,
28/20 Ar qaysı birdin barısı,
28/21 Nar buuraga teñ emes.
28/22 Qaycaqa qoşuun col cürsö,
28/23 Qırq çoronun kül aşıq,
[29]

29/1 Büt cüktötüp alıçu.
29/2 Caraq, cabdıq şaymandı,
29/3 Da kötörüp alıçu.
29/4 Buudandardan kem qalbay,
29/5 Burquldap colgo salıçu.
29/6 Qanqor attanıp çıqtı col menen,
29/7 Qırq çoronun bayagı,
29/8 Caraluu qırq miñ qol menen.
29/9 Oq darısın artınıp,
29/10 Kül qşıgın tartınıp.
29/11 Baatır Qanqor küülönöt,
29/12 Er Sırğaqa süylönöt.
29/13 Atañdın körü Sırğa qul,
29/14 Aziz xandın kök calın,
29/15 Aq Baltanın Çubaqtı,
29/16 Çaqrıp kelgin dep aytat.
29/17 Qonoq bolor oo bolso,
29/18 Atañdın körü ceti xan,
29/19 Uşu bugün kelsin de.
29/20 Qonoq bolup ceti xan,
29/21 Süylöşüp cüzüm körsün de.
29/22 Acıdaarday ayqırıp,
29/23 Aq qula minip bu Qanqor,
[30]

30/1 Aq colborstoy baqırıp,
30/2 Qanqordun ayqırıp ünü çıqqanda,
30/3 Quday betin körsötpö,
30/4 Arbayıp tügü çığıptır.
30/5 Qadege kiyip etine,
30/6 Oşo kündö can bütökön,
30/7 Qaray albay betine.
30/8 Sadaga salıp moynuna,
30/9 Sancırgaluu törönün,
30/10 Can çıdabay oyuna.
30/11 Ezip çığıp ketiptir,
30/12 Arqasında aydarı,
30/13 Cabagı taydın calınday,
30/14 Caldıq cünü bolcu eken.
30/15 Kere sere sarbayıp,
30/16 Aq çopquttun caqadan,
30/17 Taşıp çığıp ketiptir.

30/18 Artından kemer qurcanıp,
30/19 Ayday betin nur çalıp,
30/20 Altı atardı beline,
30/21 Dayardanıp qıstarıp,
30/22 Kümüş kemer qurcanıp,
30/23 Kündöy betin nur çalıp.
[31]

31/1 Tapançasın beline,
31/2 Tayar qılıp qurcanıp.
31/3 anqor attanıp çığıp col menen,
31/4 Basıp bara catpaybı.
31/5 Ceti handın kelatqan,
31/6 Tosup bara catpaybı.
31/7 Qambil tuugan han Sırğa qul,
31/8 Qalq aralay çeldi ele.
31/9 Celgen boydon er Sırğa qul,
31/10 Almambetke keldi ele.
31/11 Er Sırğaqtın qarasan,
31/12 Qalpagı altın çoktu qul.
31/13 Oşo baragan han Sırğa qul,
31/14 Aytarga oozu şoqtuu qul.
31/15 Qara caaq qaygı til,
31/16 Süyrü caaq süylöbös.
31/17 Süylönkülüü er neme,
31/18 Biydin uulu boluçu.
31/19 Süylöböy qarap turçubu.
31/20 Süylöp qoyo berdi ele,
31/21 Han ceti han qarına,
31/22 Alooke baştap barın uq.
31/23 Baatır Baqay kep aytat,
[32]

32/1 Qonoq bolor bir bolso,
32/2 Uşu bugün kelsin deyt.
32/3 Qara mürtöz qanqordun,
32/4 Süylöşüp cüzün körgün deyt.
32/5 Uşu bugün kelbese,
32/6 Qabilan tuugan törömdün,
32/7 Qabarlap azır körbösö.
32/8 Ceti handın barısı,
32/9 Tuu түbüdü turuşup,
32/10 Tuu taqandap uruşup,
32/11 Ceti han qara qanga batışıp,
32/12 Qaçpay turup atışıp,
32/13 Saadaqa oqtu salışıp,
32/14 Cayı qışı kün sanap,
32/15 Seni menen atışıp.
32/16 Körbögöndü köröm deyt,
32/17 Qaragay nayza qayrışıp.

32/18 Seni menen ceti han,
32/19 Qaq cürökö malışıp,
32/20 Dolono nayza qayrışıp,
32/21 Taq cürökö malışıp.
32/22 Degele senden köröm deyt,
32/23 Baatır Baqay kep aytat.

[33]

33/1 Ceti han menen alışıp,
33/2 Acalım cetse ölöm deyt.
33/3 Azız handın Almambet,
33/4 Aq Baltanın er Çubaq.
33/5 Qarap turgan başında,
33/6 Han Sırqaqtan kep ugup,
33/7 Arıstan Manas qabilan,
33/8 Çaqrıp catat dep ugup.
33/9 Oşo kündö er Kök cal,
33/10 Qayra tartıp çeldi ele.
33/11 Baatır Çubaq, Almambet,
33/12 Barı birdey at menen,
33/13 Er Qanqorgo keldi ele.
33/14 Qarıganda Baqaydın,
33/15 Oşo kündö al üçö,ö,
33/16 Süylöşüp cüzün kördü ele.
33/17 Mabereqi ken qolgo,
33/18 Aşıp tüştü oşondo.
33/19 Alooke keldi col menen,
33/20 Altımış ilek qol menen.
33/21 Alooke aq asaba tuu menen,
33/22 Kelip tüştü Alooke,

[34]

34/1 Celpildegan tuu menen,
34/2 Cer mayışqan qol menen.
34/3 Aq asaba tuu menen,
34/4 Alooke ayqaylagan çuu menen.
34/5 Qara qurttay bıqıldap,
34/6 Qaynap tüştü lıqıldap.
34/7 Askerden çıqıp mol cürgön,
34/8 Alamın dep Qanqordu,
34/9 Alooke esebi coq qol cürgön.
34/10 Alookenin qolu dep,
34/11 Anı qalqı körgöndö.
34/12 Qıl – Ertiştı saqtagan,
34/13 Qatının alptay maqtagan.
34/14 Altın naalduu cer ökçö,
34/15 Aydar handın han Kökçö.
34/16 Aydarqandın Qazaq qul,
34/17 Aylana mıqtı qazap bul.
34/18 Kökçö keldi col menen.

34/19 Tömönü cerden türülüp,
34/20 Köp ele ilek qol menen.
34/21 Atbaşını cerdegen,
34/22 Qathandın han Qoşoy,
34/23 Qalq atası er degen.

[35]

35/1 Qalq atası han Qoşoy,
35/2 Uşu keldi el menen,
35/3 On min ilek qol menen.
35/4 Ancıyanda Qoqonduq,
35/5 Aça saqal Sınçı bek.
35/6 Qoqon keldi col menen,
35/7 On min ilek qol menen.
35/8 Cet qayt degen cerinde,
35/9 Cediger degen elinde.
35/10 Eçkidey sur at mingizip,
35/11 Elin aydap cürgüzüp.
35/12 İtkeldey qılıp uyutup,
35/13 Şaqarday qılıp qaynatıp.
35/14 Qalın qara Cediger,
35/15 Qayra tartıpay aydatıp.
35/16 Ceedigerdin çon Bağış,
35/17 Uşu keldi col menen.
35/18 Kelip tüştü ken qolgo,
35/19 Altımış ilek qol menen.
35/20 Cal quyruq mingen çalqlap,
35/21 Sayışqan coosun talqalap.
35/22 Segiz uuldun kencesi,
35/23 Bir Qudaydın bendesi.

[36]

36/1 Elaman baydın er Tçştük,
36/2 Töştük kelgen col menen,
36/3 Tört min ilek qol menen.
36/4 Egiz qarat baylagan,
36/5 Eki kemin caylagan.
36/6 Qoy qaytarıp eçki emgen,
36/7 Qozgolonduu er Ürbü,
36/8 Qıydı qazat mingen qul,
36/9 Qırğızdın curttun bilgen qul.
36/10 Etegi cerge tiybegen,
36/11 Cepildegan er Ürbü.
36/12 Ceni cerge tiybegen,
36/13 Cepildegan er Ürbü.
36/14 Ürbü keldi col menen,
36/15 Üç min ilek qol menen.
36/16 Ceti handın barısı,
36/17 Bütün kelip boldu deyt;
36/18 Mabereqi ken qolgo,

36/19 Ceti handın köp qolu,
36/20 Cıqıldap bolso toldu deyt.
36/21 Baatır Baqay kep aytat:
36/22 Qonoq bolcu sen bolson,
36/23 Ceti handın oo qalqı.
[37]
37/1 On ondon bolup bölün deyt,
37/2 Maga ondon kelip körün deyt.
37/3 Aq saqalı çüçödöy,
37/4 Ustuqanı mistedey.
37/5 Qasiyettüü han Baqay,
37/6 Qalqqa amır çaçtı ele.
37/7 Talastı talap almaqa,
37/8 Manastı baylap almaqa.
37/9 Ubada qılğan qalın el,
37/10 Qonoguna bölün deyt.
37/11 Qalq udurgup turdu ele,
37/12 Munu Sultan kördü ele.
37/13 Köy qaşqaga kep aytıp,
37/14 Atandın körü köy qaşqa,
37/15 Cazayıldı catqırın,
37/16 Sambirekti attırın.
37/17 Aytıp Qanqor küülönüp,
37/18 Köy qaşqaga süylönüp.
37/19 Çurquragan köy qaşqa,
37/20 Sıyagı curtan bir başqa.
37/21 Cazayıldı catqırıp,
37/22 Sambireke oq urdu.
37/23 Sambiregin kömördü,
[38]
38/1 Sambirektin içine,
38/2 Uyday çoyun çögördü.
38/3 Sambirektin üstünö,
38/4 Buttap darı töktürüp,
38/5 Köy qaşqanın barısın,
38/6 Aytqanına köndürüp.
38/7 Qıtaydın qırma darısın,
38/8 Qılabı menen köp salıp.
38/9 Orustun urum kök calın,
38/10 Ooz otu qılıp bul alıp.
38/11 Sır nayza menen albarıp,
38/12 Sambireke ot qoyup.
38/13 Oşo kündö qırandar,
38/14 Qoydoy bolgon coq qoyup.
38/15 Ot alışıp küp etip,
38/16 Din muzulman başınan,
38/17 Zambirek oqu şaldırıp,
38/18 Başınan öttü qaldırıp.

38/19 Alıstan tüştü küp etip,
38/20 Zambirek ogu tüp etip.
38/21 Baatır Qanqor bolgondo,
38/22 Badişa altın taqqa qongondo,
38/23 Alaydın sarı talaadan,
[39]
39/1 Altımış törö qırq tilmeç,
39/2 Cer çenegen çençiden,
39/3 Aydap cürüp şaraqtap,
39/4 Tosup turup qaraqtap,
39/5 Aq kelte alğan caraqtap.
39/6 Alaştan tüşkön aq kelte,
39/7 Oozu orus urumu,
39/8 Tübü Qıtay qırımı.
39/9 Aylanpası altı atar,
39/10 Tegerenme ceti atar.
39/11 En ayagı eki atar.
39/12 Oturup atsa oçogun,
39/13 Qoop atsa qoy cagın,
39/14 Tartıp iyse zambirek,
39/15 Uqumunan tuqumu,
39/16 Cay qoldogon badirek.
39/17 Atıp ünün ürbögön,
39/18 Alladan qaza kelbese,
39/19 Ogu cerge tüşpögön.
39/20 Ayta turgan kebi bar,
39/21 Ayagında keltenin,
39/22 Ayga salar ceri bar.
39/23 Aşınıp cürsö aq kelte,
[40]
40/1 Ay dalının körmögü.
40/2 Atışıp tursa aq kelte,
40/3 Atışqan coonun ermeği.
40/4 Alaca moyun alma baş,
40/5 Alışkı cuuqtu tandabas.
40/6 Cazarında canı bar,
40/7 Cazayılday dürküröp.
40/8 Tiyerinde aq kelte,
40/9 Zambirektey kürküröp.
40/10 Üç qubulup küp etip,
40/11 Aq keltenin al ünü,
40/12 Üç buulanıp düp etip.
40/13 Qanqor coonu körböy coq qoyboyt,
40/14 Qulagina qatat dep,
40/15 Nayza qarmap coo körsö,
40/16 Canı dürmöt atat dep.
40/17 Eski dürmöt oq qoyboyt,
40/18 Aq kelte alıp ayqırıp,

40/19 Aq qula mindi qıyqırıp.
 40/20 Astındagı aq qula,
 40/21 Eki cel qayıptın balası.
 40/22 Tel kürendin çın özü,
 [41]
 41/1 Tel maraldın balası.
 41/2 Tiyagında tura coq,
 41/3 Aq qulanın cürögündö qara coq.
 41/4 Çatqayagı qolottoy,
 41/5 Tört tuyagı bolottoy.
 41/6 Calan tayı celektey,
 41/7 Çaqlıq eti könöktöy.
 41/8 Çatqayagın qarasan,
 41/9 Türüp qoygon eşiktey.
 41/10 Kökürögün qarasan,
 41/11 Önörçölüü beşiktey.
 41/12 Qıygan qamış quraqtuu,
 41/13 Bu çoçqonu qarasan,
 41/14 Qız balağa sıyaqtu.
 41/15 Adam bolso bu çoçqo,
 41/16 Moynu cazı booru kez,
 41/17 Uşu turgan aq qula,
 41/18 Arqar şıyraq boto köz.
 41/19 Buura kökül dön manday;
 41/20 Qulanın cayı uşunday.
 41/21 Butu qolu sınbasa,
 41/22 Ölüp canı tınbasa,
 41/23 Qastırıp qoygon or bolso,
 [42]
 42/1 Tizege çıqqan qor bolso.
 42/2 Eç bolboso qulaga,
 42/3 Altı ayçılıq col bolso,
 42/4 Salbay alıp çurqayt qo,
 42/5 Degen anın oyu bar.
 42/6 Qanqor aq qula minip ayqırıp,
 42/7 Aq kelte aldı qıyqırıp.
 42/8 Qanqordun ünü çıqtı ele,
 42/9 Din muzulman uqtı ele.
 42/10 Atandın körü qalayıq,
 42/11 Aytqanıma könösün.
 42/12 Aytqanıma könbösön,
 42/13 Uşu bugün qalayıq,
 42/14 Ceti han baştap ölösün.
 42/15 Dep ta bolso er Qanqor,
 42/16 Aq qelte menen üç attı,
 42/17 Atügün en artqısın küç attı.
 42/18 Aq kelte sambirektey kürküröp,
 42/19 Qoy cagırdıy dürküröp.

42/20 Din muzulman barının,
 42/21 Aq kelte ünü çıqqanda,
 42/22 Qanqordun ayqırığın uqqanda.
 42/23 Aq kelte ünü küpüldöp,
 [43]
 43/1 Udaa çıgıp tüpüldöp.
 43/2 Sambirek ogu şaldırıp,
 43/3 Din muzulman barının,
 43/4 Başınan öttü qaldırıp.
 43/5 Qalqtın barı çurqurap,
 43/6 Dapagın alıp başınan,
 43/7 Baqırıp cürgön andan köp.
 43/8 Han hanına qarabay,
 43/9 Argın Nogoy qaydasın,
 43/10 Qonoguna baram dep.
 43/11 Din muzulman barısı,
 43/12 Çaqlıq cürgön andan köp.
 43/13 Qaralaman qalın curt,
 43/14 Qara curtı burqurap.
 43/15 Mabaregi qonoqo,
 43/16 Bölünmök boldu çurqurap.
 43/17 Birden Nogoy celişip,
 43/18 Ondu bölüp ketişip.
 43/19 Ondon Argın celişip,
 43/20 Cüzdön bölüp ketişip.
 43/21 Cüzdön Nogoy celişip,
 43/22 Minden bölüp ketişip.
 43/23 Minden Argın celişip,
 [44]
 44/1 Sandı bolup ketişip.
 44/2 Künü tünü üç kündö,
 44/3 Qonoqtu bolup ketişip.
 44/4 Qonoqtu bölüp boldum dep,
 44/5 Qoopsuz qılıp qoydum dep,
 44/6 Qanqorgo qabar berişip.
 44/7 Qabardı anda bergende,
 44/8 Qaziyettüü xan Baqay,
 44/9 Amır qıldı qalqına.
 44/10 Argın Nogoy barıñ uq,
 44/11 Er Qanqordun aytqanın,
 44/12 Aq saqaldu qarıñ uq.
 44/13 Curtun menin sözümdü,
 44/14 Ötkörö baatır özün uq,
 44/15 Ölümdön qorqboz eriñ uq.
 44/16 Ceti xandın eline,
 44/17 Qonogunđun özünö.
 44/18 Otun alıp ot cagaq,
 44/19 Qızmatına qul qoygun.

44/20 Astına caya saluuga,
 44/21 Qıtay torgun bul qoygun.
 44/22 Ceti xandın qaqına,
 44/23 Tüştügünö qoy soygun.
 [45]
 45/1 Tündügünö bee soygun.
 45/2 Minip kelgen buudandı,
 45/3 Kündö üç ubaq alıp tur,
 45/4 Bıçan kestip salıp tur.
 45/5 Aq qurcun oozun sögüp tur,
 45/6 Buudandardın barına,
 45/7 Arpadan kışmış tögüp tur.
 45/8 Buudanım uşu dep aytıp,
 45/9 Atına barıp kelgenin,
 45/10 Qarmap alıp soygula,
 45/11 Qara közün oygula.
 45/12 Ceti qandın köp eli,
 45/13 Künü tünü segiz kün.
 45/14 Bir cumaga tegiz kün;
 45/15 Quunap – duulap bolsun dep,
 45/16 Qumalaq oynop quturup,
 45/17 Quup oynop utturup.
 45/18 Çay qaynatıp qant salıp,
 45/19 Çatıraş oynop dañ salıp,
 45/20 Quunap – duulap catsın de,
 45/21 Kebelesin oordunan,
 45/22 Dep ele qanqor ayqırıp,
 45/23 Qabardı berdi er qanqor.
 [46]
 46/1 Qaziyettü qan Baqay,
 46/2 Aq saqalı çüçödöy;
 46/3 Ustuqanı mistedey,
 46/4 Aq seldesin alingan,
 46/5 Qızıl quyruq seldesin,
 46/6 Batırayta salingan.
 46/7 Öñgö bende cetpegen,
 46/8 Başınan sıymıq ketpegen.
 46/9 Qaziyettü qan Baqay;
 46/10 Ceti qandın qoştorun,
 46/11 Qonoqo alıp cönödü.
 46/12 Şooduragan say qaşqa,
 46/13 Baştap alıp baratat.
 46/14 Qalqı kelip çurqurayt,
 46/15 Qırq çoronun qırq miñ qol,
 46/16 Baştıñ qaldı dep aytıp.
 46/17 Oşo kündö köp Nogoy;
 46/18 Qayta-qayta kelişet.
 46/19 Oşo kündö ceti qan,

46/20 Bilegi ketti sabınan,
 46/21 Cürögü ketti qabınan.
 46/22 Şooduragan say qaşqa,
 46/23 Ceti qandın aldında,
 [47]
 47/1 Bozdop qoygon qalpagın,
 47/2 Tegerete ırgıtıp.
 47/3 Sır caanı mıqtap çoyuşup,
 47/4 Arman qalpaqtı tüşürböy,
 47/5 Asmandı atıp qoyuşup.
 47/6 Qırqı birdey qırq atıp,
 47/7 Qıyaq atıp boluşup,
 47/8 Türöktüü qara nayzanı,
 47/9 Tüpöktön qarmay qalışıp,
 47/10 Tübü menen barışıp,
 47/11 Qoçqor sürgön nemedey,
 47/12 Qoygulaşıp qalışıp,
 47/13 Nayza tiyip tars etip.
 47/14 Attan bolso bayagı,
 47/15 Ata salıp ketkeni.
 47/16 Suqsurma çılbur nogoru.
 47/17 Ölmöyünçö berbeyim dep,
 47/18 Belge salıp kürmöşüp.
 47/19 Quymaluu altın üzüngü,
 47/20 Buudandardın özünö,
 47/21 Teppey çurqap minişip,
 47/22 Bıçaqtı saya qoyuşup,
 47/23 Mıltıq atıp alışıp.
 [48]
 48/1 Mıltıq menen bir qoyso,
 48/2 Oq carılıp qalışıp.
 48/3 Ceti qan munu körgöndö,
 48/4 Cürögü ketip qabınan.
 48/5 Qarıganda qan Baqay,
 48/6 Altından qılğan çatırdın,
 48/7 Türkügün biyik qaqtırıp,
 48/8 Cıncırdan qılğan tamagın,
 48/9 Kerip çoyup tarttırıp.
 48/10 Temirden qılğan qazıgın,
 48/11 Cerge kiyre qaqtırıp.
 48/12 Tört döbölü kök çatır,
 48/13 Döbönü közdöy caydırıp,
 48/14 Altın ooluu çatırın,
 48/15 Aydı qaray caydırıp.
 48/16 Asıl taştan aldırğan,
 48/17 Ay qarañgı tün bolup,
 48/18 At aylañgıs kün bolso.
 48/19 Talaman tal tüştö,

48/20 Cariq qoyup caydırğan.
48/21 Carqıraqan çatırğa,
48/22 Alıp barıp kirgizip,
48/23 Ceti qandın öz başın,
[49]

49/1 Qarıqanda qan Baqay,
49/2 Qonoqo alğan oşondo.
49/3 Atañdın körü altı qan,
49/4 Öz aqılın tabalbay,
49/5 Oşo cerde alcıqan.
49/6 Qan Alooke zor qanım,
49/7 Qanqordun özün ceti qan,
49/8 Qonoqo tütpöyt dep keldiñ.
49/9 Üç күnkü senin qonogun,
49/10 Künü tünü segiz kün,
49/11 Bir cumaga tegiz kün.
49/12 Segiz kün qonoq aldıbı,
49/13 Mabareki qanqordon,
49/14 Qan etkende can qalat.
49/15 Öydö tömön celet da,
49/16 Arqın Nogoy çoqulup,
49/17 Qırq çoronun qırq miñ,
49/18 Qonoq albay qaldı dep.
49/19 Qanetkende can qalat,
49/20 Qan Alooke zor qanım,
49/21 Emi saga kep kelet,
49/22 Kep kelgende uşunu ayt,
49/23 Qazat qıldıq qapırğa,
[50]

50/1 Qan Koñurbay baatırğa.
50/2 Qaza cetse ölöm dep,
50/3 Qazatın birge köröm dep.
50/4 Mından başqa kep aytpa,
50/5 Ne sebepten celippiz,
50/6 Acal qısdap kelippiz.
50/7 Ceti qan qarıdan qarqın salıppız,
50/8 Qatındı cesir salıpbız.
50/9 Can büt köndün barının,
50/10 Ubalına qalıpbız.
50/11 Barıdan qarqış alıpbız,
50/12 Balanı cesir salıpbız.
50/13 Can büt köndün barının,
50/14 Ubalına qalıpbız.
50/15 Qazat qıldı qapırğa,
50/16 Qan Qoñurbay baatırğa,
50/17 Mından başqa kep aytpa.
50/18 Bul qanqordon can qalbayt,
50/19 Ceti qandın barının,

50/20 Emi aylası ketti ele,
50/21 Murdunun suusu cetti ele.
50/22 Künü tünü segiz kün,
50/23 Taq segiz kün bolgondo,
[51]

51/1 Toguz küngö tolgondo.
51/2 Baatır qanqor barqıldap,
51/3 Atañdın körü köy qaşqa,
51/4 Caqqan otun öçürgün.
51/5 Din muzulman barısın,
51/6 Qonoq üydön köçürgün.
51/7 Qırq çoronun qırq miñ qol,
51/8 Qamap qonoq qılqın dep,
51/9 Mında batpay qalğanın,
51/10 At cetelep alsın de,
51/11 Kerüügö çıqıp barsın de.
51/12 Öydö tömön celbesin,
51/13 Soyuş bersin dep aytıp,
51/14 Bir muzulman kelbesin.
51/15 Soyuş bergin degendi,
51/16 Qarmap alıp soygula,
51/17 Aqır tirüü qoybosdon,
51/18 Qara közün oygula.
51/19 Qırq çoronun qırq miñ qol,
51/20 Bölüp qonoq qılqıla.
51/21 Erteñ erte tursun de,
51/22 Süylöşüp cüzün körsün de.
[52]

52/1 Amır qıldı qalqına,
52/2 Caqqan otun öçürüp.
52/3 Ayagında ayqoldun,
52/4 Tandap tüştö köçürüp.
52/5 Qırq çoronun qırq miñ qol,
52/6 Qamap qonoq qıldı ele.
52/7 Mında batıp catqanıñ,
52/8 Mında batıp catasıñ.
52/9 Mında batpay qalğanıñ,
52/10 At cetelep alasıñ,
52/11 Kerüügö çıqıp barasıñ.
52/12 Öydö tömön celbeysiñ,
52/13 Soyuş bergin dep aytıp,
52/14 Bir muzulman kelbeysiñ.
52/15 Kelgeniñdin barısı,
52/16 Acalıñ cetip ölgönüñ,
52/17 Aqıretti körgönüñ.
52/18 Aq Baltanın er Çubaq,
52/19 Ayqırıp ünü çıqqanda,
52/20 Anı qalqı uqqanda,

52/21 Ceti qandın köp eli,
52/22 At cetelep çurqurap,
52/23 Tañ atqıça uqtabay,
[53]
53/1 Iylap cüröt burqurap.
53/2 Ubalım cetsin ceti qan,
53/3 Taqıyaday Talastı,
53/4 Talap alıp kelem dep,
53/5 Talastagı Manastı,
53/6 Baylap alıp kelem dep.
53/7 Qay sebepten keldik dep,
53/8 Uyalbastan ceti qan,
53/9 Emine üçün keldik dep.
53/10 Üç ele künkü qonoqo,
53/11 Tütpöyt dep keldiñ ceti qan.
53/12 Tütmöq tügül ceti qan,
53/13 Künü tünü segiz kün,
53/14 Bir cumaga tegiz kün,
53/15 Tütüp qoydu bu qanqor.
53/16 Emi qanday iş boldu,
53/17 Cürögümdün başına,
53/18 Eriğisiz iş boldu.
53/19 Köy qaşqanın barısı,
53/20 Attanıp çığıp bul çıqsa,
53/21 Qırq çoronun bul barı,
53/22 Altı san qoldu qırbaybı,
53/23 Qanqordu Quday urbaybı.
[54]
54/1 Altı san qoldu qırdırıp,
54/2 Qarıdan qarğış alğan go,
54/3 Qatındardın barısın,
54/4 Ceti qan cesir salğan go.
54/5 Qanqor qazat qılat qapırğa,
54/6 Qan Qoñurbay baatırğa.
54/7 Qazat qılıp bir barsaq,
54/8 Qayta üygö kelbeybiz,
54/9 Qatın menen balanın,
54/10 Süylöşüp cüzün körböybüz.
54/11 Ubalım cetsin ceti qan,
54/12 Mından qayra ketkeniñ,
54/13 Tirüü üygö cetkeniñ,
54/14 Bizdin üygö bara ket,
54/15 Qatın menen balaga,
54/16 Barıp coop ayta ket.
54/17 Ölbös ooqat körsün,
54/18 Özü bilip cürsün de.
54/19 Aq saqalduu qarı ıylap,
54/20 Din muzulman barı ıylap,

54/21 Qara candan tünülüp.
54/22 Ötkörö baatır öz ıylap,
54/23 Tün boyunca çurqurap,
[55]
55/1 Ölümdön qorqpoz öz ıylap.
55/2 Col baştaçu saqçı ıylap,
55/3 Coruq bilçüü saqçı ıylap,
55/4 Ubalım cetsin ceti qan,
55/5 Qay sebepten keldik dep,
55/6 Acal qısdap keldi dep.
55/7 Can büt köndün barısı,
55/8 Qara candan tünüldü.
55/9 Kerez muras sözdörün,
55/10 Bir birine aytışıp,
55/11 At cetelep alışıp,
55/12 Kerüüdö otqo barışıp,
55/13 Çılбір boyu çaldırıp,
55/14 Qara şiber tulañdan,
55/15 Qaysañdatıp aldırıp.
55/16 Buudandardın barısın,
55/17 Taz qandın çöpkö tolturup,
55/18 Çıqanaqtap alışıp,
55/19 Cırım etip alışıp,
55/20 Din muzulman barısı,
55/21 Çıqanaqtı talıtıp.
55/22 Tañ süzülüp attı ele,
55/23 Taraza cıldız battı bele.
[56]
56/1 Azandın ünü ayqırıp,
56/2 Baqaydın ünü baqırıp.
56/3 Azan ünü çıqtı ele,
56/4 Munu elder uqtı ele.
56/5 At cetelep çurqurap,
56/6 Qalın qoldun üstünö,
56/7 Din muzulman keldi ele.
56/8 Kün şaşıke boldu ele,
56/9 Celege bee toldu ele,
56/10 Baatır qanqor küülönüp,
56/11 Köy qaşqaga süylönüp,
56/12 Atañdın körü köy qaşqa,
56/13 Barıñ birdey attanıp,
56/14 Ceti qanga bardı ele.
56/15 Aytar sözü bar bolso,
56/16 Uşu bugün aytsın dep.
56/17 Aytar bolso ceti qan,
56/18 Cer cerine qaytsın de.
56/19 Dep ta qanqor küülönüp,
56/20 Köy qaşqaga süylönüp.

56/21 Olturgan eken oquyup,
56/22 Çoñ çoruday şoquyup,
56/23 Oñ murutun imerip,
[57]
57/1 Oñ qulaqa qızdarıp.
57/2 Oñdu qarap iderip,
57/3 Sol murutun imerip,
57/4 Sol qulaqa qızdarıp,
57/5 Soldu qarap iderip.
57/6 Acıdaar cüzdönüp,
57/7 Aybatına turgusuz,
57/8 Qanqordun öñünön çıqqan zaarına.
57/9 Altı atardı beline,
57/10 Dayarlanıp qızdarıp.
57/11 Şamal çıgıp oozunan,
57/12 Calın çıgıp közünön.
57/13 Isığı caydın bataıbı,
57/14 Qanqordun suugu,
57/15 Qıştın çildesi.
57/16 Oozunan otu burqurap,
57/17 Közünön qaş şamaalı şırqırıp.
57/18 Olturgan eken oşondo.
57/19 Qan cıttanıp etteri,
57/20 Qaarına cıdabay,
57/21 Qanqordun cana bende turalbay.
57/22 Saadaq salıp moynuna,
57/23 Bu ceti qan kelgeni,
[58]
58/1 Attanıp üydön çıqqanı,
58/2 Ceti qan cayın uqqanı.
58/3 Cantayıp uyqu salbagan,
58/4 Cırım etip qanbagan.
58/5 Köy qaşqalar celişip,
58/6 Aq Baltanın er Çubaq,
58/7 Altı qanga kelişip.
58/8 Altınbaymat taz bolup,
58/9 Er Çubaqı baş bolup.
58/10 Kebek ooz keñ kursaq,
58/11 Kebilcigen er Çubaq,
58/12 Süyrük ooz keñ qursaq,
58/13 Süylöñkülüü er Çubaq.
58/14 Atsaloom aleykim,
58/15 Qan Alooke zor qanım,
58/16 Baatır Baqay qarı aytat.
58/17 Köy qaşqanın barı aytat.
58/18 Aytar sözün bar bolso,
58/19 Uşu bugün aytsın deyt.
58/20 Qaytar bolsoñ ceti qan,

58/21 Cer cerine qaytsın deyt.
58/22 Aytpaysıñbı kebiñdi,
58/23 Asrdan tuugan er kök cal,
[59]
59/1 Tappaysıñbı ebiñdi.
59/2 Çubaq süylöp turganda,
59/3 Anda süylör kim bolgon.
59/4 Selde orongon eşender,
59/5 Çüyrük baatır çeçender,
59/6 Süylöböy oozu tim bolgon,
59/7 Anda süylör kim bolgon.
59/8 Qan ceti qan çurqurap,
59/9 Alooke baştap burqurap.
59/10 Aq Baltanın Çubaqıñı,
59/11 Qara mürtöz çunaqıñı,
59/12 Candan aşqan balbansıñı,
59/13 Miñ kişige aralap,
59/14 Cazqanbay nayza salgansıñı.
59/15 Barıp aldıñ Oogandı,
59/16 Aq Baltanı er Çubaq,
59/17 Baraq qaydan soo qaldı.
59/18 Qaynap aldıñ Oogandı,
59/19 Qıtay qayda soo qaldı.
59/20 Cet qayttı cetip ceti aldıñ,
59/21 Cerken qaydan soo qaldı.
59/22 Qıybanı buzup qırq aldıñ,
59/23 Qıynalbay şaar kim qaldı.
[60]
60/1 Opolodun toosun tüptödün,
60/2 Oluya çaldı büktödün.
60/3 Qapaldın toosun tüptödün,
60/4 Qargaşaga büktödün,
60/5 Can bütköndü tacattıñ,
60/6 Din muzulman oo tüşün,
60/7 Alookedey zor qandı,
60/8 Ceti caşar keziñde,
60/9 Öz oozuñdu qarattıñ.
60/10 Cılqınduu ken qol Talastan,
60/11 Qapırdı alıp üç qayttıñ,
60/12 Ürümçüdö Manastan,
60/13 Emi senden kim qalğan.
60/14 Argımaq başın burbagan,
60/15 Aq kelte ünün uqpagan,
60/16 Beş tonduu mılıq qolgo alıp,
60/17 Betteşip uruş qılbagan,
60/18 Qara quyruq nar qarmap;
60/19 Qayra tartıp çıqbagan,
60/20 Qalçanın şaarı tim qalğan,

60/21 Qalçadan başqa kim qalğan.
60/22 Qapırğa qazat qılsın de,
60/23 Qaltırğan tozoqton,
[61]
61/1 Boydu azat qılsın de.
61/2 Meltiregen Beecine,
61/3 Barıp qazat qılsın de,
61/4 Meltiregen tozoqton,
61/5 Boydu azat qılsın de.
61/6 Qapırğa qazat qılsın de,
61/7 Qaltırğan tozoqton,
61/8 Qanqor menen Baqayın,
61/9 Boydu azat qılsın de.
61/10 Ceti qandın barı aytıp,
61/11 Qarı Qoşoy qanı aytıp.
61/12 Aq Baltanın er Çubaq,
61/13 Er Sırqaqın eerçitip,
61/14 Qayta tartıp celdi ele.
61/15 Qaq uşunday kep aytıp,
61/16 Baatır Çubaq keldi ele.
61/17 Baatır qanqor küülönüp,
61/18 Er Çubaqqa süylönüp.
61/19 Ataıdın körü ceti qan,
61/20 Menin Beecindi körgön kişim coq,
61/21 Beecin menen işim coq.
61/22 Beecindi körgön er bolso,
61/23 Aq kiyiske salsın de,
[62]
62/1 Qan kötörüp ceti qan,
62/2 Alıp kelsin özümö.
62/3 Ataıdın körü ceti qan,
62/4 Bir körsötsün közümö.
62/5 Altın taqqa mingizem,
62/6 Altı arımdap oşonu,
62/7 Muzulmana bilgizem.
62/8 Uşunça qalqtın barının,
62/9 Töbösünön cürgüzöm.
62/10 Baatır Baqay qarı aytıp,
62/11 Qırq çoronun barı aytıp,
62/12 Er Tazbaymat er aytıp,
62/13 Baatır kök cal Almambet,
62/14 Qanı menen şer aytıp.
62/15 Aq Baltanın er Çubaq,
62/16 Ceti qanga bardı ele.
62/17 Ceti qanga aytqanda,
62/18 Atqa minip celiptir,
62/19 Öz eline keliptir.
62/20 Köçö qılıp alıptır,

62/21 Ceti qandın öz elin.
62/22 Olturguzup alıptır,
62/23 İt çaqırçu nemedey,
[63]
63/1 Qan ceti qan çaqırat.
63/2 Beecindi körgön er barbı,
63/3 Menin bolso qalqımda,
63/4 Can ayabas şer barbı.
63/5 Beecindi körgön er bolso,
63/6 Aq kiyiske salamın,
63/7 Qan kötörüp alamın.
63/8 Altın taqqa mingizem,
63/9 Beecindi körgön el bolsoñ,
63/10 Muzulmanga bilgizem.
63/11 İt çaqırçuu nemedey,
63/12 Erteden keçke qıyqırsa,
63/13 Ceti qandın elinen.
63/14 Meltiregen Beecindi,
63/15 Men kördüm dep biri aytpayt.
63/16 Aq saqalduu qarısın,
63/17 Din muzulman barısı,
63/18 Barı birdey burqurayt.
63/19 Meltiregen Beecindi,
63/20 Körbödük dep köp aytat,
63/21 Köp elinin barı aytat.
63/22 Aq saqaldın barı aytat,
[64]
64/1 Din muzulman dağı aytat.
64/2 Din muzulman barı aytsa,
64/3 Qayta ceti qan kelişip,
64/4 Cetip Çubaqqa kelişip.
64/5 Aq Baltanın Çubaqqa,
64/6 Cetip keldi ceti qan.
64/7 Qıl Ertiştı saqtağan,
64/8 Qatının alptay maqtağan,
64/9 Baatır Kökçö kep aytat.
64/10 Aq Baltanı Çubaqı,
64/11 Mindan murda col cürsön,
64/12 Alısqa sapar mol cürsön.
64/13 Qaçak qoşo barçuu elek.
64/14 Qaşa qaçan alçuu elen;
64/15 Cerkenge cete barganda,
64/16 Oşondo qaçan men bardım,
64/17 Başçı qılıp er Çubaq,
64/18 Qaçan meni sen aldıñ.
64/19 Qaybanı buzup qırq aldıñ,
64/20 Oşondo qaçan men bardım.

64/21 Qaysı cerde Çubaq qul,
 64/22 Başçı qılıp sen aldın.
 64/23 Cılgınduu Keñ -Qol, Talastan,
 [65]
 65/1 Qapırdı alıp üç qayttın,
 65/2 Ürümçüdö Manastan.
 65/3 Oşondo qaçan men bardım,
 65/4 Ceti qandın birini sen,
 65/5 Başçı qılıp sen aldın.
 65/6 Aq Baltanın Çubagı,
 65/7 Qıyrattım dedin qıyrattın,
 65/8 Kelin qızın ıylattın,
 65/9 Oşondo qaçan men bardım,
 65/10 Qaçan bolso cetinin,
 65/11 Birin alıp barbastan,
 65/12 Oşondo özün tim bardın.
 65/13 Qazat qıldıñ qapırğa,
 65/14 Qan Qonurbay baatırğa.
 65/15 Qaza cetse ölobü,
 65/16 Qazatın birge köröbü,
 65/17 Qazat qılbayım sen desen,
 65/18 Oşo cerden qaytabız,
 65/19 Qazattan qanqor qayttı dep,
 65/20 Qatın menen balaga,
 65/21 Barıp coop aytabız.
 65/22 Kökçö anda aytqanda,
 65/23 Kökçödön uqtu köp kepti,
 [66]
 66/1 Aq Baltanın er Çubaq,
 66/2 Qayta tartıp celdi ele.
 66/3 Qaziyettü Baqayğa,
 66/4 Barıp aytıp turdu ele.
 66/5 Baatır Çubaq barqıldap,
 66/6 Aytıp turat qağıldap.
 66/7 Ayta turgan aqıl söz,
 66/8 Uga turgan maqul söz.
 66/9 Dep ele Çubaq kelgende,
 66/10 Bala ekende başında,
 66/11 Qara Qıtay kecilge,
 66/12 Qarmalıp ketken oşondo,
 66/13 Tüşüp ketken Beecinge,
 66/14 Din muzulman elim dep,
 66/15 Qaçıp çıqqan Beecinden,
 66/16 Tögöröktün tört burçun,
 66/17 Tört aylana qıdırıp,
 66/18 Mediyndan beş burcun,
 66/19 Beş aylana qıdırıp.
 66/20 Baqaydın aqsaqal bolgon cagina,

66/21 Çoñ oyulda çoşulup,
 66/22 Cambıl beldin catında.
 66/23 Qanqordun on üçündö çoşulup,
 [67]
 67/1 Baqay körgön Beecindi.
 67/2 Din musulman qalqınan,
 67/3 Baqaydın başqa kim körgön.
 67/3 Baş ayagın anıtarıp,
 67/4 Xan Almambet tim körgön.
 67/5 Qazat qılçuu Beecindi,
 67/6 Eköönön başqa kim körgön.
 67/7 Baatır Qanqor küülönüp,
 67/8 Aç arstanday camınıp,
 67/9 Aytıp turat alıstan,
 67/10 Açuusı kelip küülenip.
 67/11 Qızı talaq qırılıp,
 67/12 Qırğıñ birdey bargıla.
 67/13 Qaziyettü xan Baqay,
 67/14 Xan bolsunbu dep aytıp;
 67/15 Xan Alooko zor xandan,
 67/16 Cooptu mundan algıla.
 67/17 Qırqı birdey celdi ele,
 67/18 Aq Baltanın er Çubaq,
 67/19 Ceti xanga keldi ele.
 67/20 Kebeçidey er Çubaq.
 67/21 Çüyrük ooz çoñ qursağ,
 [68]
 68/1 Süylönkülü er Çubaq.
 68/2 Çubaq süylöp turganda,
 68/3 Mında süylör kim bolgon.
 68/4 Selde orongon eşender,
 68/5 Çüyrük baatır çeçender,
 68/6 Süylöböy oozu tim bolgon.
 68/7 Xan ceti xan çurqurap,
 68/8 Din muzulman burqurap.
 68/9 Allanın salgan işi deyt,
 68/10 Qarıganda xan Baqay,
 68/11 asiyettü kişi deyt.
 68/12 Bolso, bolsun dep aytıp,
 68/13 Qol kötörüp burqurap,
 68/14 Baatır Baqay xanda dep,
 68/15 Din muzulman çurqurap,
 68/16 Bata berip turdu ele.
 68/17 Abakeñiz er Baqay,
 68/18 Altın taqqa mindi ele.
 68/19 Altı arımda muzulman,
 68/20 Töbösünön cürdü ele.
 68/21 Kümüş taqqa mindi ele,

68/22 Din muzulman barısın,
68/23 Ceke Baqay bildi ele.

[69]

69/1 Aq saqalı çüçtödöy,
69/2 Ustuqanı mistedey.
69/3 Qaziyettü xan Baqay.
69/4 Altın taqqa mindi ele,
69/5 Amır qılıp turdu ele.
69/6 Baqaydın ökümü eköo bolbogon,
69/7 Cardığı calgan kelbegen.
69/8 Ataıdın körü qırq qaşqa,
69/9 Qırqıdın könuñ qırq başqa.
69/10 Din muzulman barısın,
69/11 Caqqan otun öçürdüñ,
69/12 Taqır aydap köçürdüñ.
69/13 Qazat qılam qapırğa,
69/14 Xan Qoñurbay baatırğa.
69/15 Ay balta ildim barmaqa,
69/16 Sıyınıp çıqtım arbaqa.
69/17 Beecinge cete barmaqa,
69/18 Beecindegi Qıtayğa,
69/19 Bel bolup nayza salmaqa.
69/20 Acal cetse ölmökkö,
69/21 Aq cazganın körmökkö.
69/22 Caqqan otun öçürgün,
69/23 Ataıdın körü köy qaşqa,

[70]

70/1 Ölümün dep sanabay,
70/2 Taqır aydap köçürgün.
70/3 Baqaydın barqıldap ünü çıqqan,
70/4 Din muzulman uqqanda.
70/5 Cooduragan say qaşqa,
70/6 Qırq buudanı taptalu,
70/7 Qırq nayzası saptaluu.
70/8 Keçte ele qalpaq keñ çalbar,
70/9 Kelbersigen çorolor.
70/10 Qıygaqtuu nayza qızıl börk,
70/11 Qız qılıqtuu köy qaşqa.
70/12 Qıyqırıp atqa mindi ele,
70/13 Tez qamınıp bat bol dep,
70/14 Aq Baltanın Çubaqtın,
70/15 Ayqırıp ünü çıqtı ele;
70/16 Din muzulman uqtu ele.
70/17 Töñölyktö aybalta,
70/18 Qoş artpagan camandı,
70/19 Tez qamınıp bat bol dep,
70/20 Aq baltanın er Çubaq,
70/21 Oroy töbö uyulga,

70/22 Qağ dedire saldı ele.

70/23 Sır barañ menen şırqırıp,

[71]

71/1 Sırğaqtın ünü çırqırıp.
71/2 Aq kelte ünü çağırıp,
71/3 Almamdin ünü çağırıp.
71/4 Aq barañ ünü çıqqanda,
71/5 Kök caldın ünün uqqanda.
71/6 Din muzulman barısı,
71/7 Ölböymün dep oyloboy.
71/8 Can bütköndün barısı,
71/9 Çuqurap atqa mindi ele.
71/10 Qoş qoloñun cüktöşüp,
71/11 Qoş atına cüktöşüp.
71/12 Kül qurcunun büktöşüp,
71/13 Kül azıqtın barısın,
71/14 Qoş atına cüktöşüp.
71/15 Caraqtarın şaylanıp,
71/16 Çalaptardın barısın,
71/17 Dayar qılıp astına,
71/18 Qağçıgaga baylanıp.
71/19 Qalqtın barı çurqurap,
71/20 Taqır atqa mingende,
71/21 Baatır Baqay baş bolup.
71/22 Urumdan çıqqan bayağı,
71/23 Er Baymatı taz bolup.

[72]

72/1 Baştap alıp cönödü.
72/2 Aq asaba qızıl tuu,
72/3 Ayqaylagan ızıçu.
72/4 Cer mayışqan qalıñ qol,
72/5 Temirden qalğan köpkök ton.
72/6 Oq ötpös temir ton kiygen,
72/7 Uşu qoldun içinde,
72/8 Oyrottu bargan balban köp.
72/9 Temirden qalğan ton kiygen,
72/10 Miñ kişini alğan köp.
72/11 San kişini aralap,
72/12 Carqanbay nayza saygan köp.
72/13 Uşu qoldun içinde,
72/14 Töö kötörçü balban köp,
72/15 Tögörökö daldal köp.
72/16 Suu aqbagan keñ saydan,
72/17 Esebi coq qalıñ qol,
72/18 Surnaydı tartıp cez naydan.
72/19 Cıbiragan keñ saydan,
72/20 Esebi coq qalıñ qol,

72/21 Cımılđaç tartıp cez naydan.

72/22 Kerneydin ünü köp çıgıp,

72/23 Surnaydın ünü bek çıgıp,

[73]

73/1 Kerneydin ünü papıldap,

73/2 Surnaydın ünü taqıldap.

73/3 Adamdın başı qılqıldap.

73/4 Nayzanın uçu cıltıldap,

73/5 Attanıp çıqtı bıqıldap,

73/6 Esebi coq qalıñ qol,

73/7 Qara qurttay lıqıldap.

73/8 Cıgındı – Keñqol oynanan,

73/9 Esebi coq köp qoldo,

73/10 Oo bayagı köy qaşqa,

73/11 Aydap çıqtı boyun.

73/12 Tönölkötöy ay balta,

73/13 Oqşap suurop alıptır.

73/14 Aydap kele catpaybı.

73/15 Qayra tartar camandı,

73/16 Aq Baltanın er Çubaq,

73/17 Baylap kele catpaybı.

73/18 Qalqtın barı çurqurap,

73/19 Oşo kündö xanarın,

73/20 Qargap kele catpaybı.

73/21 Ubalım cetsin ceti xan,

73/22 Taqıyaday Talastı,

73/23 Talap alam dep kelip,

[74]

74/1 Talastagı Manastı,

74/2 Baylap alam dep kelip.

74/3 Qazat qıldıq qapırğa,

74/4 Han Qonurbay baatırğa.

74/5 Mından qayra ketpeybız,

74/6 Tirüü üygö cetpeybız.

74/7 Ubalım cetsin ceti han,

74/8 Qargap atqan andan köp.

74/9 Qarığan atam qaldı dep,

74/10 Qaqşap cürgön andan köp.

74/11 Qatın alam çaş ele dep,

74/12 Bozdop cürgön mundan köp.

74/13 Malım een qaldı dep,

74/14 Calgız ele başım dep,

74/15 Sızdap cürgön andan köp.

74/16 Qıtaydı buzır qırq qaşqa,

74/17 Qıs talaqtı qırq tögöt.

74/18 Qırqı birdey çelişip,

74/19 Qayra tartıp Qankorgo,

74/20 Qırqı birdey kelişip.

74/21 Attan tüşö qalışıp,

74/22 Moynuna qurun salınıp.

74/23 Qız talaq köy qaşqa,

[75]

75/1 Qıyaldanıp alıptır,

75/2 Arıştanım sultanım,

75/3 Baatır törö badışam.

75/4 Bu ceti xan kelgeni,

75/5 Künü tünü segiz kün.

75/6 Bir cumaga tegiz kün.

75/7 Taq segiz kün boldu go,

75/8 Toguz küngö toldu go.

75/9 Sultanım toguz kündön beri,

75/10 Qatınında qalq buzgan.

75/11 Qız ekende Qanıkey,

75/12 Urum menen Nogoygo,

75/13 El çaptırıp narq buzgan.

75/14 Buulutqulu bul bulga,

75/15 Üyrötkülü çenge.

75/16 Bu ceti xan kelgeni,

75/17 Qaytara üygö barbadıq.

75/18 Han balası Qanıkey,

75/19 Urgaçıdan şoq ele,

75/20 Uqmuştı munday coq ele,

75/21 Süylöşüp cüzün körbödük,

75/22 Sultanım bugün baralıq,

75/23 Xan balası Qanıkey.

[76]

76/1 Uşu bugün baralıq.

76/2 Buulutquulu bulbuldun,

76/3 Süylöşüp cüzün körlük.

76/4 Barıp coop aytalıq,

76/5 Beecinge qazat qıldıq dep,

76/6 Uçuraşıp qaytalıq.

76/7 Oşo kündö qanqoruñ,

76/8 Turgan eken moyqoyup,

76/9 Aybanboz menen qoyqoyup.

76/10 Qırgıldın sözü maqul dep,

76/11 Qırq çoro sözü tuura dep.

76/12 Arıstan Manas aykölün,

76/13 Aybanboz başın burdu ele.

76/14 Bura tartıp cürdü ele.

76/15 Şooduragan say qaşqa,

76/16 Quymaluu altın üzöngü,

76/17 Teppey çurqap mindi ele.

76/18 Qırqı birdey dürgüp,

76/19 Dürböp colgo saldı ele.

76/20 Şooduragan say qaşqa,

76/21 Er Manastın ordogo,
76/22 Hanıkeydin qorgongo,
76/23 Çubap kirip keldi ele.
[77]
77/1 Xan balası Qanıkey,
77/2 Şeyşembi calgız al calgız,
77/3 Calgızga Quday car künü,
77/4 Taraza mizam bar künü.
77/5 Uşu bugün keler dep,
77/6 Aykölüm Manas bir kelip,
77/7 Süylöşüp cüzüm körör dep.
77/8 Xan balası Qanıkey,
77/9 Kemegeni oydurup,
77/10 Baqma beeden soydurup.
77/11 Ot oordunday samoordon,
77/12 On ekini qoydurup.
Qanı key Manastı qırq çorosu menen
tamaq berip sıylap, kiyim berip cönötkönü.
77/13 Dañqanga çayın qaynatıp,
77/14 Turgan eken Qanıkey,
77/15 Botodoy közün caynatıp.
77/16 Qırq çoronu körgöndö,
77/17 Basıp qaldı şarqıldap.
77/18 Qırq çoronun astınan,
[78]
78/1 Ay tiygendey carqıldap.
78/2 Kele catat Qanıkey,
78/3 Atiles köynök şoodurap.
78/4 Atügül anı qarasan,
78/5 Arqarday közü coodurap.
78/6 Bacayı köynök şooldap,
78/7 Basıp kelet Qanıkey,
78/8 Maralday közü coodurap.
78/9 Külüp kelet Qanıkey,
78/10 Küröktöy tişi qaşqayıp.
78/11 Xan balası Qanıkey,
78/12 Küymense cıpar cıttanıp.
78/13 Alma moyun tüymö baş,
78/14 Aqak tiştüü qıyma qaş.
78/15 Üni salıq moynu uzun,
78/16 Sirtına qaygı çaçı çoñ.
78/17 Emçegi tike eti arıq,
78/18 Qarqıra başı qalam qaş,
78/19 Cıpardı kör, cıtın kör,
78/20 Cıncını kör tişin kör,
78/21 Qardı kör da etin kör,
78/22 Qar üstünö qan tamsa,
78/23 Qandan qızıl betin kör.

[79]
79/1 Qoronu kör qolun kör,
79/2 Qobuldu kör da murdun kör.
79/3 Basıp bardı şarqıldap,
79/4 Köy qaşqanın astınan.
79/5 Kelenkir çaçpaq bir quçaq,
79/6 Ünay sooruda carqıldap.
79/7 Qırqtın başı Qırgıldın,
79/8 Kelip atın aldı ele.
79/9 Altındagan türkükö,
79/10 Alıp atın çaldı ele.
79/11 Urum xandın taz baymat,
79/12 Buudandardı alıptır.
79/13 Arqı terki sart baylo,
79/14 Qarşı terşi çalıptır.
79/15 On eki qanat ordodon,
79/16 Xan balası Qanıkey,
79/17 Eliktey çurqap alıptır.
79/18 Aq oordogo al barıp,
79/19 Eşik açıp qalıptır.
79/20 Qırqtın başı qırgıl çal,
79/21 Qarı kirdi oordoogo.
79/22 Çurquragan say qaşqa,
79/23 Barı kirdi oordogo.
[80]
80/1 Mamıqtın qılğan olpoqtu,
80/2 Alıp cayıp salıptır.
80/3 Köy qaşqanın barısı,
80/3 Basa olturup qalıptır.
80/4 Xan balası Qanıkey,
80/5 Abdır oozun açıptır.
80/6 Ar cemiştin barısın,
80/7 Batunusqa çaçıptır.
80/8 Köy qaşqanın barısı,
80/9 Qantın qarday kemirip.
80/10 Qaymaq mayın tomurup,
80/11 Arağın suuday şimirip.
80/12 Astabadan çay içip,
80/13 Sır çınıdan bal içip.
80/14 Arağı şerbet narasa,
80/15 Çayqap alıp qoşo içip.
80/16 Şeker çaynap bozo içip,
80/17 Qımız içip qımıldap;
80/18 İçegisi cımıldap.
80/19 Araq içip alqılap,
80/20 Bala quştay talpınıp.
80/21 Sarı qazı qıyma cal,
80/22 Caganalap toyuşup.

[81]

- 81/1 Tastorqondu çogultup,
81/2 Bata qılıp qoyuşup.
81/3 Xan balası Qanıkey,
81/4 Araq üzüp aldırıp.
81/5 Küçü tarap qalat dep,
81/6 Küçala tuurap saldırıp.
81/7 Çoñ köökörgö bildirip,
81/8 On eki qanat oordonun,
81/9 Keregenin başına,
81/10 Quru qoyboy ildirip,
81/11 Qoygon eken Qanıkey.
81/12 Aq oordo cayın cayın cana aytsam,
81/13 Keregesin qarasañ,
81/14 Ekme taldın sıydaşı.
81/15 Uuqtarın qarasa,
81/16 Qaraydın carması.
81/17 Keregenin barısın,
81/18 Kümüş menen köktögön.
81/19 Keregenin baş başın,
81/20 Altın menen börtögön.
81/21 Uunun uçun uçtağan,
81/22 Uçuna manat tıstağan.
81/23 Tutam cerin ıldağan,

[82]

- 82/1 Tutam cerin sırdagan.
82/2 Bardıq menen baqtırğan,
82/3 Qarıganda xan Baqay,
82/4 Aq manat menen çaptırğan,
82/5 Çoñ tündüktün naq özün,
82/6 Tömönkü sırdın boyunan.
82/7 Aq çegege oñdotqon,
82/8 Qarıganda xan Baqay,
82/9 Altı atanga qomdotqon.
82/10 Çoñ tündüktün naq özün,
82/11 Altı azamat qoldoşup,
82/12 Alıp barıp ornotqon.
82/13 Tötögösü teektüü,
82/14 Qanıkey qılğan boluçu,
82/15 Tört eli cibek ceektü.
82/16 Tötögönün barısı,
82/17 Ayqalışıp al qalğan,
82/18 Kümüş menen teektü,
82/19 Tör cagında Qanıkey,
82/20 Törösü menen catıçu.
82/21 Çındağanda Nogoydon,
82/22 Tört cüz kişi batıçu.
82/23 Bir cagina qırq çoro,

[83]

- 83/1 Atı menen batıçu. Bir
cagina qırq çoro,
83/2 On eki taman ordonu,
83/3 Oylop salıp alıçu.
83/4 Aq ordonun içinde,
83/5 Köy qaşqa tamaşaga batıçu.
83/6 Altın ooz köökördü,
83/7 Alıp qolgo berdi.
83/8 Dilde çını qolgo alıp,
83/9 Çorolordun barısı,
83/10 Şırqırata quydu ele,
83/11 Şıngırata urdu ele.
83/12 Birdi içpesten törttü içip,
83/13 Köy qaşqanın barısı,
83/14 Calındagan örtü içip.
83/15 Quyup alıp qudu içip,
83/16 Çoñ köökör menen bir araç,
83/17 Aydamga qoyboy cuda içip.
83/18 Araq içip alqınıp,
83/19 Köy qaşqanın barısı,
83/20 Bala quştay talpınıp.
83/21 Qımız içip qımıldap,
83/22 İçegisi cımıldap.

[84]

- 84/1 On eki qanat ordodo,
84/2 Öydö tura qalışıp.
84/3 Bagalekten türüşüp,
84/4 Balbandarça sürüşüp.
84/5 Kökülünön buruşup,
84/6 Kötörüşüp uruşup.
84/7 Solgo çığıp qalğanı,
84/8 Qayta kelip oturup,
84/9 Cay menen qanın tolturup.
84/10 Qumalaq oynop quturup,
84/11 Köy qaşqanın barısı,
84/12 Quup oynop utturup.
84/13 Çay qaynatıp qant salıp,
84/14 Çatıraç oynop dañ salıp.
84/15 Abtabadan çay içip,
84/16 Astamanın cay içip.
84/17 Sır çınıdan bal içip,
84/18 Suuzununa çay içip.
84/19 Köy qaşqanın barısı,
84/20 Tañ tamaşa salganda.
84/21 Naspay keçtin barısı,
84/22 Naspay çuyuşup alışıp,

[85]

85/1 Qumaga mintip qanışıp.
85/2 Calpı çoro turganda,
85/3 Baatır Qanqor bayagı,
85/4 Altın taqtın üstündö,
85/5 Olturgan eken qoñquyup,
85/6 Oşo kündö bu Qanqor,
85/7 Çoñ çoruday soquyup.
85/8 Oñ murutun imerip,
85/9 Oñdu karap niderip.
85/10 Oñ böyrögü olq etip,
85/11 Oñ murutu bılq etse.
85/12 Oyrottu buzup alğan qul,
85/13 Ooganga bülük salğan qul.
85/14 Sol böyrögü solq etip,
85/15 Sol murutu bılq etse.
85/16 Soldu buzup alğan qul.
85/17 Qıybagı bülük salğan qul.
85/18 Arıstan tuugan Qanqordun,
85/19 Külgönün adam bilbegen;
85/20 Küñgürönüp süylögön.
85/21 Oñ böyrögü olq etip,
85/22 Oñ murutu bılq etse,
85/23 Oşondo bilip kep aytçuu.

[86]

86/1 Qara mürtöz bu Qanqor,
86/2 Külüp qaldı dep aytçu.
86/3 Qara qanduu kök bettüü,
86/4 Aytqanınan qaytçu emes.
86/5 Eger bolso badışa,
86/6 Aqılca calğan aytçu emes.
86/7 Qaçırgandan qaytpagan,
86/8 Qaşqayıp qayra tartpagan.
86/9 Sundurganda qaytpagan,
86/10 Sumsayıp qayra tartpagan.
86/11 Bul Qanqordu qarasañ,
86/12 Tuulğanı coodon qaçpagan,
86/13 Duşmanga qoltuq açpagan.
86/14 Qaçırganı colborstoy,
86/15 Qaysaganı albarstay.
86/16 Köñgüröp süylöp turbaybı,
86/17 Atañdın körü köy qaşqa,
86/18 Qırqıñ qırq cerden kelgen qşqa,
86/19 Qırqıñdın köönün qırq qaşqa.

[87]

87/1 Qıtaydı buzar say qaşqa.
87/2 Cer üstündö ceti xan,
87/3 Uşu qaçan el ele,

87/4 Qorqqonunan keldi ele.
87/5 Köy qaşqadan silerge,
87/6 Qorqqonunan qol bolup,
87/7 Alısqa sapar cürdü ele.
87/8 Qara qurttan mol bolup,
87/9 Mınday alıp da çıgıp,
87/10 Candan küdör üzböğön,
87/11 Oşo kündön uşu kün,
87/12 Altın taqtan tüşpögön.
87/13 Qaziyettü Baqaydı,
87/14 Mınday alıp al çıgıp,
87/15 Ay baltasın may qılsa,
87/16 Xan Baqaydı cay qılsa.
87/17 Cer üstündö ceti xan,
87/18 Qoş attı qolgo albaybı,
87/19 Qoştop cönöp qalbaybı.
87/20 Taqıyaday Talastı,
87/21 Taqır talap albaybı.
87/22 Can büt köndün barınım,
87/23 Ubalı saga qalbaybı.

[88]

88/1 Atañdın körü köy qaşqa,
88/2 Emdigiçe barbaysıñ.
88/3 Erte ele ketken Baqaydın,
88/4 Emdigiçe köy qaşqa,
88/5 Süylöşüp cüzün körböysüñ.
88/6 Munu aytıp Qanqordun,
88/7 Köy qaşqalar uqtı ele.
88/8 Çurquragan say qaşqa,
88/9 Cür dep öydö turdu ele;
88/10 Çubap cürö berdi ele.
88/11 Xan balası Qanıkey,
88/12 Eki qolu boorunda,
88/13 Qanıkeydin uçuru,
88/14 Köy qaşqanın doorunda.
88/15 Qanıkey cılaacınday qıñgırap,
88/16 Xan balası Qanıkey,
88/17 Qoñguroodoy şıñgırap.
88/18 Sülöösündöy kerilip,
88/19 Süylörgöö sözgö erinip.
88/20 Küderidey bılqıldap,
88/21 Külümsüröp şıñqıldap.

[89]

89/1 Qıtaydı buzar qırq qşqa,
89/2 Azganaqay arsim bar,
89/3 Tügöngösüz qarım bar.
89/4 Aytar sözüm aqılsız,
89/5 Uga turgan aqıl söz,

89/6 Uşu sözüm ugup ket,
89/7 Ayagina çıgıp ket.
89/8 Aytıp turat qaşqayıp,
89/9 Qan balası Qanıkey,
89/10Küzgüdöy beti tazdayıp.
89/11 Köy qaşqanın barısı,
89/12 Mamiqtan qılğan alpaqa,
89/13 Qayta kelip olturup.
89/14 Cayga qanın tolturup,
89/15 Calpı çoro bayagı,
89/16 Qanıkeydi qaradı.
89/17 Qan balası Qanıkey,
89/18 Urğaçıda şoq neme,
89/19 Uqmuştı minday coq neme.
89/20 Cükkö basıp bardı ele,
89/21 Cük ortosu boz qurcun,
89/22 Teep suurup aldı ele.
89/23 Altından qılğan qulpunu,

[90]

Kiyim bergen ceri:

90/1 Şart dedire açtı ele.
90/2 Saramcaldın barısın,
90/3 Sayqaşqaga çaçtı ele.
90/4 Qırq çoronun barısı,
90/5 Cay ele içken cerinde.
90/6 Özü terdep qalsa dep,
90/7 Kemşete börkü kir bolso,
90/8 Çeke cagı ter bolso,
90/9 Köönünö künöm alar dep,
90/10 Köönü menden qalar dep.
90/11 Qılga ceti nogolu,
90/12 Üç Ancıyan Qoqondon,
90/13 Ordo sayı kök topu,
90/14 Qırq çoronun sıy tonu.
90/15 Qılga tegiz oşondoy.
90/16 Çay-may içken cerinde,
90/17 Söök başqa qoysun dep,
90/18 Mabereki köy qaşqa,
90/19 Çaydı içip oñsun dep.
90/20 Qırq çorogo qırq topu,
90/21 Qılıp qoygon munum bar.
90/22 Çorolordun barısı,
90/23 Başındağı bönçök börk,

[91]

91/1 Munu baştan alışıp,
91/2 Qayra taştap salışıp.
91/3 Qayta cayga olturup,
91/3 Qanın çayga tolturup.

91/4 Cana qarap oltursa,
91/5 Qan balası Qanıkey,
91/6 Qırq çorogo sıy tonun,
91/7 Qamdap qoygon boluçu,
91/8 Barı tegiz oşondoy.
91/9 Qırq çoronun özünö,
91/10 İçin kömçök iştegen,
91/11 Tışın buulun tıştağan.
91/12 Qırq çoronun qırq kemçot,
91/13 Qılga tegiz oşondoy,
91/14 Olco bölgön cerinde,
91/15 Barı türlü bolsun dep,
91/16 Qamdap qoygon sıy tönü.
91/17 Çorolordun barısı,
91/18 Qunduz köçot alışıp,
91/19 Qol qurcunga salışıp.
91/20 Cana qarap oltursa,
91/21 Qan balası Qanıkey,

[92]

92/1 Qamdap qoygon boluçu,
92/2 Taza cerge çıqtırgan,
92/3 Tarmal ilikti qırqtırgan.
92/4 Qızdarga qılın qıldatqan,
92/5 Kempirge kese bazdırgan.
92/6 Uşqatınga sindatqan,
92/7 Tuulğanın tışınan,
92/8 Basa kiyip alsın dep,
92/9 Köy qaşqanın barısı,
92/10 Soo qaçırğan cerinde,
92/11 Sürülü bolup alsın dep.
92/12 Çırışın cibek tarttırgan,
92/13 Nogoosun altın bastırgan.
92/14 Şaardan kirip aldırgan,
92/15 Sarı cibekten büçüsün,
92/16 Qarşı-terşi ötközüp,
92/17 Qatındarga çaldırgan.
92/18 Tört çarçı qılğan çoñ tumaq,
92/19 Qarı boyu kış telpek.
92/20 Soo qaçırğan cerinde,
92/21 Basa kiyip alsın dep,
92/22 Büçülönüp salsın dep.
92/23 Sürdüü bolup qalsın dep.

[93]

93/1 Qan balası Qanıkey,
93/2 Qamdap qoygon sıy tonu,
93/3 Uşunu alıp berdi ele.
93/4 Çorolordun barısı,
93/5 Tülkü tumaq alışıp,

93/6 Qışqa cıluu boldu dep,
93/7 Oşo kündö köy qaşqa,
93/8 Qol qurcunga salışıp.
93/9 Cana qarap oltursa,
93/10 Mabereki köy qaşqa,
93/11 Attanıp çıgıp col cürsö,
93/12 Cayı qışı mol cürsö.
93/13 Ay başına bir köynök,
93/14 Birden birden kiysin dep,
93/15 Kir debesten cürsün dep,
93/16 On eki köynök on dambal,
93/17 Çüçtödön qılğan aq köynök,
93/18 Köy qaşqaga caq köynök,
93/19 Uşunu alıp berdi ele.
93/20 Köy qaşqanın barısı,
93/21 Çüçtö köynök alışıp,
93/22 Qol qurcun salışıp.
93/23 Cana qarap oltursa,
[94]
94/1 Qan balası Qanıkey,
94/2 Baraıda qılğan basmalap,
94/3 Caqasın altın tasmalap;
94/4 Oogandan da qılğan oyultup,
94/5 Bolottun mizin çoyultup.
94/6 Cıp cıt altın çınma cez,
94/7 Çın badana torgoy köz,
94/8 Tışı qadek içi böz,
94/9 Qalıñdığı carım kez,
94/10 Etegi altın ceñi cez,
94/11 Aq küröökö torgoy köz.
94/12 Baraıda baskqan basmalap,
94/13 Caqasın altın tasmalap,
94/14 Qalçada qılıp qadagan,
94/15 Qoy cagar ogu batbagan,
94/16 Qaranın ogu ötpögön,
94/17 Keltenin ogu citbegen,
94/18 İçin bolso qara bet,
94/19 Oq ötpöz temir qandagay,
94/20 Qandagay menen içtegen.
94/21 Qanıkey qılğan çopqut,
94/22 Tışın bolso bu doluu,
[95]
95/1 Qoy maqmal menen tıştagan.
95/2 İçi tışı segiz ton.
95/3 Barı birdey tegiz ton.
95/4 Attarının barısı,
95/5 Caqasında cazıluu,
95/6 Caqasında Qañqordun,

95/7 Altın möörü basıluu.
95/8 Uzununa uzun ton,
95/9 Uşunday qılıptır.
95/10 Qısqasında qısqqa ton,
95/11 Qısqqa ölçöp qılıptır.
95/12 Qırq çoronun qırq çopqut,
95/13 Uşunu alıp beriptir;
95/14 Ala qoyup çorolor,
95/15 Çorolordun barısı,
95/16 Birden birden alışıp,
95/17 Caqadan qaray salışıp,
95/18 Seniki emes meniki,
95/19 Köy qaşqanın barısı,
95/20 Qattan taanıp alışıp,
95/21 Caazdım dep kelme aytıp,
95/22 Oñ iynine salışıp,
95/23 Çopqut kiyip alışıp,
[96]
96/1 Birin biri marasa,
96/2 Tegerete qarasa,
96/3 Köbölörü köykölüp,
96/4 Caqaları cayqalıp,
96/5 Qup caraşıp kelgenin,
96/6 Calpı çoro kördü ele.
96/7 Qan balası Qanıkey,
96/8 Qaşqa ekenin bildi ele.
96/9 Qırq çoronun barısı,
96/10 Qırgın çalday qarısı,
96/11 Oq ötpös temir ton kiyip;
96/12 Qanıkeydi qarasa,
96/13 Aq qurcundun içinen,
96/14 Alıp çıgıp kele atat.
96/15 Çaranası çart altın,
96/16 Kerenesi cıq kümüş.
96/17 Qoqondun kemer quz eken,
96/18 Bir çoronun kemeri,
96/19 Altımış asıy bul eken,
96/20 Qudaydın süygön camı eken.
96/21 Bir çoronun kemeri,
96/22 Qız qalıñdıq bar eken.
96/23 Allanın süygön qulu eken,
[97]
97/1 Bir çoronun kemeri,
97/2 Altı cüz azıy bul eken.
97/3 Çagaragı sarı altın,
97/4 Süzmösünün barı altın,
97/5 Asıl taştan aldırğan,
97/6 Ayqarañgı tün bolup,

97/7 At aylangız kün bolso,
97/8 Talamanın tal tüştö,
97/9 Carıq küyüp candırgan,
97/10 Carqıragan çoŋ kemer.
97/11 Birden birden kemerdi,
97/12 Uşunu alıp berdi ele
97/13 Çorolordun barısı,
97/14 Birden kemer alışıp,
97/15 Alıp belge çalışıp,
97/16 Qızıl öñün sur çalıp,
97/17 Altın kemer qurcanıp,
97/18 Ayday betin nu çalıp,
97/19 Altı atarın beline,
97/20 Dayardanıp qıstarıp.
97/21 Kümüş kemer qurcanıp,
97/22 Kündöy betin nur çalıp,
97/23 Tapancasn beline,
[98]
98/1 Dayardanıp qurcanıp.
98/2 Ayçıqtarı altından,
98/3 Kecileri cıq cibek,
98/4 Carqıragan çoŋ kemer,
98/5 Alıp belge çalganda,
98/6 Tegerete maraşop,
98/7 Qanıkeydi qaraşıp.
98/8 Qırq çoronun barısı,
98/9 Cana qarap oltursa,
98/10 Urganıdan şoq neme,
98/11 Uqmuşta mınday coq neme.
98/12 Qaşqardın narcagı,
98/13 Keber toonun ber cagı,
98/14 Çoŋ opoldun kök teke,
98/15 Salbırınçı mergenden,
98/16 Eki tiştüü bagıldır,
98/17 Alman salıp attırgan,
98/18 Mistedeki almaga,
98/19 Cayı qışı aldırğan.
98/20 Çıgıy teri cagında,
98/21 Bolot ögöp şiretken;
98/22 Altımıştay balbanga,
98/23 Aqı berip iyletken.
[99]
99/1 Balbandarga qıstırıp,
99/2 Balqalatıp urdurup.
99/3 Alma qabıq aldırğan,
99/4 Boyogun qoşo saldırğan.
99/5 Boyoqçunun barısı,
99/6 Kündöp catışıp,

99/7 Boyoqo mıqtap qandırğan.
99/8 Altımış quran moynogun,
99/9 Toqson quran moynogun,
99/10 Tomuguna saldırğan,
99/11 Boyogun qızıl qandırğan.
99/12 Kelin bıçıp qız tikken,
99/13 Kempir bıçıp uz tikken.
99/14 Cılan boor büktürgön,
99/15 Cımırayta tiktirgen.
99/16 Bagalağı baymaluu,
99/17 Qaşatqa ceti saymaluu.
99/18 Tegerete taydırğan,
99/19 İt tamanın bastırıp,
99/20 Qıyal qılıp saydırğan.
99/21 Bagalağı baymaluu,
99/22 Qaşatqa ceti saymaluu,
99/23 Bagalektin uçuna,
[100]
100/1 Barpayta qunduz qarmatqan.
100/2 İştengenin Qanıkey,
100/3 Özü catıp iştengen.
100/4 Tıştaganın qara bet,
100/5 Qoy maqmal menen tıştagan.
100/6 Tartıp ketse qandagay,
100/7 Talaa bolup cıyılğan.
100/8 Qoyo berse qandagay,
100/9 Şili bolup cılğan.
100/10 Qanıkey qılğan qırq çalbar.
100/11 İştengenin bu dolu,
100/12 Mıqtap atıp iştengen.
100/13 Tıştengenin bayagı,
100/14 Abıkenin Aruuke,
100/15 Cayı qışı tıştengen.
100/16 Tıştep atıp Aruuke,
100/17 Qaşqa tişi çoyulğan,
100/18 Astınqı eeri oyulğan.
100/19 Otqo salsa çoq ötpöyt,
100/20 Qara bet qılğan qandagay,
100/21 Mıltıq atsa oq ötpöyt.
100/22 Oşonduqtan Qanqordu,
100/23 Qoqon kelip ceñbegen.
[101]
101/1 Qoy çağır tiyse ölbögön,
101/2 Nogoydu Taşken kelip ceñbegen,
101/3 Mabureki Argından,
101/4 Zambirek tiyse ölbögön,
101/5 Ölümdü Qankor körbögön.
101/6 Qırq çoronun qırq çalbar,

101/7 Uşunu alıp berdi ele.
101/8 Çorolordun barısı,
101/9 Birden çalbar alışıp,
101/10 Caarapun dep kelme aytıp,
101/11 Oñ butuna salışıp.
101/12 Çalbar kiyip alışıp.
101/13 Bagalektin uçuna,
101/14 Barpayta qunduz qarmatıp,
101/15 Balqıldadı çorolor.
101/16 Qanıkeydin qaşında,
101/17 Carqıldadı çorolor.
101/18 İçin qandagay iştegen,
101/19 Qan balası Qanıkey,
101/20 Qoy magmal menen tıstagan.

101/21 Tartıp iyse qandagay,
101/22 Şibe bolup cıyılğan,
101/23 Talaa bolup cıyılğan;

[102]

102/1 Köy qaşqanın barısı,
102/2 Coo qaçırsa şamdagay.
102/3 Çalbar kiyip balqıldap,
102/4 Qanıkeydin qaşında,
102/5 Cargıldap turat köy qaşqa.
102/6 Qırq çoronun özünö,
102/7 Qamdap qoygon boluçu,
102/8 Qaqşasa curttan,
102/9 Qaşqa küñ.
102/10 Qılğanı curttan başqa küñ.
102/11 Qırq çoronun özünö,
102/12 Cayqı kiyçi tar ötüç,
102/13 Saramcalduu bar ötüç.
102/14 Masısı menen eki ötüç,
102/15 Baypaqtarı oroluu,
102/16 Aqtan mata orolu.
102/17 Körpödön baypaq çorolu,
102/18 Munun bolso içinde,
102/19 Kök şaңdan mata oroluu.
102/20 Taqasın cezden buragan,
102/21 Tamanın altımış eki orogon.
102/22 Ötüçkünün barısı,
102/23 Tigiştin cayın suragan.

[103]

103/1 Urumdan kelgen burama,
103/2 Oşonun cayın suraba.
103/3 Qaşqardan çıqqan at,
103/4 Qaşqa ötüç,
103/5 Narısı curttan başqa ötüç.
103/6 Birden birden ceke san,

103/7 Uşunu alıp berdi ele.
103/8 Çorolordun barısı,
103/9 Ceke sandı alışıp,
103/10 Qol qurcunga salışıp.
103/11 Cana qarap oltursa,
103/12 Ancıyandıq ıstan pul,
103/13 Qamdap qoygon mına bul.
103/14 Köy qaşqaga çaç kelip,
103/15 Aq qagazga qattaluu,
103/16 Becet basqan çaptaluu,
103/17 Coogo tiygen cerinde.
103/18 İçinen çalıp oronso,
103/19 Acal cetip küñ bütüp,
103/20 Ölüp ketse oşondo,
103/21 Ölüç etse oñsun dep,
103/22 Öküç şeyit bolsun dep,
103/23 Qan balası Qanıkey,

[104]

104/1 Qamdap qoygon aq kemini,
104/2 Qayran qırq çorogo çaç kemini,
104/3 Aq qagazga qattaluu,
104/4 Becet basqan çaptaluu.
104/5 Birden kemini alışıp,
104/6 Şaarapın dep kelme aytıp,
104/7 Köy qaşqanın barısı,
104/8 Oñ qoluna salışıp.
104/9 Calpı çoro çurqurap,
104/10 Öydö tura qalışıp.
104/11 Aq kemindi barısı,
104/12 Közgö sürtüp alışıp;
104/13 Moynuna qurun salınıp.
104/14 Qıbilanı bet alıp,
104/15 Caratqanga calınıp;
104/16 Kötör töröm qoluñdu,
104/17 Qanıkeyge qaşqa,
104/18 Duba berip aytabız,
104/19 Coop alıp qaytabız.
104/20 Dep ta bolso barısı,
104/21 Qırğın çalday qarısı,
104/22 Çurqurap turup qalganda,
104/23 Qırq çoronun qaşına,

[105]

105/1 Qan balası Qanıkey,
105/2 Basıp keldi başına.
105/3 Basıp keldi qaşqayıp,
105/4 Alaqañ açıp qacayıp,
105/5 Munun küzgüdüy beti tazdayıp.
105/6 Qırq çoronun qaşına,

105/7 Bata tilep tazdayıp.
 105/8 Barı çoro burqurayt,
 105/9 Barakeldi Qanıkey,
 105/10 Quday berse soo bersin.
 105/11 Senden kiyin maa bersin.
 105/12 Birdi berse er bersin,
 105/13 Qara qulaq şer bersin.
 105/14 Qapır menen muzulman,
 105/15 Qarsıldaşıp kelgende,
 105/16 İrisqıluu şer versin.
 105/17 Bergin Quday bergin dep,
 105/18 Alla Taala caratqan,
 105/19 Beri qarap turgun dep.
 105/20 Calpı çoro çurqurap,
 105/21 Barı turat çurqurap.
 105/22 Bata berip iygende,
 105/23 Kökötöydün aşına,
 [106]
 106/1 Köp cıyındın qaşına.
 106/2 Qapır menen muzulman,
 106/3 Qar çalışqan cerinde,
 106/4 Qan Qoşoydon bata alıp,
 106/5 Barı oluya birigip,
 106/6 Batasınan büttü ele.
 106/7 Top oluya birigip,
 106/8 Tobosunan büttü ele.
 106/9 Din oluya birigip,
 106/10 Batasınan büttü ele.
 106/11 Din muzulman barısı,
 106/12 Qol kötörüp çurqurap,
 106/13 Qol kötörüp iygende.
 106/14 Buruttun bul emne qılıgı,
 106/15 Bul emne ırımı,
 106/16 Qol kötörböy qoysoq,
 106/17 Qırıp iyer beken dep.
 106/18 Dini Qıtay çurqurap,
 106/19 Qoşo qoldu kötörgön.
 106/20 Qapır menen muzulman,
 106/21 Bere gör dep burqurap.
 106/22 Çoñ oluya çoşulgan,
 106/23 Bu Qanqorgo Qanıkey,
 [107]
 107/1 Tüşündö barıp qoşulgan.
 107/2 Boyunda künöm cürgö oyu bar,
 107/3 Qoluga Quday berdi ele,
 107/4 Elim selim bılq etip.
 107/5 Erkek merset kelgenin,
 107/6 Keremettüü qaşq küñ,

107/7 Oşondo dolu bildi ele.
 107/8 Qıbilanı bet alıp,
 107/9 Baatır Qanqor küñgüröp.
 107/10 Barakeldi Qanıkey,
 107/11 Senden küdör üzböskö,
 107/12 Şooruqtun qızı Aqılay,
 107/13 Şooduragan kapıray.
 107/14 Betine mende turbagan,
 107/15 Qılıgı caman qapıray.
 107/16 Senden küdör üzböskö,
 107/17 Aqılaydın üyünö,
 107/18 At bastırıp tüşbözğö.
 107/19 Aq keltenin ogu ursun,
 107/20 Aq mitenin cogu ursun.
 107/21 Kök keltenin ogu ursun,
 107/22 Kök miltenin cogu ursun.
 107/23 Töşü tükütü cer ursun.
 [108]
 108/1 Calgan aytsa törömdü,
 108/2 Töbösü açıq kör ursun.
 108/3 Calgan aytsam cazayın,
 108/4 Aqiretke barganda,
 108/5 Tozoq otun barayın.
 108/6 Dep ele bolso er Qanqor,
 108/7 Öz içine ant qıldı,
 108/8 Ölöp ketti ant qılıp.
 108/9 Qan balası Qanıkey,
 108/10 Qırq çorodon duba alıp,
 108/11 On eki qanat oordosun,
 108/12 Özü bardı qubanıp.
 108/13 Çurquragan say qaşqa,
 108/14 Tañ atarı boluptur.
 108/15 Oşo kündön uşu kün,
 108/16 Oqup canı tınabagan,
 108/17 Beş ubaqıt namasın,
 108/18 Birin qaza qılbagan.
 108/19 Qolun suuga salışıp.
 108/20 Qol daraatın alışıp,
 108/21 Butun suuga salışıp,
 108/22 But daaratın alışıp.
 [109]
 109/1 Kürkürötö azandı,
 109/2 Bekem aytıp salışıp.
 109/3 Tört ireket asandı,
 109/4 Şaşbay oqup alışıp.
 109/5 Qasiyeti sultandın,
 109/6 Arbagına bağıştap,
 109/7 Duba qılıp salışıp.

109/8 Ortosuna törösün,
109/9 Imam qılıp alışıp.
109/10 Çurqurap öydö turdu ele.
109/11 Çubap agıp eşike,
109/12 Cazayıldı catqırıp,
109/13 Zambirektin barısın,
109/14 Bilge cüktöp arttırıp.
109/15 Cel mayandı çögörüp,
109/16 Cez qazandı kömörüp.
109/17 Nar buuran çomdotup,
109/18 Kül azıgın cüktötüp.
109/19 Çalbaş ingen canıbar,
109/20 Andan tuugan canıbar;
109/21 Qaysıyaqa col cürsö,
[110]

110/1 Qırq çoronun kül azıq,
110/2 Caraq cabdıq cüktötüp,
110/3 Büt kötörüp aluuçu.
110/4 Nar buura,
110/5 Buudandardan kem qalbay,
110/6 Burquldap colgo saluuçu.
110/7 Nar buura bildin kem emes,
110/8 Ar qaysı bildin barısı,
110/9 Nar buuraga teñ emes.
110/10 Cük kötörüp alıptır,
110/11 Nar buura,
110/12 Burquldap colgo salıptır.
110/13 Şooduragan say qaşqa,
110/14 Çubap çıqtı oordodon.
110/15 Qan balası qaşqa küñ,
110/16 Arışı curttan başqa küñ.
110/17 Aş maranın oyunda,
110/18 Şibe coldun boyunda,
110/19 Almambettin toyunda.
110/20 Altı cüz attan bir çıqqan.
110/21 Sarala çıqqan arqırıp,
110/22 Conunan teri şarqırıp.
110/23 Anattuudan qat bolgon,
[111]

111/1 Qan Almambettin özünö,
111/2 İlayıqtuu at tuugan.
111/3 Aygır qarap bee tuugan,
111/4 Aq qula menen bir tuugan.
111/5 Üy quymulçak sarala,
111/6 Udurgutqan er kök cal,
111/7 Şuqşurma çılбір nogoru,
111/8 Çılbirdan qarmap alıptır,
111/9 Çırqırıp ünün salıptır.

111/10 Qırq çoronun içinen,
111/11 Bura tartıp qalıptır.
111/12 Aytıp turat bolquldap,
111/13 ylap turat solquldap.
111/14 Azız qandın kök calı,
111/15 Attıp ketip barasıñ,
111/16 Atası başqa duşmanga.
111/17 Beecin qayda cer qayda,
111/18 Qan Qoñurbay er qayda,
111/19 Qazat qıldıñ qapırğa,
111/20 Qan Qoñurbay baatırğa.
111/21 Qalıñ Qıtay er qayda,
111/22 Qança kündö barasıñ,
111/23 Qança kündö kelçüüsün.
[112]

112/1 Bararıñdı bileyin.
112/2 Azız qandın kök calı,
112/3 Meder qılıp cüröyün.
112/4 Keleriñdi aytıp ber,
112/5 Keleriñdi bileyin,
112/6 Kelet dep mında cüröyün.
112/7 Beecin qayda cer qaya,
112/8 Qan Qoñurbay er qayda,
112/9 Aytıp qarap turganda.
112/10 Qanıkey ayaş ay,
112/11 Arıp qalğan belemsiñ,
112/12 Qarıp qalğan belemsiñ.
112/13 Beecin degen ıraq cer,
112/14 Qan Qoñurbay qatuu er.
112/15 Quday bilet barardı,
112/16 Quday anda bilet Qanıkey,
112/17 Beecinge aman barardı.
112/18 Beecindin cayın men aytsam,
112/19 Uşu cerden col cüröm,
112/20 At ayabay mol cürsöm,
112/21 Cele cele bardırıp,
112/22 Cerdin boorun qazsırıp,
[113]

113/1 Aşuusu biyik töönü aşsam,
113/2 Üç ay toqson col bazsam.
113/3 Sayışar coonun betine,
113/4 San Qıtaydın çetine,
113/5 Toqson küngö tolgondo,
113/6 Toqson bir kün bolgondo.
113/7 Toqson kündö cetemin,
113/8 Cerdin cayı uşunday.
113/9 Erdin cayın aytayın,
113/10 Erdin cayın men aytsam,

113/11 Arpasın küzdük aydagan,
113/12 Qasdaşqanda duşmanıñ,
113/13 Asdığa salıp aydagan,
113/14 Aşuuga salıp caynagan.
113/15 Qırq törönün kencesi,
113/16 Qapırda bolso qalça qul,
113/17 Allanın süygön pendesin.
113/18 Çoqtuu törö balası,
113/19 Alıkenin inisi,
113/20 Qalmaqtardın qapır qul,
113/21 Qan Qoñurbay baatır qul.
113/22 Aytqanınan qaytpagan,
113/23 İyıqtığı belgilüü.

[114]

114/1 Atqanın cazbay öltürgön,
114/2 Qapırda bolso qalçanın,
114/3 Qıyıqtığı belgilüü.
114/4 Çoñ qalçanı körömün,
114/5 Topçulugu bir toguz,
114/6 Toodyoy bolgon it doñuz.
114/7 Üpçülügü bir toguz,
114/8 Üydöy bolgon it doñuz.
114/9 Qulaqtarı qalqanday,
114/10 Kirpikterin körgönmün,
114/11 Cayloogo çıqqan calganday,
114/12 Muruttarın körgömün,
114/13 Eç bolboso qalçanın,
114/14 Üsülüp qalğan arqanday.
114/15 Eki murut imerse,
114/16 Temirgendin baraday.
114/17 Eki közdün ortosu,
114/18 Toguz qarış caraday.
114/19 Közü qoldun butqulday,
114/20 Tiktegenin cutqanday.
114/21 Topçulugu bir toguz,
114/22 Toodyoy bolgon it doñuz,
114/23 Qalçanın cayı uşunday.

[115]

115/1 Qan balası Qanıkey,
115/2 Qaytara aytıp bolquldap,
115/3 İylap turat solquldap.
115/4 Beecin minday cer bolso,
115/5 Qoñurbay minday er bolso,
115/6 Qança kündö barıñ,
115/7 Dep ta bolso Qanıkey,
115/8 Qayta surap olturat.
115/9 Arbaq berse quduret,
115/10 Üç ay toqson col tartıp,

115/11 Oşo cerge men cetsem.
115/12 Arbaq berse quduret,
115/13 Meltiregen Beecinden.
115/14 Şaar buzup men alsam,
115/16 Altı ay anda catpayımbı.
115/17 Qırq çoronun tatqanı,
115/18 Tekestin qaynatma qara tuz bolso.
115/19 Aragı-şerbet aş içse.
115/20 Cegenin barısı,
115/21 Bağılan, qozu şirin aş bolso.
115/22 Altı ay anda catpayımbı,
115/23 Bala ekende başına,
115/24 Oynoo bala çaşımnda.

[116]

116/1 Cılañ aylaq cılañ baş,
116/2 Eneden tuuma cılañaç.
116/3 Oynop cürgön cagımda,
116/4 Qabırgada qantımdı,
116/5 Cañcuñdun qızı Musqalga,
116/6 Bek aytışqan antımdı.
116/7 Bozup cüröt dep ugam,
116/8 Cañ cuñdan çıqqan bir suluu,
116/9 Tozup cüröt dep ugam.
116/10 Kerbençiden kep ugam,
116/11 Almambet qaçan kelet dep,
116/12 Keyip cüröt dep ugam.
116/13 Arbaq berse quduret,
116/14 Şaar buzup men alsam,
116/15 Altı ay anda catpayımbı.
116/Üç ay qayra col tartıp,
116/16 Cıl ubağı bolgondo,
116/17 O eki ayga tolgondo,
116/18 Çeyşembi can qız sen calgız,
116/19 Sen da cangız men da cangız,
116/20 Canqızga Quday car berse,
116/21 Tara mıysam bar künü,
116/22 Attanıp çıqsam çoñ künü,

[117]

117/1 Taza mıyzam oñ künü.
117/2 Çeyşembi künü kelemın,
117/3 Ölböy tursam senin cüzüñdü,
117/4 Uşu cerden körömün.
117/5 Acal cetse quduret,
117/6 Çoñ qapğadan ölömün.
117/7 Qan balası Qanıkey,
117/8 Qayta aytıp bolquldap,
117/9 İylap turat solquldap.
117/10 Almambet ayaş aya,

117/11 Alısqa sapar col cürsön,
 117/12 Almambet cayı qışı on eki ay,
 117/13 Ayabastan mol cürsön.
 117/14 Süylöşüp cüzün körbösöm,
 117/15 Atam Qara qandın töründö,
 117/16 Keremettü qaşqa elem,
 117/17 Ar qaysı urum kep aytqan,
 117/18 Temir qandın tentek qız,
 117/19 Keremettü dep aytqan.
 117/20 Keremetim çın bolso,
 117/21 Uşu bıyıl cut bolot.
 117/22 Uşu bıyıl cut bolso,
 117/23 Aqıldı qantip tabamın,
 [118]
 118/1 Argındı qantip bagamın.
 118/2 Aqılımdı taap ket,
 118/3 Azız qandın Almambet,
 118/4 Abiyrimdi caap ket.
 118/5 Uşu bıyıl cut bolso,
 118/6 Keşeşti qantip tabamın.
 118/7 Keşeşimdi taap ket.
 118/8 Abiyrimdi caap ket,
 118/9 Solquldap ıylap turbaybı.
 118/10 Çoñ nayzasın tayanıp,
 118/11 Sarala atqa öböktöp,
 118/12 Qarap turat Almambet,
 118/13 Ança mınça cay albay,
 118/14 A Qanıkey ayaş ay,
 118/15 Arıp qalğan ekensin
 118/16 Aqılıñdan adaşıp,
 118/17 Qara tumşuq Qanıkey,
 118/18 Qarıp qalğan ekensin.
 118/19 Aqılıñdı tabayın,
 118/20 Abiyriñdi cabayın.
 118/21 Keremetiñ çın bolso,
 118/22 Uşu bıyıl cut bolso,
 [119]
 119/1 Qalıñ qara Nogoydun,
 119/2 Aq qalpaqtuu Qırgızdın,
 119/3 Qoçqorun bıçıp irik qılğın,
 119/4 Qoyunun barın türk kılğın.
 119/5 Qurşunga cıyıp mülk qılğın,
 119/6 Aygırın bıçıp at qılğın,
 119/7 Qaz sanagan duşmandın,
 119/8 Cüzügünün başına,
 119/9 Eriğisiz muz qılğın.
 119/10 Buurasın bıçıp töö qılğın,
 119/11 Saaganın barısın,

119/12 Qısır emdi bee qılğın,
 119/13 Cılqısın sırğa qıştatıp.
 119/14 Toposun qırğa qıştatıp,
 119/15 Aqıldı mında tabasıñ,
 119/16 Argındı antseñ bagasıñ,
 119/17 Aq qalpaqtuu Qırgızdın.
 119/18 Qoyun aydap saldırsañ,
 119/19 Qozu başı, qopogo,
 119/20 Uydu aydatıp cibersenñ,
 119/21 Bereki aq ölöñdün sasına,
 119/22 Töönü aydatıp cibersenñ,
 119/23 Bereki aq terskendin başına.
 [120]
 120/1 Uşu bıyıl cut bolso,
 120/2 Qoqongo qabar sen salsañ,
 120/3 Qorqutbagan elim coq.
 120/4 Qoqondon biri kelbeybi,
 120/5 Qan balası Qanıkey,
 120/6 Saga qorqqonunan berbeybi.
 120/7 Uşu bıyıl cut bolso,
 120/8 Keremetiñ çın bolso,
 120/9 Taşqenge qabar sen salsañ,
 120/10 Taşqenden kire kelbeybi.
 120/11 Qan balası Qanıkey,
 120/12 Saga canınan qorqıp berbeybi.
 120/13 Aqıldı mında tabasıñ,
 120/14 Aq qalpaqtuu Qırgızdı,
 120/15 Argın menen Nogoydu,
 120/16 Qaq oşondo bagasıñ.
 120/17 Aqılıñdı taptımbı,
 120/18 Qara tumşuq Qanıkey,
 120/19 Abiyriñdi captıñbı.
 120/20 Kele beri qoluñdu,
 120/21 Qanıkey menen columdu.açsın
 biriler.
 120/22 Qolun sunup turganda,
 [121]
 121/1 Qan balası Qanıkey,
 121/2 Iylap turat qağıldap.
 121/3 Qazat qılıp barasıñ,
 121/4 Atı şumduq Qıtayga,
 121/5 Atası başqa duşmanga.
 121/6 Acal cetip kün bütüp,
 121/7 Ölüp ketseñ Beecinden.
 121/8 Qanqordun özünön,
 121/9 Egiz qozu kötörüp,
 121/10 Qoy aralap qalbadım.
 121/11 Calgız qozu kötörüp,

- 121/12 Qoy aralap qlbadım.
121/13 Calgız bala kötörüp,
121/14 Toy aralap qalbadım.
121/15 Dep ta bolso Qanıkey,
121/16 Iylap turat bolquldap.
121/17 Oy, Qanıkey ayaşım,
121/18 Al aytqanın dağı ıras,
121/19 Sarala attın üstündö,
121/20 Qanıkeydi körgöndö,
[122]
122/1 Almambet ıylap turat bolquldap.
122/2 Acal cetip kün bütüp,
122/3 Ölüp ketsem Beecinde,
122/4 Belime tasma kim salat,
122/5 Maga betine beş tırmaqtı kim salat,
122/6 Qan Almambet kök cal dep,
122/7 Qadırım sıylap kim qalat.
122/8 Bala ekende başında,
122/9 Oynoo bala çaşımda,
122/10 Qabırgada qantım dep,
122/11 Cañ cuñdan çıqqan bir suluu,
122/12 Bek aytışqan antım dep.
122/13 Oşo kündö uşu kün,
122/14 Bozup cüröt dep ugam.
122/15 Almambet qaçan kelet dep,
122/16 Qaçan kelet dep, bu suluu,
122/17 Tozup cüröt dep ugam.
122/18 Cardın cüzün körbödüm,
122/19 Acal cetip kün bütüp,
122/20 Ölüp ketsem Beecinden,
122/21 Qalmaq ölsö bir qul dep,
122/22 Qalmaqtın qulu bir bul dep.
122/23 Iylabasañ Qanıkey,
[123]
123/1 Cayı qışı tul salıp,
123/2 Qan oordunda Ken-Qoldu,
123/3 Sıylap alsañ Qanıkey,
123/4 Aytışıp alar arsim bar,
123/5 Tigi dünüyögö barganda,
123/6 Tügöngösüz qarsım bar.
123/7 Qıtay ölsö bir qul dep,
123/8 Qıtaydın qulu bir bul dep,
123/9 Iylabasañ Qanıkey,
123/10 Cayı qışı tul salıp,
123/11 Qadırımdı Keñ-Qoldo,
123/12 Sıylabasañ Qanıkey.
123/13 Aytışıp alar arsim bar,
123/14 Aqıretke barganda,
123/15 Tügöngösüz qarsın bar.
123/16 Ölüm cagın moynumda,
123/17 Ölböy tirü Beecinge,
123/18 Aman esen men cetsem,
123/19 Meni bir körörsün oynuñda.
123/20 A Qanıkey ayaş ay,
123/21 Qanıkey menden murda sen ölsön,
123/22 Sen ölgönün men körsöm,
123/23 Qanıkey qantıp öldü dep,
[124]
124/1 Cerkenge qabar saldırıp,
124/2 Ceti imamdı aldırıp,
124/3 Dooranıñ toqson sur baylap.
124/4 On eki qoco, on moldo,
124/5 Canazañdı okutup,
124/6 On eki corgo, on buudan,
124/7 Buraq atın toqtutup.
124/8 Abdır oozun açbasam,
124/9 Qanıkey, Qanış öldü dep,
124/10 Argın menen Nogoygo,
124/11 Ar sonundun barısın,
124/12 Alıp çıgıp çaçbasam.
124/13 Senin antıñ moynuma,
124/14 Cayı qışı tul salıp,
124/15 Iylabasañ Qanıkey,
124/16 Menin antım moynuña.
124/17 Tilekti Quday ma berse,
124/18 Uşu bıyıl baramın,
124/19 Meltiregen Beecinge,
124/20 Barıp dürbön salamın,
124/21 Altımış qapqa Beecinden,
124/22 Şaar buzup alamın.
[125]
125/1 Altımış qapqa Beecinden,
125/2 Şaar buzup men alsam.
125/3 Maberegi köy qaşqa,
125/4 Tatqanı tekesten qaynatma,
125/5 Qara tuz bolso.
125/6 Qırq çoronun içkeni,
125/7 Araq şarap aş bolso.
125/8 Cegenderi çoronun,
125/9 Bağılañ qozu şirin baş bolso.
125/10 Altay anda men catsam,
125/11 Cıl ubağı bolgondo,
125/12 On eki ayga tolgondo.
125/13 Cañ cuñdan çıqqan suluunu,
125/14 Caqqan otun öçürüp,
125/15 Altımış qapqa Beecinden,

125/16 Bir mısqaldı köçürüp.
125/17 Oñ cagina qondurup,
125/18 Oluttuu kelin qılamın.
125/19 Sol cagiña qondurup,
125/20 Saga toluq kelin qılamın.
125/21 Maqtanıp aytqan kep emes.
125/22 Maqtagan menen Qanıkey,
125/23 Bizke tuura kep emes.

[126]

126/1 Kele ber ayaş qoluñdu,
126/2 Şaymerden açsın columdu.
126/3 Aq bolottu qapşırdım,
126/4 Xan balası Qanıkey,
126/5 Aqqa canıñ tapşırdım.
126/6 Qol qarmaşıp aldı ele,
126/7 Oşo kezde bul eköo,
126/8 Qoş aman dep aldı ele.
126/9 Xan balası Qanıkey,
126/10 Neçen türlüü kelime aytıp.
126/11 Tilinde kelme keltirip,
126/12 Qolunun oşo kezderde,
126/13 Tilegin Quday cetkirip.
126/14 Kök cal attanıp çıgıp col tartıp,
126/15 Üstünün cıldız oñ tartıp.
126/16 Aşmaranın oyunda,
126/17 Almambettin toyunda.
126/18 Altı cüz attan bir çıqqan,
126/19 Üy quymulçaq sarala.
126/20 Udurgutqan er kök cal,
126/21 Tolgomoluu sır qamçı,
126/22 Tolgoy qarmay alıptır,
126/23 Astındağı çoçqonu,

[127]

127/1 Tomuqa çenep salıptır.
127/2 Körüngöndö körünüp,
127/3 Körünböso bu çoçqo,
127/4 Saqım bolup bölünüp.
127/5 Ertele ketken köy qaşqa,
127/6 Köt cagınan celiptir.
127/7 Celgen boydon er kök cal,
127/8 Köy qaşqaga keliptir.
127/9 Qıyıq atıp alışıp,
127/10 Qıyqırışıp qalışıp.
127/11 Sır caanı mıqtap coyuşup,
127/12 Bordop qoygon qalpaqta,
127/13 Bul asmandan tüşürböy,
127/14 Qaytara atıp qoyuşup.
127/15 İlgerilep kelişip,

127/16 Birin biri mekelep,
127/17 Qayra tozup kelişip.
127/18 Tüpektüü qara nayzanı,
127/19 Tüpektey qarmay alışıp.
127/20 Qoçqor sürgön nemedey,
127/21 Qoygulaşıp qalışıp.
127/22 Nayza tiyip qalğanı,
127/23 Attan uçup kelişip.

[128]

128/1 Astındağı buudandı,
128/2 Ölmöyünçö berbeym dep.
128/3 Şuşurma çılbr nogoru,
128/4 Belge salıp kürmöşüp.
128/5 Attan tüşüp qalğanı,
128/6 Quymaluu altın üzöñgü,
128/7 Teppey çurqap irmeişip,
128/8 Minip kele catpaybı.
128/9 Astındağı kök caldın,
128/10 Süylönörün köy qaşqa,
128/11 Bilip kele catpaybı.
128/12 Kök cal keldi küülönüp,
128/13 Köy qaşqaga süylönüp.
128/14 Arıstan keldi küülönüp,
128/15 Say qaşqaga süylönüp.
128/16 Atañdın körü say qaşqa,
128/17 Sayğanıñ curtan bir başqa,
128/18 Qıtaydı buzar qırq qşqa,
128/19 Qılğanıñ curtan bir vaşqa.
128/20 Emdigiçe barbaysıñ,
128/21 Atañdın körü qaşqalar,
128/22 Keçe ketken Baqaydın,
128/23 Süylöşüp cüzün körböysüñ.

[129]

129/1 Kök caldın ayqırıq ünü çıqqanda,
129/2 Anı çoro uqqanda.
129/3 Sayılıp qalğan caagin,
129/4 Cerden eñip alışıp.
129/5 Asmandagı qalpaqtı,
129/6 Qayra cerge tüşürböy,
129/7 Öydötön tosup alışıp.
129/8 Köy qaşqanın barısı,
129/9 Dürböp colgo salışıp,
129/10 Taqır cönöp qalışıp.
129/11 Aqquladay çoçqonu,
129/12 Xan Acıbay kök calıñ.
129/13 Kündüzgüsün aldırğan,
129/14 Bıçan kesip saldırğan.
129/15 Aq qurcun oozun söktürgön,

129/16 Arpadan kişmiş töktürgön.
129/17 Aştoo menen suu bergen,
129/18 Arpanın qabın tüktötüp,
129/19 Aq atanga cüktötüp.
129/20 Cayı qışı taptagan,
129/21 Aqqula dep maqtagan.
129/22 Uşunday dürbön körgöndö,
129/23 Xan Acıbay Kök calıñ.

[130]

130/1 Baştap alıp cönöçü.
130/2 Suuluguna bir çılıbır,
130/3 Salıp alıp eki döö,
130/4 Qoştop alıp cönöçü.
130/5 Urum xandın Tazbaymat,
130/6 Suuluqa çılıbır salıptır.
130/7 Oşo kezde eköölöp,
130/8 Kere tartıp qalıptır.
130/9 Colbors ürtük cabıluu,
130/10 Altın keeçim tagıluu,
130/11 Tomuqa çeyin topçuluu.
130/12 Tışın colbors tıştagan.
130/13 İçin oq ötpöy temir qandagay,
130/14 Qandagay menen iştegen.
130/15 Uşu kündö çoçqonun,
130/16 Tuyagında tura coq.
130/17 Al ele tursun qulanın,
130/18 Cürögündö qara coq.
130/19 Mınday çuunu körgöndö,
130/20 Bu çoçqo tizege başın çanıçu,
130/21 Tizgin qagıp alıçuu.
130/22 Aram ölgön soyulgur,
130/23 Toñqoçuqtap qalıçu.

[131]

131/1 Cetelegen eki döö,
131/2 Alek bolup qalıçu.
131/3 Añırday oozun açtı ele,
131/4 Uşu çuunu körgön.
131/5 Arbaq urgan Aqqula,
131/6 Aq köbügün çaçtı ele.
131/7 Tizege baştı candı ele,
131/8 Tizgin qagıp aldı ele.
131/9 Oşo kezde soyulgur,
131/10 Toñgo çuqtap qaldı ele.
131/11 Cetelegen eki döö,
131/12 Qol soyulup alıptır.
131/13 Toqtotbay çoçqonu,
131/14 Alek bolup qalıptır.
131/15 Aşmananın beline,

131/16 Salıp çıgıp barıptır.
131/17 Azız xandın kök calı,
131/18 Astı cagın qarasa.
131/19 Oşonço qoldun barısın,
131/20 Qarıganda xan Baqay,
131/21 Cayqın taştap salıptır.
131/22 Uşunça qoştun barısı,
131/23 Çatırluunun barısı,

[132]

132/1 Çatırına tay soyup.
132/2 Calañ qoştun barısı,
132/3 Samooruna cay qoyup.
132/4 Qarqırası sayında,
132/5 Qalıñ qara qalayıq,
132/6 Catqan eken cayında.
132/7 Munu Almambet körgöndö,
132/8 Bilegi ketti sabıman.
132/9 Oşo kündö kök caldın,
132/10 Cürögü ketti qabınan.
132/11 Qoquy töröm ne deysiñ,
132/12 Alat sultan qantesiñ.
132/13 Mintip töröm sen cürsöñ,
132/14 Qarıdan qargış alasıñ,
132/15 Qatındı cesir salasıñ,
132/16 Can bütköndün barının,
132/17 Ubalına qalasıñ.
132/18 Aykölüm uqqun sözümdü,
132/19 Qazatıña barbaymın.
132/20 Azız xandın kök calı,
132/21 Aytıp turgan kezinde.

[133]

133/1 Baatır kök cal küülönüp,
133/2 Atañdın körü köy qaşqa,
133/3 Köy qaşqaga süylönüp.
133/4 Azız xandın Almambet,
133/5 Uşu colu xandıqtı,
133/6 Alıp bersem men saga.
133/7 Barasıñbı Beecinge,
133/8 Baqtı alıp elime;
133/9 Mintip aytıp turganda,
133/10 Anda kök cal kep aytat,
133/11 Uşu coldo xandıqtı,
133/12 Alıp berseñ sen maga.
133/13 Barbaymın dep aytalbaym,
133/14 Badişam köönüñ qaytarbaym.
133/15 Barıñarga ep bolso,
133/16 Uşu coldo xandıqtı,
133/17 Maga bere turgan ep bolso.

133/18 Aytqanına könöm dep,
133/19 Aytqanına könböösüm,
133/20 Könbögönüm ölöm dep.
133/21 Aq qagazga carsın de,
133/22 Ayagına badişam,
133/23 Altın möörün barsın de.
[134]
134/1 Mına uşunça qalayıq,
134/2 Birdigin berse el maga.
134/3 Oşondo ceke bilemin,
134/4 Altın taqqa minemin.
134/5 Meltiregen Beecinge,
134/6 Kündöp tündöp men aydap,
134/7 Toqson kündö kiremin.
134/8 Munu aytıp Almambet,
134/9 Sultandı qarap turganda.
134/10 Baatır qañqor küülönüp,
134/11 Köy qaşqaga süylönüp.
134/12 Atañdın körü köy qaşqa,
134/13 Barıñ birdey bargıla.
134/14 Qaziyettüü Baqaydın,
134/15 Xandığın surap algıla.
134/16 Altın tağın astınan,
134/17 Alıp kelip Baqaydın.
134/18 Azıs xandın Almamdın,
134/19 Astına alıp bergile.
134/20 Altın taqqa mingizip,
134/21 Altı arımda muzulman,
134/22 Töbösunön cürgüzüp.
134/23 Uşunça qoldun barısın,
[135]
135/1 Almambetke bilgizip,
135/2 Anan qoşuun cürgülö.
135/3 Oñ murutun imerip,
135/4 Oñ qulaqqa qıstarıp.
135/5 Oñdu qarap niderip,
135/6 Acıdaarday cüzdönüp,
135/7 Aytıp turdu er qañqor,
135/8 Ant içkendey cüzdönüp.
135/9 Qañqordun sözü çıqqanda,
135/10 Köy qaşqa munu uqqanda.
135/11 Çurquragan say qaşqa,
135/12 /Çurqap attan tüştü ele.
135/13 Altındagan çatırdın,
135/14 Türkügün biyik qaqtırıp.
135/15 Kendirden qılğan tanabın,
135/16 Kerip çoyup tarttırıp.
135/17 Temirden qılğan qazığın,

135/18 Cerge ele qaqtırıp.
135/19 Tört töbölüü kök çatır,
135/20 Döbönü közdöy caydı ele.
135/21 Törö sultan qañqordu,
135/22 Aa kirgizip aldı ele.
135/23 Altın boolu aq çatır,
[136]
136/1 Aydı qaray caydı ele.
136/2 Arıstan tuugan töröñdü,
136/3 Aa kirgizip aldı ele.
136/4 Altın boolu aq çatır,
136/5 Aydı qaray caydı ele,
136/6 Arıstan tuugan töröñdü,
136/7 Aa kirgizip aldı ele.
136/8 Kümüş boolu aq çatır,
136/9 Kündü qaray caydı ele.
136/10 Külüstön tuugan töröñdü,
136/11 Boo kirgizip aldı ele.
136/12 Altındagan çatırdan,
136/13 Köy qaşqanın barısı,
136/14 Obaçalap bardı ele.
136/15 Barı çoro burqurap,
136/16 Qaziyettü xan Baqay,
136/17 Oşo kündön uşu kün,
136/18 Altın taqtan tüşböğön.
136/19 Candan küdör üzböğön.
136/20 Xandığıñdı bergin dep,
136/21 Qaziyettüü Baqayga,
136/22 Uyalbay qantip baralı.
136/23 Töñölüktö aybalta,
[137]
137/1 Iqşap suurup albasın,
137/2 Qarıganda xan Baqay,
137/3 Orol töbö uyulga,
137/4 Qañ dedire salbasın.
137/5 Acal cetip ölböylü,
137/6 Aqıretti körböylü.
137/7 Ce bolboso xan Baqay,
137/8 Abalaq saptuu Bay bolot,
137/9 Qarmay alıp sabıman,
137/10 Suurup alıp qabıman,
137/11 Başıñdı kesip salbasın.
137/12 Ber dep bargan Almambet,
137/13 Qıtaydan qaçıp cay tappay,
137/14 Qıdırıp cürgön Almambet,
137/15 Cürögünö bay tappay.
137/16 Qalmaqtan qaçıp cay tappay,
137/17 Qaçıp kelgen Almambet,

137/18 Qalqalarga bay tappay.
 137/19 Er Kökçögö tayanıp,
 137/20 Cayı qışı cay alıp.
 137/21 Aq erkeçtin ayman,
 137/22 Ölö turgan bolgondo,
 137/23 Buuday bektin cayman.
 [138]
 138/1 Aqılınan şaşqan qul,
 138/2 Ölö turgan bolgondo,
 138/3 Birge kire qaçqan qul.
 138/4 Almambetke xan ber dep,
 138/5 Uyalbay qantıp barabız.
 138/6 Qaziyettüü Baqaydın,
 138/7 Bir qaarına qalabız.
 138/8 Sen barbasañ men barbaym,
 138/9 Bayağı kırq çoronun barı aytat;
 138/10 Qırğıl çalday qarı aytat.
 138/11 Barbaybız dep burqurap,
 138/12 Barı turdu çurqurap.
 138/13 Barbaybız dep barı aytıp,
 138/14 Baatır Qırğıl qarı aytıp.
 138/15 Mina uşunun içinde,
 138/16 Aqşumqar uça mürüsü,
 138/17 Başıñdın inisi.
 138/18 Bar oluya birigip,
 138/19 Batasınan bütkön qul,
 138/20 Baatır Sırğaq kök calı;
 138/21 Top oluya birigip,
 138/22 Tobosunan bütkönü,
 138/23 Solton Sırğaq kök calı.
 [139]
 139/1 Qalpagı altın coqtu qul,
 139/2 Oşo turgan xan Sırğaq,
 139/3 Aytarga oozu şoqtuu qul.
 139/4 Böörü sözdüü tük sözdü,
 139/5 Bölökçö tuugan tügöngür.
 139/6 Quday alsın barıñdı,
 139/7 Qaada bilbes qarıñdı.
 139/8 Keñ qoçqordun oyunda,
 139/9 Çıñgır xandın toyunda;
 139/10 Balqı bektin oynunda.
 139/11 Bagalektin uçuna,
 139/12 Balpayta qunduz qarmatıp,
 139/13 Balqıldaysıñ çorolor.
 139/14 Mınday işti körgöndö,
 139/15 Qanter ayla tabalbay,
 139/16 Qaltıldaysıñ çorolor.
 139/17 Üygö cürsöm catpaysıñ,

139/18 Baatır sultan badışañ,
 139/19 Attanıp çıqsa ol üydön,
 139/20 Bir kişiğe batpaysıñ.
 139/21 Acal cetse ölböyübü,
 [140]
 140/1 Aq cazganın men barıp,
 140/2 Baqay xandan körböyübü.
 140/3 Dep Sırğaq munu aytsa;
 140/4 Candın barı çurqurap,
 140/5 Bara keldi xan Sırğaq,
 140/6 Bara kör dep burqurap.
 140/7 Aq şumqar uça mürüsü,
 140/8 Başıñdın inisi.
 140/9 Batqalaşta marayt dep,
 140/10 Başında maqtap cürçüübüz,
 140/11 Uşul öñdü bir suuq,
 140/12 İşke munu carayt dep.
 140/13 Bara görlöp barı aytıp,
 140/14 Qırğıl çalday qarı aytıp.
 140/15 Barısı aytıp turganda,
 140/16 Qırqtın başı qırğıl çal,
 140/17 Qarısı aytıp turganda.
 140/18 Qambil tuugan xan Sırğaq,
 140/19 Ölümün dep sanabayt;
 140/20 Ölümön canın ayabayt.
 140/21 Kök tekenin quyrugun,
 140/22 Aça maylap şüydürgön.
 140/23 Borum bolup tursun dep,
 [141]
 141/1 Qırmısı Qıtay kök coluq,
 141/2 Keçigege tüydürgön.
 141/3 Qubulcugan er neme,
 141/4 Quyma altın üzöngü,
 141/5 Teppey çurqap mindi ele.
 141/6 Tolgomolu çoñ kamçı,
 141/7 Tolgoy qarmay aldı ele.
 141/8 Astındağı kök alat,
 141/9 Tomuqa çenep saldı ele.
 141/10 Qolundağı cup çelek,
 141/11 Eki ceti tumarlu,
 141/12 Mınday işke cürmökö,
 141/13 Baatır Sırğaq qumarlu.
 141/14 Asaba qoldo qalqıldap,
 141/15 Asınganı kök çıbıq,
 141/16 Aydalıda carqıldap.
 141/17 Qılıçı canda qıñqırıp,
 141/18 Aybalta belde şıñgırıp.
 141/19 Nöökörü butta çoyqoyup,

141/20 Sır nayza qoldo qoyqoyup.
 141/21 Keñ bagalaq balqıldap,
 141/22 Kemer qur belde carqıldap.
 141/23 Sur çelek qoldo qılañdap,
 [142]
 142/1 Kök tekenin çoñ quyruc,
 142/2 Çat qayaqta bulanıp.
 142/3 Atqa mindi tapıyıp,
 142/4 Qabilan tuugan xan Sırqaq,
 142/5 Qart kişidey qaçıyıp.
 142/6 Qarı boyu kış telpek,
 142/7 Basa kiyip alıptır.
 142/8 Tuulğanıñ tışınan,
 142/9 Coogo çıqçu nemedey,
 142/10 Bücülönüp alıptır.
 142/11 Qızıl öñdü sur çalıp,
 142/12 Altın kemer qurçanıp.
 142/13 Altı atardı beline,
 142/14 Tayarlanıp qıstarıp.
 142/15 Aqıl oydon bölünöt,
 142/16 Qarap tursa xan Sırqaq,
 142/17 Adamdan başqa körünöt,
 142/18 Barı çoro burqurap,
 142/19 Bara keldi xan Sırqaq,
 142/20 Bara kör dep çurqurap.
 142/21 Duba berip iydi ele,
 142/22 Ölümün dep sanabay,
 142/23 Ölümön canın ayabay,
 [143]
 143/1 Oşo kündö er Sırqaq,
 143/2 Çuratıp colgo kirdi ele.
 143/3 Cıncırgalu çıbırtqı,
 143/4 Oroy qarmay alıptır,
 143/5 Oroyup turgan cambaşqa,
 143/6 Kök teke attı salıptır.
 143/7 Ombul dombul tüyülüp,
 143/8 Ombu atqanday suyultup.
 143/9 Embil dembil tüyültüp,
 143/10 Kele catat xan Sırqaq,
 143/11 Cügürgöndö cügüröt,
 143/12 Cügürböso kök teke,
 143/13 Ilacın quştay süyülöt.
 143/14 Altımış ayat başında,
 143/15 Ayday bolgon tumarın,
 143/16 Asmandı qaray ırgıtıp,
 143/17 Astındağı kök teke,
 143/18 Ayagın cerge mılqıtıp.
 143/19 Adırmaqqa çıqqanda,

143/20 Ar qanday butun sayılıtp.
 143/21 Cal quyrugu canıbar,
 143/22 Asaba tuuday cayılıp.
 143/23 Eñkeyişke barganda,
 [144]
 144/1 Eliktey boyun toqtotup.
 144/2 Altımış ayaq başında,
 144/3 Ayday bolgon tumarın,
 144/4 Asmandı közdöy ırgıtıp,
 144/5 Ayagın cerge mılqıtıp.
 144/6 Cügürgöndö cügürüp,
 144/7 Cügürböso kök teke,
 144/8 Ilacın quştay şüyülüp.
 144/9 Arqarday arış uzarıp,
 144/10 Qulcaday közü qızarıp.
 144/11 Dübürlötö celdi ele,
 144/12 Uşu kündö tügöngür,
 144/13 Er Baqaydın qoşuunga,
 144/14 Salıp kirip keldi ele.
 144/15 Cüyruk tuugan quu tumşuq,
 144/16 Döp dep attan tüştü ele.
 144/17 Altından qılğan mamıga,
 144/18 Çala salıp atın bul,
 144/19 Xan Baqaydın çatırğa,
 144/20 Basıp cönöp qaldı ele.
 144/21 Baatır Baqay kök caldın,
 144/22 Candan aşqan döölötü,
 144/23 Elden artıp söölötü.
 [145]
 145/1 Altındagan çatırdın,
 145/2 Türkügün biyik qaqtırıp.
 145/3 Kendirden qılğan tanabın,
 145/4 Kerip çoyup tarttırıp.
 145/5 Temirden qılğan qazıgım,
 145/6 Cergelete qaqtırıp.
 145/7 Asıl taştan aldırıp,
 145/8 Ay qarañğı tün bolso.
 145/9 Qarığanda xan Baqay,
 145/10 Eşik endüü ay balta,
 145/11 Soq belektüü çoyun baş.
 145/12 Beş tonduu mılıq qolgo alıp,
 145/13 Kündöp tündöp maytarıp.
 145/14 Quday alçuu nemedey,
 145/15 Qarığanda Baqaydı,
 145/16 Argın, Nogoy çurqurap,
 145/17 Uqtabastan qaytarıp.
 145/18 Turgan eken oşondo,
 145/19 Qasiyettüü xan Baqay,

145/20 Altındagan çatırdın.
145/21 Çatırının eşike,
145/22 Tay carışım cerine.
[146]
146/1 Kilem cayıp aldırıp,
146/2 Qarıganda xan Baqay,
146/3 Şıpırılöp saldırıp.
146/4 Eşik aga murşaptar,
146/5 Aq tayaqçı miraaqır.
146/6 Qazır bolup qaşında,
146/7 Qarıganda Baqaydın,
146/8 Qarap turgan başında.
146/9 Ser kerdesi sandan köp,
146/10 Calañ qılıç qolgo alğan,
146/11 Celdetteri andan köp.
146/12 On eki Nogoy on Argın,
146/13 Ortosunda er Baqay.
146/14 Qırq eki Nogoy qırq Argın,
146/15 Qırınan catqan xan Baqay.
146/16 Altın tağı astında,
146/17 Altından taacı başında.
146/18 Aq seldesin alıngan,
146/19 Ancıyandıq qocodoy,
146/20 Baatır selde başında,
146/21 Baygambardın taacısın,
146/22 Batırayta çalıngan.
146/23 Beldemçisin beldentip,
[147]
147/1 Cayqı çilde ısıqta,
147/2 Beş azamat başına,
147/3 Çapan qaqıp celdentip.
147/4 Çıbıqa cooluq baylatıp,
147/5 Çımın menen çirkeydi,
147/6 Zıpıldatıp aydatıp.
147/7 Altın tağı astında,
147/8 Catqan eken er Baqay,
147/9 Argındardın qaşında.
147/10 Çüyrük tuugan tügöngür,
147/11 Moynuna qurun salınıp,
147/12 Xan Baqaydın çatırğa,
147/13 Kirip bardı calınıp,
147/14 Çögölöy tüşüp qol berip,
147/15 Aç küsöndöy cügünüp,
147/16 Aç arstanday бүgүлүp.
147/17 Barıp salam bergende,
147/18 Baatır Baqay barqıldap.
147/19 Oşo kündö Baqaydın,
147/20 Aq saqalı carqıldap.

147/21 Aleyki salam xan Sırğağ botom,
147/22 Alik alıp kep surayt:
147/23 Qaqılayın Sırğağım,
[148]
148/1 Qızıl öñün sur çalıp,
148/2 Altın kemer qurcanıp.
148/3 Acıdaar kördönüp,
148/4 Ant içkendey cüzdönüp.
148/5 Birdi aytqanı kelipsiñ,
148/6 Aytpaysıñbı kebiñdi,
148/7 Arıstan tuugan xan Baqay,
148/8 Özüm tabam ebiñdi.
148/9 Baqaydın qolu kübüröp,
148/10 Er Baqaydın qalıñ qol,
148/11 Bir birine şıbırıp.
148/12 Uşu Sırğağ ne keldi,
148/13 Badışadan kep keldi,
148/14 Xan Baqayğa ep keldi.
148/15 Sırğağtın sözün uğalı,
148/16 Qumardan bir çığalı.
148/17 Munu oylonup Argındar,
148/18 Taqır basıp alışıp,
148/19 Altındagan çatırğa,
148/20 Barı birdey barışıp.
148/21 Kübüröböy turgun dep.
148/22 Oşo bargan çatırğa,
[149]
149/1 Barı qulaq salışıp,
149/2 Taqır tıñşap qalışıp.
149/3 Qalpağı altın coqtuu qul,
149/4 Aytarga oozu şoqtu qul.
149/5 Qara caaq qayğı til,
149/6 Süyrü caaq sür cebe,
149/7 Süylöñkülüü er neme.
149/8 Biydin uulu boluçu,
149/9 Süylöböy özü turçubu.
149/10 Süylöp qoyo berdi ele,
149/11 Qasıyettüü xan Baqay,
149/12 Kök teke minip celgemin,
149/13 Sultanımdan kep ugup,
149/14 Qaq astıña kelgemin.
149/15 Ay balta, qılıç ögöşüp,
149/16 Almambet, Manas keñeşip.
149/17 Baatır töröm munu aytat:
149/18 Saqalıñdın ağında,
149/19 Sapar keter cagında.
149/20 Murutuñdun ağında,
149/21 Buqar keter çagında.

149/22 Murutuñ buurul bolgondo,
149/23 Er çaşına tolgondo.
[150]
150/1 Qarıganda qol baştap,
150/2 Qaysı çaqa barat deyt,
150/3 Qaydan coonu alat deyt.
150/4 Baatır Ayköl kep aytat:
150/5 Qasiyettüü Baqayga,
150/6 Barıp kelgin dep aytat.
150/7 Azız xandın Almambet,
150/8 Qızıl öñü taqta deyt,
150/9 Qıl murutu coqta deyt.
150/10 Murutu burul bolo elek,

150/11 Azız xandın Almambet,
150/12 Er çaşına tolo elek.
150/13 Çaşı cıyırma toldu deyt,
150/14 Uşu bıyıl Almambet,
150/15 Cıyırma beşte boldu deyt.
150/16 Uşu bıyıl xandıqtı,
150/17 Almambetke bersin deyt.
150/18 Azız xandın kök caldın,
150/19 Özü da körgön coldo deyt;
150/20 Özöndü qaşqa suuda deyt.
150/21 Uşu coldo xandıqtı,
150/22 Almambetke oo berse,
150/23 Özü baştap kiret deyt,

A

a : o

a. 118/14, 123/20, 3/16
[=3]

aa : şaşırmaq ünlemi

a. 135/22, 136/3, 136/7, 4/10
[=4]

abake : ağabey

a.+iz 68/17
[=1]

abalaq : oyunda kullanılan bir alettir.

a. 137/8
[=1]

abdır : kötü

a. 124/8, 80/6
[=2]

abiyir : namus, iffet

a.+idi 118/20, 120/19
a.+imdi 118/4, 118/8
[=4]

Abike : destanda kahraman ismi

a.+nin 100/14
[=1]

abtaba : oturub çay içecek yer

a.+dan 84/15
[=1]

aç : aç insan

a. 147/15, 147/16, 67/9
[=3]

ac-: açmaq

a.-basam 124/8
a.-p 105/4, 79/19
a.-pagan 86/13
a.-ptr 80/6
a.-sn 120/21, 126/2
a.-t 131/3, 90/2
[=9]

aca : ipi bağlamak

a. 140/22, 21/20, 35/5
[=3]

acal : ecel

a. 103/19, 117/5, 121/6, 122/19, 122/2, 13/14, 137/5, 27/18, 50/6, 52/16, 55/6, 69/20,
7/12, 8/12

a.+m 33/2
[=15]

acalduu : ecelli

a.+nar 13/16

- [=1]
azan : ezan
a. 13/6
[=1]
- Acıbay** : Destanda kahraman ismi
a. 129/12, 129/23
[=2]
- acıdaar**: ejderha
a. 148/3, 57/6
a.+day 135/6, 29/22
[=4]
- acıq** : açık
a. 108/2
[=1]
- açuu** : acı
a.+su 67/11
[=1]
- adam** : adam, insan
a. 27/17, 3/2, 41/15, 85/19
a.+dan 142/17
a.+dn 73/3
[=6]
- adaş-** : yanılmak
a.-p 118/16
[=1]
- adırmaq** : tepe
a.+qa 143/19
[=1]
- aga** : ona
a. 146/4
[=1]
- agın** : ak, beyaz
a.+da 149/20
[=1]
- ait-** : de, söyle
a.-p 1/7
a.-qan 1/4
[=2]
- Akkula**: Manas'ın atının ismi
a.+n 1/3
[=1]
- Akorokco** : böyle olmaktansa
a. 26/14
[=1]
- Al** : o
a. 11/12, 121/18, 130/17, 33/15, 40/11, 5/20, 77/2, 79/18, 82/17, 87/14
[=10]
- al-** : almak
a.-a 95/14
a.-abz 5/7, 5/8, 6/14, 6/15, 6/6, 6/7
a.-am 20/21, 20/22, 21/6, 21/7, 26/10, 26/9, 73/23, 74/11, 74/2
a.-amn 124/22, 34/8, 63/7

- a.-ar 123/13, 123/4, 90/10
a.-as 132/14, 52/10
a.-asn 14/13, 20/6
a.-at 150/3
a.-basn 137/1
a.-bay 118/13, 30/7, 49/18, 49/4
a.-bayb 87/18, 87/21
a.-cu 29/1, 29/3
a.-cuu 130/21, 64/14
a.-d 1/16, 126/6, 126/8, 131/8, 135/22, 136/11, 136/3, 136/7, 141/7, 42/7, 59/15, 59/18, 59/20, 59/22, 64/18, 64/19, 64/22, 65/5, 79/8, 89/22
a.-db 49/12
a.-drgan 129/13, 92/14, 97/5, 98/19, 99/3
a.-drp 55/15
a.-gan 1/3, 146/10, 2/1, 2/3, 39/5, 49/2, 54/2, 72/10, 85/12, 85/16
a.-ganda 5/15, 84/22
a.-gla 134/15, 67/17
a.-maqa 37/7, 37/8
a.-ngan 146/18, 46/4
a.-p 1/11, 101/7, 103/7, 104/14, 104/19, 106/4, 107/8, 108/10, 124/12, 130/1, 130/3, 130/4, 133/12, 133/6, 133/8, 134/17, 134/19, 137/10, 137/20, 137/9, 145/12, 147/22, 2/13, 2/9, 22/14, 38/10, 4/4, 4/5, 4/6, 4/7, 40/18, 42/4, 43/6, 44/18, 45/10, 45/3, 46/11, 46/13, 48/22, 5/10, 51/16, 53/4, 53/6, 60/11, 60/16, 62/2, 65/1, 65/11, 72/1, 79/10, 80/16, 80/2, 82/12, 83/16, 83/8, 83/9, 87/14, 87/9, 93/19, 93/3, 95/13, 96/15, 97/12, 97/15, 98/5
a.-pbz 50/11
a.-psn 12/12
a.-ptr 10/12, 110/10, 111/8, 126/22, 131/12, 142/10, 142/7, 143/4, 23/15, 62/20, 62/22, 73/13, 75/1, 79/12, 79/17
a.-sa 123/3
a.-sam 115/14, 116/14, 125/2
a.-sn 139/6, 51/10, 92/11, 92/21, 92/8
a.-sp 101/12, 101/9, 103/9, 104/12, 104/5, 108/20, 108/22, 109/4, 109/9, 127/19, 127/9, 129/4, 129/7, 148/18, 47/23, 55/11, 55/18, 55/19, 7/22, 7/23, 8/19, 84/23, 91/1, 91/19, 93/21, 93/5, 95/16, 95/20, 95/23, 97/14
a.-uucu 110/3
[=205]
- alaca:** büyük, geniş
a. 40/4
[=1]
- alaqan :** avuç
a. 105/4
[=1]
- Alaş :** yer ismi
a.+tan 39/6
[=1]
- alat :** eşya
a. 132/12, 141/8
[=2]
- Alay :** yer ismi
a.+dn 38/23
[=1]
- albar-(alıp var-):** götürmek
a.-p 38/11

[=1]
Albars : şeytan
a.+tay 86/15
[=1]
Alcuu-: delirmek
a.-gan 49/5
[=1]
alcuu : delirmek
a. 83/4
[=1]
alcuu : delirmek
a. 145/14
[=1]
aldı : ön, önu
a.+nan 26/18
a.+nda 46/23
[=2]
alda : aldat
a. 26/2
[=1]
aldına : önüne
a. 25/3
[=1]
aldır- : getirtmek
a.-gan 48/16
a.-p 124/2, 145/7, 146/1, 81/4
[=5]
Alek-: ilgilenmek
a. 131/14, 131/2
[=2]
aleyki: aleyküm
a. 147/21
[=1]
aleykim : aleyküm
a. 58/14
[=1]
alik: selamlaşmak
a. 147/22
[=1]
Alıke : destanda kahramanın ismi
a.+nin 113/19
[=1]
Alla : Allah, Hüda
a. 105/18
a.+dan 39/18
a.+nn 113/17, 68/9, 96/24
[=5]
alma: elma
a. 40/4, 78/13, 99/3
a.+ga 98/18
[=4]
almam: elmamın
a. 17/2

a.+din 71/3
a.+dn 134/18
[=3]

Almambet : destanda kahramanın ismi

a. 116/11, 117/10, 117/12, 118/12, 118/3, 122/1, 122/15, 122/6, 132/7, 133/4, 134/8, 137/12, 137/14, 137/17, 149/16, 15/11, 15/16, 15/2, 150/11, 150/14, 150/7, 16/10, 16/14, 16/4, 18/17, 33/11, 33/3, 62/13, 67/5

a.+ke 135/1, 138/4, 150/17, 150/22, 17/1, 31/10

a.+ti 15/23

a.+tin 110/19, 111/1, 126/17

[=39]

Alman: kuş, kartal

a. 98/17

[=1]

Almatı : Kazakistan'da bir şehirin ismi

a. 17/22

[=1]

Alooke : destan kahramanı

a. 1/9, 19/9, 20/10, 20/2, 21/9, 3/14, 3/15, 31/22, 33/19, 33/21, 33/22, 34/4, 34/9, 4/14, 49/20, 49/6, 58/15, 59/9, 67/16, 7/10, 7/17, 7/7, 8/5

a.+den 19/3

a.+dey 8/14

a.+ge 1/6

a.+nin 34/10

[=27]

Alookedey : Alooke gibi

a. 60/7

[=1]

Alooken : Alooken

a. 19/7

[=1]

alp: alp

a. 2/12

a.+tay 34/13, 6/21, 64/8

[=4]

alpaq : eşya

a.+a 89/12

[=1]

alqıla- : sarhoş ettirmek

a.-p 80/19

[=1]

alqm-:sarhoş etmek

a.-p 83/18

[=1]

alıs: uzak

a.+k 40/5

a.+qa 117/11, 64/12, 87/7

a.+tan 38/19, 67/10

[=6]

alış- : gürüşmek

- a.-p 33/1, 38/15
[=2]
- altı** : altı (6)
a. 115/15, 115/21, 116/15, 126/18, 134/21, 142/13, 39/9, 42/3, 49/3, 53/22, 54/1, 58/7, 62/6, 68/19, 7/15, 82/11, 82/9, 97/19, 97/2
[=19]
- altıatar** : bir silah çeşidi
a.+d 30/20, 57/9
[=2]
- Altay**: Altay
a. 125/10
[=1]
- altı cüz** : altı yüz (600)
a. 110/20
[=1]
- altmış** : altmış (60)
a. 102/21, 124/21, 125/1, 125/15, 143/14, 144/2, 33/20, 35/19, 39/1, 96/20, 99/8
a.+tay 98/23
[=12]
- altın** : altın
a. 128/6, 130/10, 133/23, 134/16, 134/20, 134/4, 135/23, 136/18, 136/4, 139/1, 141/4, 142/12, 146/16, 147/7, 148/2, 149/3, 17/10, 31/12, 34/14, 38/22, 47/19, 48/14, 6/22, 62/5, 63/8, 68/18, 69/4, 7/16, 76/16, 81/20, 83/7, 85/4, 87/12, 92/13, 94/10, 94/13, 94/3, 95/7, 96/16, 97/17, 97/3, 97/4
a.+dagan 148/19
a.+dan 144/17, 146/17, 27/13, 48/6, 89/23, 98/2
[=49]
- Altınbaymat** : destan kahramanı
a. 58/8
[=1]
- altında**: altında
a.+gan 145/20
[=1]
- altında-** : altınla süslemek
a.-gan 135/13, 136/12, 79/9
[=3]
- altındagan** : altınlanmış
a. 145/1
[=1]
- aman**: esen, huzur
a. 112/17, 126/8
[=2]
- amanesen**: huzur ve esenlik
a. 123/18
[=1]
- amir**: emir
a. 22/18, 23/10, 37/6, 44/9, 52/1, 69/5
[=6]
- xan** : han
a. 126/4, 126/9, 129/12, 129/2, 129/23, 13/18, 131/20, 136/16, 137/2, 137/7, 138/4, 139/2, 14/20, 140/18, 140/5, 142/16, 142/19, 142/4, 143/10, 144/19, 145/19, 145/9, 146/15, 146/2, 147/12, 147/21, 148/14, 148/7, 149/11, 21/10, 24/23, 25/12, 25/22, 25/3, 25/5, 25/5, 26/5, 26/6, 27/19, 28/11, 29/18, 29/20, 34/11, 44/8, 52/20, 67/14, 67/15, 67/16, 67/5, 68/10, 68/7, 68/7, 69/14,

69/3, 73/21, 75/16, 75/23, 75/4, 77/1, 77/8, 78/11, 78/4, 79/16, 80/5, 81/3, 82/3, 82/8, 87/16, 87/17, 87/2, 88/11, 88/16

a.+da 68/14

a.+dan 140/2, 26/11, 27/3, 28/2, 67/16

a.+dn 130/5, 150/11, 150/18, 150/7, 26/12, 26/18, 27/22, 27/4, 28/4, 44/16, 44/22, 79/11

a.+dqt 150/16

a.+ga 67/20

[=92]

anan : sonra

a. 135/2

[=1]

anar : nar

a.+n 73/19

[=1]

qanattuu : kanatlı

a.+dan 110/23

[=1]

ançamınca : ara sıra

a. 118/13

[=1]

Ancyan: Ancıyan

a. 18/9, 90/13

a.+da 35/4

a.+dq 103/12, 146/19

[=5]

anda: o zaman

a. 11/15, 112/16, 115/15, 115/21, 116/15, 125/10, 133/10, 44/7, 59/3, 59/7, 65/22

[=11]

andan : ondan

a. 109/20, 146/11, 43/12, 43/7, 74/10, 74/15, 74/8

[=7]

xandıq : hanlık, taht

a.+d 136/20

a.+n 134/15

a.+t 133/11, 133/16, 133/5, 150/21

[=6]

anın : onun

a. 42/5

[=1]

ant : ant, kasem

a. 108/7, 108/8, 124/13, 135/8, 148/4

a.+m 122/12, 124/16

a.+md 116/6

[=8]

antse : öyle yaparsa

a. 119/16

[=1]

aq: ak, beyaz

a. 103/15, 104/1, 104/11, 104/3, 111/4, 119/17, 119/2, 119/23, 120/14, 126/3, 129/15, 129/19, 131/6, 133/21, 135/23, 136/4, 136/8, 137/21, 14/9, 140/1, 140/7, 146/18, 146/5, 147/20, 19/5, 22/21, 30/1, 30/16, 33/21, 34/3, 37/3, 4/9, 45/5, 46/2, 46/4, 61/23, 63/22, 63/6, 64/10, 69/1, 69/21, 7/14, 71/4, 72/2, 79/18, 8/3, 81/12, 82/4, 82/7, 83/5, 9/23, 93/17, 94/11, 96/14, 98/24

- a.+p 109/11
a.+qa 126/5
a.+tan 102/16
[=58]
- aq-** : akıtmak
a.-bagan 72/16
a.-nda 149/18
[=2]
- aqak** : zümrüt
a. 78/14
[=1]
- Aqbalta**: destan kahramanı
a.+n 59/16
a.+nın 14/22, 15/10, 15/15, 16/11, 16/21, 16/8, 17/20, 18/15, 19/10, 21/11, 29/15, 33/4,
52/18, 58/6, 59/10, 61/12, 62/15, 64/5, 65/6, 66/1, 67/19, 70/14, 70/20, 73/16
[=25]
- Aqcolbors** : aslan
a.+toy 27/15
[=1]
- aqkelte** : tüfek
a. 2/17, 39/23, 39/5, 39/6, 40/18, 40/2, 40/8, 42/18, 42/21, 42/23, 42/7, 60/15, 71/2
a.+nin 107/19, 40/11
[=15]
- aqıl** : akıl
a. 142/15, 16/9, 66/7, 89/5
a.+d 117/23, 118/19, 119/15, 120/13, 120/17
a.+da 86/6
a.+dan 118/16
a.+md 118/2
a.+n 49/4
a.+nan 138/1
a.+sz 89/4
[=15]
- Aqılay** : destan kahramanı
a. 107/12
a.+dn 107/17
[=2]
- aqmite** : silah
a.+nin 107/20
[=1]
- Aqölön** : tepe
a.+dün 119/21
[=1]
- Aqqelte** : silah adı
a. 42/16
[=1]
- Aqqula**: Manas'ın atı
a. 129/21, 131/5, 29/23, 40/19, 40/20, 41/17, 42/6
a.+day 129/11
a.+nn 41/3
[=9]
- aqır** : ahır
a. 51/17

- [=1]
aqır : sonunda
a.-p 13/6
[=1]
aqıret: ahiret
a.+ke 108/4, 123/14
a.+ti 137/6, 52/17
[=4]
aqsaqal: aksakal, yaşlı adam
a. 66/20
a.+dn 9/12
a.+du 44/12
a.+duu 20/15, 4/22, 54/19, 63/16
[=7]
Aqşumqar: kuşu kartal
a. 138/16
[=1]
ar : her
a. 110/8, 124/11, 143/20, 19/6, 80/7
a.+day 131/3
[=6]
ar- : yorulmak
a.-p 112/11, 118/15
[=2]
ara: ara
a. 4/10
[=1]
araba : araba
a. 4/9
[=1]
araq şerbet : rakı, şerbet, içecek
a. 115/19
[=1]

arala- : dolaşmak
a.-p 121/10, 121/12, 121/14, 59/13, 72/11
a.-y 31/8
[=6]
aram : haram
a. 130/22
[=1]
araq: rakı, şarap
a. 80/15, 80/20, 81/4, 83/17, 83/19
a.+n 80/12
[=6]
araq şarap : şarap, rakı
a. 125/7
[=1]
arbaq : ervah, ruh
a. 115/12, 115/9, 116/13, 131/5
a.+a 69/16
a.+na 109/6
[=6]

arbay : haşmetli

a.-p 30/4

[=1]

arbn: çok

a.+b 3/1

[=1]

argımaq : at

a. 2/16, 60/14

[=2]

Argın: Kıpçak boyu

a. 120/15, 124/10, 145/16, 146/12, 146/14, 15/18, 22/18, 22/20, 23/1, 23/13, 24/5, 25/8, 26/22, 26/23, 43/19, 43/23, 43/9, 44/10, 49/16

a.+d 118/1, 119/16

a.+dan 101/3

a.+dar 148/17, 27/16, 5/6

a.+dn 15/13

[=26]

Argndar : Argınlar

a.+dn 147/9

[=1]

arım: adım

a.+da 134/21, 68/19

[=2]

arman: eyvahlar, hüzn ve gam

a. 47/4

[=1]

arında- : adım atmak, miktar

a.-p 62/6

[=1]

arpa : arpa

a.+dan 129/16, 45/7

a.+nn 129/18

a.+sn 113/11

[=4]

arık: zayıf

a. 78/17

a.+tn 28/17

[=2]

arqa: arka, ardı

a.+snda 30/12

[=1]

arqanday : her türlü

a. 114/14

[=1]

arqar: dağ tekesi

a. 41/18

a.+day 144/9, 78/5

[=3]

arqaysı : her hangi

a. 117/17, 28/20

[=2]

arqıra- : bağırmaq

- a.-p 110/21
[=1]
arqı terki : acele, telaş
a. 79/13
[=1]
arış : sağlam
a. 110/16, 144/9
a.+m 123/13, 123/4, 89/2
[=5]
arstan : arslan
a. 128/14, 136/2, 136/6, 148/7, 20/8, 33/7, 76/12, 85/18
a.+day 147/16, 67/9
a.+m 75/2
[=11]
- art**: arkası
a.+ndan 30/18
[=1]
art- : yüklemek
a.-p 144/23
a.-pagan 70/18
a.-trp 109/14, 28/15
[=4]
artn- : yüklettirmek
a.-p 29/9
[=1]
artqı : sonun
a.+sn 42/17
[=1]
Aruuke : destan kahramanı
a. 100/14, 100/16
[=2]
aş : aş, ana yemek
a. 1/2, 110/17, 115/18, 115/20, 125/7, 23/19, 23/7
a.+na 105/23
a.+nda 3/3
a.+qan 144/22
a.+ta 1/3
[=11]
as- : asmak
a.-p 27/14, 33/18
a.-qan 59/12
a.-sam 113/1
[=4]
asaba: bayrak
a. 141/14, 143/22, 33/21, 34/3, 72/2, 8/3
[=6]
azan: ezan
a.+d 109/3
[=1]
asker : asker
a.+den 34/7
[=1]

- asıl** : asil, aslı
a. 145/7, 48/16, 97/5
[=3]
- asman** : gök yüzü
a.+d 143/16, 144/4, 47/5
a.+dag 129/5
a.+dan 127/13
[=5]
- aşmana**: eşya, alet
a.+nn 131/15
[=1]
[=1]
- asın-** : artmak
a.-gan 141/15
a.-p 39/23
[=2]
- aşık** : aşık
a. 27/7, 28/23
[=2]
- asr** : asr, ikinci
a. 58/23
[=1]
- ast** : alt
a. 131/18, 23/23
a.+a 149/14
a.+na 134/19, 44/20, 71/17
a.+nan 134/16, 77/19, 79/4
a.+ndag 126/23, 128/1, 128/9, 40/20
[=13]
- astaba** : semavar
a.+dan 80/12
[=1]
- astama** : semavar
a.+nn 84/16
[=1]
- astı** : altı
a.+da 146/16, 147/7
[=2]
- astında**: altında
a.+g 141/8, 143/17
[=2]
- astınqı** : altındaki
a. 100/18
[=1]
- aştoo**: yemek
a. 129/17
[=1]
- aşuu** : dağ, tepe
a.+ga 113/14
a.+su 113/1
[=2]

at : at

a. 1/3, 103/3, 107/18, 111/2, 112/20, 119/6, 121/4, 16/3, 24/18, 33/12, 35/10, 48/18, 51/10, 52/10, 52/22, 55/11, 56/5, 83/1, 97/7

a.+n 124/7, 79/10, 79/8

a.+na 45/9, 71/11, 71/14

a.+nan 22/10

a.+qa 118/11, 142/3, 16/20, 62/18, 70/12, 71/20, 71/9

a.+t 143/6, 87/18

a.+tan 110/20, 126/18, 127/23, 128/5, 135/12, 14/5, 144/16, 47/14, 74/21

a.+tarnn 95/4

a.+tn 121/19

[=46]

at- : atmak

a.-ar 39/10, 39/11, 39/9

a.-at 40/16, 96/15

a.-p 100/12, 100/16, 127/14, 127/9, 39/17, 47/23, 47/5, 47/6, 47/7

a.-qan 132c/6, 23/21, 74/8

a.-qann 114/1

a.-sa 100/21, 39/12, 39/13

a.-t 42/16, 42/17, 55/22

[=24]

ata : ata, baba

a. 47/15

a.+m 117/15, 74/9

a.+s 111/16, 121/5, 34/23, 35/1

[=7]

atandın koru : bir nevi nezaketli küfür

a. 128/16, 128/21, 133/2, 134/12, 26/16, 27/16, 29/13, 29/18, 49/3, 51/3, 56/12, 61/19, 62/3, 69/23, 69/8, 86/17, 88/1

[=17]

atan : atana, babana

a.+ga 129/19, 82/9

[=2]

atar : silah

a.+d 142/13

[=1]

atası : babası

a. 25/6

[=1]

Atbaşı : şehirin ismi

a.+n 34/21

[=1]

atiles : giyisi çeşidi

a. 78/3

[=1]

atın : atın

a. 144/18

[=1]

at- : birden bakmak

a. 21/17

[=1]

atqanday: atmış gibi

a. 143/8

[=1]

atış-: atışmak

a.-p 32/12, 32/15, 40/2

a.-qan 40/3

[=4]

Atsaloom aleykim : selamün aleyküm

a. 20/1

[=1]

attan- : ata binerek yola çıkmak

a.-p 10/4, 111/15, 116/23, 12/17, 15/12, 26/15, 28/6, 29/6, 31/3, 53/20, 56/13, 58/1, 93/11

[=13]

attır- : attırmak

a.-gan 98/17

a.-gn 37/16

[=2]

atügül : hatta

a. 78/4

[=1]

atugun : gerekirse

a. 42/17

[=1]

ay : ay

a. 112/10, 113/2, 115/10, 115/15, 115/21, 116/15, 116/16, 117/12, 118/14, 123/20, 145/10, 145/8, 149/15, 48/17, 78/1, 93/13

a.+clq 42/3

a.+d 136/1, 136/5

a.+day 97/18

a.+ga 116/18, 39/22

[=22]

aya : acı

a. 117/10

a.+bayt 140/20

[=2]

aya- : acımak

a.-bas 63/4

a.-bastan 117/13

a.-bay 142/23, 18/16

[=4]

ayabay : çok önemli

a. 112/20, 19/11, 22/8

[=3]

ayak: sonu

a.+na 7/15

a.+nda 23/22

[=2]

ayaq : ayak

a. 144/2

a.+n 143/18, 144/5

a.+na 133/22, 89/7

- a.+nda 39/21, 52/3
[=7]
- ayaq** : sonu
a. 39/11
[=1]
- ayaş** : dostunun eşine söylenir
a. 112/10, 117/10, 118/14, 123/20, 126/1
a.+m 121/17
[=6]
- ayat** : ayet
a. 143/14
[=1]
- aybalta** : silah, kılıç
a. 136/23, 141/18, 69/15, 70/17, 73/12
[=5]
- aybaltasın** : silahın, kılıncın
a. 87/15
[=1]
- aybanboz**: hayvan
a. 76/13, 76/9
[=2]
- aybat**: heybet
a.+na 57/7
[=1]
- aycıq** : eşya
a.+tar 98/2
[=1]
- aydı** : ayı
a. 48/15
[=1]
- ayda-** : sürmek
a.-gan 113/11, 113/13
a.-p 119/18, 134/6, 35/11, 39/3, 70/2, 73/11, 73/14
a.-tp 35/15
[=10]
- aydala-** : sürdürmek
a.-p 12/4
[=1]
- aydap** : sürüp
a. 69/12
[=1]
- Aydar** : destan kahramanı
a. 30/12
[=1]
- Aydarhan** : destan kahramanı
a.+dn 34/15
[=1]
- Aydarqan**: destan kahramanı
a.+dn 6/23, 7/1
[=2]
- aydat-** : sürdürmek
a.-p 119/20, 119/22, 147/6

- [=3]
ayday: ay gibi
a. 143/15, 144/3, 30/19
[=3]
ayga : aya
a. 125/12
[=1]
aygayla- : bağırmaq
a.-gan 8/6
[=1]
aygır: at
a. 111/3
a.+n 119/6
[=2]
Aykol : Civanmert Manas
a. 150/4
a.+um 132/18, 77/6
a.+un 76/12
[=4]
ayıl : köy
a. 3/1
a.+na 7/2
[=2]
ayla : hile, kurnazlık
a. 139/15
a.+s 50/20
[=2]
aylangıs : döndürmez
a. 48/18
[=1]
aylan- : dönmek
a.-a 66/19
a.-ta 3/10
a.-tp 3/9
[=3]
aylana : etraf
a. 34/17, 66/17
[=2]
ayman : yüzünden
a. 137/21
[=1]
ayqal : uygun olmak
a.-sp 82/17
[=1]
ayqarangı : karanlık ay
a. 97/6
[=1]
ayqayla- : bağırmaq
a.-gan 34/4, 72/3
[=2]
Ayqöl : Civanmert Manas
a.+dun 52/3
a.+go 23/22

[=2]

ayqır- : bağırmaq

a.-gan 24/2

a.-p 13/17, 27/15, 29/22, 40/18, 42/6, 45/22, 52/19, 56/1

a.-q 30/2

[=10]

ayqırıq : ses çıkarmak

a. 129/1, 28/10, 70/15

a.+n 42/22

[=4]

ayt- : de

a.-a 39/20, 54/16, 66/7

a.-abz 104/18, 65/21

a.-albaym 133/13

a.-alq 76/4

a.-ar 56/15, 56/17, 58/18

a.-arga 139/3, 17/11, 31/14

a.-at 11/15, 133/10, 138/10, 138/9, 14/21, 149/17, 150/4, 150/6, 20/14, 20/15, 20/16, 21/12, 21/8, 21/9, 26/4, 29/16, 31/23, 32/23, 36/21, 58/16, 58/17, 63/20, 63/21, 63/22, 64/1, 64/9, 7/7, 7/9

a.-ayn 113/9

a.-baysb 7/4

a.-cu 86/2, 86/6

a.-cuu 85/23

a.-kan 1/3

a.-kanda 65/22

a.-p 1/8, 10/13, 10/14, 10/19, 101/10, 104/6, 109/2, 11/2, 111/12, 112/4, 112/9, 115/2, 117/8, 126/10, 13/6, 132/21, 133/9, 134/8, 135/7, 138/13, 138/14, 14/11, 140/13, 140/14, 140/15, 140/17, 15/5, 19/4, 23/9, 26/20, 27/2, 37/13, 37/17, 45/8, 46/16, 51/13, 52/13, 61/10, 61/11, 61/15, 62/10, 62/11, 62/12, 62/14, 66/4, 66/6, 67/10, 67/15, 68/12, 7/3, 7/5, 7/6, 88/6, 89/8, 9/18, 95/21

a.-pa 50/17, 50/4

a.-paysb 148/6, 58/22

a.-paysnb 14/16, 20/7, 25/22

a.-payt 63/15

a.-qan 117/17, 117/19, 125/21, 148/5

a.-qanda 26/21, 62/17, 7/10

a.-qanma 42/11, 42/12

a.-qann 121/18, 44/11

a.-qanna 133/18, 133/19, 15/22, 38/6

a.-qannan 113/22, 86/4

a.-sa 108/1, 11/13, 140/3, 64/2

a.-sam 108/3, 112/18, 113/10, 81/12

a.-sn 56/16, 58/19

a.-sp 123/13, 123/4, 55/10, 8/16

[=143]

aytar : söyleyecek

a. 89/4

[=1]

aytarga: söylenecek

a. 149/4

[=1]

aytış- : konuşmak

a.-qan 116/6, 122/12

[=2]
azamat : kahraman
a. 147/2, 82/11
[=2]
azan : ezan
a. 56/3
a.+d 109/1
a.+dn 56/1
[=3]
azat : özgürlük
a. 61/1, 61/5, 61/9
[=3]
azganaqay: küçücük
a. 89/2
[=1]
Aziz xandn : Aziz hanın
a. 29/14
[=1]
Aziz qan : Aziz han destan kahramanı
a. 15/11
[=1]
azıq : gıda
a. 110/1
a.+n 109/18
a.+tn 71/13
[=3]
azır : hazır, şimdi
a. 15/1, 28/7, 32/7
[=3]
azıy : azıy
a. 97/2
[=1]
aziz: aziz
a. 150/11, 150/18, 150/7
[=3]

B :

baatır: bahadır, kahraman
b. 1/8, 107/9, 113/21, 133/1, 134/10, 138/14, 138/20, 14/18, 14/21, 14/8, 141/13, 144/21,
146/20, 147/18, 149/17, 15/4, 150/4, 16/6, 17/14, 17/2, 17/5, 19/22, 22/15, 22/7, 26/20, 26/4,
27/11, 29/11, 31/23, 32/23, 33/11, 36/21, 38/21, 44/14, 51/2, 54/22, 56/10, 58/16, 59/5, 61/16,
61/17, 62/10, 62/13, 64/9, 66/5, 67/8, 68/14, 68/5, 7/3, 71/21, 75/3, 8/20, 85/3, 9/7
b.+b 3/2
b.+ga 111/20, 50/1, 50/16, 54/6, 6/11, 65/14, 69/14, 74/4
b.+lar 15/7
[=64]
baatır Baqay : kahraman Bakay
b. 13/5
[=1]
badirek : küçük
b. 39/16
[=1]
badışa : padişah

b. 38/22, 86/5
b.+dan 148/13
b.+dn 138/17, 140/8
b.+m 10/22, 133/14, 133/22, 20/17, 75/3
[=10]

bagalaq: ayağın ucu
b. 141/21, 99/16, 99/21
[=3]

bagalek : ayağın ucu
b.+ten 84/3
b.+tin 101/13, 139/11, 99/23
[=4]

bağıšta- : bağışlamak
b.-p 109/6
[=1]

bal: bal
b. 80/14, 84/17
[=2]

bala : bala, çocuk
b. 115/22, 121/13, 122/8, 122/9, 66/10, 80/21, 83/21
b.+ga 41/14, 54/15, 65/20
b.+nn 54/9
b.+s 101/19, 103/23, 105/1, 108/9, 11/14, 110/15, 113/18, 115/1, 117/7, 120/11, 120/5,
121/1, 126/4, 126/9, 40/21, 75/18, 75/23, 77/1, 77/8, 78/11, 79/16, 80/5, 81/3, 88/11, 88/16, 89/17,
89/9, 91/22, 91/6, 93/1, 94/1, 96/8
b.+sn 14/12
[=44]

balan: filan
b. 50/12, 8/7, 8/8
[=3]

balban : pehlivan
b. 72/14, 72/8
b.+darca 84/4
b.+darga 99/1
b.+ga 98/23
b.+s 59/12
[=6]

balpayt- : büyütmek
b.-a 139/12
[=1]

balqalat- : baltalamak
b.-p 99/2
[=1]

Balqı bek : destan kahramanı
b.+tin 139/10
[=1]

balqıl-da- : zıplamak
b.-d 101/15
b.-p 102/3, 141/21
b.-ys 139/13
[=4]

balta : balta
b. 145/10, 149/15

b.+n 64/10

b.+nn 19/5

[=4]

baq- : beslemek, yetiştirmek

b.-amn 118/1

b.-as 119/16, 120/16

b.-ma 77/10

b.-nd 3/20

[=5]

Baqay: destan kahramanı

b. 131/20, 136/16, 137/2, 137/7, 14/10, 14/17, 14/18, 14/8, 140/2, 144/21, 145/19, 145/9, 146/13, 146/15, 146/2, 147/18, 147/8, 148/7, 149/11, 20/8, 22/15, 23/9, 24/11, 25/12, 25/22, 25/5, 25/6, 26/20, 26/21, 26/4, 31/23, 32/23, 36/21, 37/5, 44/8, 46/1, 46/9, 48/5, 49/1, 58/16, 61/8, 62/10, 67/1, 67/14, 68/10, 68/14, 68/17, 68/23, 69/3, 71/21, 82/3, 82/8

b.+d 145/15, 87/13, 87/16

b.+dn 128/22, 134/14, 134/17, 138/6, 144/13, 144/19, 146/7, 147/12, 147/19, 148/10, 148/9, 24/1, 25/3, 33/14, 56/2, 66/20, 67/3, 69/6, 70/3, 88/3

b.+ga 136/21, 148/14, 150/5, 21/15, 22/11, 22/12, 66/3

[=82]

baqır- : bağırmak

b.-p 27/14, 30/1, 43/7, 56/2

[=4]

baqt : baht, mutluluk

b. 133/8

[=1]

baqtır- : yetiştirmek

b.-gan 82/2

[=1]

bar : var

b. 10/3, 102/13, 105/21, 105/8, 106/5, 107/2, 116/22, 123/13, 123/15, 123/4, 123/6, 134/13, 136/15, 138/12, 138/13, 138/18, 138/9, 14/18, 140/13, 140/4, 142/18, 148/20, 149/1, 15/13, 15/14, 16/1, 17/12, 19/8, 20/16, 21/8, 22/20, 24/10, 24/12, 25/13, 25/18, 25/20, 25/4, 27/18, 27/2, 27/8, 33/12, 39/20, 39/22, 40/6, 42/5, 43/5, 44/10, 53/21, 54/20, 56/13, 56/15, 58/17, 58/18, 61/10, 62/11, 63/18, 63/21, 63/22, 64/2, 7/11, 71/19, 73/18, 77/4, 79/23, 89/2, 89/3, 9/11, 9/3, 9/4, 90/22, 91/16, 91/9, 95/3, 96/23, 97/4

b.+arga 133/15

b.+d 139/6

b.+dan 50/11

b.+n 3/8, 3/9, 31/22, 9/17

b.+na 45/6

b.+narga 6/16

b.+nn 132/16, 42/20, 43/3, 50/13, 50/19, 50/9, 62/8, 87/22

b.+s 10/1, 10/6, 10/8, 101/8, 102/1, 102/22, 103/8, 104/11, 104/20, 104/7, 106/11, 110/8, 115/19, 129/8, 131/22, 131/23, 132/2, 136/13, 140/15, 26/23, 28/20, 32/8, 36/16, 4/21, 43/11, 52/15, 53/19, 55/20, 55/7, 63/17, 7/6, 71/6, 71/8, 80/3, 80/9, 82/16, 83/10, 83/14, 83/20, 84/11, 84/19, 84/21, 89/11, 9/13, 90/23, 90/5, 91/18, 92/9, 93/20, 93/4, 95/15, 95/19, 95/4, 96/10, 97/13, 98/8, 99/5

[=149]

bar- : gitmek

b. 115/6

b.-a 140/13, 140/6, 142/19, 142/20, 31/4, 31/6, 54/14, 6/18

b.-abz 138/5

b.-abzb 7/5

b.-agan 31/13
b.-al 136/22
b.-alq 7/9, 75/22, 76/1
b.-am 43/10, 9/19
b.-amn 124/18
b.-ard 112/1, 112/15, 112/17
b.-arna 10/2
b.-as 111/15, 111/22, 121/3, 52/11
b.-asb 133/7
b.-asn 14/14, 20/5
b.-at 150/2
b.-atat 46/13
b.-ayn 108/5
b.-b 63/2, 63/4
b.-badq 75/17
b.-basa 138/8
b.-bastan 65/11
b.-baybz 138/11, 138/13
b.-baym 138/8
b.-baymn 132/19, 133/13
b.-bays 128/20, 88/2
b.-cuu 64/13
b.-d 108/12, 136/14, 147/13, 17/19, 18/7, 56/14, 62/16, 65/12, 79/3, 89/20
b.-dm 64/16, 64/20, 65/3, 65/9
b.-dq 82/2
b.-drp 112/21
b.-gan 137/12, 148/22, 72/8
b.-ganda 108/4, 12/18, 12/21, 123/14, 123/5, 143/23, 5/5, 64/15
b.-gla 134/13, 26/17, 26/19, 67/13
b.-maqa 9/22
b.-p 107/1, 12/10, 124/20, 140/1, 147/17, 150/6, 18/24, 18/3, 21/4, 45/9, 48/22, 54/16,
59/15, 61/3, 65/21, 66/4, 7/13, 76/4, 79/18, 8/16, 8/2, 82/12
b.-psn 12/8
b.-ptr 13/10, 131/16
b.-sa 7/13
b.-saq 54/7, 6/2
b.-saqb 4/12
b.-sn 109/13, 119/11, 12/3, 124/11, 131/19, 133/23, 134/23, 28/14, 28/17, 38/5, 51/11,
51/5, 54/3, 55/16, 68/22, 69/10, 71/13, 71/16, 80/7, 81/17, 90/3
b.-sp 148/20, 47/10, 55/12
[=131]

bar- : varmak

b. 140/5, 70/23, 71/4

b.+da 94/12

b.+day 114/16

[=5]

barakeldi : barekallah, övmek amacıyla kullanılan söz

b. 105/9, 107/10

[=2]

baraq : varak, sayfa

b. 59/17

[=1]

barmaq : parmak

- b.+a 69/15, 69/17
[=2]
- barpayt-** : genişlet
b.-a 100/1, 101/14
[=2]
- barq** : fiyat, kıymet
b. 14/19
[=1]
- barqıld-** : parlamak
b.-ap 147/18
[=1]
- baş** : baş
b. 119/19, 125/9, 140/16, 145/11, 17/18, 40/4, 58/9, 7/8, 71/21, 73/3, 78/13, 78/18, 79/20, 79/7, 81/19
b.+c 64/17, 64/22, 65/5
b.+d 137/11
b.+dar 9/16
b.+m 74/14
b.+n 130/20, 2/16, 48/23, 60/14, 76/13, 81/19
b.+na 10/16, 105/2, 115/22, 119/23, 119/8, 14/3, 147/2, 25/14, 53/17, 81/9, 93/13
b.+nan 38/16, 38/18, 43/4, 43/6, 46/8
b.+nda 122/8, 33/5, 66/10
b.+ndag 90/24
b.+t 131/7
b.+tan 91/1
b.+tap 150/1
[=50]
- bas-** : yürümek
b.-a 80/4, 92/21
b.-luu 95/7
b.-p 105/2, 105/3, 144/20, 148/18, 26/17, 31/4, 77/18, 78/7, 79/3, 89/20
b.-qan 103/16, 104/4, 94/12
b.-sp 7/16
b.-tap 42/14
b.-trgan 92/13
[=19]
- basa** : işte
b. 142/7, 92/8
[=2]
- başayaq** : ayağı sonu
b.+n 67/4
[=1]
- basma-** : bastırmak
b.-p 94/12, 94/2
[=2]
- başın** : başın
b.+da 140/10, 143/14, 144/2, 146/17, 146/20, 146/8
[=6]
- başqa** : başka
b. 102/10, 103/5, 11/1, 110/16, 111/16, 121/5, 128/17, 128/19, 142/17, 2/19, 37/20, 50/17, 50/4, 60/21, 67/3, 67/7, 69/9, 90/18
[=18]
- başta-** : başlamak

- b.-cu 55/2
b.-oocu 9/1, 9/9
b.-p 130/1, 150/23, 31/22, 46/13, 59/9, 72/1
[=9]
- bastalış** -: başlamak
b. 1/2
[=1]
- bastır**- : yrtmek
b.-p 107/18, 99/19
[=2]
- bat**: tez
b. 70/13, 70/19
[=2]
- bat**- : sığmak
b.-ab 57/13
b.-asn 16/13, 16/19
b.-bagan 94/15
b.-cu 82/22, 83/1, 83/6
b.-p 52/7, 52/8
b.-pay 51/9, 52/9
b.-sp 32/11
b.-t 55/23
[=13]
- bata**: dua
b. 105/22, 105/7, 106/4, 68/16, 81/2
b.+snan 106/10, 138/19, 17/13
[=8]
- batalaş**- : dua ettirmek
b.-p 7/23
[=1]
- batıra**- : genişlemek
b.-yta 46/6
[=1]
- batrayta**- : genişletmek
b. 146/22
[=1]
- batunus**: tabak
b.+qa 80/8
[=1]
- bay** : bay, zengin
b. 137/15, 137/18, 137/8
b.+dn 36/1
[=4]
- bayagı** : nceki, teki
b. 100/13, 12/14, 138/9, 29/7, 47/14, 6/19, 71/22, 73/10, 85/3, 89/15
[=10]
- baygambar** : peygamber
b.+dn 146/21
[=1]
- bayla**- : bağlamak
b.-gan 36/4
b.-p 124/3, 20/22, 21/20, 21/7, 26/10, 37/8, 5/8, 53/6, 6/14, 6/7, 73/17, 74/2

- [=13]
baylan- : bağlanmak
b.-p 71/18
[=1]
baylat- : bağlatmak
b.-p 147/4
[=1]
baymaluu : ziynetli, sağlam
b. 99/16, 99/21
[=2]
Baymat : destan kahramanı
b. 71/23, 79/11
[=2]
baypaq : çorap
b. 102/17
b.+tar 102/15
[=2]
bas- : yürümek
b.-sam 113/2
[=1]
basdır- : yürütmek
b.-gan 92/5
[=1]
bıç- : bıçmak
b.-p 119/10, 119/3, 119/6, 99/12, 99/13
[=5]
bıcan: ot
b. 129/14, 45/4
[=2]
bıcaq : bıçak
b.+t 47/22
[=1]
becet: imza (Destanda kullnılan tek Rusça bir kelime)
b. 103/16, 104/4
[=2]
bee : atın yavrusu
b. 111/3, 119/12, 45/1, 56/9
b.+den 77/10
[=5]
Beecin : Çin'deki bir şehir
b. 111/17, 112/13, 112/7, 115/4, 61/21
b.+de 122/3
b.+degi 69/18
b.+den 115/13, 121/7, 122/20, 124/21, 125/1, 125/15, 2/19, 21/3, 66/15
b.+di 61/20, 61/22, 63/14, 63/19, 63/2, 63/5, 63/9, 67/1, 67/6
b.+din 112/18, 12/11
b.+e 61/2
b.+ge 112/17, 12/5, 12/8, 123/17, 124/19, 133/7, 134/5, 21/1, 5/16, 66/13, 69/17, 76/5
[=40]
bek: sağlam
b. 1/8, 116/6, 122/12, 14/21, 35/5, 72/23
[=6]
bekem: sağlam

- b. 109/2
[=1]
- bel:** bel
b. 69/19
b.+de 141/18, 141/22
b.+din 66/22
b.+ge 128/4, 47/18, 97/15, 98/5
b.+ime 122/4
b.+ine 131/15, 142/13, 30/20, 31/1, 57/9, 97/19, 97/23
[=16]
- beldemci** : bir işte ortak olan kimse
b.+sin 146/23
[=1]
- belden** : belden
b.+tip 146/23
[=1]
- bele:** idi
b. 1/12, 55/23
b.+msi 112/11, 112/12
[=4]
- belektüü** : hediyeli
b. 145/11
[=1]
- belgilüü:** belli
b. 113/23, 114/3
[=2]
- bende** : insan oğlu
b. 46/7, 57/21
b.+si 35/23
[=3]
- ber-** : vermek
b. 112/4, 126/1, 137/12, 138/4, 98/13
b.+gen 11/18
[=6]
- ber-** : vermek
b.-beybi 120/12, 120/6
b.-beyim 47/17
b.-beym 128/2
b.-di 101/7, 103/7, 107/3, 149/10, 22/14, 31/20, 45/23, 83/8, 88/10, 93/19, 93/3, 97/12
b.-e 106/21, 133/17
b.-gen 12/15, 129/17
b.-gende 16/5, 44/7
b.-gendey 23/7
b.-genge 23/19
b.-gile 134/19
b.-gin 105/17, 105/17, 136/20, 51/15, 52/13
b.-ip 104/18, 105/22, 142/21, 147/14, 68/16, 77/13, 77/13, 98/24
b.-iptir 11/22, 95/13
b.-isip 44/6, 8/15
b.-se 100/8, 105/10, 105/12, 115/12, 115/9, 116/13, 116/21, 124/17, 133/12, 134/2,
150/22
b.-sekbi 4/20
b.-sem 133/6

- b.-sin 105/10, 105/11, 105/12, 105/13, 105/16, 150/17, 20/19, 27/21, 5/1, 51/13
[=65]
- bereki** : öteki
b. 119/21, 119/23, 27/12, 3/16
[=4]
- bergen** : vermiş, veren
b. 90/1
[=1]
- bergende**: verdiğiinde
b. 147/17
[=1]
- beri**: beri
b. 105/19, 120/20, 75/9
[=3]
- beş** : beş
b. 108/17, 122/5, 145/12, 147/2, 60/16, 66/18, 66/19
b.+te 150/15
[=8]
- beşik** : beşik
b.+tey 41/11
[=1]
- bet** : yüz
b. 100/20, 100/4, 104/14, 107/8, 94/18
b.+i 105/5, 89/10
b.+in 30/19, 30/23, 30/3, 78/23, 97/18, 97/22
b.+ine 107/14, 113/3, 122/5, 30/7
[=17]
- betteş-** : mücadele etmek, güreşmek
b.-ip 60/17
[=1]
- birge**: birlikte
b. 28/15
[=1]
- bil** : deve türü
b.+den 110/7
b.+din 110/8
b.+ge 109/14
[=3]
- bil-** : bilmek, öğrenmek
b.-begen 85/19
b.-bes 139/7
b.-cuu 27/1, 55/3, 9/10, 9/2
b.-di 107/7, 68/23, 96/9
b.-dirip 81/7
b.-emin 134/3
b.-et 112/15, 112/16, 12/4
b.-eyin 112/1, 112/5
b.-gen 36/9, 9/3
b.-gictin 9/13
b.-ip 128/11, 54/18, 85/23
[=22]
- bilek** : bilek
b.+i 132/8, 46/20

- [=2]
bilgiz- : bildir
b.-em 62/7, 63/10
b.-ip 135/1
[=3]
bir: bir,sayı
b. 110/20, 113/6, 114/21, 114/5, 114/7, 116/8, 12/22, 122/11, 122/21, 122/22, 123/19, 123/7, 123/8, 125/16, 126/18, 128/17, 128/19, 130/2, 138/7, 140/11, 148/11, 148/16, 32/1, 35/23, 37/20, 45/14, 48/1, 49/11, 51/14, 52/14, 53/14, 54/7, 62/4, 75/6, 77/6, 79/5, 82/23, 83/17, 83/2, 93/13, 96/19, 96/22, 97/1
b.+den 104/5, 3/2, 43/17, 97/14
b.+dey 1/5, 1/7, 17/16, 17/6
b.+di 105/12, 83/13
b.+din 13/11, 13/12, 28/20
b.+ge 21/2
b.+in 108/18, 65/11
b.+inen 1/10, 5/9
b.+ini 65/4
b.+inin 1/13, 13/14
[=64]
birbiri : biri biri
b.+ne 55/10
[=1]
birden: birer taneden
b. 101/9, 95/16, 95/16
[=3]
birden birden : bir tane olarak
b. 103/6, 93/14, 97/11
[=3]
birdey: aynı
b. 134/13, 148/20, 25/2, 33/12, 47/6, 56/13, 63/18, 67/13, 67/18, 74/18, 74/20, 76/18, 95/3
[=13]
birdi : bitane
b. 148/5
[=1]
birdik : ittifak
b.+in 134/2
[=1]
birge : beraber
b. 138/3, 50/3, 65/16
[=3]
biri: biri
b. 120/4, 63/15
b.+ler 120/21
[=3]
birik: çoğalmak
b.+ip 106/5, 106/7, 106/9, 138/18, 17/12
[=5]
birik- beraber hareket etmek
b.-ip 138/21
[=1]
birinbiri : bir birini
b. 127/16, 96/1

- [=2]
birine : birine
 b. 148/11
 [=1]
bir tuğan : öz kardeş
 b. 111/4
 [=1]
biy : han, makam sahibi
 b.+din 149/8, 31/18
 [=2]
biyik: yüksek
 b. 113/1, 135/14, 145/2, 2/20, 48/7
 [=5]
biz : biz
 b. 6/2
 b.+den 3/1
 b.+din 54/14, 6/8
 b.+ge 11/18
 b.+ke 125/23
 [=6]
bılq et- : azıcık değişmek
 b.-ip 107/4
 b.-se 85/11, 85/22
 [=3]
bılqılda- : hareket yapmak
 b.-p 88/20
 [=1]
bol- : olmak
 b.-bogon 15/8, 22/16, 69/6
 b.-boso 137/7, 28/1, 42/2
 b.-boy 27/17
 b.-cu 30/14, 36/22
 b.-du 150/15, 20/9, 25/12, 25/15, 25/7, 36/17, 43/16, 53/16, 53/18, 56/8, 75/7, 93/6
 b.-dum 44/4
 b.-duq 20/12
 b.-gon 110/23, 114/22, 114/6, 114/8, 143/15, 144/3, 19/20, 19/23, 38/14, 59/3, 59/6, 59/7,
 66/20, 68/3, 68/6, 91/15
 b.-gondo 113/6, 116/17, 125/11, 137/22, 138/2, 149/22, 38/21, 50/23
 b.-gonun 24/22
 b.-gula 23/8
 b.-gulo 27/23
 b.-gun 28/7
 b.-or 29/17, 32/1
 b.-ot 117/21
 b.-so 10/23, 102/18, 104/20, 108/6, 113/16, 114/2, 115/17, 115/20, 115/4, 115/5, 115/7,
 117/20, 117/22, 118/21, 118/22, 118/5, 12/14, 120/1, 120/7, 120/8, 121/15, 125/5, 125/7, 125/9,
 133/15, 133/17, 145/8, 15/17, 21/17, 29/17, 32/1, 36/20, 4/14, 41/15, 41/23, 42/1, 42/15, 42/3,
 47/14, 48/18, 56/15, 56/17, 58/18, 58/20, 61/22, 63/3, 63/5, 63/9, 65/10, 68/12, 7/21, 8/21, 86/5,
 90/8, 90/9, 94/18, 94/22, 97/7
 b.-son 36/22
 b.-sun 103/22, 45/15, 68/12, 91/16
 b.-sunbu 67/15
 b.-ucu 102/7, 11/12, 149/8, 31/18, 82/14, 91/8, 92/1

- b.-um 123/16
b.-un 37/10
b.-unot 142/15
b.-up 10/2, 100/7, 100/9, 101/22, 101/23, 11/20, 11/21, 127/4, 13/13, 131/14, 131/2, 146/6, 18/23, 20/3, 20/4, 21/22, 27/20, 29/20, 37/1, 4/19, 4/2, 4/3, 43/18, 43/20, 43/22, 44/1, 44/3, 44/4, 48/17, 51/20, 58/8, 58/9, 6/2, 69/19, 71/21, 71/23, 87/6, 87/8, 92/11, 92/23, 97/6
b.-uptur 108/14, 17/23, 18/10, 23/19
b.-usup 24/4, 24/6, 47/7
b.-uucu 11/8
[=177]
- bolboso:** yoksa
b. 114/13
[=1]
- bölök:** başka, öteki, ayrı
b.+co 139/5
[=1]
- bolot :** polat
b. 137/8, 98/21
b.+toy 41/5
b.+tu 126/3
b.+tun 94/5
[=5]
- bolqulda-** : zıplamak
b.-p 111/12, 115/2, 117/8, 121/16, 122/1
[=5]
- bölün-** : bölünmek
b. 37/1
[=1]
- bölün-** : bölünmek
b.-mok 43/16
b.-up 127/4
[=2]
- bolup :** olup
b. 140/23
[=1]
- böncök:** eşya
b. 90/24
[=1]
- boo :** bağ
b. 136/11
b.+lu 135/23, 136/4, 136/8
[=4]
- boor:** bağırsak
b. 99/14
b.+u 41/16
b.+un 112/22
b.+unda 88/12
[=4]
- booru:** bağı
b. 139/4
[=1]
- börk :** şapka
b. 70/10, 90/24

b.+u 90/8
[=3]
borkto- : altınla işlemek
b.-gon 81/20
[=1]
boto : yuvarlak gö
b. 41/18
b.+doy 77/16
[=2]
botom : kurbanım
b. 147/21
[=1]
boy : boyun
b.+du 61/5, 61/9
b.+u 55/13
b.+un 144/1
b.+unan 82/6
[=5]
boydon: boydan
b. 127/7, 31/9
[=2]
boydu: boyunu
b. 61/1
[=1]
boyoq: boya
b.+o 99/7
b.+un 99/11, 99/4
[=3]
boyoqcu : boyacı
b.+nun 99/5
[=1]
boyrok : bağırsak
b.+u 85/10, 85/14, 85/21
[=3]
boyu : boy
b. 142/6, 92/19
[=2]
boyunca : boyunca
b. 54/23
[=1]
boyunda: boyunda
b. 110/18
[=1]
boz: boz rengi
b. 89/21, 94/8
[=2]
boz- : bozmak
b.-up 122/14
[=1]
bozdo- : sızlamak
b.-p 47/1, 74/12
[=2]
bozo: boza

- b. 80/17
[=1]
- bılqılda-** : sektirmek
b.-p 34/5, 73/5
[=2]
- bu:** bu
b. 100/11, 106/23, 122/16, 127/3, 130/20, 2/13, 21/5, 26/2, 29/23, 3/19, 41/13, 41/15, 5/11, 5/17, 53/15, 57/23, 6/13, 6/9, 75/16, 75/4, 8/9, 85/6, 86/1, 94/22
[=24]
- bucu** : ipekten yapılmış
b.+sun 92/15
[=1]
- bücülön-** : bükmek
b.-up 142/10, 92/22
[=2]
- bügül-** : bükülmek
b.-up 147/16
[=1]
- bügün:** bugün
b. 29/19, 32/2, 32/5, 42/13, 56/16, 58/19, 75/22, 76/1, 77/5
[=9]
- büktö-** : eğri yapmak
b.-du 1/15, 5/14, 60/2, 60/4
b.-sup 71/12
b.-tup 28/16
[=6]
- büktür-** : eğri yaptırmak
b.-gon 99/14
[=1]
- bul:** bu
b. 10/18, 103/13, 106/14, 106/15, 11/8, 122/22, 123/8, 126/7, 127/13, 144/18, 17/15, 18/6, 34/17, 38/10, 44/21, 50/18, 53/20, 53/21, 7/2, 7/9, 75/14, 86/11, 96/20, 97/2
[=24]
- bulada-
b.-p 142/2
[=1]
- bulanda-** : parlamak
b.-p 22/3
[=1]
- bular** : bunlar
b.+d 15/17
[=1]
- bulbul:** bülbül
b.+dun 76/2
[=1]
- bulga** : eşya
b. 75/14
[=1]
- bur-** : döndürmek
b.-a 76/14
b.-bagan 2/16, 60/14
b.-du 76/13
b.-upmun 11/6

- b.-usup 84/5
[=6]
- bura** : geri çevirmek
b. 111/11
[=1]
- bura-** : döndürmek
b.-gan 102/20
b.-ma 103/1
[=2]
- burraq** : burak, binilecek araç
b. 124/7
[=1]
- burat-** : döndür
b.-p 22/10
[=1]
- burc** : köşe
b.+un 66/16, 66/18
[=2]
- burqulda-** : vurarak, silkelenmek
b.-p 110/12, 110/6, 29/5
[=3]
- burqura-** : köpük yaparak
b.-p 106/21, 136/15, 138/11, 140/6, 142/18, 15/13, 19/4, 23/14, 24/13, 43/14, 53/1, 57/16,
59/9, 68/13, 68/8
b.-yt 105/8, 63/18
[=17]
- burul**: dön
b. 150/10
[=1]
- burut** : kalmaklar
b.+tun 106/14
[=1]
- but**: ayak
b. 110/3, 29/1
b.+ta 141/19
b.+un 108/21, 143/20
b.+una 101/11
[=6]
- büt-** : bitirmek
b.-kon 17/13, 30/6
b.-kondun 132/16, 50/13, 50/9, 55/7, 71/8, 87/22
b.-konu 138/22
b.-tu 106/10, 106/6, 106/8
b.-up 103/19, 121/6, 122/19, 122/2
[=16]
- but daarat** : ayak abdesti
b.+n 108/22
[=1]
- bütkön** : bitmiş şey
b. 138/19
b.+du 60/5
[=2]
- bütqül** : hepsi, bütün

- b.+day 114/19
[=1]
- butta-** : çok koymak
b.-p 38/4
[=1]
- butun** : ayağını
b. 36/17, 8/15
[=2]
- butu qolu** : ayağı ve eli
b. 41/21
[=1]
- buudan:** deve
b. 124/6, 70/6
b.+d 128/1, 45/2
b.+dard 79/12
b.+dardan 110/5, 29/4
b.+dardn 45/6, 47/20, 55/16
b.+m 45/8
[=11]
- Budaybek** : destan kahramanı
b.+tin 137/23
[=1]
- buulan-** : havaya kalkmak
b.-p 40/12
[=1]
- buuran** : deve
b. 109/17
[=1]
- buz-** : bozmak
b.-ar 128/18, 74/16, 87/1, 89/1
b.-gan 75/10, 75/13
b.-up 115/14, 116/14, 116/7, 12/12, 124/22, 125/2, 2/3, 59/22, 64/19, 85/12, 85/16
[=17]
- bıyl:** bu yıl
b. 117/21, 117/22, 118/22, 118/5, 120/1, 120/7, 124/18, 150/14, 150/16, 4/1, 4/12, 6/17, 9/22
[=13]
- caa** : yay
c.+n 127/11
[=1]
- caaq** : ağızın bir kısmı
c. 149/5, 149/6, 3/7, 31/15, 31/16
c.+n 129/3
[=6]
- caarapun** : bir nevi kelime-i şehadet, dinî bir terim
c. 101/10
[=1]
- caazdım** : kelime-i şehadet söylemek
c. 95/21
[=1]
- cabıluu** : kapalı
c. 130/9
[=1]

çaç: saç

c. 78/16

[=1]

çaç- : yaymak, dağıtmak

c.-basam 124/12

c.-ptr 80/8

c.-t 131/6, 37/6, 90/4

[=5]

Cañcu: Can cun (Moğollar)

c.+dan 116/8, 122/11, 125/13

c.+dun 116/5

[=4]

çağ: çağ, zaman ve vakit

c.+da 149/19

[=1]

çagaraç: şiş yapacak alet

c. 97/3

[=1]

çağında: zamanında

c. 149/21

[=1]

çal : atın kılı, saçı

c. 122/6, 126/14, 126/20, 127/7, 128/12, 133/10, 140/16, 143/21, 33/9, 35/20, 58/23, 79/20, 80/22

c.+d 1/12, 1/15

c.+day 104/21, 140/14, 96/11

c.+dn 132/9, 144/21, 150/18

c.+dq 30/14

c.+nday 30/13

[=23]

çal- : düşürmek

c.-d 5/11, 5/18, 60/2, 79/10

c.-drgan 92/17

c.-gan 15/9, 22/17, 69/7, 86/6

c.-ganda 98/5

c.-ganday 114/11

c.-p 103/18, 142/11, 148/1, 30/19, 30/23, 97/16, 97/18, 97/22

c.-ptr 79/14

c.-sp 97/15

[=21]

calañ : tamamı

c. 132/2, 144/18, 146/10

[=3]

calañ : tamamı

c. 41/6

[=1]

çalap : ayran

c.+dn 71/16

[=1]

calbar : yalvarmak

c. 101/12, 101/9, 102/3, 24/14, 70/8

[=5]

caldır- : kurbanlık etmek

- c.-p 55/13
[=1]
- calgan** : yalan
c. 108/1, 108/3
[=2]
- calgız** : yalnız
c. 116/19, 121/11, 121/13, 27/5, 28/3, 74/14, 77/2, 77/2
c.+ga 77/3
[=9]
- çalma-** : yakalamak
c.-sa 15/21
[=1]
- calın**: yalın
c.-p 104/15, 147/13
[=2]
- calında-** : yalın olmak
c.-gan 83/15
[=1]
- calıngan**: üzerine örtmek Manasında
c. 146/22
[=1]
- calpı** : umumi, genel
c. 104/9, 105/20, 14/1, 85/2, 89/15, 96/7
[=6]
- calqıla-** : kamçılmak
c.-p 35/20
[=1]
- çalış-** : savaşmak Manasında
c.-qan 106/3
[=1]
- caman**: yaman, kötü
c. 107/15, 24/3
c.+d 70/18, 73/15
[=4]
- cambaş** : bel
c.+qa 143/5
[=1]
- Cambıl**: şehir ismi
c. 66/22
[=1]
- camın-** : kapanmak
c.-p 12/20, 13/3, 13/9, 67/9
[=4]
- can** : can
c. 116/19, 126/5, 132/16, 18/16, 19/11, 22/10, 22/8, 30/10, 30/6, 40/16, 40/6, 41/22,
49/14, 49/19, 50/13, 50/18, 50/9, 55/7, 60/5, 63/4, 71/8, 87/22, 96/21
c.+da 141/17
c.+dan 136/19, 144/22, 54/21, 55/8, 59/12, 87/10
c.+dn 140/4
c.+ma 15/3
c.+n 140/20, 142/23
c.+nan 120/12
[=35]

- çan-** : sançmak
c.-cu 130/20
c.-d 131/7
[=2]
- cana:** ve
c. 1/2, 103/11, 57/21, 81/12, 91/21, 91/5, 93/23, 93/9, 98/9
[=9]
- canaza:** cenaze
c.+d 124/5
[=1]
- canıbar:** canavar, hayvan
c. 109/19, 109/20, 143/21
[=3]
- candır-** : yandırmak
c.-gan 97/9
[=1]
- Canqız :** destan kahramanı
c. 116/20, 116/20
[=2]
- cantay-** : aşağıya doğru eğilmek
c.-p 58/3
[=1]
- canı tın-** : yerinde duramamak
c.-abagan 108/16
[=1]
- cap-** : kapatmak, örtmek ve gizlemek
c.-ayn 118/20
c.-p 118/4, 118/8
c.-tb 120/19
[=4]
- çapan :** kürkü
c. 147/3
[=1]
- çapta-** : yapıştırtmak
c.-luu 103/16, 104/4
[=2]
- captır-** : kapatmak
c.-gan 82/4
c.-p 75/13
[=2]
- caq:** taraf
c. 103/14, 104/2, 25/16, 90/9, 93/18, 98/13
c.+a 125/19
c.+aq 44/18
c.+mda 116/3
c.+n 123/16, 131/18
c.+na 125/17, 66/20, 82/23, 83/2
c.+nan 127/6
c.+nda 82/19, 98/20
c.+s 9/1
[=19]
- caq-** : hoşuna gitmek
c.-a 20/5

- c.-n 39/13
c.-qan 125/14, 51/4, 52/2, 69/11, 69/22
[=7]
- caqa:** yaka
c. 150/2
c.+dan 30/16, 95/17
c.+sn 94/13, 94/3
c.+snda 95/5, 95/6
[=7]
- çaqmaq :** et gibi
c. 41/7
[=1]
- çaqır :** çağır
c.+p 33/8
[=1]
- çaqır-** : çağırmaq
c.-at 63/1
c.-cu 62/23
c.-cuu 63/11
c.-p 13/7, 29/16, 43/12
[=6]
- caqşı :** yahşı, iyi
c.+lar 9/10
[=1]
- car :** yar
c. 116/21, 77/3
c.+dn 122/18
[=3]
- car-** : yarmak
c.-p 71/2, 71/3
c.-sn 133/21
[=3]
- çara :** bulaşık
c.+day 114/18
[=1]
- caraluu:** yaralı
c. 29/8
[=1]
- caraq cabdıq :** alet ve eşya
c. 110/2, 29/2
[=2]
- caraş-** : tevafuk anlarında
c.-p 96/5
[=1]
- Caratuuçu :** Yaraticı
c.-qan 105/18
[=1]
- Caratqan:** Yaraticı
c.+ga 104/15
[=1]
- carayt:** tamam
c. 140/12
[=1]

- çarçı** : dört
c. 92/18
[=1]
- cardık** : yarlık
c. 15/9
c.+n 24/1
[=2]
- cardıq**: kanun, emir
c. 69/7
[=1]
- cargılda-** : bağırmaq
c.-p 102/5
[=1]
- carıl-** : patlamak, yarılmak
c.-p 48/2
[=1]
- carlık** : yarlık
c. 22/17
[=1]
- carım**: yarım
c. 94/9
[=1]
- carma**: yarma, içecek
c.+s 81/16
[=1]
- carıq** : yarık, ışık
c. 48/20, 97/9
[=2]
- carqanbay** : kahramanca
c. 72/12
[=1]
- carqılda-** : gürültülü konuşmaq
c.-d 101/17
c.-p 141/16, 141/22, 147/20, 27/13, 78/1, 79/6
[=7]
- carqıra-** : parlamak
c.-gan 48/21, 97/10, 98/4
[=3]
- cart** : tamamı
c. 96/16
[=1]
- caş** : yaş
c. 150/13, 74/11, 9/16
c.+mda 115/23, 122/9
c.+na 149/23, 150/12
[=7]
- caşar** : yaşar
c. 60/8
[=1]
- cat-** : yatmaq
c.-alıq 7/18

c.-as 52/8
c.-asın 16/12, 16/17
c.-at 143/10, 27/20, 33/8, 78/2
c.-cu 82/20
c.-kan 10/9
c.-p 10/10, 10/15, 100/3, 11/3
c.-payb 128/11, 128/8, 31/4, 31/6, 73/14, 73/17, 73/20
c.-paymb 115/15, 115/21, 116/15
c.-qan 146/15, 147/8, 18/3, 18/4, 52/7
c.-sam 125/10
c.-sn 45/20
c.-sp 99/6
[=32]

Çatkal: yer ismi
c.+dan 23/3
[=1]

Catqal : yer ismi
c.+ga 23/16
[=1]

]
catqır- : yatırmak
c.-gn 37/15
c.-p 109/12, 28/13, 37/21
[=4]

çatır : çadır, boz üy
c. 135/19, 135/23, 136/4, 136/8, 48/12
c.+dan 136/12
c.+dn 135/13, 145/20, 48/6
c.+ga 144/19, 147/12, 148/19, 148/22, 48/21
c.+luunun 131/23
c.+n 48/14
c.+na 132/1
c.+nn 145/21
[=18]

catrac: satranç
c. 84/14
[=1]

çatırdın : çadırdın
c. 145/1
[=1]

cay : yer
c. 113/8, 114/23, 118/13, 132/3, 137/13, 137/16, 137/20, 137/20, 22/23, 39/16, 41/20,
45/18, 80/13, 84/13, 84/15, 84/16, 84/18, 84/9, 87/16, 90/6
c.+d 90/20
c.+dn 57/13
c.+ga 89/14, 91/3, 91/4
c.+n 102/23, 103/2, 112/18, 113/10, 113/9, 58/2, 77/14, 81/12, 81/12
c.+nan 137/23
c.+nda 132c/6
[=36]

cay- : yaymak
c.-a 44/20
c.-d 135/20, 136/1, 136/5, 136/9

- c.-may 90/17
c.-p 146/1, 80/2
[=8]
- caydır-** : yaydırmak
c.-gan 48/20
c.-p 48/13, 48/15
[=3]
- cayıl-** : yayılmak
c.-p 143/22
[=1]
- cayla-** : bitirmek
c.-gan 36/5
[=1]
- cayloo** : yayla
c.+do 24/8, 25/10
c.+dogu 22/22, 23/11
c.+don 22/23, 25/16
c.+sunun 23/12
[=7]
- cayloogo** : yaylaya
c. 114/11
[=1]
- cayna-** : çoğalmak, birden çoğalmak
c.-gan 113/14
c.-p 80/17
[=2]
- caynat-** : çok getirmek
c.-p 77/16
[=1]
- cayıq**: yayladaki dağ
c. 102/12, 147/1
[=2]
- çayqa-** : çaykalamak
c.-p 80/16
[=1]
- cayqal-** : çalkalanmak
c.-p 96/4
[=1]
- cayıqışı** : yazın ve kışın
c. 100/15, 117/12, 123/1, 123/10, 124/14, 129/20, 32/14, 93/12, 98/19
[=9]
- caz**: yaz
c. 41/16
[=1]
- caz-** : yazmak
c.-ayn 108/3
c.-bay 114/1
c.-gann 69/21
c.-luu 95/5
c.-sp 7/14
[=5]
- cazal-** : cezalı olmak
c.-uu 28/8

- [=1]
cazayıl: silah türü
c.+d 109/12, 28/13, 37/15, 37/21
c.+day 40/7
[=5]
cazgan- : yazan
c.-n 140/1
[=1]
cazqan- : utanmadan
c.-bay 59/14
[=1]
ce : veya
c. 137/7
[=1]
ce- : yemek
c.-begen 100/23, 101/2
c.-genderi 125/8
c.-genin 115/19
[=4]
cebe : yay oku
c. 149/6
[=1]
çeçen: belagat sahibi
c.+der 19/22, 59/5, 68/5
c.+ge 75/15
[=4]
cediger : yadigar
c. 35/14, 35/9
[=2]
ceek : kenar
c.+tu 82/15
[=1]
cez : altının bir türü
c. 94/10
[=1]
ceke : tek
c. 103/6, 103/9, 11/17, 134/3, 3/13, 3/23, 68/23, 90/9
c.+sine 21/23
[=9]
cel: gelmek, yürümek Manasında, yel gibi
c. 109/15, 40/21
c.+di 144/11
c.+elik 8/7
c.+gemin 149/12
[=5]
cel- : yelmek, gitmek
c.-besin 51/12
c.-beysi 52/12
c.-beysin 16/20
c.-di 14/2, 19/11, 22/8, 31/8, 33/10, 61/14, 66/2, 67/18
c.-et 49/15
c.-gen 127/7, 31/9
c.-ip 14/4

- c.-ippiz 50/5
c.-iptir 127/6, 18/2, 62/18
c.-isip 25/2, 43/19, 43/21, 43/23, 58/5, 74/18
[=25]
- celden-** : parlatmak
c.+tip 147/3
[=1]
- celdet-** : askerleri
c.-teri 146/11
[=1]
- cele** : yele
c.+ge 56/9
[=1]
- celecele** : çabuk anlamında
c. 112/21
[=1]
- celek:** bayrak
c. 141/10, 141/23, 22/1, 22/4
c.+tey 41/6
c.+ti 10/5, 4/15
[=7]
- celgen:** gelmek
c. 24/19
[=1]
- celiş-** : gelişmek
c.-ip 43/17
[=1]
- celpilde-** : parla
c.-gen 34/1
[=1]
- cemiş** : yemiş
c.+tin 80/7
[=1]
- çene-** : ölçmek
c.-gen 39/2
c.-p 127/1
[=2]
- çenep** : ölçmek
c. 141/9
[=1]
- cepilde-** : parlamak
c.-gen 36/11, 36/13
[=2]
- cer:** yer
c. 107/23, 11/19, 11/23, 111/17, 112/13, 112/7, 115/4, 26/6, 27/19, 34/2, 39/2, 4/18, 72/4,
87/17, 87/2
c.+de 16/22, 17/3, 49/5, 64/21
c.+den 10/5, 112/19, 117/4, 129/4, 3/20, 34/19, 4/15, 65/18, 8/1, 86/18
c.+din 112/22, 113/8
c.+ge 115/11, 129/6, 135/18, 143/18, 144/5, 36/10, 36/12, 39/19, 48/11, 92/2
c.+i 39/22, 8/22
c.+in 81/23, 82/1
c.+inde 103/17, 106/3, 3/6, 35/8, 90/17, 90/6, 91/15, 92/10, 92/20

c.+ine 145/22
c.+ini 12/7
[=56]
cerceri : yer yerine
c.+ne 58/21
[=1]
cercerine : aynı yer
c. 56/18
[=1]
ceri : yeri
c. 90/1
[=1]
cesir : dul
c. 132/15, 50/12, 50/8, 54/4
[=4]
cet- : yetmek
c. 2/1, 35/8, 59/20
c.+ine 113/4
[=4]
cet- : yetmek
c.-e 12/18, 64/15
c.-elik 8/2, 8/9
c.-emin 113/7
c.-ip 103/19, 121/6, 122/19, 122/2, 137/5, 14/4, 19/12, 2/1, 23/23, 52/16, 59/20, 64/4,
64/6
c.-kenbi 13/14
c.-keni 54/13
c.-pegen 46/7
c.-peybiz 74/6
c.-se 117/5, 27/18, 3/17, 33/2, 50/2, 65/15, 69/20, 7/12
c.-sek 8/12
c.-sem 115/11, 123/18
c.-sin 53/2, 54/11ubal.m, 55/4, 73/21, 74/7
c.-ti 5/21, 50/21
[=40]
cete : yete
c. 69/17
[=1]
cetele- : yedek almak
c.-gen 131/1, 131/11
c.-p 51/10, 52/10, 52/22, 55/11, 56/5
[=7]
ceti : yedi
c. 1/3, 1/4, 10/8, 11/19, 11/23, 124/2, 141/11, 19/13, 19/14, 2/1, 21/8, 22/13, 22/5, 26/11,
26/12, 26/18, 26/6, 27/19, 27/22, 27/3, 27/4, 28/2, 28/4, 29/18, 29/20, 3/20, 31/21, 31/5, 32/11,
32/18, 32/8, 33/1, 36/16, 36/19, 36/23, 39/10, 4/18, 42/14, 44/16, 44/22, 45/12, 46/10, 46/19,
46/23, 48/23, 48/3, 49/7, 5/20, 5/5, 50/19, 50/7, 52/21, 53/11, 53/12, 53/2, 53/8, 54/11ubal.m,
54/4, 55/4, 56/14, 56/17, 57/23, 58/2, 58/20, 59/20, 59/8, 60/8, 61/10, 61/19, 62/1, 62/16, 62/17,
62/21, 62/3, 63/1, 63/13, 64/3, 64/6, 65/4, 67/20, 68/7, 7/21, 7/4, 7/8, 73/21, 74/7, 75/16, 75/4,
8/13, 87/17, 87/2, 9/18, 9/20, 9/6, 90/12, 99/17, 99/22
c.+nin 65/10
c.+oo 1/5, 1/7
c.+oobuzdu 3/19

[=101]
çetimiş : yetmiş
c. 12/19
[=1]
çetkir- : ulaştırmak
c.-ip 126/13
[=1]
çeyin: kadar
c. 12/8, 130/11
[=2]
çeyşembi: çarşamba
c. 116/19, 117/2
[=2]
cez: altının bir türü
c. 109/16, 14/14, 4/11, 72/18, 72/21, 94/10
c.+den 102/20
[=7]
cezdegilde : eşya, alet
c. 13/3
[=1]
cezdeyilda: eşya, alet
c. 13/9
[=1]
cezdobo : yer adı
c.+go 13/10
c.+nun 14/3
[=2]
]
cezokco : güzel anlamında
c. 6/22
[=1]
cıglıda- : yığılmak
c.-p 18/1
[=1]
Cıgndı keñqol : yer adı
c. 73/8
[=1]
Çıngır : han ismi
c.+dn 139/9
[=1]
çıgıy : ter
c. 98/20
[=1]
cibek: ipek
c. 82/15, 92/12, 98/3
c.+ten 92/15
[=4]
ciber- : göndermek
c.-se 119/20, 119/22
[=2]

Ç

çilde : soğuk kış

- c. 147/1
c.+si 57/15
[=2]
- çirkey** : karınca
c.+di 147/5
[=1]
- cit-** : yetmemek
c.-begen 94/17
[=1]
- çık-** : çıkmak
c.-p 11/11ceke
[=1]
- cıl** : yıl
c. 116/17, 125/11
c.+da 12/22
[=3]
- cıl-** : yılmak
c.-gan 100/9
[=1]
- cılañaç** : çıplak
c. 116/2
[=1]
- cılaacın** : yılan gibi
c.+day 88/15
[=1]
- cılañaaylaq** : çıplak
c. 116/1
[=1]
- cılan** : yılan
c. 99/14
[=1]
- cıldız** : yıldız
c. 126/15, 55/23
[=2]
- cılğın**: yer ismi, gürültülü anlamı da var
c.+duu 23/6
[=1]
[=1]
- cılğınduu** : gürültülü
c. 64/23
[=1]
- cılqı** : yılki
c.+sn 119/13
[=1]
-]
- cıltilda-** : parlamak
c.-p 73/4
[=1]
- cıluu** : sıcak
c. 93/6
[=1]
- çımın**: sivirsinek
c. 147/5

- [=1]
çm : gerçek
c. 117/20, 118/21, 120/8, 40/22, 83/9, 94/7
c.+dan 80/14, 84/17
[=8]
- çmı** : kase
c.+n 78/20
[=1]
- çncır** : zincir
c.+dan 48/8
[=1]
- çoğ** : büyük
c. 106/22, 114/4, 116/23, 117/6, 118/10, 141/6, 142/1, 56/22, 66/21, 67/22, 78/16, 81/7, 82/10, 82/5, 83/17, 85/7, 92/18, 97/10, 98/4
[=19]
- çocqo** : donuz
c. 127/3, 130/20, 41/15
c.+nu 126/23, 129/11, 131/13, 41/13
c.+nun 130/15
[=8]
- cogul-** : çoğalmak
c.-up 1/5, 12/1, 20/11, 24/5, 25/8, 4/16, 49/16, 8/8
[=8]
- cogult-** : çoğaltmak
c.-up 81/1, 9/17
[=2]
- col** : yol
c. 109/21, 11/21, 112/19, 113/2, 115/10, 116/16, 117/11, 126/14, 20/4, 26/15, 26/8, 28/22, 28/6, 29/6, 31/3, 33/19, 34/18, 35/17, 35/6, 36/14, 36/2, 4/3, 42/3, 55/2, 64/11, 9/1, 9/9, 93/11
c.+do 133/11, 150/19, 150/21
c.+dun 110/18
c.+go 110/12, 110/6, 129/9, 143/2, 29/5, 76/19
c.+umdu 120/21, 126/2
[=40]
- colbors** : pars, hayvan türü
c. 130/12, 130/9
c.+toy 30/1, 86/14
[=4]
- coldo-** : yollamak
c. 133/16
[=1]
- Coloy** : destan kahramanı
c. 1/3
c.+dun 1/3
[=2]
- colu** : defa
c. 133/5
[=1]
- coluq** : örtü
c. 141/1
[=1]

- cönö-** : gitmek
c.-cu 130/1, 130/4
c.-du 46/11, 72/1
c.-p 129/10, 17/15, 87/19
[=7]
- cönöt-** : göndermek
c.-konu 77/13
[=1]
- coo** : düşman
c. 102/2, 40/15
c.+don 86/12
c.+go 103/17, 142/9
c.+nu 150/3, 20/6, 40/13
c.+nun 40/3
c.+sun 35/21says-qan
[=10]
- cooluq** : örtü
c. 147/4, 21/21
[=2]
- coon** : geniş
c.+un 113/3
[=1]
- coop** : cevap
c. 104/19, 54/16, 65/21, 76/4, 8/16
c.+tu 67/17
[=6]
- çopqut** : elbise
c. 94/21, 95/23
c.+tun 30/16
[=3]
- coq** : yok
c. 100/19, 120/3, 130/16, 130/18, 16/9, 20/13, 24/8, 24/9, 34/9, 38/14, 4/19, 4/6, 40/13, 41/2, 41/3, 61/20, 61/21, 72/17, 72/20, 73/6, 73/9, 75/20, 89/19, 98/11
c.+tuu 17/10
c.+u 107/20
[=26]
- corgo** : daha yılmı olmamı küçük at yavrusu
c. 124/6
[=1]
- çoro** : Manas'ın 40 yiğitlerinden birisi, kahraman asker
c. 104/9, 105/20, 105/8, 129/2, 136/15, 142/18, 85/2, 89/15, 96/7
c.+lor 101/15, 101/17, 139/13, 70/9, 95/14
c.+lordun 101/8, 103/8, 83/10, 90/23, 91/18, 93/4, 95/15, 97/13
c.+lu 102/17
c.+nun 125/8, 96/19, 96/22, 97/1
[=27]
- coruq** : yorum
c. 55/3, 9/10, 9/2
[=3]
[=2]
- coy-** : silmek
c.-up 135/16, 145/4, 48/9

c.-usup 127/11, 47/3
[=5]

coyul- : yayılmış
c.-gan 100/17
[=1]

cıpar : koku
c. 78/12
c.+d 78/19
[=2]

cıpcıaltın
c. 94/6
[=1]

cıq: çok
c. 96/17, 98/3
c.+alq 8/4
[=3]

cıq- : çıkmak
c.-al 148/16
c.-bagan 60/19
c.-cu 142/9
c.-p 11/17, 124/12, 126/14, 131/16, 17/19, 18/7, 26/17, 26/19, 30/11, 30/17, 31/3, 34/7,
43/1, 51/11, 52/11, 53/20, 57/11, 57/12, 72/22, 72/23, 84/7, 87/14, 87/9, 89/7, 93/11, 96/15
c.-ptr 30/4
c.-qan 103/3, 110/20, 110/21, 114/11, 116/8, 122/11, 125/13, 126/18, 2/12, 42/1, 57/8,
58/1, 66/15, 70/3, 71/22
c.-qanda 129/1, 13/17, 135/9, 14/19, 143/19, 15/6, 24/2, 28/10, 30/2, 42/21, 52/19, 71/4
c.-qn 26/15, 28/6
c.-sa 53/20
c.-sam 116/23
c.-t 110/14, 12/17, 29/6, 42/8, 56/3, 70/15, 73/11, 73/5
c.-tm 69/16
c.-trgan 92/2
[=71]

çıqanaq : kolun bir parçası
c.+t 55/21
[=1]

cırım et-: dinlenmek
c.-ip 55/19, 58/4
[=2]

çırqıra- : ses çığarmak, bağırmaq
c.-p 111/9, 71/1
[=2]

cıt: koku
c.+n 78/19
[=1]

cıttan- : kokmaq
c.-p 57/19, 78/12
[=2]

cub : çift
c. 22/4
[=1]

çuba- : örtmek

c.-p 109/11, 110/14, 76/23, 88/10
[=4]

Çubaq : destan kahramanı

c. 16/11, 17/20, 17/5, 18/15, 19/10, 19/16, 19/18, 19/19, 19/5, 21/10, 21/11, 21/17, 33/11, 33/4, 52/18, 58/11, 58/13, 58/6, 58/9, 59/16, 59/2, 61/12, 61/16, 62/15, 64/10, 64/17, 64/21, 65/6, 66/1, 66/5, 66/9, 67/19, 67/21, 68/1, 68/2, 70/20, 73/16

c.+a 64/4

c.+qa 61/18, 64/5

c.+s 59/10

c.+sn 16/8

c.+t 15/21, 29/15

c.+tn 70/14

[=45]

Çubaq : destan kahramanı

c.-qa 16/7

[=1]

cuda : ciddi

c. 83/18

[=1]

cügün- : yükünmek, teveccüh etmek

c.-up 147/15

[=1]

cügür- : koşmak

c.-boso 143/12, 144/7

c.-gondo 143/11, 144/6

c.-ot 143/11

c.-up 144/6

[=6]

cük: yük

c. 110/10, 89/21

c.+ko 89/20

[=3]

cüktö- : yüklemek

c.-p 109/14, 28/15

c.-sup 71/10, 71/11, 71/14

c.-tup 109/18, 129/19, 28/18, 29/1

[=9]

cuktot- : yükletmek

c.-up 110/2

[=1]

cuma : cuma

c.+ga 45/14, 49/11, 53/14, 75/6

[=4]

cün : yün

c.+u 30/14

[=1]

curqura- : yüksek sesle bağırmaq

c.-p 71/9

[=1]

cür- : yürü, yürümek

c.-boyt 15/19

c.-cuubuz 140/10

c.-du 14/1, 68/20, 76/14, 87/7
c.-go 107/2
c.-gon 116/3, 137/14, 34/7, 34/9, 43/12, 43/7, 74/10, 74/12, 74/15
c.-gulo 135/2
c.-moko 22/6
c.-o 16/5, 88/10
c.-oluk 7/20
c.-om 112/19
c.-ot 116/12, 116/7, 116/9, 122/14, 122/17, 53/1
c.-oyun 112/3, 112/6
c.-qap 47/21, 79/17
c.-so 109/21, 117/11, 117/13, 132/13, 28/22, 39/23, 64/11, 64/12, 93/11, 93/12
c.-sokbu 4/17
c.-som 112/20
c.-sun 54/18, 93/15
c.-up 39/3
c.-usup 10/4, 10/7
[=49]

]

curguz-: yürütmek

c.-om 62/9
c.-up 134/22, 35/11
[=3]

curkura-: ses çıkarmak

c.-p 10/3, 104/22, 104/9, 105/20, 105/21, 106/12, 106/18, 109/10, 138/12, 24/10, 27/8,
43/16, 43/5, 52/22, 54/23, 56/5, 59/8, 68/15, 68/7, 7/11, 71/19, 73/18
[=22]

cürmö-: yürümek

c.-ko 141/12
[=1]

cürök: yürek, kalp

c.+o 32/19, 32/21
c.+u 132/10, 46/21
c.+umdun 10/16, 53/17
c.+undo 130/18, 41/3
c.+unun 25/14
[=9]

curqa-: koşmak

c.-p 128/7, 135/12, 14/5, 141/5
c.-yt 42/4
[=5]

curquroo-: birden ses çıkarıp bağlamak

c.-ap 145/16
[=1]

curqura-: bağlamak

c.-gan 108/13, 135/11, 14/6, 79/22, 88/8
c.-p 140/4, 142/20, 15/14, 16/1, 19/2, 23/12, 23/20, 24/3
c.-yt 19/8, 25/13, 46/14
[=16]

curt: yurt

c. 43/13
c.+tan 110/16

- c.+tun 36/9
c.+u 43/14, 9/21
c.+um 9/4
c.+un 44/13
[=7]
- cut** : bela, musibet
c. 117/21, 117/22, 118/22, 118/5, 120/1, 120/7
[=6]
- cut-** : yutmak
c.-asn 14/15
c.-maqa 13/12
c.-qanday 114/20
c.-ucu 12/23
[=4]
- çuu** : ses, gürültü
c. 34/4, 4/9, 8/6
c.+nu 130/19, 131/4
[=5]
- cüz**: yüz
c. 126/18, 82/22, 97/2
c.+don 43/20, 43/21
c.+udu 117/3
c.+um 29/21, 77/7
c.+un 117/14, 122/18, 128/23, 32/4, 33/16, 4/13, 51/22, 54/10, 75/21, 76/3, 8/11, 88/5
c.+undo 4/18
[=21]
- cıy-** : yığmak
c.-p 119/5, 8/19
[=2]
- cıl-** : yılmak
c.-gan 100/7, 101/22, 101/23
[=3]
- cıyın-** : toplanmak
c.+dn 106/1, 3/4
[=2]
- cıyırma** : yirmi
c. 150/13, 150/15
[=2]
- da** : edat
d. 116/20, 116/20, 150/19, 18/10, 29/3, 45/19, 49/15, 7/18, 7/19, 7/20, 78/21, 79/2, 84/14, 87/9, 94/4
[=15]
- dambal** : geniş pantolon
d. 93/16
[=1]
- darya** : nehir, derya
d. 11/16, 11/5
d.+n 11/6
[=3]
- dayar** : hazır
d. 13/13, 71/17
[=2]

dayardan- : hazırlanmak

d.-p 30/21, 97/20, 98/1

[=3]

dayarlan- : hazırlanmak

d.-p 57/10

[=1]

de : bağlaç

d. 133/21, 133/23, 29/19, 29/21, 45/20, 51/10, 51/11, 51/21, 51/22, 54/18, 56/18, 60/22, 61/1, 61/23, 61/3, 61/5, 61/6, 61/9

d.+sel 6/10

[=19]

de- : söylemek

d.-besten 93/15

d.-di 13/16

d.-dim 17/3

d.-gen 112/13, 34/23, 35/8, 35/9, 42/5

d.-gendi 51/15

d.-genin 17/4

d.-p 10/14, 10/18, 10/23, 101/10, 103/21, 103/22, 104/20, 104/6, 105/17, 105/19, 106/17, 106/21, 108/6, 11/13, 112/6, 115/7, 116/11, 116/12, 116/7, 116/9, 117/19, 121/15, 122/10, 122/12, 122/14, 122/15, 122/16, 122/17, 122/21, 122/22, 122/6, 123/23, 123/7, 123/8, 124/9, 126/8, 128/2, 129/21, 13/7, 133/13, 133/18, 133/20, 136/20, 137/12, 138/11, 138/13, 138/4, 140/12, 140/19, 140/6, 140/9, 142/20, 142/22, 144/16, 148/21, 150/6, 16/23, 19/3, 19/7, 19/9, 21/16, 21/17, 21/22, 24/11, 26/10, 26/2, 26/9, 27/21, 29/16, 33/8, 34/10, 34/8, 40/14, 40/16, 42/15, 43/10, 44/4, 44/5, 45/15, 45/22, 45/8, 46/16, 47/17, 49/18, 49/8, 5/1, 50/2, 50/3, 51/13, 51/8, 52/13, 53/11, 53/4, 53/6, 53/7, 53/9, 55/5, 55/6, 56/16, 56/19, 6/19, 63/15, 63/20, 65/19, 66/14, 66/9, 67/15, 68/12, 68/14, 7/21, 7/22, 7/5, 7/9, 70/1, 70/13, 70/19, 71/7, 73/23, 74/11, 74/13, 74/14, 74/2, 74/9, 76/10, 76/11, 76/5, 77/5, 77/7, 81/5, 86/2, 88/9, 9/19, 90/10, 90/11, 90/18, 90/20, 90/7, 91/16, 92/11, 92/21, 92/22, 92/23, 92/8, 93/14, 93/15, 93/6, 95/21

d.-se 65/17, 7/18, 7/19, 7/20

d.-ysi 132/11

d.-ysin 3/14

d.-yt 150/13, 150/15, 150/17, 150/19, 150/2, 150/20, 150/23, 150/3, 150/8, 20/19, 20/21, 20/22, 21/1, 21/2, 21/4, 21/6, 21/7, 25/7, 25/9, 32/16, 32/2, 32/22, 32/4, 33/2, 36/17, 36/20, 37/1, 37/10, 37/2, 58/19, 58/21, 68/11, 68/9

[=196]

dedir- : söylettirmek

d.-e 70/22

[=1]

degele : asli olarak

d. 32/22

[=1]

dilde : para, altın

d. 83/9

[=1]

din : din

d. 10/1, 10/6, 106/11, 106/9, 18/22, 19/2, 20/11, 20/14, 20/16, 38/16, 4/16, 4/21, 42/20, 42/9, 43/11, 43/3, 51/5, 54/20, 55/20, 56/7, 60/6, 63/17, 64/1, 64/2, 66/14, 67/2, 68/15, 68/22, 68/8, 69/10, 70/16, 70/4, 71/6

[=33]

döbö : tepe

d.+go 14/14

- d.+lu 48/12
d.+nu 135/20, 48/13
[=4]
- dolono nayza** : savaş aleti, sağlam mızrak
d. 32/20
[=1]
- dolu** : dolu
d. 100/11, 107/7
[=2]
- door** : devir
d.+unda 88/14
[=1]
- dooran**: devran
d. 124/3
[=1]
- duba** : dua
d. 1/11, 104/18, 108/10, 109/7, 5/10
d.+sna 1/13
[=6]
- dubana** : derviş
d. 5/15
[=1]
- dunuyö** : dünya
d.+go 123/5
[=1]
- durbu**: dürbin
d. 17/21, 18/8
[=2]
- duşman** : düşman
d. 113/12
d.+dn 119/7
d.+ga 111/16, 121/5, 86/13
[=5]
- dep** : deyip
D. 140/3
[=1]
- din**: din
D. 12/3
[=1]
- duba** : dua
D. 142/21
[=1]
- eç** : hiç
e. 114/13, 42/2
[=2]
- ece** : abla gibi
e.+dey 19/16
[=1]
- eçki**: keçi
e. 36/6
e.+dey 35/10
[=2]

- een** : sahıpsız
e. 74/13
[=1]
- eer** : at aleti
e.+i 100/18
[=1]
- eerçıt-** : takip ettirmek
e.-ip 17/15, 18/19, 61/13
[=3]
- eger** : eğer
e. 86/5
[=1]
- egiz** : ikiz
e. 121/9, 36/4
[=2]
- eken** : iken, idi
e. 132c/6, 145/18, 147/8, 30/14, 56/21, 57/18, 76/8, 77/15, 81/11, 85/5, 96/18, 96/20, 96/21, 96/23, 96/24, 97/2
e.+de 122/8, 66/10, 75/11
e.+in 96/9
e.+si 118/15
e.+sin 12/4, 12/6
[=23]
- eki** : iki
e. 102/14, 102/21, 108/11, 114/15, 114/17, 116/18, 117/12, 124/4, 124/6, 125/12, 130/3, 131/1, 131/11, 141/11, 146/12, 146/14, 22/5, 36/5, 39/11, 40/21, 79/15, 81/8, 83/3, 84/1, 88/12, 93/16, 98/16
e.+ni 77/12
e.+oo 126/7, 15/12, 15/8, 17/6, 22/16, 69/6
e.+oonon 67/7
[=35]
- eköölö-** : ikişer olmak
e.-p 130/7
[=1]
- el** : halk
e. 134/2, 20/14, 24/20, 35/2, 37/9, 63/9, 75/13, 87/3
e.+den 144/23, 19/6
e.+der 56/4
e.+din 24/10, 24/22
e.+i 25/11
e.+idin 25/18
e.+im 120/3
e.+ime 133/8
e.+in 27/22, 35/11, 62/21
e.+inde 35/9
e.+ine 44/16, 62/19
e.+inen 27/4, 63/13
e.+inin 63/21
[=26]
- Elaman:** şahıs adı
e. 36/1
[=1]

ele: idi

e. 101/7, 103/7, 106/10, 106/6, 106/8, 107/3, 107/7, 108/6, 109/10, 12/17, 126/6, 126/8, 13/5, 130/17, 131/10, 131/3, 131/6, 131/7, 131/8, 135/12, 135/18, 135/20, 135/22, 136/1, 136/11, 136/14, 136/3, 136/5, 136/7, 136/9, 14/1, 14/2, 14/5, 141/5, 141/7, 141/9, 142/21, 143/2, 144/11, 144/14, 144/16, 144/20, 149/10, 17/16, 17/19, 17/5, 18/7, 19/11, 22/11, 22/14, 22/18, 22/19, 22/8, 26/22, 3/1, 3/13, 3/23, 31/10, 31/20, 31/8, 33/10, 33/13, 33/16, 34/20, 37/11, 37/12, 37/6, 42/8, 42/9, 45/22, 50/20, 50/21, 52/6, 53/10, 55/22, 56/14, 56/3, 56/4, 56/7, 56/8, 56/9, 6/19, 61/14, 61/16, 62/16, 64/14, 66/2, 66/4, 66/9, 67/18, 67/20, 68/16, 68/18, 68/20, 68/21, 68/23, 69/4, 69/5, 7/22, 70/12, 70/15, 70/16, 70/22, 70/8, 71/9, 74/11, 74/14, 75/19, 75/20, 76/13, 76/14, 76/17, 76/19, 76/23, 79/10, 79/8, 83/11, 83/12, 87/3, 87/4, 87/7, 88/10, 88/3, 88/7, 88/9, 89/20, 89/22, 9/5, 90/2, 90/4, 90/6, 93/19, 93/3, 96/7, 96/9, 97/12

[=136]

eli: halkı

e. 45/12, 52/21, 82/15

[=3]

elik : canavar

e.+tey 144/1, 79/17

[=2]

em- : emmek

e.-gen 36/6

[=1]

emçek : meme

e.+i 78/17

[=1]

emdiğice: bu zamana kadar

e. 128/20, 88/2, 88/4

[=3]

emes: değil

e. 1/12, 110/7, 110/9, 125/21, 125/23, 25/16, 25/17, 28/19, 28/21, 5/12, 5/16, 86/4, 86/6, 95/18

[=14]

emi : şimdi

e. 49/21, 5/20, 5/21, 50/20, 53/16, 60/13

[=6]

emine : ne

e. 11/12, 11/8, 53/9

[=3]

emne: ne

e. 106/14, 106/15

[=2]

en : en

e. 39/11, 42/17

[=2]

enedentuuma : anadan doğma

e. 116/2

[=1]

ep : uygun

e. 10/2, 133/15, 133/17, 148/14, 26/13, 4/14, 6/16, 9/21

e.+idi 26/1, 59/1

e.+indi 14/17

[=11]

er: er, adam

e. 105/12, 108/6, 111/18, 111/21, 111/6, 112/14, 112/8, 115/5, 126/20, 127/7, 135/7, 137/19, 141/3, 143/1, 144/13, 146/13, 147/8, 148/10, 149/23, 149/7, 15/4, 150/12, 16/7, 17/2, 17/20, 18/15, 18/18, 18/19, 19/10, 19/16, 19/18, 19/5, 21/11, 21/12, 21/17, 23/9, 25/6, 29/12, 31/11, 31/17, 31/9, 33/13, 33/4, 33/9, 34/23, 36/1, 36/11, 36/13, 36/7, 42/15, 44/11, 45/23, 52/18, 58/11, 58/13, 58/23, 58/6, 58/9, 59/16, 61/12, 61/13, 61/18, 61/22, 62/12, 62/12, 62/15, 63/2, 63/5, 64/17, 66/1, 67/19, 67/21, 68/1, 68/17, 70/20, 71/23, 73/16, 76/21, 9/8

e.+di 4/5

e.+i 44/15

[=81]

Er Çubaq : destan kahramanı

e. 14/22, 15/10, 15/15, 16/21

[=4]

eren : erkekler

e.+der 19/21

[=1]

erin- : tembel olmak

e.-ip 88/19

[=1]

erkek : erkek

e. 107/5

[=1]

erte : erken

e. 10/12, 14/13, 51/21, 51/21, 88/3

[=5]

ertedenkecke : sabahtan akşama kadar

e. 63/12

[=1]

esen: esen

e.+der 59/4, 68/4

[=2]

esep: hesap

e.+i 20/13, 34/9, 4/19, 4/6, 72/17, 72/20, 73/6, 73/9

[=8]

eşik : kapı

e. 145/10, 146/4, 79/19

e.+e 109/11, 145/21

e.+tey 41/9

[=6]

eski : eski

e. 40/17

[=1]

et: et

e.+i 78/17

e.+in 78/21

e.+ine 30/5

e.+teri 57/19

[=4]

et- : yapmak, etmek

e.-ip 14/18, 14/19, 38/15, 38/19, 38/20, 40/10, 40/12

e.-kende 49/14

e.-se 103/21

[=9]

etegi: etek

- e. 36/10
[=1]
- etek** : etek
e.+i 94/10
[=1]
- eti**: et
e. 41/7
[=1]
- ez-** : ezmek
e.-ip 30/11
[=1]
- go**: ki
g. 11/18, 12/13, 12/15, 5/19, 5/21, 54/2, 54/4, 75/7, 75/8
[=9]
- gün** : güneş, gün
g.+u 5/1
[=1]
- han**: han
h. 31/13, 31/21, 31/21, 31/7, 32/11, 32/18, 33/1, 33/6, 34/15, 34/22, 35/1, 37/5, 42/14, 43/8, 74/4, 74/7, 75/18
h.+dn 31/5, 32/8, 36/16, 36/19, 36/23
h.+na 43/8
[=23]
- Hanıkey**: Kanıkey destan kahramanı
h.+dn 76/22
- ic** : içi
i.+i 94/8
i.+in 101/18, 130/13, 91/11, 94/18
i.+inde 102/18, 138/15, 17/9, 3/12, 72/13, 72/7, 83/5, 9/12
i.+indi 10/21
i.+ine 108/7, 38/1
i.+inen 103/18, 111/10, 96/14
[=19]
- ic-** : içmek
i.-ip 13/1, 80/13, 80/14, 80/16, 80/17, 80/18, 80/20, 83/13, 83/15, 83/16, 83/18, 83/19, 83/22, 84/15, 84/16, 84/17, 84/18, 90/20
i.-ken 90/17, 90/6
i.-kendey 135/8
i.-keni 125/6
i.-kenin 13/2
i.-pesten 83/13
i.-se 115/18
[=25]
- icegi** : bağırsak
i.+si 80/19, 83/23
[=2]
- içken**: içmiş
i.+dey 148/4
[=1]
- il-** : ilmek, asmak
i.-dim 69/15
i.-dirip 81/10
[=2]

ilek : hayvan
i. 33/20, 34/20, 35/19, 35/3, 35/7, 36/15, 36/3
[=7]

ilgerile- : öne doğru ilerlemek
i.-p 127/15
[=1]

imer- : eğiltip
i.-ip 135/3, 56/23, 57/3, 85/8
i.-se 114/15
[=5]

ini: erkek küçük kardeş
i.+si 113/19, 138/17
[=2]

inisi : erkek kardeşi
i. 140/8
[=1]

ireket : rekat
i. 109/3
[=1]

irette- : düzenlemek
i.-p 24/20
[=1]

irik : iri
i. 119/3
[=1]

iş : iş
i. 10/11, 25/12, 26/2, 53/16, 53/18
i.+i 15/19
i.+im 61/21
i.+ke 141/12, 22/6
[=9]

işte- : işlemek
i.-gen 100/12, 100/3, 101/18, 130/14, 91/11
i.-genin 100/11
[=6]

it : köpek
i. 114/22, 114/6, 114/8, 62/23, 63/11, 99/19
[=6]

kameci : kamçı
k. 141/6
[=1]

kapıray: eyvah
k. 107/13
[=1]

kaşın : kaş
k.+da 146/6
[=1]

kayt- : dönmek
k.-tp 2/1

keçe: dün
k. 128/22
[=1]

kecige: eşya

k.+ge 141/2
 [=1]
kecil: derviş
 k.+ge 66/11
 [=1]

kek : kin bağlamak
 k.+tuu 7/8
 [=1]

kel : kel
 k. 17/3, 8/20, 8/22, 9/1, 9/2, 9/3, 9/4
 [=7]

kel- : gelmek
 k.-atqan 31/5
 k.-begen 15/9, 22/17, 69/7
 k.-bersi-gen 24/15
 k.-bersigen 70/9
 k.-bese 32/5, 39/18
 k.-besin 51/14
 k.-beybi 120/10, 120/4
 k.-beybiz 54/8
 k.-beysi 52/14
 k.-beysin 16/22
 k.-cuusu 111/23
 k.-di 105/2, 105/3, 128/12, 128/14, 140/5, 142/19, 144/14, 148/12, 148/13, 148/14, 17/16,
 19/12, 22/11, 31/10, 33/13, 33/19, 34/18, 35/17, 35/2, 35/6, 36/14, 49/8, 53/11, 55/6, 56/7, 61/16,
 64/6, 67/20, 76/23, 87/4, 9/7, 9/8
 k.-dik 20/13, 53/7, 53/9, 55/5
 k.-e 10/9, 120/20, 126/1, 128/11, 128/8, 143/10, 27/20, 73/17, 73/20, 78/2, 96/15
 k.-em 53/4, 53/6
 k.-emin 117/2
 k.-er 77/5
 k.-eridi 112/4, 112/5
 k.-et 112/6, 116/11, 122/15, 122/16, 26/11, 26/13, 26/7, 26/8, 49/21, 78/7, 78/9
 k.-gemin 149/14
 k.-gen 103/1, 12/13, 24/20, 36/2, 45/2, 86/18, 9/11, 9/14
 k.-gende 105/15, 15/12, 49/22, 66/9
 k.-geni 57/23, 75/16, 75/4
 k.-genidin 52/15
 k.-genin 107/5, 22/13, 45/9, 96/5
 k.-gin 15/1, 150/6, 17/4, 29/16
 k.-ip 100/23, 101/2, 103/14, 134/17, 14/7, 22/12, 23/21, 23/4, 24/22, 24/6, 25/7, 33/22,
 35/18, 36/17, 37/2, 46/14, 67/11, 73/23, 74/2, 77/6, 79/8, 8/18, 84/8, 89/13
 k.-ippiz 50/6
 k.-ipsi 148/5
 k.-iptir 12/1, 127/8, 18/16, 18/20, 62/19
 k.-iset 46/18
 k.-isip 127/15, 127/17, 127/23, 17/6, 17/7, 17/8, 25/4, 58/7, 64/3, 64/4, 74/20, 8/17
 k.-sin 15/3, 29/19, 32/2, 62/2
 [=152]
 [=1]

kelgen: gelmiş
 k. 137/17

[=1]
kelime : söz
k. 126/10
[=1]
kelin : gelin
k. 125/18, 125/20, 99/12
[=3]
kelinqız : gelin kızlar
k.+n 65/8
[=1]
kelime keltir- : şهادet kelimesini söylemek
k.-ip 126/11
[=1]
kelte: eşya
k.+nin 39/21, 94/17
[=2]
kem: az
k. 110/5, 110/7, 28/19, 29/4
[=4]
kemcot : eşya
k. 91/13
[=1]
kemege : eşya
k.+ni 77/9
[=1]
kemer: mağara
k. 141/22, 142/12, 148/2, 30/18, 30/22, 96/18, 97/10, 97/14, 97/17, 97/21, 98/4
k.+di 97/11
k.+i 96/19, 96/22, 97/1
[=15]
Kemin : bölge ismi
k. 104/1, 104/2, 104/5, 36/5
k.+di 104/11
[=5]
kemir- : kemik yemek
k.-ip 80/10
[=1]
kempir: yaşlı kadın
k. 99/13
[=1]
ken : maden
k. 35/18, 36/18, 60/10
[=3]
kence: küçük oğlan
k.+si 113/15, 35/22
[=2]
Kenqol : yer adı
k. 2/8, 23/6
k.+go 33/17
[=3]
kep: söz

k. 1/6, 1/7, 10/13, 11/15, 116/10, 117/17, 125/21, 125/23, 133/10, 147/22, 148/13, 149/13, 150/4, 18/21, 19/15, 19/16, 19/3, 19/6, 21/12, 26/11, 26/4, 27/2, 31/23, 32/23, 33/6, 36/21, 37/13, 49/21, 49/22, 50/17, 50/4, 6/18, 61/15, 64/9, 7/3, 7/7, 85/23, 9/18, 9/20

k.+idi 25/22, 58/22

k.+indi 14/16, 20/7, 20/9

k.+ti 19/1, 65/23

[=46]

ker- : ayırmak

k.-e 130/8

k.-ip 135/16, 145/4, 48/9

[=4]

kerbenciden: kervancıdan

k. 116/10

[=1]

kerege : boz üy eşyası (çadır)

k.+nin 81/17, 81/19, 81/9

k.+sin 81/13

[=4]

keremet : keramet

k.+i 118/21, 120/8

k.+im 117/20

k.+tu 117/16

[=4]

keremettüü: kerametli

k. 107/6, 117/19

[=2]

kerezmuras : miras

k. 55/9

[=1]

keril- : gerilmek

k.-ip 88/18

[=1]

kerney : zurna

k.+din 72/22, 73/1

[=2]

kes- : kesmek

k.-ip 129/14, 137/11

k.-tip 45/4

[=3]

kese: kase

k. 92/5

[=1]

ket- : gitmek

k.-elik 8/1

k.-er 149/19

k.-ip 111/15, 48/4

k.-iptir 30/11, 30/17

k.-isip 43/18, 43/20, 43/22, 44/1, 44/3

k.-ken 127/5, 128/22, 66/12, 66/13, 88/3

k.-keni 47/15, 54/12

k.-pegen 46/8

k.-peybiz 74/5

k.-se 100/6, 103/20, 121/7, 6/9

- k.-sem 122/20, 122/3
k.-ti 108/8, 132/10, 132/8, 25/19, 25/21, 46/20, 46/21, 5/19, 50/20
[=35]
- keyi-** : acımak
k.-p 116/12
[=1]
- kez** : defa
k. 41/16, 94/9
k.+de 126/7, 130/7, 131/9
k.+derde 126/12
k.+ide 60/8
k.+inde 132/21
[=8]
- kilem:** kilem
k. 146/1
[=1]
- kim** : kim
k. 122/4, 122/5, 122/7, 19/20, 2/15, 2/19, 2/4, 59/23, 59/3, 59/7, 60/13, 60/21, 67/3, 67/7,
68/3
k.+din 14/15
[=16]
- kir:** pis
k. 90/8, 93/15
[=2]
- kir-** : girmek
k.-di 143/2, 79/21, 79/23
k.-e 120/10, 138/3
k.-emin 134/7
k.-et 150/23
k.-ip 144/14, 147/13, 76/23, 92/14
[=11]
- Kırgız** : Kırgız boyu
k.-ip 135/22, 136/11, 136/3, 136/7, 48/22
[=5]
- kirpiklerin:** kirpiklerini
k. 114/10
[=1]
- kişi** : kişi
k. 68/11, 82/22
k.+dey 142/5
k.+ge 59/13
k.+m 61/20
k.+ni 18/3, 72/10, 72/11
[=8]
- kişmiş:** kişmiş
k. 129/16, 45/7
[=2]
- kiy-** : giyinmek
k.-ci 102/12
k.-gen 27/12, 72/6, 72/9
k.-ip 101/12, 102/3, 142/7, 30/5, 92/21, 92/8, 95/23, 96/12
k.-sin 93/14
[=13]

kiyim: giyisi
k. 77/13, 90/1
[=2]

kiyin : sonra
k. 105/11
[=1]

kiyiş: ev aşıyası
k.+ke 61/23, 63/6
[=2]

kıl- : kılmak, etmek
k.-d 22/18
k.-gn 119/4
[=2]
[=1]

köç- : göç etmek
k.-cu 25/17
k.-kulo 23/2
k.-or 25/16
k.-up 22/23, 23/15
k.-urgun 51/6
[=6]

köçö : yol,sokak
k. 62/20
[=1]

köçöt : fidan
k. 91/19
[=1]

köçür : göç ettirmek
k.-du 69/12
k.-gun 70/2
k.-up 125/16, 52/4
[=4]

kögör : mavi olmak
k.-up 27/9
[=1]

kök : gök, mavi
k. 102/19, 107/22, 122/6, 126/14, 126/20, 127/7, 128/12, 132/9, 133/10, 135/19, 140/21,
141/1, 141/15, 141/8, 142/1, 143/12, 143/17, 143/6, 144/21, 144/7, 149/12, 150/18, 21/21, 22/9,
33/9, 48/12, 58/23, 90/14
[=28]

kökbet: inat
k.+tuu 86/3
[=1]

kokcal: at
k. 111/14, 111/6, 112/2, 129/12, 129/23, 131/17, 132/20, 133/1, 138/20, 138/23, 15/4,
17/2, 18/18, 62/13
k.+d 17/14
k.+dn 128/9, 129/1, 22/15, 71/5
k.+n 38/9
[=20]

Kökçö : destan kahramanı
k. 1/8, 34/15, 34/18, 64/9, 65/22, 7/3

- k.+don 65/23
[=7]
- Kökötöy** : destan kahramanı
k.+dun 1/2, 105/23, 3/3
[=3]
- köksö** : istemek
k. 6/23
[=1]
- köktö-** : yetişmek
k.-gon 81/18
[=1]
- kökül** : bir nevi saç
k. 41/19
k.+unon 84/5
[=2]
- kökürök** : göğüs
k.+un 41/10
[=1]
- kömör-** : yuvarlantmak
k.-du 37/23
k.-up 109/16
[=2]
- kon-** : konmak
k.-bogonum 133/20
k.-boosom 133/19
k.-boson 42/12
k.-om 133/18
k.-osun 42/11
[=5]
- kondur-** : kondurmak
k.-so 15/22
k.-up 38/6
[=2]
- konok** : konuk
k.+toy 41/7
[=1]
- köökör** : cevher
k. 83/17
k.+du 83/7
k.+go 81/7
[=3]
- koon** : kavun
k.+u 133/14, 90/11
k.+un 86/19
k.+uno 90/10
[=4]
- köp** : çok
k. 106/1, 146/11, 146/9, 20/18, 22/22, 23/1, 23/11, 23/13, 23/21, 27/10, 27/22, 3/4, 34/20,
36/19, 38/8, 43/12, 43/7, 45/12, 46/17, 52/21, 63/20, 63/21, 65/23, 72/10, 72/12, 72/14, 72/15,
72/22, 72/8, 73/9, 74/10, 74/12, 74/15, 74/8
[=34]
- köpcülük**: çoğunluk

k.+tun 3/12

[=1]

köpkök : çok mavi

k. 72/5

[=1]

kör : kör

k. 108/2, 140/6, 142/20, 78/19, 78/19, 78/20, 78/20, 78/21, 78/21, 78/23, 79/1, 79/1, 79/2, 79/2

[=14]

kör- : görmek

k.-boduk 63/20, 75/21

k.-bodum 122/18

k.-bogon 101/5

k.-bogondu 32/16

k.-boso 32/7

k.-bosom 117/14

k.-boy 40/13

k.-boybuz 54/10

k.-boylu 137/6

k.-boymbu 140/2

k.-boysu 128/23, 88/5

k.-du 13/5, 24/11, 33/16, 37/12, 96/7

k.-duk 3/11

k.-dum 10/15, 63/15

k.-gon 131/4, 150/19, 61/20, 61/22, 63/2, 63/5, 63/9, 67/1, 67/3, 67/5, 67/7

k.-gondo 121/20, 129/22, 130/19, 132/7, 139/14, 19/14, 24/23, 34/11, 48/3, 77/17

k.-gonmun 114/10

k.-gonu 52/17

k.-gulo 28/2

k.-gun 32/4

k.-mogu 40/1

k.-mokko 69/21

k.-obu 65/16

k.-oluk 27/3, 76/3, 8/11

k.-om 21/2, 32/16, 32/22, 50/3

k.-omun 117/4

k.-or 77/7

k.-orsu 123/19

k.-so 40/15

k.-sokbu 3/18, 4/1, 4/13

k.-som 11/3, 123/22

k.-sun 29/21, 51/22, 54/17

k.-un 37/2

k.-unot 142/17

k.-up 10/10, 10/11, 3/13

[=73]

körpö : ev eşyası

k.+don 102/17

[=1]

körsöt- : göstermek

k.-po 30/3

k.-sun 62/4

[=2]

körün- : görünmek

k.-boso 127/3

k.-gondo 127/2

k.-up 127/2

[=3]

kötör : kaldırmak

k.-boy 106/16

k.-cu 72/14

k.-gon 106/19

k.-up 106/12, 106/13, 110/10, 110/3, 121/11, 121/13, 121/9, 29/3, 62/1, 63/7, 68/13

k.-usup 84/6

[=15]

Koçurbay : destan kahramanı

k. 50/1

[=1]

köynök : gömlek

k. 78/3, 78/6, 93/13, 93/16, 93/17, 93/18, 93/21

[=7]

köyqasqa

k. 102/5, 125/3, 127/5, 128/10, 13/15, 13/18, 133/2, 134/12, 135/10, 14/4, 16/18, 24/17, 24/23, 25/23, 26/16, 28/7, 37/14, 37/19, 51/3, 56/12, 69/23, 70/11, 73/10, 74/23, 83/6, 86/17, 88/1, 88/4, 90/19, 93/10, 93/7

k.+dan 87/5

k.+ga 103/14, 127/8, 128/13, 133/3, 134/11, 17/7, 37/13, 37/18, 56/11, 56/20, 93/18

k.+lar 58/5

k.+nn 102/1, 104/7, 129/8, 136/13, 38/5, 53/19, 58/17, 79/4, 80/3, 80/9, 83/14, 83/20, 84/11, 84/19, 88/14, 89/11, 92/9, 93/20, 95/19

[=63]

köz : göz

k. 41/18, 94/11, 94/7

k.+doy 144/4, 48/13

k.+dun 114/17

k.+go 104/12

k.+u 114/19, 78/5, 78/8

k.+umo 62/4

k.+un 3/23, 45/11, 77/16

k.+unon 57/12, 57/17

[=16]

közdöy : ona doğru

k. 135/20, 4/17

[=2]

közü : gözü

k. 144/10

[=1]

kış : kış mevsimi

k. 142/6, 92/19

[=2]

küñ : konuşamayan insan

k. 102/10, 102/9, 107/6, 110/15, 110/16

[=5]

kubur- : konuşmak

k.-op 148/9

[=1]

küç : güç

k. 42/17

k.+u 81/5

[=2]

kül- : gülmek

k.-gonun 85/19

k.-up 78/9, 86/2

[=3]

külümsürö- : gülümse

k.-p 88/21

[=1]

külüstön : gülistan

k. 136/10

[=1]

kümüş : gümüş

k. 136/8, 30/22, 68/21, 81/18, 82/18, 96/17, 97/21

[=7]

kün : gün, güneş

k. 10/23, 103/19, 108/15, 111/1, 113/6, 121/6, 122/13, 122/19, 122/2, 32/14, 45/13, 45/14, 48/18, 49/10, 49/11, 49/12, 50/22, 50/23, 53/13, 53/14, 56/8, 75/5, 75/6, 75/7, 97/7

k.+do 111/22, 111/23, 113/7, 115/6, 122/13, 130/15, 132/9, 134/7, 143/1, 144/12, 18/6, 24/21, 24/7, 30/6, 33/15, 33/9, 38/13, 44/2, 45/3, 46/17, 46/19, 73/19, 76/7, 8/10, 8/13, 8/7, 8/8, 85/6, 93/7

k.+don 108/15, 75/9

k.+doy 30/23, 97/22

k.+du 136/9

k.+go 113/5, 51/1, 75/8

k.+ku 49/9, 5/3, 53/10, 6/8

k.+u 116/22, 116/23, 117/1, 117/2, 20/19, 27/21, 6/1, 77/3, 77/4

[=75]

kündö : her gün

k. 147/19

[=1]

kündöp tündöp : gece ve gündüz

k. 134/6, 23/20, 24/4

[=3]

kündüzgü: gündüz

k.+sun 129/13

[=1]

kunö : günah

k.+m 90/10

[=1]

künü tünü : gece ve gündüz

k. 24/21, 24/7, 44/2, 45/13, 49/10, 50/22, 53/13, 75/5

[=8]

kürkürö- : gürüldemek

k.-p 40/9, 42/18

k.-to 109/1

[=3]

kurök : kürek

k.+toy 78/10

[=1]

kursaç : karm

k. 58/10

[=1]

küülön- : ilerlemek

k.-ot 29/11

k.-up 128/12, 128/14, 133/1, 134/10, 16/23, 16/6, 37/17, 56/10, 56/19, 61/17, 67/8

[=12]

kuy- : dökmek

k.-up 97/9

[=1]

kuzgu : kuş

k.+doy 105/5, 89/10

[=2]

layıqtuu : layık

l. 111/2

[=1]

M

maal: zaman

m. 25/17

[=1]

mabaregi : bu, şu

m. 43/15

[=1]

mabareki: bu, şu

m. 49/13

[=1]

mağa: bana

m. 122/5, 133/12, 133/17, 134/2, 37/2

[=5]

mal: mal

m.+m 74/13

mamıq : çadır eşyası

m.+tan 89/12

m.+tn 80/1

[=2]

Manas : destanın ana kahramanı

m. 149/16, 33/7, 76/12, 77/6

m.+t 20/22, 26/10, 37/8, 5/8, 53/5, 6/14, 6/7, 74/1, 77/13

m.+tan 1/3, 2/10, 60/12, 65/2

m.+tn 1/3, 76/21

[=19]

Manas baatr : kahraman Manas

m.+dn 28/9

[=1]

maqta- : övmek

m.-gan 125/22, 129/21, 34/13, 6/21, 64/8

[=5]

maqtan- : övündürmek

m.-p 125/21

[=1]

maqul : makul, uygun

m. 66/8, 76/10

[=2]

maral : canavar ismi
m.+day 78/8
m.+dn 41/1
[=2]

mas : sarhoş
m.+s 102/14
[=1]

mata: ip
m. 102/16, 102/19
[=2]

may : yağ
m. 87/15
m.+n 80/11
[=2]

mayla- : yağlamak
m.-p 140/22
[=1]

maş- : ağrımak
m.-qan 34/2, 4/11, 72/4
[=3]

maytar- : haltetmek
m.-p 145/13
[=1]

meder : medar
m. 112/3
[=1]

meltire- : parlamak
m.-gen 115/13, 12/5, 124/19, 134/5, 21/3, 61/2, 61/4, 63/14, 63/19
[=9]

men: ben
m. 112/18, 113/10, 115/11, 115/14, 116/14, 116/20, 123/18, 123/22, 125/10, 125/2, 133/6,
134/6, 138/8, 140/1, 63/15, 64/16, 64/20, 65/3, 65/9
m.+den 123/21
m.+i 123/19, 64/18
m.+iki 95/18
m.+in 124/16
[=24]

mende : bende
m. 107/14
[=1]

menden: benden
m. 90/11
[=1]

menen : ile
m. 100/5, 101/20, 102/14, 105/14, 106/2, 106/20, 111/4, 120/15, 120/21, 124/10, 125/22,
129/17, 130/14, 147/5, 15/18, 16/3, 17/22, 18/9, 26/15, 28/6, 28/8, 29/6, 29/8, 3/22, 3/5, 31/3,
32/15, 32/18, 33/1, 33/12, 33/19, 33/20, 33/21, 34/1, 34/18, 34/2, 34/20, 34/3, 34/4, 35/17, 35/19,
35/2, 35/3, 35/6, 35/7, 36/14, 36/15, 36/2, 36/3, 38/11, 38/8, 4/10, 4/11, 4/9, 42/16, 47/10, 48/1,
54/15, 54/9, 61/21, 61/8, 62/14, 65/20, 70/23, 75/12, 76/9, 77/13, 8/3, 8/6, 81/18, 81/20, 82/18,
82/2, 82/20, 82/4, 83/1, 83/17, 84/9, 94/20, 95/1
[=80]

mergen : avcı
m.+den 98/15

- [=1]
miq : bin
 m. 35/3, 35/7, 36/15, 36/3
 m.+den 43/22, 43/23
 [=6]
- min-** : binmek
 m.-di 141/5, 142/3, 40/19, 68/18, 68/21, 69/4, 70/12, 71/9, 76/17
 m.-emin 134/4
 m.-gen 35/20, 36/8
 m.-gende 71/20
 m.-gizip 35/10
 m.-ip 128/8, 149/12, 16/20, 24/18, 29/23, 42/6, 45/2, 62/18
 m.-isip 47/21
 [=23]
- mingiz** : bindir
 m.+em 63/8
 [=1]
- mint-** : böyle olup
 m.-ip 133/9, 85/1
 [=2]
- miste**: kuru yemiş
 m.+deki 98/18
 m.+dey 37/4, 46/3, 69/2
 [=4]
- mizam** : kanun
 m. 77/4
 [=1]
- mltq** : silah
 m. 100/21, 145/12, 47/23, 48/1, 60/16
 [=5]
- mında** : burda
 m. 112/6, 119/15, 120/13, 19/20, 19/9, 51/9, 52/7, 52/8, 52/9, 68/3
 [=10]
- mından** : bundan
 m. 50/17, 50/4, 54/12, 64/11, 74/5
 [=5]
- mınday**: böyle
 m. 11/15, 115/4, 115/5, 130/19, 139/14, 141/12, 22/6, 87/14, 87/9, 89/19, 98/11
- moldo** : molla, hoca
 m. 124/4, 7/22
 [=2]
- möör** : imza, mühür
 m.+u 95/7
 m.+un 133/23, 7/16
 [=3]
- moyun**: boyun
 m. 40/4, 78/13, 9/15
 m.+u 41/16, 78/15
 m.+ua 124/16
 m.+uma 124/13
 m.+umda 123/16
 m.+una 104/13, 147/11, 30/8, 57/22, 74/22

mısqal : eşya
m.-d 125/16
[=1]

mülk : mülk
m. 119/5
[=1]

munariq: pınar
m. 11/10
[=1]

mından : bundan
m. 67/17, 74/12
[=2]

munu: bunu
m. 11/13, 132/7, 134/8, 135/10, 140/12, 140/3, 148/17, 149/17, 15/7, 23/9, 26/20, 26/21, 37/12, 48/3, 56/4, 88/6, 91/1
[=17]

munun : bunun
m. 102/18, 105/5, 25/4
[=3]

murda: önce
m. 123/21, 64/11
[=2]

murdu : burnu
m.+n 79/2
m.+nun 50/21
[=2]

mürtöz : gaddar
m. 21/14, 59/11
[=2]

murut: burun, bıyık
m. 114/15
m.+u 149/22, 85/11, 85/15, 85/22
m.+un 135/3, 56/23, 57/3, 85/8
[=9]

murutu: burnu
m. 150/10, 150/9
m.+dun 149/20
[=3]

musulman : müslüman
m. 10/1, 10/6, 12/3, 18/22, 19/2, 20/11, 20/14, 20/16, 3/22, 3/5, 4/16, 4/21, 67/2
[=13]

muz: buz
m. 10/17, 119/9, 25/15
[=3]

muzulman: müslüman
m. 105/14, 106/11, 106/2, 106/20, 134/21, 38/16, 42/20, 42/9, 43/11, 43/3, 51/14, 51/5, 52/14, 54/20, 55/20, 56/7, 60/6, 63/17, 64/1, 64/2, 66/14, 68/15, 68/19, 68/22, 68/8, 69/10, 70/16, 70/4, 71/6
m.+a 62/7
m.+ga 63/10
[=31]

mıyzam : kanun
m. 116/22

[=1]
myzam : kanun
m. 117/1
[=1]
namas: namaz
n.+n 108/17
[=1]
naq
n. 82/10, 82/5
[=2]
nar: deve
n. 109/17, 110/4, 12/19, 2/18, 60/18
n.+s 103/5
[=6]
narbuura : deve
n. 110/11, 110/7, 28/19
n.+ga 110/9, 28/18, 28/21
[=6]
narq : fiyat, kıymet
n. 75/13, 9/13
[=2]

N

naspay : bir nevi uyuşturuucu (sigara gibi)
n. 84/22
[=1]
naspaykec : uyuşturuucu kullanan insan
n.+tin 84/21
[=1]
nayza : savaş aleti, mızrak
n. 127/22, 141/20, 38/11, 40/15, 47/13, 59/14, 69/19, 70/10, 72/12
n.+n 127/18
n.+nn 73/4
n.+s 70/7
n.+sn 118/10
[=13]
ne : ne
n. 132/11, 148/12, 3/14, 50/5
n.+ni 24/11
[=5]
necen : bir kaç
n. 126/10
[=1]
neme : şey
n. 141/3, 149/7, 28/3, 31/17, 89/18, 89/19, 98/10, 98/11
n.+dey 127/20, 145/14, 47/11, 62/23, 63/11
[=13]
nemedey : bir şey
n. 142/9
[=1]
nemem: şeyim
n. 27/5

[=1]

[=2]

nogoo : at aleti

n.+sun 92/13

[=1]

Nogoy: Kıpçak boyu

n. 22/20, 22/22, 23/11, 23/21, 24/5, 24/8, 24/9, 25/8, 26/22, 26/23, 27/10, 43/17, 43/21, 43/9, 44/10, 46/17, 49/16, 5/5

n.+don 82/21

n.+du 101/2, 120/15, 6/5

n.+dun 119/1, 15/14, 15/18, 27/7

n.+go 124/10, 22/19, 75/12

[=29]

nur : nur, ışık

n. 11/16, 11/5, 30/19, 30/23, 97/22

[=5]

Nogoy : bir Kıpçak boyu

N. 145/16, 146/12, 146/14

[=3]

nookoru : at aleti

N. 141/19

[=1]

O, Ö

o : o

o. 101/11, 104/8, 116/18, 117/1, 125/17, 126/15, 135/3, 135/4, 5/4, 56/23, 57/1, 6/3, 85/10, 85/11, 85/21, 85/22, 85/8, 95/22

o.+du 57/2, 85/9

o.+un 97/16

o.+unon 57/8

[=22]

öböktö- : üzerine koymak

o.-p 118/11

[=1]

öç- : söndürmek

o.-urdum 11/11ceke

o.-urgun 51/4, 69/22

o.-urson 11/17

[=4]

ocoq : ocak

o.-un 39/12

[=1]

ödöt- : iade ettirmek

o.-qon 82/7

[=1]

oku- : okumak

o.-tup 124/5

[=1]

öl : ölmek

o. 13/16

[=1]

öl- : öldürmek

- o.-bogon 101/1, 101/4
- o.-boy 117/3, 123/17
- o.-boylu 137/5
- o.-boymun 71/7
- o.-cop 95/11
- o.-du 123/23, 124/9
- o.-gon 130/22
- o.-gonu 123/22, 52/16
- o.-gulo 28/5
- o.-mok 27/18
- o.-mokko 69/20
- o.-moyunco 128/2, 47/17
- o.-o 138/2
- o.-obu 65/15
- o.-oluk 27/6, 7/12, 8/12
- o.-om 133/20, 33/2, 50/2
- o.-omun 117/6, 140/19, 70/1
- o.-osun 42/14
- o.-so 122/21, 123/21, 123/7
- o.-sokbu 3/17
- o.-turmok 1/12
- o.-up 103/20, 108/8, 121/7, 122/20, 122/3, 41/22
- [=40]

ölbös : ölmez

- o. 54/17
- [=1]

ölöm- : ölürem

- o.-un 142/22
- [=1]

olpoq : sağlam

- o.+tu 80/1
- [=1]

oltur- : oturmak

- o.-at 115/8
- o.-cuu 15/17
- o.-gan 56/21, 57/18, 85/5
- o.-gon 114/1
- o.-mok 5/12
- o.-sa 103/11, 91/21, 91/5, 93/23, 93/9, 98/9
- o.-so 15/23
- o.-up 5/18, 80/4, 89/13, 91/3
- [=18]

ölük : ölü

- o. 103/21
- [=1]

ölüm : ölüm

- o.+don 140/20, 142/23, 4/5, 44/15, 55/1, 8/22, 9/8
- o.+du 101/5
- [=8]

oluttuu: ciddi

- o. 125/18
- [=1]

- oluya** : evliya
o. 1/10, 1/12, 1/13, 106/22, 106/5, 106/7, 106/9, 138/18, 138/21, 17/12, 5/11, 5/18, 5/9, 60/2
[=14]
- on**: on sayısı
o. 108/11, 117/12, 124/4, 124/4, 124/6, 124/6, 125/12, 146/12, 146/12, 35/3, 35/7, 66/23, 77/12, 79/15, 81/8, 83/3, 84/1, 93/16, 93/16
o.+don 37/2, 43/19
o.+du 43/18
[=22]
- ondo-** : tamir etmek
o.-yt 10/21
[=1]
- on ondon** : onar onar
o. 37/1
[=1]
- oo** : o, önceki
o. 150/22, 29/17, 36/23, 60/6, 73/10
[=5]
- Oogan** : Afganistan
o.+d 1/16, 59/15, 59/18
o.+dan 94/4
o.+ga 85/13
[=5]
- ooqat**: yemek
o. 54/17
[=1]
- oordo** : ordu, saray
o. 81/12
o.+don 110/14
o.+go 79/23
o.+nun 81/8
o.+ogo 79/21
o.+sun 108/11
[=6]
- oordu** : yer
o.+nan 45/21
o.+nda 123/2
o.+nday 77/11
[=3]
- ooz**: ağız
o. 19/17, 38/10, 58/10, 58/12, 83/7
o.+u 139/3, 17/11, 19/23, 31/14, 39/7, 59/6, 68/6
o.+udu 60/9
o.+un 124/8, 129/15, 131/3, 45/5, 80/6
o.+unan 57/11, 57/16
[=20]
- oozu** : ağız
o. 149/4
[=1]
- opol** : dağ gibi
o.+dun 1/14, 5/13, 60/1

- [=3]
oq : ok
 o. 100/21, 130/13, 37/22, 40/17, 48/2, 72/6, 94/19, 96/12
 o.+tu 32/13
 o.+u 107/19, 107/21, 38/17, 38/20, 39/19, 43/2, 94/15, 94/16, 94/17
 o.+up 108/16
 [=19]
- oqu-** : okumak
 o.-p 109/4
 [=1]
- ordo** : ordu
 o. 90/14
 o.+do 84/1
 o.+don 79/15
 o.+go 76/21
 o.+nu 83/3
 o.+nun 83/5
 [=6]
- ornot** : yerleştirmek
 o.+qon 82/12
 [=1]
- oro-** : sarmak
 o.-gon 102/21
 [=1]
- orol** : sarıl
 o. 137/3
 [=1]
- orol-** : sarıttırmak
 o.-u 102/16
 o.-uu 102/15, 102/19
 [=3]
- oron-** : sarılmak
 o.+gon 68/4
 [=1]
- oroy** : kötü
 o. 143/4
 [=1]
- oroy-** : kötü bakmak
 o.-up 143/5
 [=1]
- ortosunda**: ortasında
 o. 146/13
 [=1]
- Orus**: Rus
 o. 39/7
 o.+tun 38/9
 [=2]
- oşo**: o
 o. 108/15, 115/11, 122/13, 126/12, 126/7, 130/7, 131/9, 132/9, 139/2, 143/1, 147/19,
 148/22, 18/21, 18/6, 30/6, 31/13, 33/15, 33/9, 38/13, 46/17, 46/19, 49/5, 5/15, 65/18, 73/19, 76/7,
 8/10, 8/13, 85/6, 93/7
 o.+ndo 15/19, 16/2, 5/12, 9/11, 9/14
 [=35]

- oşonço:** o kadar
o. 131/19
[=1]
- oşondo :** o zaman
o. 103/20, 107/7, 120/16, 134/3, 145/18, 3/11, 33/18, 49/2, 57/18, 64/16, 64/20, 65/12, 65/3, 65/9, 66/12, 85/23
[=16]
- oşondoy:** öyle
o. 90/16, 91/14, 91/9
[=3]
- oşonduqtan:** o yüzden
o. 100/22
[=1]
- oşonu:** onu
o. 62/6
[=1]
- ot :** ateş
o. 38/12, 38/15, 44/18, 77/11
o.+qo 100/19, 55/12
o.+u 57/16
o.+un 108/5, 125/14, 51/4, 69/11, 69/22
[=12]
- öt- :** geçirmek
o.-koro 44/14, 9/7
o.-pogon 94/16
o.-pos 72/6, 96/12
o.-poy 130/13
o.-poyt 100/19, 100/21
o.-poz 94/19
o.-tu 43/4
[=10]
- ötkör-** : geçirtirmek
o.-o 54/22, 8/20
[=2]
- ottu :** ateşi
o. 38/18
[=1]
- ötük:** ayakkabı
o. 102/12, 102/13, 102/14, 103/4, 103/5
[=5]
- ötükcü :** ayakkabıcı
o.+nun 102/22
[=1]
- otur- :** oturmak
o.-up 39/12, 84/8
[=2]
- oy:** düşünce
o. 121/17
o.+don 142/15
o.+u 107/2, 42/5
o.+una 30/10
o.+unan 23/6, 73/8
o.+unda 110/17, 126/16, 139/8

- [=10]
oy- : oymak
o.-gula 45/11, 51/18
[=2]
- öydö tömön** : aşağı yukarı
o. 49/15, 51/12, 52/12
[=3]
- oydur-** : oydurmak
o.-up 77/9
[=1]
- oylo-** : düşünmek
o.-boy 71/7
o.-p 83/4
[=2]
- oylon-** : düşündürmek
o.-up 148/17
[=1]
- oyno-** : oynamak
o.-p 116/3, 16/15, 16/16, 45/16, 45/17, 45/19, 84/10, 84/12, 84/14
[=9]
- oynoo** : oynamayı sevmek
o. 122/9
[=1]
- oynoobala** : oynar çocuk
o. 115/23
[=1]
- Oyrot**: kalmak (Moğollar)
o.+tu 72/8, 85/12
[=2]
- oyun** : oyun
o.+uda 123/19
o.+unda 139/10
[=2]
- öz**: öz
o. 108/7, 48/23, 49/4, 54/22, 55/1, 60/9, 62/19, 62/21, 9/7
o.+u 100/3, 108/12, 12/15, 40/22, 44/14, 54/18, 65/12, 8/20, 90/7
o.+um 148/8
o.+umo 62/2
o.+un 49/7, 82/10, 82/5
o.+uno 102/11, 102/6, 111/1, 44/17, 47/20, 6/1, 91/10
o.+unon 121/8
[=31]
- özön** : nehir
o. 150/20
[=1]
- özü** : özü
o. 149/9, 150/19, 150/23
[=3]
- papılda-** : ses çıkartmak
p.-p 73/1
[=1]

P

pende : insanoğlu
p.+sin 113/17
[=1]

pul: para, pul
p. 103/12
[=1]

Q

qaada : kayde, örf ve adet
q. 139/7, 27/1, 9/3
[=3]

qaar : kahhar, sinir
q.+na 138/7, 57/20
[=2]

qabar: haber
q. 120/2, 120/9, 124/1, 22/19, 4/20, 44/6, 5/2, 8/18, 9/5
q.+d 44/7, 45/23
q.+n 22/14
[=12]

qabarla- : haber vermek
q.-p 32/7
[=1]

qabil : kabul etmek
q. 12/13
[=1]

qablan : kaplan
q. 142/4, 28/9, 32/6, 33/7
[=4]

qab : içini doldurcak eşya
q. 129/18
[=1]

qabıq: kabuk
q. 99/3
[=1]

qabrıga : kaburga
q.+da 116/4, 122/10
[=2]

qac- : kaçmak
q.-p 137/13
q.-pagan 86/12
q.-pas 4/5
q.-pay 32/12
q.-payb 6/12
q.-qan 138/3
q.-sa 21/5, 6/13
[=8]

qacan: ne zaman
q. 116/11, 122/15, 122/16, 2/14, 64/14, 64/16, 64/18, 64/20, 65/10, 65/3, 65/9, 87/3
[=12]

- qacm:** Kaçın yeri
q. 4/7
[=1]
- qacıp :** kaçmak
q. 137/16, 137/17, 66/15
[=3]
- qacır- :** kaçırtmak
q.-gan 86/14, 92/10, 92/20
q.-gandan 86/7
q.-sa 102/2
[=5]
- qada- :** düzenli yerleştirmek
q.-gan 94/14
[=1]
- [=1]
- qadege:** eşya
q. 30/5
[=1]
- qadek :** eşya, alet
q. 94/8
[=1]
- qadır:** rütbe, makam
q.+m 122/7
q.+md 123/11
[=2]
- qagaz :** kağıt
q.+ga 103/15, 104/3, 133/21, 7/14
[=4]
- qagılayn :** kurban olmak
q. 147/23
[=1]
- qagıra- :** yutmak
q.-p 25/20
[=1]
- qaydan:** nerden
q. 2/2
[=1]
- qal:** kal
q. 111/21, 119/1, 132/5, 148/10, 56/6, 72/17, 72/20, 72/4, 73/6, 9/21
q.+d 144/20
[=11]
- qal- :** kalmak
q.-abz 138/7
q.-al 7/13
q.-ar 27/17, 90/11
q.-as 132/17
q.-asn 18/24
q.-at 122/7, 49/14, 49/19, 81/5
q.-bad 25/10, 25/11
q.-badm 121/10, 121/12, 121/14
q.-bay 110/5, 29/4
q.-bayb 87/19, 87/23

q.-bayt 50/18
q.-cu 130/23, 131/2
q.-d 1/17, 131/10, 2/15, 2/19, 2/4, 46/16, 49/18, 59/17, 59/19, 59/21, 59/23, 74/13, 74/9,
77/18, 86/2
q.-gan 112/11, 112/12, 114/14, 118/15, 118/18, 12/19, 127/22, 128/5, 129/3, 2/2, 24/8,
52/9, 60/13, 60/20, 60/21, 72/5, 82/17, 84/7
q.-ganca 27/5, 28/3
q.-ganda 104/22, 14/7
q.-gann 51/9
q.-pbz 50/10, 50/14
q.-ptr 111/11, 13/13, 130/8, 131/14, 23/17, 79/19, 80/4
q.-q 36/23
q.-sa 90/7
q.-sn 92/23
q.-sp 104/10, 127/10, 127/21, 129/10, 149/2, 47/12, 47/9, 48/2, 74/21, 84/2
[=82]

qalam : kalem

q. 78/18

[=1]

qalayıq : halk

q. 132/5, 134/1, 18/22, 42/10, 42/13

[=5]

qalca: ne kadar

q. 113/16

q.+da 94/14

q.+dan 60/21

q.+nn 114/2, 114/23, 60/20

[=6]

qalcan : eşya, alet

q. 114/4

[=1]

qaldıq : artık

q. 94/9, 96/23

[=2]

qalk: halk

q.+t 2/11

[=1]

qalkan: savaşta koruyacak alet

q.+n 3/21

[=1]

qalmak : kalmak boyu

q.+tan 2/12

[=1]

Qalmaq : Kalmak

q. 122/21

q.+tardn 113/20

q.+tn 122/22

[=3]

Qalmaqtan : Kalmak boyundan

q. 137/16

[=1]

qalm: geniş

q. 18/20, 35/14, 37/9, 43/13

[=4]

qalpak : Kırgız milli şapkası

q. 17/10

q.+n 47/1

[=2]

qalpaq: Kırgız milli şapkası

q. 139/1, 149/3, 70/8

q.+t 129/5, 47/4

q.+ta 127/12

q.+tuu 119/17, 119/2, 120/14

[=9]

qalq : halk

q. 12/1, 18/1, 24/3, 25/10, 25/23, 25/6, 25/7, 28/11, 31/8, 34/11, 34/23, 35/1, 37/11, 46/14, 52/20, 75/10

q.+dn 25/20

q.+m 28/6

q.+mda 63/3

q.+n 8/19

q.+na 26/12, 52/1, 9/5

q.+nan 19/1, 28/4, 67/2, 9/6

q.+nn 24/12

q.+qa 37/6

q.+tan 18/21

q.+tn 16/1, 2/5, 3/8, 3/9, 9/17

[=35]

qaltır- : titremek

q.-gan 60/23

[=1]

qaltıra- : titre

q.-gan 61/7

[=1]

qama- : içeriye atmak

q.-d 3/8

q.-p 51/8, 52/6

q.-y 23/17, 23/4

[=5]

qamcı : kamçı

q. 126/21

[=1]

qamda- : hazırlamak

q.-p 102/7, 103/13, 104/1, 91/17, 91/8, 92/1, 93/2

[=7]

qamış : kamış

q. 41/12

[=1]

qan : kan

q. 1/9, 101/19, 103/23, 105/1, 106/4, 108/9, 11/14, 11/19, 11/23, 110/15, 111/1, 111/18, 111/20, 112/14, 112/8, 113/21, 115/1, 117/7, 120/11, 120/5, 121/1, 122/6, 123/2, 13/2, 14/10, 18/17, 19/9, 20/10, 20/2, 20/8, 21/9, 22/11, 3/14, 3/15, 4/18, 46/1, 46/19, 46/9, 48/3, 48/5, 49/1, 49/14, 49/20, 49/3, 49/6, 49/7, 5/5, 50/1, 50/16, 50/7, 53/11, 53/12, 53/2, 53/8, 54/11ubal.m, 54/4, 54/6, 55/4, 56/17, 57/19, 57/23, 58/15, 58/2, 58/20, 59/8, 59/8, 6/11, 6/23, 61/11, 61/19, 62/1, 62/1, 62/14, 62/3, 63/1, 63/1, 63/7, 64/3, 64/6, 65/14, 7/10, 7/15, 7/17, 7/21, 7/4, 7/7, 7/8, 78/22, 8/13, 8/5, 89/17, 89/9, 9/18, 9/18, 9/20, 9/20, 91/22, 91/6, 93/1, 94/1, 96/8

q.+d 19/14, 60/7
 q.+dan 78/23
 q.+dn 1/3, 1/4, 10/8, 19/13, 21/8, 22/13, 45/12, 46/10, 46/23, 48/23, 5/20, 50/19, 52/21,
 61/10, 62/21, 63/13, 65/4, 7/11, 9/6
 q.+duu 86/3
 q.+ga 32/11, 56/14, 58/7, 62/16, 62/17
 q.+go 8/14
 q.+m 1/9, 20/2, 3/15, 4/8, 49/20, 49/6, 58/15, 8/5
 q.+n 12/23, 13/12, 14/15, 84/9, 89/14, 91/4
 q.+na 13/1
 [=145]

qanat: kanat
 q. 108/11, 79/15, 81/8, 84/1
 [=4]

qanca : ne kadar
 q. 111/22, 111/23, 115/6
 [=3]

qanday: nasıl
 q. 10/18, 143/20, 25/12, 26/2, 53/16
 [=5]

qandır- : kandırmak
 q.-gan 99/11, 99/7
 [=2]

qanet- : çaresiz kalmak
 q.-kende 49/19
 [=1]

Qanikey: destan kahramanı, Manas'ın eşi
 q. 101/19, 103/23, 106/23, 112/10, 118/17, 120/18, 121/1
 [=7]

Qankey : destan kahramanı, Manas'ın eşi
 q. 100/10, 100/2, 105/1, 105/9, 107/10, 108/9, 11/14, 112/16, 115/1, 115/7, 117/7, 118/14,
 120/11, 120/21, 120/5, 121/15, 121/17, 122/23, 123/12, 123/20, 123/21, 123/23, 123/3, 123/9,
 124/15, 124/9, 125/22, 126/4, 126/9, 75/11, 75/18, 75/23, 77/1, 77/13, 77/15, 77/8, 78/11, 78/2,
 78/7, 78/9, 79/16, 80/5, 81/11, 81/3, 82/14, 82/19, 88/11, 88/15, 88/16, 89/17, 89/9, 91/22, 91/6,
 93/1, 94/1, 94/21, 96/8
 q.+di 121/20, 89/16, 96/13, 98/7
 q.+din 101/16, 102/4, 88/13
 q.+ge 10/13, 104/17, 12/16
 [=67]

qankor : manas
 q. 101/5
 q.+don 2/15
 q.+du 4/17
 q.+go 74/19
 [=4]

qanqor : Manas, Manas'ın bir vazfi
 q. 10/10, 107/9, 108/6, 11/13, 12/22, 135/7, 14/20, 14/21, 15/4, 16/23, 16/6, 2/5, 21/5,
 27/11, 29/11, 29/23, 29/6, 3/19, 31/3, 37/17, 38/21, 40/13, 42/15, 42/6, 45/22, 5/11, 5/17, 5/4,
 51/2, 53/15, 54/5, 56/10, 56/19, 6/13, 6/9, 61/17, 61/8, 65/19, 67/8, 85/3
 q.+don 3/16, 49/13, 50/18
 q.+du 100/22, 34/8, 53/23
 q.+dun 121/8, 15/20, 2/21, 24/2, 3/11, 30/2, 32/3, 42/22, 42/8, 44/11, 49/7, 57/14, 57/21,
 57/8, 66/23, 8/10, 85/18

- q.+duu 21/2
q.+go 106/23, 21/14, 4/20, 5/2, 5/21, 6/17, 9/19
q.+u 76/7
[=72]
- qanqor-** Manas
q.-du 6/4
[=1]
- qant:** şeker
q. 45/18, 84/13
q.+m 122/10
q.+md 116/4
q.+n 80/10
[=5]
- qantip:** nasıl
q. 117/23, 118/1, 118/6, 123/23, 136/22, 138/5, 5/4, 6/3
[=8]
q. 124/21, 125/1, 125/15
q.+dag 12/9
q.+sn 12/12
[=5]
- qapır:** kafir
q. 105/14, 106/2, 106/20, 113/20, 3/22, 3/5
q.+d 2/9, 60/11, 65/1
q.+da 113/16, 114/2
q.+ga 111/19, 49/23, 50/15, 54/5, 6/10, 60/22, 61/6, 65/13, 69/13, 74/3
[=21]
- qaq:** bas
q. 120/16, 149/14, 32/19, 61/15
q.+p 130/21
[=5]
- qaq-** : bastırmak
q.-p 131/8, 147/3
q.-trp 48/7
[=3]
- qaqılda-** : konuşmak
q.-p 121/2, 66/6
[=2]
- qar:** kar
q. 106/3, 138/10, 138/14, 140/14, 142/6, 20/15, 22/21, 44/12, 54/19, 58/16, 61/11, 62/10,
78/22, 79/21, 9/14, 9/2, 92/19
q.+d 139/7, 78/21
q.+dan 132/14, 50/7, 54/2
q.+day 80/10
q.+dn 55/17
q.+ganda 150/1
q.+na 31/21
q.+s 104/21, 140/17, 27/1, 4/22, 9/23, 96/11
q.+sn 63/16
[=33]
- qar-** : bakmak, görmek
q.-ap 142/16
q.-ay 143/16
q.-gan 74/9

q.-ganda 131/20, 137/2, 48/5, 49/1, 68/10, 82/3, 82/8
q.-may 141/7
q.-p 112/12
[=12]

qara: kara, siyah

q. 100/20, 100/4, 105/13, 115/17, 118/17, 119/1, 12/7, 120/18, 125/5, 127/18, 130/18, 132/5, 14/12, 149/5, 17/17, 2/18, 21/13, 21/14, 3/17, 3/7, 31/15, 32/11, 35/14, 41/3, 43/14, 45/11, 47/8, 51/18, 54/21, 55/14, 55/8, 59/11, 60/18, 66/11, 86/3, 9/15, 94/18
q.+nn 25/5, 94/16
q.+san 41/8
[=40]

qara- : bakmak

q.-bai 1/13
q.-bay 43/8
q.-buura 23/16, 23/3
q.-d 89/16
q.-p 10/19, 103/11, 105/19, 11/2, 111/3, 112/9, 118/12, 134/9, 135/5, 146/8, 16/2, 21/18, 24/13, 31/19, 33/5, 57/2, 57/5, 91/21, 91/5, 93/23, 93/9, 98/9
q.-sa 131/18, 17/21, 18/8, 81/13, 81/15, 86/11, 96/13, 96/2
q.-san 31/11, 41/10, 41/13, 78/4
q.-sp 98/7
q.-tt 2/5, 2/7, 3/23
q.-y 136/5, 136/9, 30/7, 95/17
[=47]

qara mürtöz : gaddar

q. 32/3, 86/1
[=2]

qarapta-: azarlamak

q.-p 1/16
[=1]

qaraqan : bakıcı

q.+dn 117/15
[=1]

qara qurt : çok Manasında

q.+tan 11/20, 18/23, 20/12, 20/3, 26/7, 4/2, 87/8
q.+tay 17/23, 18/11, 23/5, 25/9, 34/5, 73/7
[=13]

qarat : kendine itaat ettirmek

q. 36/4
[=1]

qarat- : kendine itaat ettirmek

q.-t 60/9
[=1]

qara tumsuq : Serek hanın burnu

q. 26/5
[=1]

qarga : karga

q. 11/21, 20/4, 26/8, 4/3
[=4]

qargaşa : müsibet, bela

q. 1/15

q.+ga 60/4

q.+n 5/14

[=3]

qarma- : tutmak

q.-ganday 10/11

q.-p 111/8, 2/13, 2/18, 40/15, 51/16, 60/18

q.-sa 15/20

q.-tp 101/14

q.-y 127/19, 137/9

[=11]

qarmal- : tutturmak

q.-p 66/12

[=1]

qarmap : tutup

q. 45/10

[=1]

qarmaş- : tutuşmak

q.-p 126/6

[=1]

Qarqıra: yer ismi

q. 78/18

q.+s 132/4

[=2]

qarşı- : karşı

q.-tersi 92/16

[=1]

qarşı terşi : alın teriyle

q. 79/14

[=1]

qaş : kaş

q. 57/17, 78/14, 78/18

q.+ma 15/1

q.+na 104/23, 105/6, 106/1, 19/12, 19/13

q.+nda 101/16, 102/4, 147/9, 3/4

[=13]

qasiyet : haysiyet

q.+i 109/5

q.+tu 14/10

q.+tuu 21/15

[=3]

qasiyettuu: haysiyetli

q. 145/19, 149/11, 150/5, 37/5

[=4]

Qaşqar: yer ismi

q.+dan 103/3

q.+dn 98/12

[=2]

qatın : hatun

q. 54/15, 54/9, 65/20, 74/11
q.+d 132/15, 50/8
q.+da 75/10
q.+dardn 54/3
q.+darga 92/17
q.+n 34/13, 6/21, 64/8
[=12]
q. 22/3

qayda : nerede

q. 1/17, 111/17, 111/17, 111/18, 111/21, 112/7, 112/8, 18/24, 19/7, 2/11, 59/19
[=11]

qaydan : nereden

q. 20/6, 59/17, 59/21
[=3]

qaymaq : kaymak

q. 80/11
[=1]

qayna- : kaynamak

q.-p 34/6, 59/18
q.-tp 77/14, 84/13
[=4]

qaynat- : kaynatmak

q.-p 35/13, 45/18
[=2]

qaynatma : kaynatma

q. 115/17, 125/4
[=2]

qayıp : gayıp

q.+tn 40/21
[=1]

qayqır- : haykırmak

q.-p 24/12
[=1]

qayra : tekrar

q. 116/16, 127/17, 129/6, 33/10, 35/15, 54/12, 60/19, 73/15, 74/19, 74/5, 86/10, 86/8, 91/2
[=13]

qayran : hayran

q. 104/2
[=1]

qayrat : gayret

q. 25/21, 27/10, 27/14, 27/7
q.+na 27/9
[=5]

qayır- : eğdirmek

q.-p 32/17, 32/20
[=2]

qaysı : hangi

q. 110/8, 150/2, 19/6, 20/5, 64/21
[=5]

qaysı yaq : hangi taraf

q.+a 109/21
[=1]

- qayt-** : dönmək
q.-abz 104/19, 65/18
q.-alq 76/6
q.-cu 86/4
q.-pagan 113/22, 86/7, 86/9
q.-sn 56/18, 58/21
q.-t 60/11, 65/19
[=11]
- qayta** : tekrar
q. 115/8, 117/8, 54/8, 61/14, 64/3, 66/2, 84/8, 89/13, 91/3
[=9]
- qaytaqayta** : tekrar tekrar
q. 46/18
[=1]
- qaytar** : döndür
q. 58/20
[=1]
- qaytar-** : döndürmək
q.-a 115/2, 127/14, 75/17
q.-baym 133/14
q.-p 145/17, 36/6
[=6]
- qaz-** : kazmaq
q.-srp 112/22
[=1]
- qazan:** kazan, tabak
q.+d 109/16
[=1]
- Qazaq:** Kazak halkı
q. 34/16, 7/1
[=2]
- qazat** : savaş
q. 1/1, 111/19, 121/3, 21/1, 21/4, 3/18, 36/8, 49/23, 5/16, 50/15, 54/5, 54/7, 6/10, 60/22,
61/3, 61/6, 65/13, 65/17, 67/6, 69/13, 74/3, 76/5, 9/19
q.+a 132/19
q.+n 12/13, 21/2, 50/3
q.+nan 6/12
q.+tan 21/5, 6/13, 65/19
q.+tn 1/2
[=32]
- qasiyet:** haysiyet
q.+tuu 44/8
[=1]
- qaziyettu:** haysiyetli
q. 136/16, 46/1, 46/9, 66/3, 67/14, 69/3, 87/13
[=7]
- qaziyettu** : haysiyetli
q. 134/14, 136/21, 138/6
[=3]
- qazıq** : kazık
q.+n 135/17, 145/5, 48/10
q.+tn 17/17

- [=4]
qıbla: kible
q.+n 104/14, 107/8
[=2]
qıdır- : gezmek
q.-p 137/14, 66/17, 66/19
[=3]
qıdrat- : gezdirmek
q.-a 24/19
[=1]
qıŋgra- : ağlamak
q.-p 88/15
[=1]
qıl: kıl
q. 150/9, 34/12, 6/10, 6/20, 64/7
q.+n 92/4
[=6]
qıl- : kılmak
q.-am 21/4, 6/5, 69/13
q.-amn 125/18, 125/20
q.-at 54/5
q.-bagan 108/18, 60/17
q.-cuu 67/6
q.-d 108/7, 111/19, 27/10, 44/9, 50/15, 52/1, 52/6, 65/13
q.-dm 10/17
q.-dq 49/23, 74/3, 76/5
q.-gan 100/10, 100/20, 102/10, 128/19, 135/15, 135/17, 144/17, 145/3, 145/5, 37/9, 48/10, 48/6, 48/8, 80/1, 82/14, 89/12, 89/23, 92/18, 93/17, 94/2, 94/21, 94/4
q.-gla 51/20
q.-gn 119/10, 119/12, 119/3, 119/5, 119/6, 119/9, 51/8
q.-mak 5/16
q.-p 108/8, 109/7, 109/9, 112/3, 121/3, 23/10, 27/23, 3/18, 31/2, 35/12, 35/13, 38/10, 44/5, 54/7, 62/20, 64/17, 64/22, 65/5, 69/5, 71/17, 81/2, 9/20, 9/21, 90/22, 94/14, 99/20
q.-ptr 95/11, 95/9
q.-sa 87/15, 87/16
q.-sn 21/1, 60/22, 61/1, 61/3, 61/5, 61/6, 61/9
[=89]
qılıç : kılıç
q. 141/17, 146/10, 149/15
[=3]
qıldıat- : ihtiyatlı davranmak
q.-qan 92/4
[=1]
qılıq: tavır
q. 106/14, 107/15
q.+tuu 24/17, 70/11
[=4]
qılqılđa- : oynamak
q.-p 73/3
[=1]
qılıqta- : karakterin göstermek
q.-p 22/1
[=1]

qımıl-da- : hareket yapmak

q.-p 80/18, 83/22

[=2]

qımız: kımız

q. 80/18, 83/22

[=2]

qo : ki

q. 42/4

[=1]

qoco : hoca

q. 124/4

q.+doy 146/19

[=2]

qocqor: koç

q. 127/20, 47/11

q.+dun 139/8

q.+un 119/3

[=4]

qol: kol

q. 10/4, 103/10, 106/12, 106/13, 106/16, 126/6, 131/12, 147/14, 148/10, 150/1, 18/10, 20/13, 27/20, 28/8, 29/8, 33/20, 34/2, 34/20, 34/9, 35/19, 35/3, 35/7, 36/15, 36/3, 4/11, 4/19, 4/6, 46/15, 51/19, 51/7, 52/5, 60/10, 68/13, 72/17, 72/20, 72/4, 73/6, 87/6, 91/20, 93/22, 93/8

q.+do 141/14, 141/20, 141/23, 22/1, 73/9

q.+du 106/19, 53/22, 54/1

q.+dun 114/19, 131/19, 134/23, 56/6, 72/13, 72/7

q.+go 145/12, 146/10, 18/20, 20/18, 35/18, 36/18

q.+u 148/9, 34/10, 36/19

q.+udu 104/16, 120/20, 126/1

q.+un 108/19, 120/22, 79/1

q.+una 104/8

q.+undag 22/4

q.+unun 126/12

[=73]

qol : kol, el

q.-go 60/16, 83/8, 83/9, 87/18

[=4]

qol daarat : abdest almak

q.+n 108/20

[=1]

qoldo- : destek vermek

q.-gon 39/16

[=1]

qoldoş- : yardım etmek

q.-up 82/11

[=1]

qomdot- : bir iş yaptırmak

q.-qon 82/9

[=1]

qon- : konmak

q.-gondo 38/22

q.-gula 23/7

q.-up 23/17

q.-uptur 23/18, 23/23

- [=5]
qonok : konuk
q.+una 21/16
[=1]
- qonoq** : konuk, misafir
q. 20/19, 27/23, 29/17, 29/20, 32/1, 36/22, 49/12, 49/18, 5/1, 51/20, 51/6, 51/8, 52/6, 6/2
q.+o 20/23, 43/15, 46/11, 49/2, 49/8, 5/3, 53/10, 6/3, 6/8
q.+tu 44/3, 44/4
q.+u 49/9
q.+udun 44/17
q.+una 20/20, 43/10
[=29]
- Qonurbay** : destan kahramanı
q. 6/11, 74/4
[=2]
- qoop** : ciddi
q. 39/13
[=1]
- qoopsuz** : ciddisiz
q. 44/5
[=1]
- Qoqon** : Hokand
q. 100/23, 35/6
q.+do 18/9
q.+don 120/4, 90/13
q.+dun 96/18
q.+duq 35/4
q.+go 120/2
[=8]
- qoquy** : eyvah
q. 132/11
[=1]
- qorduq** : eziyet
q. 6/5
q.+tu 3/11
[=2]
- qorq-** : korkmak
q.-boz 44/15
q.-pos 8/22, 9/8
q.-poz 55/1
q.-qonunan 120/6, 87/4
q.-up 120/12
[=7]
- qorqut-** : korkutmak
q.-bagan 120/3
[=1]
- Qoşoy** : destan kahramanı
q. 34/22, 35/1, 61/11
q.+don 106/4
[=4]
- qoştop** : birlikte olmak
q. 130/4
[=1]

qoşul- : birleşmek

q.-gan 107/1

q.-up 66/23

[=2]

qoy : koyun

q. 100/5, 101/1, 101/20, 121/10, 121/12, 36/6, 39/13, 44/23, 7/19, 94/15, 95/1

q.+doy 38/14

q.+un 119/18

q.+unun 119/4

[=14]

qoy- : koymak

q.-bogon 13/2

q.-bosdon 51/17

q.-boy 81/10, 83/18

q.-boyt 40/13, 40/17

q.-du 2/11, 2/14, 53/15

q.-dum 44/5

q.-gon 102/7, 103/13, 104/1, 127/12, 24/9, 41/23, 41/9, 47/1, 81/11, 90/22, 91/17, 91/8,

92/1, 93/2

q.-gun 44/19, 44/21

q.-o 100/8, 149/10, 31/20

q.-oluq 7/19

q.-so 20/23, 48/1

q.-soq 106/16

q.-sun 90/18

q.-up 132/3, 38/12, 38/14, 48/20, 95/14

q.-usup 127/14, 47/22, 47/5, 81/2

[=43]

qoygulaş- : dövüşmek

q.-p 127/21, 47/12

[=2]

qoyqoy- : savaşmak

q.-up 141/20, 76/9

[=2]

qozgoloñduu : gürültülü

q. 36/7

[=1]

qozu: kuzu

q. 115/20, 119/19, 121/11, 121/9, 125/9

[=5]

Qırız : Kırgızlar

q.+d 120/14

q.+dn 119/17, 119/2, 36/9

[=4]

qırk: 40

q. 2/3

[=1]

qırkcalbar : savaş elbisesi

q. 100/10, 101/6

[=2]

qırkçopqut : savaş elbisesi

q. 95/12

[=1]

qırk çoro : kırk yiğit

q. 13/7, 76/11, 82/23, 83/2

q.+don 108/10

q.+go 104/2, 90/21, 91/7

q.+nu 77/17

q.+nun 101/6, 102/11, 102/6, 104/23, 105/6, 110/1, 111/10, 115/16, 125/6, 138/9, 53/21, 62/11, 77/19, 90/15, 90/5, 91/10, 91/13, 95/12, 96/10, 98/8

q.+su 77/13

[=30]

qırılğır : tükenmez, ölmez

q. 26/14

[=1]

Qırq: 40

q. 113/15, 128/18, 146/14, 146/14, 24/15, 24/18, 25/2, 28/8, 29/8, 39/1, 46/15, 47/6, 47/6, 49/17, 51/19, 51/7, 52/5, 59/22, 64/19, 67/13, 67/18, 69/8, 69/9, 70/6, 70/7, 74/16, 74/17, 74/18, 74/20, 76/18, 86/18, 86/18, 86/19, 89/1, 90/21, 91/13

q.+dn 69/9, 86/19

q.+mdn 8/21

q.+tn 140/16, 79/20, 79/7

[=42]

qırq- : kesmek

q.-trgan 92/3

[=1]

qıstalaq : küfür

q.+t 74/17

[=1]

qıstar- : asmak

q.-p 135/4, 142/14, 30/21, 97/20

[=4]

qıstat- : zorlamak

q.-p 119/13, 119/14

[=2]

qıštoo: kışlamak

q.+do 24/9, 25/11

q.+dogu 23/13

q.+don 23/1, 23/14, 25/17

[=6]

Qıtay : Çin

q. 106/18, 111/21, 12/7, 123/7, 141/1, 21/21, 39/8, 44/21, 59/19, 66/11

q.+d 128/18, 74/16, 87/1, 89/1

q.+da 1/17

q.+dan 137/13

q.+dn 113/4, 123/8, 38/7

q.+ga 12/9, 121/4, 69/18

[=22]

quban- : sevinmek

q.-p 108/12

[=1]

qubar- : rengi değişmek

q.-p 18/4

[=1]

qubul- : renklenmek

q.-up 40/10

- [=1]
Qubulcu : bir renke inkilap etmək
q.+gan 141/3
[=1]
- qucaq**: kucak
q. 79/5
[=1]
- Quday**: Hüda, Allah
q. 10/21, 105/10, 105/17, 107/3, 11/18, 11/22, 112/15, 112/16, 116/21, 12/15, 124/17,
126/13, 139/6, 145/14, 30/3, 53/23, 77/3
q.+dn 35/23, 96/21
[=19]
- qudu** : aynen, benzer, sanki
q. 83/16
[=1]
- Quduret**: Kadir zat
q. 115/12, 115/9, 116/13, 117/5
[=4]
- qul**: kul
q. 113/16, 113/20, 113/21, 122/21, 123/7, 138/1, 138/19, 138/3, 139/1, 139/3, 149/3,
149/4, 17/10, 17/11, 17/13, 21/13, 24/19, 24/20, 29/13, 31/12, 31/14, 34/16, 36/8, 36/9, 44/19,
64/21, 7/1, 85/12, 85/13, 85/16, 85/17
q.+u 122/22, 123/8, 96/24
[=34]
- qulaq** : kulak
q. 105/13, 149/1
q.+a 57/1, 57/4
q.+na 40/14
q.+qa 135/4
[=6]
- qulpu** : anahtar
q.+nu 89/23
[=1]
- qumar**: oyun
q.+dan 148/16
q.+ga 85/1
q.+lu 141/13
q.+luu 22/7
[=4]
- qunduz** : kunduz
q. 100/1, 101/14, 139/12, 91/19
[=4]
- qup** : aynı
q. 96/5
[=1]
- Quran** : Kuran
q. 99/8, 99/9
[=2]
- quraq** : yaş
q.+tuu 41/12
[=1]

- qurbu** : dost, eş
q.+n 12/2
[=1]
- qurcan-** : çevirmek
q.-p 142/12, 148/2, 30/18, 30/22, 31/2, 97/17, 97/21, 98/1
[=8]
- qurcun** : kuncun (at aleti)
q. 129/15, 45/5, 89/21, 93/22
q.+dun 96/14
q.+ga 103/10, 91/20, 93/8
q.+un 71/12
[=9]
- qursağ** : karın
q. 19/15, 19/17, 58/12, 67/22
[=4]
- qursun** : boş
q.+ga 119/5
[=1]
- qurt** : kurt, çok insane anlamında
q.+tan 4/7
[=1]
- quru**: boş
q. 81/10
[=1]
[=4]
- qutur-**: gudurmak
q.-up 16/15, 45/16, 84/10
[=3]
- quu** : kurnaz
q. 144/15
[=1]
- quy-** : dökmek
q.-du 83/11
q.-san 12/2
q.-up 83/16
q.-upmun 11/7
[=4]
- quyruk** : kuruk
q. 2/18
q.+un 21/19
[=2]
- quyruq**: kuyruk
q. 142/1, 22/2, 35/20, 46/5, 60/18
q.+u 143/21
q.+un 140/21
[=7]
- qıy-** : kesmek
q.-gan 41/12
q.-ma 78/14
[=2]
- qıyal**: hayal
q. 99/20
[=1]

qıyaldan- : hayal etmek

q.-p 75/1

[=1]

Qıyba : Hiva şehiri

q.+ga 85/17

q.+n 2/3, 59/22

[=3]

qıygaqtuu: uzun ve sağlam

q. 70/10

[=1]

qıygaqtuunayza : uzun ve geniş mızrak

q. 24/16

[=1]

qıyna- : zorlamak

q.-lbai 2/4

[=1]

qıyıq : eşya

q. 127/9

[=1]

qıyqırıs- : bağırıp çağırmak

q.-p 127/10

[=1]

qıyrat: yok etmek

q.+t 65/7

[=1]

qıyrat- : yok etmek

q.-tm 65/7

[=1]

qız : kız

q. 107/12, 116/19, 116/5, 117/18, 2/21, 24/17, 41/14, 70/11, 75/11, 96/23, 99/12

q.+darga 92/4

[=12]

qızar- : kızarmak

q.-p 144/10

[=1]

qızdar- : asmak

q.-p 57/1, 57/10, 57/4

[=3]

qızıl : kırmızı

q. 12/19, 142/11, 148/1, 150/8, 46/5, 70/10, 72/2, 78/23, 9/16, 97/16, 99/11

[=11]

qızmat: hizmet

q.+na 44/19

[=1]

r.-p 143/16, 144/4, 47/2

[=3]

[=1]

saadaq: at aleti

s. 57/22

[=1]

sadaqa : sadaka, üşür

s. 32/13

[=1]

Ş, S

şaar: şehir

s. 115/14, 116/14, 12/11, 124/22, 125/2, 2/4, 3/21, 59/23, 60/20

s.+dan 92/14

s.+n 2/7

[=11]

saba- : vurmak

s.-d 3/10

[=1]

sadaga : okşamak

s. 30/8

[=1]

saga : sana

s. 11/22, 12/14, 120/12, 120/6, 125/20, 133/6, 4/14, 4/8, 49/21, 87/23

[=10]

sal-: salmak, koymak

s.-amn 124/20, 63/6

s.-ar 39/22

s.-as 132/15

s.-at 12/6, 122/4, 122/5

s.-bagan 58/3

s.-basn 137/11, 137/4

s.-bay 42/4

s.-cu 29/5

s.-d 22/19, 70/22, 76/19, 9/5

s.-drap 38/17, 43/2

s.-drgan 129/14, 99/10, 99/4

s.-drp 124/1, 81/6

s.-drsa 119/18

s.-gan 54/4, 68/9, 85/13, 85/17

s.-ganda 84/20

s.-gans 59/14

s.-maqa 69/19

s.-ngan 46/6

s.-np 104/13

s.-p 1/6, 113/13, 113/14, 123/1, 123/10, 124/14, 128/4, 130/3, 131/16, 144/14, 144/18, 16/5, 17/19, 17/21, 18/7, 18/8, 30/8, 38/8, 45/18, 45/19, 45/4, 47/15, 47/18, 57/22, 83/4, 84/13, 84/14, 98/17

s.-pbz 50/12, 50/8

s.-ppz 50/7

s.-psn 12/10

s.-ptr 110/12, 111/9, 127/1, 130/6, 131/21, 143/6, 80/2

s.-sa 100/19, 120/2, 120/9

s.-saqb 5/2

s.-sn 61/23, 92/22
s.-sp 101/11, 103/10, 104/8, 108/19, 108/21, 109/2, 109/7, 129/9, 149/1, 32/13, 8/18,
91/2, 91/20, 93/22, 93/8, 95/17, 95/22
s.-uucu 110/6
s.-uuga 44/20
[=97]

salam : selam
s. 147/17, 147/21
[=2]

saldır- : saldırmak
s.-p 146/3
[=1]

salıq : vergi
s. 78/15
[=1]

şamal : rüzgar
s. 57/11
[=1]

sambirek : top, tüfek
s. 43/2
s.+e 37/22, 38/12
s.+in 37/23
s.+tey 42/18
s.+ti 37/16
s.+tin 38/1, 38/3
[=8]

samoor : semavar
s.+don 77/11
s.+una 132/3
[=2]

samsıt- : irencitip
s.-p 16/3
[=1]

san : sayı
s. 103/6, 113/4, 53/22, 54/1, 72/11
s.+abayt 140/19
s.+d 103/9, 44/1
[=8]

sana- : saymak
s.-bay 70/1
s.-gan 119/7
s.-p 32/14
[=3]

sancırgaluu : haysiyetli
s. 30/9
[=1]

sandan : sanmak
s. 146/9
[=1]

sap : sap
s.+nan 132/8, 137/9, 46/20
[=3]

sapar: sefer, yola çıkmak

- s. 117/11, 149/19, 64/12, 87/7
[=4]
- sapta-** : saplı olmak
s.-luu 70/7
[=1]
- saptuu** : saplı
s. 137/8
[=1]
- saqal:** sakal
s. 14/9, 147/20, 35/5, 37/3, 46/2, 69/1
s.+dn 149/18
s.+duu 22/21
[=8]
- saqal-** : sakallı olmak
s.-dn 63/22
s.-duu 9/23
[=2]
- şaqar:** şeker
s.+day 35/13
[=1]
- saqta-** : korumak
s.-gan 34/12, 6/20, 64/7
[=3]
- saramcal** : iktisatlı
s.+dn 90/3
[=1]
- şarqıra-** : gürültü etmek
s.-p 110/22
[=1]
- şart:** şart
s. 79/13
[=1]
- şaşke** : öğleye kadarki zaman
s. 56/8
[=1]
- say** : say
s. 108/13, 110/13, 128/15, 128/16, 135/11, 14/6, 25/1, 28/12, 46/12, 46/22, 70/5, 76/15,
76/20, 79/22, 87/1, 88/8, 90/14
s.+dan 72/16, 72/19
s.+nda 132/4
[=20]
- saydır-** : saydırmak
s.-gan 99/20
[=1]
- şaylan-** : oy almak
s.-p 71/15
[=1]
- saymaluu** : nakkaşlı
s. 99/17, 99/22
[=2]
- sebep:** sebep
s.+ten 50/5, 53/7, 55/5

- [=3]
segiz : sekiz
s. 35/22, 45/13, 49/10, 49/12, 50/22, 50/23, 53/13, 75/5, 75/7, 95/2
[=10]
- şeker** : şeker
s. 80/17
[=1]
- selde** : sarık
s. 146/20, 19/21, 59/4, 68/4
s.+sin 146/18, 46/4, 46/5
[=7]
- sen** : sen
s. 116/19, 116/20, 12/2, 120/2, 120/9, 123/21, 123/22, 132/13, 133/12, 138/8, 36/22,
64/18, 64/22, 65/17, 65/4, 65/5
s.+den 105/11, 107/11, 107/16, 32/22, 60/13
s.+i 3/10, 32/15, 32/18
s.+iki 95/18
s.+in 117/3, 124/13, 49/9
[=28]
- şerbet**: şerbet
s. 80/15
[=1]
- şeyşembi** : çarşamba
s. 77/2
[=1]
[=2]
- siler** : sizler
s.+ge 87/5
[=1]
- şimir-** : yutmak
s.-ip 80/12
[=1]
- şiret-** : ateşe yandırmak
s.-ken 98/21
[=1]
- şirin** : şirin, tatlı
s. 115/20, 125/9
[=2]
- sın-** : kırmak
s.-basa 41/21
[=1]
- sınç** : evin bir parçası
s. 35/5
[=1]
- sındat-** : tenkit ettirmek
s.-qan 92/6
[=1]
- sol** : sol
s. 125/19, 57/3, 57/4, 85/14, 85/15
s.+du 57/5, 85/16
s.+go 84/7
[=8]

solqet- : tepmek
s.-ip 85/14
[=1]

solqulda- : hareket etmek
s.-p 111/13, 115/3, 117/9, 118/9
[=4]

sonun : güzel
s.+dun 124/11
[=1]

soo : sağ
s. 1/17, 105/10, 2/2, 59/17, 59/19, 59/21, 92/10, 92/20
[=8]

solda- : rüzgar gibi olmak
s.-p 78/6
[=1]

sooru
s.+da 79/6
[=1]

sooruq
s.+tun 107/12
[=1]

soquy- : dim dik durup
s.-up 56/22, 85/7
[=2]

sorgoq: doymaz
s. 2/12
[=1]

soy- : kesmek
s.-boy 2/14
s.-durup 77/10
s.-gula 51/16
s.-gun 44/23, 45/1
s.-up 132/1
[=6]

soyul- : kesilmek
s.-gur 130/22, 131/9
s.-up 131/12
[=3]

söz : söz
s. 66/7, 66/8, 89/5
s.+doru 55/9
s.+du 139/4
s.+duu 139/4
s.+go 88/19
s.+u 135/9, 26/13, 56/15, 58/18, 76/10, 76/11
s.+um 89/4, 89/6
s.+umdu 132/18, 44/13
s.+un 148/15
[=18]

sır: sır
s. 126/21, 127/11, 141/20, 38/11, 70/23, 80/14, 84/17
s.+dn 82/6
s.+na 17/18

- [=9]
sırda- : boyamak
s.-gan 82/1
[=1]
sırğa: küpe
s. 119/13
[=1]
Sırgak : destan kahramanı
s.+n 18/19
[=1]
Sırğağ : destan kahramanı
s. 138/20, 138/23, 139/2, 140/18, 140/3, 140/5, 141/13, 142/16, 142/19, 142/4, 143/1,
143/10, 147/21, 148/12, 17/14, 21/13, 22/7, 29/13, 31/13, 31/7, 31/9
s.+a 21/12, 29/12
s.+m 147/23
s.+n 61/13
s.+tan 33/6
s.+tn 148/15, 31/11, 71/1
[=29]
sırqıra- : ses çıkmak
s.-p 57/17, 70/23
[=2]
sırt: dış
s.+na 78/16
[=1]
sulöösün : hayvan
s.+doy 88/18
[=1]
sultan : sultan
s. 132/12, 135/21, 37/12
s.+d 134/9
s.+dn 109/5
s.+m 75/2, 75/22, 75/9
[=8]
suluu: güzel
s. 116/8, 122/11, 122/16
s.+nu 125/13
[=4]
şumduq : mühteşem
s. 121/4
[=1]
şumqar : kuş
s. 140/7
[=1]
sundur- : sundurmak, vermek
s.-ganda 86/9
[=1]
sura- : soru sormak
s.-ba 103/2
s.-d 26/3
s.-gan 102/23

- s.-p 115/8, 134/15, 19/7
s.-sa 19/1
s.-yt 18/21, 19/6
[=9]
- sürdüü** : ciddi
s. 92/23
[=1]
- sürlüü** : ciddi
s. 92/11
[=1]
- sürt-** : sürtmek
s.-up 104/12
[=1]
- suu:** su
s. 129/17, 72/16
s.+da 150/20
s.+day 80/12
s.+ga 108/19, 108/21
s.+su 50/21
[=7]
- suuq** : soğuk
s. 140/11
s.+u 57/14
[=2]
- suuru-** : almak
s.-p 137/1, 137/10, 73/13, 89/22
[=4]
- süy-** : sevmek
s.-gon 113/17, 96/21, 96/24
s.-ulot 143/13
[=4]
- süydür-** : sevdirmek
s.-gon 140/22, 21/20
[=2]
- süylö-** : konuşmak
s.-boy 149/9, 19/23, 31/19, 59/6, 68/6
s.-gon 85/20
s.-kuluu 149/7
s.-or 19/20
s.-p 149/10, 19/19, 31/20, 59/2, 68/2, 86/16
s.-r 59/3, 59/7, 68/3
s.-rgoo 88/19
[=18]
- süylöbös:** konuşmaz
s. 31/16
[=1]
- süylönkülüü** : çok konuşan
s. 19/18, 31/17
[=2]
- süylöş-** : konuş
s.-up 117/14, 128/23, 29/21, 32/4, 33/16, 51/22, 54/10, 75/21, 76/3, 77/7, 8/11, 88/5
[=12]
[=2]

süzmö : süzme
s.+sunun 97/4
[=1]
süzül- : genişlemek
s.-up 55/22
[=1]
sıy: hürmet
s. 90/15, 91/17, 91/7, 93/2
[=4]
sıyağı : tahmince
s. 37/20
[=1]
sıyaqtu: gibi
s. 41/14
[=1]
sıyla- : hürmet göstermek
s.-basa 123/12
s.-p 122/7, 123/3, 77/13
[=4]
sıymıq : iftihar etmek
s. 46/8
[=1]
sıym- : sığınmak
s.-p 69/16
[=1]
sızda- : sızlamak
s.-p 74/15
[=1]

T

ta : ta
t. 10/23, 104/20, 11/13, 115/7, 121/15, 16/23, 21/17, 42/15, 55/22, 56/19, 7/21, 84/20
[=12]
taacı : taç
t. 146/17
t.+sn 146/21
[=2]
taala : Hak Teala
t. 105/18
[=1]
taanı- : tanımak
t.-p 95/20
[=1]
tabam : bulmak
t. 148/8
[=1]
tacat- : incitmek
t.-t 60/5
[=1]
takır : hiç

- t. 18/14
[=1]
- tala-** : zorla almak
t.-p 20/21, 21/6, 26/9, 37/7, 5/7, 53/4, 6/15, 6/6, 73/23, 87/21
[=10]
- talaa** : tarla
t. 100/7, 101/23
t.+dan 38/23
[=3]
- talaman:** talep
t. 48/19
[=1]
- talaq:** talak
t. 2/21
[=1]
- Talas:** Talas şehiri
t.+qa 18/13, 8/9
t.+t 11/4, 11/9, 20/21, 21/6, 26/9, 37/7, 5/7, 53/3, 6/15, 73/22, 87/20
t.+tag 53/5, 74/1
t.+tan 2/8, 60/10, 64/23
[=18]
- talaş-** : tartışmak
t.-p 1/3
[=1]
- talpın-** : öne doğru hareket etmek
t.-p 80/21, 83/21
[=2]
- talqala-** : bozmak
t.-p 35/21says-qan
[=1]
- talıt-** : yorulmak
t.-p 55/21
[=1]
- tam-** : damlamak
t.-sa 78/22
[=1]
- taman:** daman
t. 83/3
t.+n 102/21, 99/19
[=3]
- tamaq:** yemek
t. 77/13
t.+n 48/8
[=2]
- tamaşa** : temaşa, izlemek
t. 84/20
t.+ga 16/13, 16/19, 83/6
[=4]
- tanda-** : seçmek
t.-bas 40/5
t.-p 52/4
[=2]
- tap-** : bulmak

- t.-a 49/4
t.-albay 139/15
t.-amn 117/23, 118/6
t.-as 119/15, 120/13
t.-ayn 118/19
t.-maq 20/9
t.-p 11/7, 118/2, 118/7, 12/2
t.-pay 137/13, 26/1
t.-paysb 59/1
t.-sn 14/17
t.-tmb 120/17
[=17]
- tapanca** : silah
t.+sn 31/1, 97/23
[=2]
- tappay**: bulamamak
t. 137/15, 137/16, 137/18
[=3]
- tapşır-** : teslim etmek
t.-dm 126/5
[=1]
- tapta-** : yetiştirmek
t.-gan 129/20
t.-lu 70/6
[=2]
- taq** : taht
t. 146/16, 32/21, 50/23, 75/7
t.+n 134/16
t.+qa 134/20, 134/4, 38/22, 62/5, 63/8, 68/18, 68/21, 69/4
t.+ta 150/8
t.+tan 136/18, 87/12
t.+tn 85/4
[=17]
- taqa** : atın takası
t.+sn 102/20
[=1]
- taqır**: hiç
t. 129/10, 148/18, 149/2, 23/15, 24/6, 69/12, 70/2, 71/20, 87/21
[=9]
- taqta**: taht
t.+snan 2/6
[=1]
- taqiya** : küçücük
t.+day 11/9, 18/13, 53/3, 73/22, 87/20
[=5]
- tar** : dar
t. 102/12
[=1]
- tara-** : taramak
t.-p 81/5
[=1]
- tarat-** : dağıtmak
t.-t 3/21

- [=1]
taraza : teraze
t. 55/23, 77/4
[=2]
tarmal: kıvırcık
t. 92/3
[=1]
tarset- : şak diye ses çıkmak
t.-ip 47/13
[=1]
tart- : çekmek
t.-np 29/10
t.-p 100/6, 101/21, 111/11, 115/10, 116/16, 126/14, 126/15, 130/8, 33/10, 39/14, 60/19,
61/14, 66/2, 72/18, 72/21, 74/19, 76/14, 84/22
t.-pağan 86/10, 86/8
t.-pay 35/15
t.-trgan 92/12
t.-trp 135/16, 48/9
[=25]
tarttır- : çektirtmek
t.-p 145/4
[=1]
taş- : taşımak
t.-p 30/17
[=1]
Taşken : Taşkent şehiri
t. 101/2
t.+de 17/22
[=2]
taşta- : bırakmak
t.-p 131/21, 91/2
[=2]
tastorqon : sofrası
t.+du 81/1
[=1]
tat- : tatmak
t.-qan 115/16, 125/4
[=2]
tay: tay
t. 132/1, 145/22, 41/6
[=3]
tayan- : dayanmak
t.-p 118/10
[=1]
tayanıp : dayanıp
t. 137/19
[=1]
tayaq : dayak
t.+c 146/5
[=1]
tayar: hazır
t. 31/2
[=1]

tayarlan- : hazırlanmak
t.-p 142/14
[=1]

taydır- : kaygan olmak
t.-gan 99/18
[=1]

taz: kel
t. 55/17, 58/8, 71/23, 79/11
[=4]

taza : taze, yeni
t. 117/1, 92/2
[=2]

tazday- : büyütme
t.-p 105/5, 105/7, 89/10
[=3]

tek: kök
t.+tu 82/18
t.+tuu 82/13
[=2]

tegeren- : dönmek
t.-e 18/2
[=1]

tegerenme : dönme
t. 39/10
[=1]

tegeret: döndürmek
t.+e 47/2
[=1]

tegeret- : döndürmek
t.-e 96/2, 98/6, 99/18
[=3]

tegiz: aynı
t. 24/18, 45/14, 49/11, 53/14, 75/6, 90/16, 91/14, 91/9, 95/3
[=9]

teke: teke
t. 143/12, 143/17, 143/6, 144/7, 149/12
t.+nin 140/21, 142/1
t.+sin 22/9
[=8]

telpek: şapka
t. 142/6, 92/19
[=2]

temir : demir
t. 130/13, 72/6, 94/19, 96/12
t.+den 135/17, 145/5, 48/10, 72/5, 72/9
[=9]

tentek : deli
t. 117/18
[=1]

tep- : tepmek
t.-ip 89/22
t.-pey 128/7, 141/5, 47/21, 76/17
[=5]

ter : ter
t. 90/9
t.+i 110/22
[=2]
terde- : terlemek
t.-p 90/7
[=1]
teri : deri
t. 98/20
[=1]
tez: tez, çabuk
t. 70/13, 70/19
[=2]
tiği: öteki
t. 123/5
[=1]
tiği: dikiş
t.+tin 102/23
[=1]
tike: dim dik
t. 78/17
[=1]
tikte- : bakmak
t.-genin 114/20
[=1]
til : dil
t. 149/5, 31/15
t.+inde 126/11
[=3]
tile- : dilemek
t.-mi 11/1
t.-p 105/7
[=2]
tilek: dilek
t.+in 126/13
t.+ti 124/17
[=2]
tilmec: dilmeç, tercüman
t. 39/1
[=1]
tim: susmak
t. 19/23, 2/11, 2/14, 59/6, 60/20, 65/12, 67/5, 68/6
[=8]
tirüü : diri
t. 51/17, 54/13, 74/6
[=3]
tiş : diş
t.+i 78/10
t.+in 78/20
t.+tuu 78/14, 98/16
[=4]
tişte- : dişlemek
t.-gen 100/15

- t.-genin 100/13
t.-p 100/16
[=3]
- tiy-** : dokunmak
t.-begen 36/10, 36/12
t.-erinde 40/8
t.-gen 103/17
t.-gendey 78/1
t.-ip 127/22, 47/13
t.-se 101/1, 101/4
[=9]
- tiyaq:** öte taraf
t.+nda 41/2
[=1]
- tize** : diz
t.+ge 130/20, 131/7, 42/1
[=3]
- tizgin:** dizgin
t. 130/21, 131/8
[=2]
- tobo:** tövbe
t. 137/3, 70/21oroy
t.+luu 135/19
t.+su 108/2
t.+sunan 106/8, 138/22
t.+sunon 134/22, 62/9, 68/20
[=9]
- töbölös-** : dövüş
t.-up 27/6
[=1]
- tögörök:** etraf, yuvarlak
t.+o 72/15
t.+tun 66/16
[=2]
- toguz:** dokuz
t. 114/18, 114/21, 114/5, 114/7, 51/1, 75/8, 75/9
[=7]
- tök** : dökmek
t.+up 45/7
[=1]
- tök-** : döktürmek
t.-turgon 129/16
[=1]
- tol:** dol
t.+du 150/13
t.+gondo 149/23
[=2]
- tol-** dolmak
t.-du 25/9, 36/20, 56/9, 75/8
t.-gondo 113/5, 116/18, 125/12, 51/1
t.-gula 23/5
t.-up 18/10
t.-uptur 18/1, 18/12, 18/14

[=13]
toltur- : doldurmak
t.-up 55/17, 84/9, 89/14, 91/4
[=4]
toluq: tam
t. 125/20
[=1]
tömön: aşağı
t.+ku 82/6
[=1]
tomuq: ayağın aşağı tarafı
t.+a 127/1, 130/11, 141/9
t.+una 99/10
[=4]
tomur- : tamam etmek
t.-up 80/11
[=1]
ton : kalın uzun elbise, kürkü
t. 72/5, 72/6, 72/9, 95/10, 95/2, 95/3, 95/8, 96/12
t.+duu 60/16
t.+u 27/13, 93/2
t.+un 91/7
[=12]
tonduu: kürkülü
t. 145/12
[=1]
tonu: kürkü
t. 90/15, 91/17
[=2]
too : dağ
t. 119/10, 72/14
t.+doy 114/22
t.+nu 113/1, 119/22
t.+sun 1/14, 5/13, 60/1, 60/3
[=9]
toodoy : dağ gibi
t. 114/6
[=1]
tooluk: dağlık
t.+to 136/23
t.+toy 73/12
[=2]

top: top
t. 106/7, 138/21
[=2]
topçu : düğme
t.+luu 130/11
[=1]
topu : takkiye
t. 90/14, 90/21
[=2]
toqson: doksan

- t. 113/2, 113/5, 113/6, 113/7, 115/10, 124/3, 134/7, 99/9
[=8]
- toqtot-** : durdurmak
t.-up 144/1
[=1]
- toqtotall-** : durdurabilmek
t.-bay 131/13
[=1]
- toqu-** : dokumak
t.-tup 124/7
[=1]
- tör** : baş köşe
t. 82/19
t.+undo 117/15
[=2]
- torgoy**: kuş
t. 94/11, 94/7
[=2]
- törö** : töre
t. 113/18, 135/21, 39/1, 75/3
t.+du 136/10, 136/2, 136/6
t.+m 10/20, 104/16, 132/11, 132/13, 149/17
t.+mdu 108/1
t.+mdun 32/6
t.+nun 113/15, 30/9
t.+su 82/20
t.+sun 109/8
[=18]
- tört** : dört
t. 109/3, 135/19, 36/3, 41/5, 48/12, 66/16, 66/17, 82/15, 82/22, 92/18
t.+tu 83/13
[=11]
- tos** : karşıla
t.+u 107/23
[=1]
- tos-** : karşılamak
t.-up 129/7, 26/19, 31/6, 39/4
[=4]
- toy**: toy, düğün
t. 121/14
t.+unda 110/19, 139/9
[=3]
- toy-** : doymak
t.-bogon 13/1
t.-unda 126/17
t.-usup 80/23
[=3]
- tos-** : karşılamak
t.-up 116/9, 122/17, 127/17
[=3]
- tozoq**: cehennem
t. 108/5
t.+ton 60/23, 61/4, 61/7

[=4]
tırmaq : tırnak
t.+t 122/5
[=1]
tış : dış
t. 94/8
t.+n 130/12, 91/12, 94/22
t.+nan 142/8, 92/7
[=6]
tısta- : bırakmak
t.-gan 100/5, 101/20, 130/12, 81/22, 91/12, 95/1
t.-gann 100/4
[=7]
tıt- : ayırmak
t.-maqa 13/11
t.-uucu 12/22
[=2]
tügöl : tamamı
t. 24/15
[=1]
tugön- : bitmrk
t.-gusuz 123/15, 123/6
[=2]
tugongsuz: bitmez
t. 89/3
[=1]
tügönüş- : bitmek
t.-up 28/5
[=1]
tügöt : bitirmek
t. 74/17
[=1]
tugul: olamayan
t. 53/12
[=1]
tüktüü : köklü
t. 107/23
[=1]
tul: eşya
t. 123/1, 123/10, 124/14
[=3]
tula : eşya
t.+dan 55/14
[=1]
tülkü : tilki
t. 93/5
[=1]
tumaq : şapka
t. 92/18, 93/5
[=2]
tumar: muska
t.+lu 141/11
t.+luu 22/5

t.+n 143/15, 144/3
[=4]
tumşuq : burun
t. 118/17, 120/18, 14/12, 144/15, 21/13
[=5]
tün : gece
t. 145/8, 48/17, 54/23, 97/6
t.+do 11/3
[=5]
tunduk: boz evin (çadır) en üst tarafı
t.+tun 82/10, 82/5
t.+uno 45/1
[=3]
tüp : dibi
t. 38/20
t.+u 39/8, 47/10
t.+undo 32/9
[=4]
tüp- : kurmak
t.-tödü 1/14
[=1]
tüptö- : kur
t.-du 5/13, 60/1, 60/3
[=3]
tuqumu: sülale
t. 39/15
[=1]
tur- : durmak, kalkmak
t.-a 104/10, 84/2
t.-albay 57/21
t.-at 102/5, 105/21, 111/12, 111/13, 115/3, 117/9, 118/12, 121/16, 121/2, 122/1, 14/11,
15/5, 16/2, 19/4, 24/13, 26/1, 66/6, 67/10, 89/8
t.-bagan 107/14
t.-bayb 10/19, 11/2, 118/9, 86/16
t.-cubu 149/9, 31/19
t.-du 109/10, 135/7, 138/12, 37/11, 66/4, 68/16, 69/5, 88/9
t.-gan 132/21, 133/17, 137/22, 138/2, 139/2, 143/5, 33/5, 39/20, 41/17, 6/18, 66/7, 66/8,
76/8, 77/15, 89/5
t.-ganda 1/11, 112/9, 120/22, 133/9, 134/9, 19/19, 21/18, 23/10, 5/10, 59/2, 68/2, 7/6, 85/2
t.-gann 13/4
t.-gun 105/19
t.-gusuz 57/7
t.-sa 142/16, 40/2, 5/6
t.-sam 117/3
t.-sokbu 4/15
t.-sun 130/17, 21/22, 25/23, 51/21
t.-up 10/12, 104/22, 14/13, 32/12, 39/4, 41/9, 6/4
t.-usup 10/5, 32/9, 84/3
[=87]
turgun: insanlar
t. 148/21
[=1]
turkuk : esas

- t.+o 79/9
t.+un 135/14
[=2]
- türlü:** türlü, çeşitli
t. 126/10, 91/16
[=2]
- tursun:** dursun
t. 140/23
[=1]
- tüş :** düş
t. 10/10, 10/15, 11/3, 22/23
t.+to 48/19, 52/4
t.+umdu 10/14
t.+un 12/16
t.+undo 107/1
t.+undu 10/20, 10/22
[=11]
- tüş-** : düşmek
t.-bogon 136/18
t.-bozgo 107/18
t.-kon 39/6
t.-o 74/21
t.-pogon 39/19, 87/12
t.-sun 21/16
t.-tu 135/12, 14/5, 144/16, 33/18, 33/22, 34/6, 35/18
t.-um 10/18
t.-un 60/6
t.-up 128/5, 14/7, 147/14, 66/13
t.-urboy 47/4
t.-urup 2/6
[=22]
- tüt-** : yetişmemek
t.-moq 53/12
t.-ot 5/4, 6/3
t.-poso 20/20
t.-poy 5/6
t.-poyt 49/8, 53/11
t.-up 20/23, 53/15, 6/9
[=10]
- tuu :** bayrak
t. 32/10, 32/9, 33/21, 34/1, 34/3, 4/10, 72/2, 8/3
t.+day 143/22
[=9]
- tuu-** : doğmak
t.-cu 18/5
t.-gan 109/20, 111/2, 111/3, 136/10, 136/2, 136/6, 139/5, 31/7, 32/6
[=10]
- tuugan:** kardeş
t. 140/18, 142/4, 144/15, 147/10, 148/7, 20/8, 58/23, 85/18
[=8]
- tuul-** : doğuldu
t.-du 55/8

t.-gan 86/12
t.-up 54/21
[=3]
tuulga: ev aleti
t.+nn 92/7
[=1]
tuulgan: doğulmuş
t. 142/8
[=1]
tuura : doğru
t. 125/23, 76/11
[=2]
tuura- : doğru olmak
t.-p 81/6
[=1]
tüy- : bağlamak
t.-durgon 21/23
t.-mo 78/13
[=2]
tüydür- : bağlattırmak
t.-gon 141/2
[=1]
tüyül- : bağlattırıp
t.-up 143/7
[=1]
tuz : tuz
t. 115/17, 125/5
[=2]

U

ubada: vaade
u. 37/9
[=1]
ubal: ayıp, yazık
u. 87/23
u.+m 53/2, 55/4, 73/21, 74/7
u.+na 132/17, 50/10, 50/14
[=8]
ubaq: çağ, zaman
u. 116/17, 125/11, 45/3
[=3]
ubaqt: vakit, zaman
u. 108/17
[=1]
uç : uç
u. 1/10, 1/13, 113/2, 115/10, 116/16, 2/9, 20/19, 24/21, 24/7, 27/21, 3/10, 36/15, 40/10,
40/12, 42/16, 44/2, 45/3, 49/9, 5/1, 5/9, 53/10, 6/8, 60/11, 65/1, 90/13
u.+oo 17/15, 17/16, 18/6, 33/15
u.+to 5/3, 6/1
u.+u 73/4
u.+una 101/13, 139/11, 81/22, 99/23
u.+undo 66/23

- [=37]
uç- : uçmak
u.-gqusuz 11/21
u.-sa 138/16, 140/7
u.-up 127/23
[=4]
uçqu : uçmakla ilgili
u.+suz 20/4
[=1]
uçqusuz: uçmaksızın
u. 26/8
[=1]
ucta- : ucunu şiş yapmak
u.-gan 81/21
[=1]
uçun: ucunu
u. 53/9, 81/21
[=2]
uçur : uçur
u.+u 88/13
[=1]
ucuraş- : görüşmek
u.-p 76/6
[=1]
udaa: tevafuk
u. 43/1
[=1]
uga : duymak
u. 66/8, 89/5
[=2]
ugup : duydurup
u. 149/13
- ukta-** : uyumak
u.-p 10/15
[=1]
ulan : çocuk
u.+dar 9/15
[=1]
un: un
u.+i 78/15
u.+u 129/1, 13/17, 15/6, 24/2, 28/10, 30/2, 40/11, 42/21, 42/23, 42/8, 56/1, 56/2, 56/3,
70/15, 70/3, 71/1, 71/2, 71/3, 71/4, 72/22, 72/23, 73/1
u.+un 111/9, 2/17, 39/17, 60/15, 71/5
[=28]
unu: unu
u. 14/19, 52/19, 73/2
[=3]
upculugu : düğmelik
u. 114/7
[=1]
uq: dinle
u. 19/3, 22/20, 22/21, 31/22, 44/10, 44/12, 44/14, 44/15

- u.+al 148/15
[=9]
- uq-** : duymak
u.-am 116/10, 116/12, 116/7, 116/9, 122/14, 122/17
u.-pagan 2/17, 60/15
u.-qan 58/2
u.-qanda 129/2, 13/18, 135/10, 14/20, 15/7, 21/10, 24/1, 28/11, 42/22, 52/20, 70/4, 71/5
u.-qun 132/18
u.-tu 17/5, 26/22, 42/9, 56/4, 65/23, 70/16, 88/7
u.-up 33/6, 33/8, 89/6
[=32]
- uqmuş** : muhteşem
u.+ta 75/20, 89/19, 98/11
[=3]
- uqta-** : uyu
u.-bay 52/23
[=1]
- uqtabastan** : uyumadan
u. 145/17
[=1]
- ur-** : vurmak
u.-bayb 53/23
u.-du 37/22, 83/12
u.-gan 131/5
u.-sun 107/19, 107/20, 107/21, 107/22, 107/23, 108/2
u.-usup 84/6
[=11]

Ü (U)

- ürbö-** : havlamak
u.-gon 39/17
[=1]
- urdur-** : vurdurmak
u.-up 99/2
[=1]
- urgacı** : bayan
u.+da 89/18
u.+dan 75/19, 98/10
[=3]
- Ürum:** Ürümçi
u. 117/17, 130/5, 38/9, 75/12, 79/11
u.+dan 103/1, 71/22
u.+u 39/7
[=8]
- Ürumcu:** Ürimçi
u.+do 2/10, 60/12, 65/2
[=3]
- uruş-** : vuruşmak, savaşmak
u.-up 32/10
[=1]
- üst:** üzerinde
u.+undo 11/19, 11/23, 121/19, 26/6, 27/19, 85/4, 87/17, 87/2

- [=8]
üstü : üzerine
u.+no 38/3, 56/6, 78/22
u.+nun 126/15
[=4]
ustuğan : önemli ve saygılı kişiye verilecek et
u. 37/4, 46/3, 69/2
[=3]
uşu : şu
u. 108/15, 112/19, 117/21, 117/22, 117/4, 118/22, 118/5, 120/1, 120/7, 122/13, 124/18, 130/15, 131/4, 133/11, 133/16, 133/5, 144/12, 148/12, 15/21, 15/3, 150/14, 150/16, 150/21, 26/13, 29/19, 32/2, 32/5, 35/17, 35/2, 4/1, 4/12, 41/17, 42/13, 45/8, 56/16, 58/19, 6/17, 72/13, 72/7, 76/1, 77/5, 8/1, 87/3, 89/6
u.+nu 101/7, 103/7, 49/22, 93/19, 97/12
u.+nun 138/15
[=50]
uşul: şu
u. 140/11
[=1]
üzül : kesilmek
u. 114/14
[=1]
uşunca: bu kadar
u. 131/22, 134/1, 134/23, 20/18, 62/8
[=5]
uşunday : böyle
u. 113/8, 114/23, 129/22, 41/20, 61/15, 95/9
[=6]
uşunu: şunu
u. 93/3, 95/13
[=2]
ut- : kaybetmek
u.-turup 45/17
[=1]
uttur-: kaybettirmek
u.-up 16/16, 84/12
[=2]
uu: zehir
u.+nun 81/21
[=1]
uul : oğul
u.+dun 35/22
u.+u 31/18
[=2]
uulu : oğlu
u. 149/8
[=1]
uuq: alet
u.+tarn 81/15
[=1]
uy: inek
u. 111/5, 126/19, 8/17
u.+day 38/2

- u.+don 12/17, 51/6, 8/4
u.+du 119/20
u.+go 8/1, 8/2
u.+uno 107/17, 8/17
[=12]
- üy** : ev
u.-go 54/13, 54/14, 54/8, 74/6, 75/17
[=5]
- uyal-** : utanmak
u.-bay 136/22, 138/5
[=2]
- uyalbastan** : utanmadan
u. 53/8
[=1]
- üydön** : evden
u. 58/1
[=1]
- üydöy** : ev gibi
u. 114/8
[=1]
- uyqu**: uyku
u. 58/3
[=1]
- üyröt-** : öğretmek
u.-kuluu 75/15
[=1]
- uyut-** : uyutmak
u.-up 35/12
[=1]
- uz**: uz
u. 99/13
[=1]
- uzar-** : uzanmak
u.-p 144/9
[=1]
- üzöngü** : at aleti
u. 76/16
[=1]
- uzun** : uzun
u. 78/15, 95/8
u.+una 95/8
[=3]
- ıyla-** : ağlamak
y.-basa 122/23, 124/15
y.-p 111/13, 115/3, 117/9, 118/9, 121/16, 121/2, 122/1, 53/1, 54/19, 54/20, 54/22, 55/1,
55/2, 55/3
[=16]
- ıylaba-** : ağlama
y.-sa 123/9
[=1]
- ıylat-** : ağlat
y.-t 65/8
[=1]

Z

ıyıqtıq : kutsallık

y. 113/23

[=1]

zaar: zehir

z.+na 57/8

[=1]

zambirek : top, tüfek

z. 101/4, 38/17, 38/20, 39/14

z.+tey 40/9

z.+tin 109/13, 28/14

[=7]

ızıçuu : gürültü

z. 72/3

[=1]

zor: zor

z. 1/9, 20/2, 21/9, 3/15, 49/20, 49/6, 58/15, 60/7, 67/16, 7/17, 8/14, 8/5

[=12]

zorduq: zahmet

z.+tu 3/13

[=1]

zıpıdat- : çabucak

z.-p 147/6

[=1]

Toplam kelime:10963

Geçerli kelime:10956

Alt madde : 3975

Madde başı : 2358

SONUÇ

Halk arasında sözlü olarak anlatılan destanlar ve halk hikayeleri yüzyıllar boyunca dilden dile, kuşaktan kuşağa aktarılarak, ait oldukları milletlerin tarihlerine, coğrafyalarına, adet, gelenek ve göreneklerine, inanışlarına daha da önemlisi dillerine ışık tutmuşlardır.

Milletleri millet yapan unsurların başında dil gelmektedir. Milletler dillerini korudukları sürece yaşamlarını sürdürebilirler. Dilleri bozulan ya da tamamen unutulmuş milletlerin kısa bir süre sonra benliklerini de kaybettiklerini görmekteyiz. Kırgız Türkçesinin gelişip günümüze kadar özelliklerini kaybetmeden gelmesinde destan ve halk hikayelerinin önemli bir rol oynadığı unutulmamalıdır (*Alper, 2004:429*).

Türk Dünyasının önemli bir parçası sayılan Kırgız Türkleri, kendilerine özgü tarihî, sosyo-kültürel süreçlerden geçmiş, birkaç defa bağımsız devlet kursalar da genellikle Hun, Avar, Göktürk, Karahanlı Türk devletleri ile Moğol ve Kalmuk, son olarak da Sovyet Rusya gibi devletlerin egemenliğinde hayatlarını idame ettirmişlerdir. Atlı-göçebe denilen Türklere özgü yaşam biçimini yakın zamana kadar sürdüren Kırgızlar, Ruslar bölgeyi işgal edene kadar Türk kültür ve dilinin en önemli mümessillerinden biri olmuşlardır. Fakat Sovyetlerin bölgeyi işgal etmesinden sonra bütün emperyalist güçlerin yaptığı gibi böl-parçala-yönet metoduna uygun olarak Kırgız Türkleri hem Türk kültüründen hem de Türkistan coğrafyasının hâkim edebî dili sayılan Çağatay Edebî Dili'nden koparılmak istenmişlerdir.

Çalışmamız Kırgız Türklerinin iki önemli manasçıları Sagınbay Orozbek Oğlu ve Sayakbay Karalay Oğlu'ndan hemen sonraki en önemli manasçıların birisi olan *Bagış Sazan Oğlu*'nun Manas destanının meşhur “**Çon Kazat**”(Büyük Savaş) kısmı üzerinde yapılmıştır. Metin bazı harflerin Kiril olmasına rağmen tamamı Lâtin harfleriyle yazılmıştır. Önce Kırgız Türkçesiyle yazılmış metni Türkiye Türkçesine çevirdik. Başta da belirttiğimiz üzere metni yazıya geçirirken tükenmez kalemle yazıldığından zaman geçtikçe nemlenerek bazı kelimelerin hiç okunamayacak hale gelmesi, bizi bir takım sıkıntılara uğrattı. Buna rağmen destanın akışına baktığımızda bir kelimenin silinmesi veyahut okunamayacak hale gelmesi daha sonra o kelime tekrar ettiğini fark ederek devam ettik. Ayrıca çalışmamızda **957 isim** ve **489 da fiil** kullanılmıştır. Kelime guruplarını da inceledik. Toplamda **isim tamlaması 119** tane oluştururken **sıfat tamlaması 112** tane

kaydedilmiştir. Bunun dışında destanda ismi geçen **kahramanların (şahıslar) sayısı 26** tane olmuştur. Onlar şunlardır: *Akbalta, Abike, Acıbay, Alike, Almambet, Akılay, Aruuke, Aydar, Aydarkan, Aziz han, Balkı bek, Bakay, Baymat, Budaybek, Cankız, Çingır, Coloy, Çubak, Elaman, Kanıkey, Kökçö, Kökötöy, Konurbay, Manas, Koşoy ve Sırgak*'tir. **Boy adları ise 7** tane olup şunlardır: *Argın, Cancu (Mogol boyu), Kırgız, Kazak, Nogay, Rus, Oyrat ve Kalmak*'lar. **Yer adları 22** tane olup şunlardır: *Alaş, Alay, Almatı, Altay, Ancıyan, Beecin, Cambil, Çatkal, Cezdöbö, Çıgındı, Ken – Kol, Oogan (Afganistan), Karkıra, Kaşkar, Kokon (Hokand), Qıtay (Çin), Kıyba (Hive), Talas, Taşkent, Ürümqi*'dir.

Kırgız Türkçesine Mogolca, Arapça, Farsça ve Rusça kelimeler girmiştir. Çalışmamızda alıntı kelimeler açısından baktığımızda **48** tane Arapça kelime kullanılmıştır. Farsça ise **13** tane kelime geçmiştir. Bunun dışında tek kelime Rusça **печать** (*peçat*) **beçet** olarak kullanılmıştır.

Amacımız, henüz üzerinde hiç çalışılmamış Manas destanının Bağış Sazan Oğlu'nun varyantını Türk Edebiyatına kazandırmaktı, bunu başardığımızı inanıyorum. Yaptığımız bu çalışmanın ileride bu konu üzerinde araştırma yapacak olanlara ışık tutmasını diliyoruz.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- AKAEV, A. (2003). Kırgız Devlet Geleneğive Manas. Çevirenler, Saliha İbrahimova, Ergeşbay Rahmanov ve Tuğba Şimşek.
- BOROVKOVA, T. A. (1989) ve KHUDİAKOV, Y. (1995) ve TCHOROEV, T.(2002). Zapad Zentral'noi Azii vo II Veke do Nashei Ery. Moskova: Nauka. Kırgyzy na Prostorah Azii. T. Tchоротegin (Haz.), Bişkek: Soros Kırgyzystan Foundation, Transformation of Humanitarian Education in the Kırgyzy Republic Program.
- BORBUGULOV, M. (2004). «МАНАС» ЭПОСУ:БАШАТТАРЫ, ЭВОЛЮЦИЯСЫ, Bişkek.
- BURAN, A. ve ALKAYA, E. (2013). Çağdaş Türk Yazı Dilleri-II. Türkiye. Eşişehir.
- DAİROV, I. (2011). Ob Istorii Kırgyzyov. Kırgızistan. Bişkek.
- HUDYAKOV, Y. (1991). Enisey Kırgızdarının Tarihi, bkz. Kırgızdar, c. I, Ed: Keñeş Cusupov, Bişkek, Kırgızstan Basması.
- KABAKLI, A. (2002), Türk Edebiyatı, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul
- KTKE, (2003). Kırgız Tarihinin Kısaça ensiklopediyası, Bişkek.
- MOKEEV, A. (2002). Kırgızların ve Kırgızistan'ın tarihi kaynakları Bişkek.
- Manas Ensiklopediyası, 1995, Bişkek, Muras Yayını.
- RADLOV, V.V. (1991). Sibirden Kırgızdar, Bişkek. Kırgızistan.
- SOLTONOEV, B. (2003). Belek SoltonoevKırgız Tarihi. ArhivBasmakanası, Bişkek.
- ŞERİYEV, C. ve MURATOV, A. Asanov, Ü. ve Akmataliyev, A. (1995). Manas Ensiklopediya, I. Tom, Bişkek.
- ÜSÖYÜN, A. ve BAYTUR, A. (1993). “Kırgız” degen atamla cönündö köz karaştar, Kırgızdar, c.II, Kırgızstan Basması.Kırgız Tarihinin Leksiyaları, 1.kitep. Uçkun Basması, Bişkek.

Sürelî Yayınlar

- ATAMBAYEV, A. (2014). Türk Dünyası Krultayı, Panel konuşması, ss. 45. Bişkek.
- BÖRÜBAYEV, S. (2016). “NEHCÜ’L-FERÂDİS”te Zaman Eklerinin Kırgız Türkçesinde İzi. Kesit Akademi Dergisi. Sayı:3 ss 1. Elazığ.
- CUMAKUNOVA, G. (2008). Kırgız Türkçesinde Alıntı Kelimeler.Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 9 güz, ss 102. Ankara.
- DEMİR, A. (2003). TÜRKİYE’DE MANAS ÇALIŞMALARI. “Manas Bibliyografyası Denemesi: Türkiye’de Manas Çalışmaları”, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 6, ss. 59-80. Bişkek.
- DIYKANBAYEVA, M.(2010). A.Ü.Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü Dergisi,43. sayı: ss 205 210. Erzurum.
- GEYİKOĞLU, H. (2001). TARİH AÇISINDAN MANAS DESTANI VE SOVYETLER BİRLİĞİ’NDEKİ TÜRKLERİN MİLLİ DUYGULARINA ETKİSİ. A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı, 6. ss 205. Erzurum.
- İSAKOV, A. (2010). Kırgızlar Ve Kırgızistan Tarihi İle İlgili Türkiye’de Yayımlanmış Bilimsel Çalışmalar (1910 - 2009). OAKA. Cilt, 5. Sayı 9, ss. 101. Ankara.
- İSAKOV, A. (2015). TÜRKİYADA “MANAS” EPOSU BOYUNÇA BASILGAN EMGEKTERDİN BİBLİOGRAFYASI.Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 4/4 2015 ss. 1451-1479. TÜRKİYE.
- KARAYEV, Ö. (2001). Türkiye Türkçesine Akt. Mehmet Kıldıroğlu, Kırgızların Ortaya Çıkışı, Kırgız Terimi Hakkında, Manas Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:1, Sayı:1. ss.201-217. Bişkek.
- SOLAK, F. (2010). KIRGIZİSTAN İLE İLGİLİ TÜRKÇE BİBLİYOGRAFYA (1928-2003). (TEZLER-KİTAPLAR-MAKALELER). Sosyal Bilimler Dergisi. ss. 56. İstanbul.
- UTREKEEVA, Dj. A. (2010), Problema Kırgızskoi Gosudarstvennosti Dosovetskogo Periyoda v İstoriyografii Kırgızstana Periyda Nezavisimosti, ss. 1-9 <http://bizdin.kg/elib/jurnaldar /vik/2010:2 21.07.15>. Bişkek.

YILDIZ, N. (2009). Manas Destanı ve Muhtar Avezov. Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi, sayı :5 ss. 5. Ankara.

Diğer Çalışmalar

NASİROVA, A. (2012). Kırgızcadaki Farsça Alıntı Kelimeler (Ses Bilgisi İncelemesi), (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış, Ankara.

YILBIR, S. (2006). TÜRK DESTANLARINDA İNANÇ VE İNANIŞLAR, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış, Sakarya.

YILMAZ, E. (1999). Manas destanı'nın epik kurallara göre incelenmesi, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış, Erzurum.

ÖZGEÇMİŞ

Sabyrbek BORUBAEV 24. 06. 1987 yılında Kırgızistan Cumhuriyeti Oş bölgesi Batken şehrinde doğdu. İlk ve Orta öğretimini doğduğu Batken şehrinde tamamladı. Lisans eğitimini Kırgız Milli Ziraat Üniversitesi Hidroloji Mühendisliği (Tez konusu: “*Yağmur suyundan istifade etme yolları ve makina keşfetmek*”)(2005-2010)ve Kırgız-Türk “Manas” Üniversitesi Türkoloji Bölümünü(2008 - 2013) tamamladı. Lisans tez konusu Eski Uygur Türkçesine ait “*İyi ve Kötü Prens Öyküsü ve Kırgız Halk Hikayesi (Ak Gönül ve Kara Gönül Hikayesi)*” üzerinde yapmıştır.

Yüksek lisans eğitimine Türkiye’de 2013 yılında Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde devam eden Sabırbek; Çağdaş Türk Lehçeleri, Rusça ve İngilizce bilmektedir.